

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА

Миљан М. Филимоновић

КОНЦЕПТ НОВОГ ЕВРОПСКОГ
БЕЗБЕДНОСНОГ ПОРЕТКА У СПОЉНОЈ
ПОЛИТИЦИ РУСИЈЕ НА ПОЧЕТКУ 21. ВЕКА

докторска дисертација

Београд, 2016

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF POLITICAL SCIENCES

Miljan M. Filimonović

THE CONCEPT OF A NEW EUROPEAN
SECURITY ORDER IN FOREIGN POLICY OF
RUSSIA AT THE BEGINNING OF THE 21st
CENTURY

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2016

Подаци о ментору и члановима комисије

Ментор:

др Радмила Накарада, редовни професор, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду.

Чланови комисије:

др Драган Симић, редовни професор, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду.

др Жељко Иваниш, ванредни професор, Факултет безбедности, Универзитет у Београду.

Даум

одбране:

_____

Концепт новог европског безбедносног поретка у спољној политици Русије на почетку 21. века

РЕЗИМЕ

У јуну и октобру 2008. године председник Русије Димитри Медведев је у име Русије предложио одржавање међународне конференције ради потписивања правно обавезујућег Уговора о европској безбедности. Према предлогу, уговор би утврдио да се све значајније одлуке о безбедности европског континента морају доносити консензусом свих европских држава при чему се морају уважити безбедносни обзири, тачније потребе и интереси, сваке од њих. Медведевљева иницијатива је, у време када је представљена, тумачена као покушај Москве да заузме место кључног актера европских безбедносних процеса, равноправно по значају са ЕУ и САД. Неколико година касније, постоји начелна сагласност истраживача да је после 2008. године, када је иницијатива изнета, европска политика квалитативно измењена. Нерешена питања која су се после Хладног рата појављивала као појединачни безбедносни проблеми у Европи – од енергетског снабдевања до проблема права етничких мањина – после 2008. године су добила облик систематског сукобљавања Русије и Запада што је до 2015. године резултирало *de facto* новим Хладним ратом.

Предмет истраживања у дисертацији је руски концепт новог безбедносног поретка у Европи, формулисан у дипломатској иницијативи бившег председника Руске Федерације Димитрија Медведева 2008. године. Прецизније, предмет истраживања су стратегијско-доктринарни и практично-политички извори руске замисли европског безбедносног поретка, место и улога ЕУ и САД у предложеном концепту и политичке и

стратегијске импликације наведеног предлога по будућност руске улоге у безбедносним процесима у Европи.

У првом, уводном делу рада, приказани су основни елементи постојећег научног фонда о предмету проучавања и приказано је схватање руског концепта новог европског безбедносног поретка у доступној научној литератури, заједно са утврђеним теоријским и логичким, као и политичким и идеолошким недоследностима у његовом тумачењу, што у целини представља почетну тачку у истраживању. Први истраживачки проблем и предмет првог поглавља рада је предмет и садржај руског концепта новог безбедносног поретка у Европи и у оквиру тога садржај дипломатске иницијативе руског председника Димитрија Медведева, њени стратешко-концептуални и практично-политички извори, њено место у ширем контексту руске визије безбедносног поретка у Европи и спољнополитичке стратегије Руске Федерације.

Основне одлике међународног положаја Руске Федерације на почетку 21. века су други истраживачки проблем у оквиру предмета истраживања, који се проучава кроз анализу постигнутих резултата реформи и консолидације државе после 2000. године, перспектива социјално-економског развоја и модернизације и компаративних предности и недостатака Русије у савременој међународној политици.

Место и улогу ЕУ и САД у руској замисли безбедносног поретка у Европи, као трећи истраживачки проблем, кандидат проучава кроз анализу односа Русије према развоју безбедносних функција ЕУ, међународном ангажовању ове организације и сарадњи ЕУ са САД са једне стране, и кроз анализу односа Русије према „натоцентричним“ концептима европске безбедности које промовишу САД, са друге. Четврти истраживачки проблем и предмет четвртог поглавља дисертације је спољнополитички инструментаријум који Русија користи у промоцији концепта новог безбедносног поретка у Европи.

На крају дисертације изложена су закључна разматрања о претпоставкама остваривања одрживог мира и изградње стабилног безбедносног поретка у Европи у периоду узрастања вишеполарног међународног система. У овом делу рада кандидат ставља тежиште на процени прилике коју маргинализација значаја Европе у глобалним пословима ствара за изградњу стабилног безбедносног поретка на континенту, с обзиром да се тежиште стратегијског надметања великих сила помера ка Источној Азији. Кандидат је закључио да замисао поретка и дипломатска иницијатива Руске Федерације, насупрот шире прихваћеном ставу у западноевропској и америчкој литератури, не указују на офанзивност или агресивност спољне политике, него на активан дефанзивни приступ, који је условљен унутрашњим стањем и међународним положајем Русије на почетку 21. века. Руска замисао новог безбедносног поретка у Европи је заснована на покушају релативизације компаративних слабости које ова држава има у настојањима да очува место велике силе у вишеполарном међународном систему у настајању. Одбијањем Медведевљеве иницијативе кључни актери европског безбедносног поретка су још једном пропустили прилику да међусобне уреде односе на организован начин чиме су будућност европског континента поново препустили економским и политичким силама и законитостима које су у прошлости водиле у нестабилност и сукобе.

Кључне речи: Руска Федерација, САД, ЕУ, концепт, европска безбедност, међународни поредак, спољна политика, национална безбедност.

Научна област: политичке науке

Ужа научна област: међународни односи

УДК број: 327:355.02(470+571+73+4-672EU)(043.3)

The concept of a new European security order in the foreign policy of Russia at the beginning of the 21st century

SUMMARY

In June and October 2008, the President of Russia Dmitry Medvedev suggested scheduling international conference for introducing a legally-binding Treaty on European Security. According to the proposal, the Treaty would determine that all significant decisions about the security of the European continent must be made by consensus of all the European countries considering their security concerns as well as their particular needs and interests. Medvedev's initiative was interpreted at the time as an attempt by Moscow to take the place of one of the key actors of European security processes, equal in strength and influence with the EU and the US. A few years later, there is a consensus among theorists of international relations that after 2008, when the initiative was presented, European policy qualitatively changed. Unresolved issues that arose after the Cold War as single security problems in Europe - from energy supply to rights of ethnic minorities - after 2008 have got a form of systematic confrontation between Russia and the West as to 2015 resulted in *de facto* new Cold War.

The subject of the thesis is the Russian concept of the new security order in Europe, formulated in a diplomatic initiative of former President of the Russian Federation Dmitry Medvedev in 2008. More specifically, the subject is the strategic-doctrinal and practical-political sources of the Russian concept of a European security order, the place and role of the EU and the US in the proposed

concept and the political and strategic implications of the above proposal for the future of Russia's role in the security processes in Europe.

The first, introductory part of the dissertation presents the basic understanding of the Russian concept of a new European security order in the available scientific literature, along with the established theoretical and logical, as well as the political and ideological inconsistencies in its interpretation, which as a whole is a starting point in the research. The first research problem and the subject of the first chapter of the work is the content of the Russian concept of a new security order in Europe and within that the content of the diplomatic initiative of Russian President Dmitry Medvedev, its strategic and conceptual and practical-political origins, its place in the broader context of the Russian vision of security order in Europe and in the foreign policy strategy of the Russian Federation.

The basic characteristics of the international position of the Russian Federation at the beginning of the 21st century are another research problem within the course of research, which studied through the analysis of the results of reform and consolidation of the country after 2000, the outlook for socio-economic development and modernization, and the comparative advantages and disadvantages in Russia contemporary international politics.

The place and role of the EU and the USA in the Russian concept of security order in Europe, as the third research problem, the candidate studied through the analysis of Russia's attitude towards the development of security forces of the EU, international engagement of the EU and the development of the EU's cooperation with the US on the one hand, and through the analysis of the relationship of Russia to the "natocentric" concepts of European security, promoted by the US , on the other. Fourth research problem and the subject of

the fourth chapter of the thesis are Russia 's foreign policy instruments used in promoting the concept of a new security order in Europe.

At the end of the thesis are concluding observations on preconditions for achieving sustainable peace and build a stable security order in Europe in the period of rising multi-polar international system. In this chapter candidate focuses on the assessment of consequences of marginalization of Europe in global affairs which creates an opportunity for the construction of a stable security order in the continent, given that the focus of strategic competition of the great powers moved towards East Asia. The candidate has concluded that the Russia's concept of European security order, as opposed to the wider stance adopted in the West European and American literature, does not indicate that it is offensive or aggressive foreign policy, but an active defensive approach, which is caused by the internal problems and international position of Russia at the beginning of the 21st century. The Russian concept of a new security order in Europe is based on an attempt of relativization of comparative disadvantages which Russia faces in attempts to hold on to its post as a great power in a multipolar international system in the making. By refusal of the Medvedev's initiative, key actors of the European security order once again missed the opportunity to regulate mutual relations in an organized manner by which they gave away the future of the European continent to economic and political forces and laws that have in the past led to instability and conflict.

Keywords: Russia, US, EU, concept, European security, international order, foreign policy, national security.

Scientific field: political sciences – international relations

UDK: 327:355.02(470+571+73+4-672EU)(043.3)

Садржај:

1. Увод.....	1
2. Медведевљева иницијатива о изградњи „нове безбедносне архитектуре у Европи”	17
2.1 Стратегијски и политички основ Медведевљеве иницијативе.....	21
2.2 Позиција ЕУ, НАТО и САД према руском концепту новог безбедносног поретка у Европи.....	30
2.3 Медведевљева иницијатива у контексту постхладноратовке потраге за трајним обрасцем уређења политичких односа у Европи.....	48
3. Међународни положај Руске Федерације на почетку 21. века – Криза развоја као одредница руског концепта новог безбедносног поретка у Европи	60
3.1 Стратегија консолидације и развоја Руске Федерације на почетку 21. века	60
3.2 Концепт и институционални основ „иновационог развоја” Руске Федерације.....	71
3.3 Однос појмова модернизације и развоја у руском концепту реформи после 2000. године	83
3.4 Криза развоја Руске Федерације као одредница руског концепта новог безбедносног поретка у Европи	114
4. Место и улога ЕУ и САД у руском концепту новог безбедносног поретка у Европи	132
4.1 Улога ЕУ у руском концепту новог безбедносног поретка у Европи.....	132
4.1.1 Успостављање правно-политичког оквира односа ЕУ и Русије.....	132
4.1.2 Комплементарност потреба и интереса Руске Федерације и ЕУ.....	154
4.1.3. Проблеми у односима Русије и ЕУ	165
4.1.4. Место и улога ЕУ у „мултивекторској” спољној политици Руске Федерације ..	183
4.2 Улога САД у руском концепту новог безбедносног поретка у Европи	203
4.2.1. Украјинска криза и „нови Атлантицизам”	211
4.2.2 Релативно опадање моћи САД.....	230

5. Спољнополитички инструменти и методе изградње новог безбедносног поретка у Европи.....	245
5.1 Мека моћ Русије.....	252
5.2. „Социјетална“ моћ Русије.....	261
5.3. Војна моћ Русије као средство имплементације руског концепта новог безбедносног поретка у Европи	270
6. Закључак.....	284
6.1 Улога Медведевљеве иницијативе у руској стратегији изградње новог безбедносног поретка у Европи	284
6.2. Структуралне и функционалне претпоставке изградње новог безбедносног поретка у Европи	290
7. Литература.....	299
8. Прилози.....	316
8.1 Прилог 1 - Говор Димитрија Медведева на састанку са немачким политичким, парламентарним и лидерима цивилног друштва у Берлину, 5. јун 2008. године.....	316
8.2 Прилог 2 - Говор Димитрија Медведева на Конференцији о светској политици у Евиану, 8. октобар 2008. године.....	330
8.3 Прилог 3 - Нацрт Уговора о европској безбедности по предлогу министарства спољних послова Руске Федерације, 29. новембар, 2009. године	342
9. Биографија аутора.....	350

1. Увод

После објављивања књиге *Човек, држава и рат* америчког теоретичара Кенета Волца 1959. године, такозвани „нивои анализе“ међународних односа показали су се као најпогоднији и најчешће употребљавани аналитички инструмент у проучавању међународне политике који омогућава увид у природу безбедносног поретка, процену његове динамике и предвиђање понашања држава.¹ Најзначајнији од три нивоа анализе — ниво међународног система, ниво државе, ниво појединца — по поставкама овог теоријског модела је *међународни ниво*, односно број и распоред великих сила у систему, тзв. структура система, која има најснажнији утицај на понашање држава и других актера и по којој се најпоузданије може одредити природа једног поретка. *Ниво државе* у коме се анализира природа политичког система земаља у односном географском региону и начин одлучивања о спољној политици, као и *ниво појединца* који у обзир узима уверења и карактер државника и других утицајних личности, представљају допуну закључака добијених анализом структуре међународног система.

Препознавање структуре система која може бити униполарна, биполарна или мултиполарна, зависно од броја и распореда великих сила,

---

¹ Waltz Kenneth, *Man, State and War: A Theoretical Analysis*, Columbia University Press, New York 1959.

по овом теоријском моделу требало би да следи прецизније одређење тзв. процеса (мрежа интеракције субјеката) регионалне политике, односно начина на који они одржавају односе, постојање правних и институционалних оквира, дипломатских и других обичаја, улога медија, јавног мњења, савремених технологија и слично.

Постојећи безбедносни поредак у Европи две и по деценије после Хладног рата, као *недовршено униполаран*, налази се у прелазном стању које је по природи нестабилно и обременено ризицима, на прелазу ка униполарном или мултиполарном поретку (што је по постојећим показатељима вероватније) као стабилнијим варијантама организације политичких односа. Резултат прелазног стања у европском безбедносном поретку — створеног настојањима САД да војну и политичку доминацију кроз институционални основ НАТО савеза прошире на Источну Европу и остваре хегемонију — јесу тензије и сукобљавања између великих сила, у виду све израженије борбе за моћ и утицај на Старом континенту што је довело до фактичке обнове тзв. *proxu* сукоба великих сила какав је био рат у Грузији 2008. године и постојећи сукоб у Украјини започет 2014. године. Сличан дестабилизујући потенцијал који носи постојећа структура европског безбедносног поретка, има и тзв. процес европске политике с обзиром да су после Хладног рата развијени сложени и вишесмерни односи држава и међународних организација на европском континенту.

Европски безбедносни поредак је појединачно најсложенији регионални безбедносни поредак у свету на почетку 21. века.² Он садржи традиционалне стратешке аранжмане великих сила из времена Хладног рата — као што су Уговор о конвенционалним снагама у Европи

---

² Део увода (704 речи) представља измењену и допуњену верзију дела текста објављеног у Филимоновић Миљан, „Медведевљева иницијатива и улога Србије у „новој архитектури европске безбедности““, *Ревизија за безбедност*, Центар за безбедносну политику, бр 2/2010.

(*Conventional Forces in Europe Treaty*) и Уговор против балистичких пројектила (*Anti-Ballistic Missile Treaty*) — и *sui generis* савремене међународне процесе и организације каква је ЕУ.³ Следствено томе, он почива на односима равнотеже снага и претњи са једне стране, и односима сарадње, укидања граница и преноса надлежности на наднационалне органе са друге. После Хладног рата у Европи је стварана ЕУ, наднационална међународна организација и јединствено достигнуће у европској политичкој историји док је истовремено хладноратовски војни савез проширен хиљаду километара на исток при чему је војно интервенисао у СРЈ 1999. године без одобрења Савета безбедности УН. Све то у једној деценији и на географском простору који није већи од територије појединих држава, што сведочи да Европа и даље има појединачно сложенију регионалну политичку и безбедносну динамику од других региона у свету и да се већина принципа међудржавних односа и даље формира и крши на Старом континенту.

Покушаји теоретичара да одреде природу светске политике после Хладног рата нису донели резултате, осим неколико теоријских претпоставки о могућем развоју догађаја који су јаче одјекнуле у начној јавности, али се нису показале значајнијим у изградњи интелектуалног алата за разумевање савремене међународне политике. Најпознатији примери су „Крај историје” Јошихира Френсиса Фукујаме и „Сукоб

---

³ Уговор против балистичких пројектила (*Anti-Ballistic Missile Treaty* – АВМ Treaty) је потписан 1972. године између САД и СССР са циљем установљавања ограничења у броју и размештају дефанзивних ракетних постројења (за борбу против противничких балистичких ракета). Уговор о конвенционалним снагама у Европи (*Conventional Forces in Europe Treaty* – СФЕ Treaty) је потписан 1990. године између војнополитичких блокова под вођством САД и СССР чиме је регулисан однос конвенционалних снага у Европи, њихов број, врста и распоред. До тренутка изношења Медведевљеве иницијативе САД су једнострано иступиле из примене Уговора против балистичких пројектила (2002. године) а Русија је суспендовала примену Уговора о конвенционалним снагама у Европи (2007. године), при чему свака страна оптужује другу за једнострано иступање док истовремено тврди да се и даље придржава својих обавеза.

цивилизација” Семјуела Хантингтона који су, сваки са своје стране, препознали али и пренагласили значај по једног чиниоца међународних односа – Фукујама облику државног уређења а Хантингтон културним и цивилизацијским разликама.⁴ „Униполарни моменат” америчког новинара Чарлса Краутхамера и „Повратак у будућност” Џона Миршајмера, показали су нешто реалистичнију процену будућности односа великих сила, с обзиром да су били засновани на поставкама традиционалних теорија међудржавне политике али су такође имали ограничени домет у процени природе послехладноратовских међународних процеса.⁵

Са друге стране, ни у пракси међународне политике, у *de facto* изградњи новог поретка, или новог облика односа, није било значајнијег напретка. Постојећи оквир који пружа међународно право и Уједињене нације као универзална међународна организација, нису се показали довољним да задрже политику великих сила у правно прописаним границама поступања, док, са друге стране, САД као најмоћнија држава нису успеле да обезбеде прихваћеност или институционализацију праксе која доприноси њиховим националним интересима.

Нови безбедносни поредак по правилу настаје у време значајније промене односа моћи у свету и као последица „тектонских покрета”

---

⁴ У случају оба аутора идеја је изнета у академском тексту да би касније била објављена као књига. Видети, Fukuyama Francis, „The End of History?”, *The National Interest*, Summer 1989. Књига је објављена Fukuyama Francis, *The End of History and the Last Man*, Free Press, New York, 1992. Иницијални чланак Семјуела Хантингтона је објављен у часопису 1993. године (Huntington, Samuel P., „The Clash of Civilizations?”, in *Foreign Affairs*, Vol. 72, No. 3, Summer 1993) а књига три године касније Huntington, Samuel P., *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon & Schuster, New York, 1996.

⁵ Видети Krauthammer Charles, „The Unipolar Moment”, *Foreign Affairs*, Issue - America and the World, 1990., Mearsheimer John J. „Back to the future: instability in Europe after the Cold War”, *International Security* 15, 1, Summer 1990, pp. 5-56. Краутхамер је у тексту 1990. године заступао тезу да је било очекивано да ће биполарни светски поредак прерасти у мултиполарни али ће, по њему, неочекивани крај Хладног рата изродити униполарни поредак и прилику за САД да самостално обликује глобалне односе. Миршајмер је, као што наслов текста указује, предвиђао повратак великих сила на традиционалне обрасце понашања и следствено томе нестабилност у Европи и класичну политику великих сила.

структуре међународног система какав је био крај Хладног рата и пад биполарне структуре. Историјски куриозитет је, у том смислу, чињеница да после краја Хладног рата није било покушаја *изградње* поретка путем договора великих сила о основним принципима међусобних односа. Циљ формирања међународног безбедносног поретка је очување стабилности и спречавање могућности да анархична природа међународне политике буде једина детерминанта понашања држава, због чега би односи држава и других субјеката били хаотични и обележени трајном нестабилношћу. Изградња поретка подразумева прилагођавање тзв. процеса структури међународног система, односно прилагођавање политичких односа распореду моћи у систему због чега је у историји униполарни поредак најчешће обележавало сврставање држава уз хегемона (САД после Хладног рата), биполарни сврставање држава у два блока око великих сила и међусобно супротстављање блокова (Хладни рат), и најпосле, мултиполарни обележава равнотежа снага и управљање процесима кроз конзорцијуме великих сила путем одржавања конгреса или консултација (Европа после Конгреса у Бечу 1814-1815).

С обзиром да се међународно право није показало довољним да очува стабилност међународног система, политички договор о изградњи поретка служи као додатни корективни принцип понашања држава. Заједно са међународним правом, договорени принципи односа унутар међународног поретка појачавају могући притисак на државу која излази из дозвољеног оквира понашања – било агресијом, везама са терористичким организацијама, учешћем у ширењу оружја за масовно уништење и другим поступцима – и чине потенцијални добитак мањим од потенцијалног губитка. Уколико у одређеном историјском периоду велике силе не ускладе процес са структуром међународног система, веома је вероватно отелотворење нестабилних варијанти поретка какав је био униполарни

поредак у Европи после устоличења Наполеона (1804-1814), биполарни поредак Атине и Спарте у време Пелопонеских ратова (431-404 пне) и мултиполарни поредак у италијанским градовима државама (14-15. век).

Пасивност великих сила на почетку 21. века, у смислу мањка њиховог ангажовања на изградњи безбедносног поретка, може на први поглед деловати изненађујуће, али су узроци те пасивности лако видљиви после анализе њихових потреба и интереса. ЕУ као наднационална организација не може себи дозволити традиционалну реторику о изградњи безбедносног поретка, односу моћи и улози великих сила, због чега обитава у функционалистичком дискурсу у коме „структуре следе функције” и „сарадња води до интеграције”.⁶ САД, као војно и политички доминантна држава у европским безбедносним процесима, имају још мање разлога да преговарају о изградњи новог безбедносног поретка. С обзиром на послехладноратовску доминацију САД, разумљиво је да Вашингтону не одговара ни стари поредак паритета са Русијом нити било какав нови у коме би била равноправна са другим државама. Најпоследње, позиција Руске Федерације – чије су идеалистичке илузије развејане после Хладног рата – даје овој држави разлог да проблем изградње безбедносног поретка у

---

⁶ Више о ЕУ као мировном пројекту и субјекту европског безбедносног поретка у Медведевљевој визији видети у 3. поглављу овог рада. Формула „структуре следе функције” по поставкама функционалистичких и интеграционистичких теорија међународних односа подразумева да ће успостављени облици сарадње међу државама кроз праксу временом довести до институционализације тих облика сарадње што ће даље, уколико се прошире области сарадње, довести и до пуних интеграција држава које сарађују. Пример ове формуле је сарадња Француске и Немачке у области производње угља и челика која је институционализована 1951. године стварањем Европске заједнице за угља и челик а за 4 деценије је ширењем области сарадње и продубљивањем интеграција прерасла у Европску унију. За основне поставке либералних, интеграционистичких и функционалистичких теорија видети: Rosamond Ben, *Theories of Integration*, Macmillan, London 2000; Moravcsik Andrew, „Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach”, *Journal of Common Market Studies*, Vol. 31. No. 4, December 1993. Smith Steve, Baylis John, (Eds.), *Globalization of World Politics*, Oxford University Press, New York, 2001, Second Edition, Walt, Stephen, M., „International Relations: One World, Many Theories”, *Foreign Policy*, Spring 1998, Issue 110.

Европи стави на дневни ред европске дипломатије. И не само то, него и да се практично припрема за улогу коју је себи наменила, било да други субјекти прихвате иницијативу о договору било да се самостално бори за пројектовану улогу.

Почетак нове фазе у спољној политици Русије означио је говор Владимира Путина на конференцији о међународној безбедности у Минхену у фебруару 2007. године када је, ван уобичајеног манира учесника и на изненађење организатора и присутних, руски председник говорио без дипломатских обзира, директно оптужујући САД за нарушавање правног и политичког оквира безбедносних процеса у Европи, изазивање нестабилности и узроковање међународних проблема.⁷ Непосредно после говора није било могуће оценити да ли је наступ руског председника вођен тактичко политичким мотивима или је, насупрот томе, најавио промену приступа Москве спољном окружењу и другачију улогу Русије у европским безбедносним процесима. Та дилема је разрешена после годину дана када је новоизабрани председник Русије Димитри Медведев представио иницијативу о изградњи новог безбедносног поретка у Европи – прву такву иницијативу у послехладноратовској ери – која се временски подударила са руском војном интервенцијом у Грузији у августу 2008. године и започела нову фазу у руској спољној политици уневши нову динамику у европске безбедносне процесе.

Медведев је у јуну и октобру 2008. године у име Русије предложио одржавање конференције о европској безбедности којом би се утврдило да

---

⁷ „Структура конференције ми омогућава да избегнем претерану љубазност и говор у заобилазним, пријатним али празним дипломатским формулацијама. Структура конференције ће ми омогућити да кажем шта заиста мислим о проблемима међународне безбедности. И ако се моји коментари колегама учине непотребно полемички, заоштрени или нетачни, молим вас да се не љутите на мене. Најпосле, ово је само конференција.” Putin Vladimir „Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy”, Munich February 10, 2007., Интернет, http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2007/02/10/0138_type82912type82914type82917type84779_118123, приступљено 27.01.2015. год.

се све значајније одлуке морају доносити консензусом европских држава при чему се морају уважити безбедносни обзири, тачније потребе и интереси, сваке од њих. Радикална промена коју је ова иницијатива требало да унесе у савремену европску политику била је идеја да било која европска држава има право да уложи приговор и тражи објашњење одређене спољнополитичке акције (померања војних трупа, формирања и ширења војних савеза, изградњу ракетних постројења, интервенционизам и слично) уколико сматра да су њоме угрожени њени витални интереси.

Медведевљева иницијатива је, у време када је представљена, тумачена као неуспешни покушај Москве да заузме место кључног актера европских безбедносних процеса, равноправно по значају са ЕУ и САД. После негативне реакције западних званичника, иницијатива је сматрана затвореним поглављем европске историје, без посебног утицаја на будућност политичких односа на континенту. Неколико година касније, међутим, постоји начелна сагласност истраживача различитог теоријског усмерења да је после 2008. године европска политика квалитативно измењена појавом проблема који су од оснивања ЕУ у Европи сматрани превазиђеним.

Нерешена питања која су се после Хладног рата појављивала као појединачни безбедносни проблеми у Европи – од енергетског снабдевања до проблема права етничких мањина – после 2008. године су добила облик систематског сукобљавања Русије и Запада што је до 2015. године резултирало *de facto* новим Хладним ратом, грађанским ратом у Грузији и Украјини, анексијом Крима, повременим прекидима енергетског снабдевања Европе, трговинским ратом Запада са Русијом и покушајима политичке и економске изолације Москве. Иако је препозната промена руске спољне политике после 2008. године научна истраживања нису доводила у везу Медведевљеву иницијативу и проблеме у европској

политици после њеног представљања. Москви су приписивани експанзионистички и империјалистички пориви као универзално својство руске спољне политике а промена после 2008. године тумачена је у контексту потребе Владимира Путина да очува власт путем изазивања криза ради мобилизације становништва и повећања сопствене популарности.

Речју, Медведевљева иницијатива је тумачена у свом ужем значењу, као један спољнополитички поступак Русије, а не као прекретница европске послехладноратовске политике после које је започета фактичка изградња новог безбедносног поретка путем борбе за моћ и утицај на Старом континенту. У том смислу, проучавање руског концепта изградње новог безбедносног поретка у Европи, као стратегије руске спољне политике у Европи, и поређење са потребама и интересима ЕУ и САД, пружа предуслов за разумевање узрока постојећих безбедносних проблема и предвиђање динамике безбедносних процеса у Европи у будућности.

Предмет истраживања у дисертацији је руски концепт новог безбедносног поретка у Европи, формулисан у дипломатској иницијативи бившег председника Руске Федерације Димитрија Медведева 2008. године, којом је предложено одржавање међународне конференције ради потписивања свеобухватног Уговора о европској безбедности у циљу реafirмисања постојећег правног и институционалног оквира европских безбедносних процеса и стварања услова за заједничко супротстављање општим безбедносним изазовима и претњама. Прецизније, предмет истраживања су стратегијско-доктринарни и практично-политички извори руске замисли европског безбедносног поретка, место и улога ЕУ и САД у предложеном концепту и политичке и стратегијске импликације наведеног концепта по будућност руске улоге у безбедносним процесима у Европи. Овако одређен предмет обухвата пет истраживачких проблема.

Први истраживачки проблем је садржај дипломатске иницијативе Димитрија Медведева, њени стратешко-концептуални и практично-политички извори, место и улога иницијативе у ширем контексту спољнополитичке стратегије Руске Федерације и одговор кључних субјеката европског безбедносног поретка на изнети предлог. Поред тога, у оквиру првог истраживачког проблема предмет проучавања је еволуција процеса организованог усклађивања интереса европских држава која пружа основу за историјску контекстуализацију Медведевљеве иницијативе као елемента руског концепта новог безбедносног поретка у Европи.

Основне одлике међународног положаја Руске Федерације на почетку 21. века су други истраживачки проблем у оквиру предмета истраживања, који се проучава кроз анализу постигнутих резултата реформи и консолидације државе, перспектива социјално-економског развоја и модернизације и компаративних предности и недостатака Русије у савременој међународној политици које указују на унутрашње, практично политичке детерминанте руског концепта новог безбедносног поретка у Европи.

Место и улога ЕУ и САД у руској замисли безбедносног поретка у Европи, као трећи истраживачки проблем, проучава се кроз однос Русије према развоју безбедносних функција ЕУ, међународном ангажовању ове организације и сарадњи ЕУ са САД са једне стране, и однос Русије према „натоцентричним“ концептима европске безбедности које промовишу САД, са друге. У оквиру овог истраживачког проблема анализира се комплементарност потреба и интереса ЕУ и Русије као чинилац руског концепта новог безбедносног поретка у Европи, као и место и улога мировног и социјалног пројекта ЕУ у изнетој замисли. Поред тога, предмет истраживања су принципи досадашњег безбедносног ангажовања САД у Европи и процес релативног опадања моћи САД у чијој резултанти се

налази основ политике Руске Федерације и позиционирања САД у предложеном концепту европског безбедносног поретка.

Четврти истраживачки проблем је проучавање спољнополитичког инструментаријума који Русија користи у имплементацији концепта новог безбедносног поретка у Европи. Овај истраживачки проблем подразумева проучавање начина коришћења утицаја путем промовисања руског културног и цивилизацијског обрасца (мека моћ), путем прилагођавања руске спољне политике потребама и интересима других субјеката међународне политике (социјетална моћ) и путем пројектовања економске и војне моћи (тврда моћ). Поред тога, у оквиру овог истраживачког проблема проучава се процес измене концепта меке моћи Русије после 2000. године и стратегија државно спонзорисане медијске пропаганде као супститута меке моћи у међународној политици. Такође предмет проучавања је перцепција спољне политике Русије у страним, превасходно западним земљама и руска стратегија превазилажења негативне слике у светској јавности. Најпосле, проблем имплементације и алтернативна стратегија промоције руског концепта новог безбедносног поретка у Европи је један сегмент предмета проучавања у оквиру кога се анализирају спољнополитички поступци Русије на успостављању облика односа предложеног Медведевљевом иницијативом, без обзира на неуспех саме иницијативе и насупротив другачијим, супротстављеним концептима политике САД и НАТО савеза у Европи.

Претпоставке остваривања одрживог мира и стварања стабилног безбедносног поретка у Европи у периоду настајања вишеполарног међународног система, последњи су истраживачки проблем у раду. Тежиште овог дела рада је процена прилике коју маргинализација значаја Европе у глобалним пословима ствара за изградњу стабилног безбедносног поретка и одрживог мира на континету с обзиром да се тежиште

стратегијског надметања великих сила помера ка Источној Азији. Имајући у виду резултанту политичких и економских кретања у Европи, процеса релативног опадања моћи САД, релативног пораста моћи Руске Федерације и значаја улоге коју у европским пословима игра ЕУ као мировни пројекат, у оквиру овог истраживачког проблема проучава се могућност изградње уравнотеженог, стабилног безбедносног поретка у Европи заснованог на усклађивању интереса кључних субјеката система и заједничком супротстављању општим претњама као што су ширење оружја за масовно уништење, тероризам, сиромаштво, миграције и климатске промене.

Научни циљ истраживања је опис и објашњење (научна дескрипција и експликација) практично-политичких и стратегијско-доктринарних извора руске замисли европског безбедносног поретка, основних одлика међународног положаја Руске Федерације на почетку 21. века, места и улоге ЕУ и САД у руском концепту поретка и спољнополитичких инструмената Русије у промоцији своје визије, што служи као премиса за закључивање о стратегијским последицама руског концепта по будућност безбедносних процеса у Европи, у чему се огледа предвиђање, као трећи научни циљ истраживања.

Друштвени циљ истраживања произилази из чињенице да Руска Федерација и ЕУ, заједно са САД пресудно одређују природу безбедносног амбијента у Европи. Чланство у ЕУ као циљ државне политике Републике Србије, са једне стране и ослоњеност на подршку Руске Федерације у одбрани територијалне целовитости, са друге, узрокују високи степен осетљивости на промене у односима кључних субјеката европског безбедносног поретка. Томе посебно доприноси проблем Космета, који је у скорој прошлости узроковао низ преседана у међународној политици и посебно у функционисању ЕУ и УН, око кога постоји суштинско неслагање и супротстављање ЕУ, САД и Русије.

Истраживање је превасходно позиционирано у рационалистичком приступу проучавању међународних односа и у оквиру њега у реалистичкој школи мишљења, с обзиром да је предмет проучавања улога велике силе у регионалном безбедносном поретку. Реалистичка парадигма је, према потребама предмета истраживања, допуњена принципима тзв. енглеске школе, која класичним реалистичким поставкама додаје концепт заједничких норми и правила понашања која конституишу друштво држава.⁸ Такође, реалистичка парадигма је допуњена поставкама функционалистичких и интеграционистичких теорија, с обзиром да се у истраживању ЕУ проучава као субјект стратешке политике и самостални центар моћи, без обзира на недостатак неких прерогатива који су по реалистичкој парадигми неопходни за ту улогу.

Најмањи заједнички именилац постојећих теорија међународне политике — реалистичких или идеалистичких школа мишљења, рационалистичких или субјективистичких приступа проучавању — је појам „анархије“, одсуство врховне власти у међународним односима. Појам анархије, као почетна или мета-одредница понашања актера међународне политике, указује на условљеност (детерминисаност) понашања држава и недржавних субјеката чињеницом да постоје у условима анархије без обзира на њихова субјективна опредељења и вредности. Зависно од теоријског приступа последице „анархије као организационог принципа“ међународне политике тумачене су различито, од реалистичког усмеравања на државоцентричност, опстанак и самопомоћ (тзв. „3 с реализма“ — *statism, survival, self-help*), преко идеалистичких препорука о

---

⁸ „Друштво држава (или међународно друштво) постоји када група држава, свесна одређених заједничких интереса и заједничких вредности, формира друштво у том смислу што државе себе сматрају обавезаним скупом заједничких правила у њиховим међусобним односима и учешћем у раду заједничких институција“. Bull Hedley, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, New York: Columbia University Press, 2002., op. cit. p. 13.

потреби сарадње, оснивања међународних режима и институција, до конструктивистичких идеја о „субјективно конструисаним“ идентитетима, интересима и нормама који се мењају „деконструкцијом“ као обликом превазилажења анархије.

Током 20. века углавном су напуштене теорије тзв. чисте анархије, макијавелистичког и хобсовског типа, на рачун теорија које поред тог основног принципа признају корективни утицај међународног права, режима и организација, норми и правила понашања држава који, узев у целости, конституишу „анархично друштво“, по термину Хедлија Була, представника тзв. Енглеске школе. Концепт анархичног друштва подразумева да се, без обзира на одсуство врховне власти, у међународним односима поштује склоп правила и норми које су правно или политички устројене, интерсубјективне и прихваћене од стране већине актера међународне политике чак и ако су њихови интереси различити или међусобно супротстављени (у тумачењу Берија Бузана, тзв. *зрела анархија*).⁹

У складу са одређењем предмета истраживања и теоријско-парадигматског приступа, истраживање се може одредити као претежно теоријско (теоријско-емпиријско) и интердисциплинарно с обзиром да у оквиру општег политиколошког приступа утврђује економске детерминанте руског предлога о новом безбедносном поретку у Европи, као и историјске и филозофске основе става Запада према Русији као претпоставке формирања политике према овој држави. У истраживању су коришћене све аналитичке и синтетичке основне методе научног истраживања, као и аналитичко-дедуктивна и компаративна метода од општенаучних метода политиколошких истраживања. Међу аналитичким методама посебно место има анализа садржаја и анализа садржаја

---

⁹ Buzan Barry, *People, States and Fear – an agenda for international security studies in the post Cold War era*, Harvester Wheatsheaf (first published), 1991.

докумената, у форми квалитативне и квантитативне анализе текста, нарочито садржаја говора Дмитрија Медведева у којима је изнео иницијативу, нацрта Уговора о европској безбедности, затим стратегијских докумената Руске Федерације, стратешких концепата НАТО савеза, стратегија националне безбедности САД и споразума ЕУ и Русије потписаних после успостављања односа 1994. године.

Уже временско одређење предмета проучавања је период од 2008. до 2010. године током кога је путем Медведевљеве иницијативе и нацрта Уговора о европској безбедности представљен руски концепт безбедносног поретка у Европи и током кога су реакције европских и америчких званичника указале на став Запада према изнетом предлогу. Нешто шире одређење предмета истраживања, неопходно ради разумевања стратегијских извора руског предлога и практичних последица његове примене у руској спољној политици, јесте период од краја Хладног рата до краја 2015. године и почетка руске интервенције у Сирији (30. септембра) која је због актуелности укључена само у начелу као спољнополитички поступак Москве, без анализе њених стратегијских резултата и домета.

Општа (генерална) хипотеза истраживања је да руски концепт новог безбедносног поретка у Европи представља замисао правног и политичког преуређивања европских безбедносних процеса са циљем релативизације компаративних слабости које Русија има у односу на друге велике силе у вишеполарном међународном систему у настајању. С обзиром да је Русија због постојеће државне инфраструктуре и распореда становништва принуђена да користи развојни потенцијал Европе, основни интерес Русије је елиминисање безбедносне претње и интензивирање економске и технолошке сарадње у циљу реализације државног плана развоја и модернизације. Руски концепт новог безбедносног поретка у Европи, на супрот шире прихваћеном ставу у западноевропској и америчкој

литератури, не указују на офанзивност руске спољне политике, него на активан дефанзивни приступ, који је условљен унутрашњим стањем Русије на почетку 21. века, после једног века привредног и технолошког заостајања у комунизму и у првој посткомунистичкој деценији. Услед негативног одговора Запада на Медведевљев предлог, спољнополитичким поступцима Русије у периоду од 2008. до 2015. године у европским безбедносним процесима је наметнут образац односа који је предложен у руском концепту због чега се регионални проблеми *de facto* решавају на трипартитној основи, са САД, ЕУ и Русијом као кључним субјектима, иако о том принципу није постигнут договор. Резултанта постојећих безбедносних процеса у Европи, активне дефанзивне политике Русије, релативног опадања моћи САД и *sui generis* природе ЕУ као мировног и социјалног пројекта, је стварање односа регионалних сила који пружа структуралне претпоставке за формирање стабилног поретка и дуготрајног одрживог мира на европском континенту.

Истраживање је организовано у пет целина које по садржају прате формулацију предмета истраживања, набројане истраживачке проблеме и постављени хипотетички оквир.

2. Медведевљева иницијатива о изградњи „нове безбедносне архитектуре у Европи”

По ступању на дужност председника Руске Федерације Димитри Медведев је у јуну 2008. године говорио на скупу политичких, парламентарних и грађанских лидера СР Немачке у Берлину када је изнео први предлог о изградњи регионалног безбедносног поретка у Европи после Хладног рата.¹⁰ Медведев је у говору изнео став да су политички односи у Европи оптерећени „идеологијом прошлости” и да је без обзира на промењену природу безбедносног амбијента „блоковска политика” западних држава према Русији настављена по инерцији.¹¹ Резултат таквог приступа био је покушај маргинализације и изоловања Русије и стварања зона са различитим степеном безбедности са критеријумом припадности НАТО савезу чије су чланице безбедније од европских држава које то нису. С обзиром да је, по Медведевљевом ставу, такав приступ Запада значио „одустајање од изградње јединственог регионалног система колективне безбедности”, а да је, са друге стране, безбедност Европе објективно недељива, Медведев је указао на потребу преговора о изградњи целовитог, стабилног и трајног безбедносног поретка на Старом континенту. У том

---

¹⁰ „Позив Димитрија Медведева за изградњу нове архитектуре европске безбедности је најактивнија иницијатива руске дипломатије у последње време. Од Путинове подршке америчком војном ангажовању у Централној Азији после ‚11. септембра’, није било потеза који се може поредити по значају.” Lo Bobo, „Medvedev and the new European security architecture”, *Center for European Reform*, Policy Brief, July 2009, op. cit. p. 1.

¹¹ Medvedev Dmitry, „Speech to German political, parliamentary and civic leaders”, Berlin, Интернет, http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2008/06/05/2203_type82912type82914type84779_202153.shtml, приступљено 20.02.2016. године. Превод Медведевљевог говора из Берлина налази се у Анексу 1 овог рада.

духу, предложио је организовање међународне конференције о правилима и принципима међусобних односа држава евроатлантског региона, по његовим речима изградњу „нове архитектуре европске безбедности”.¹²

Резултат конференције, према изнетом предлогу, требало би да буде правно обавезујући уговор који прописује да „ниједна држава или међународна организација нема искључиво право очувања мира и стабилности у Европи” и да се сваки проблем мора решавати *сагласношћу заинтересованих страна*.¹³ У том духу, према тексту предлога, на конференцији о правилима и принципима међусобних односа требало би да учествују све европске државе као независни актери, без савезничких обавеза и идеолошких мотивација, само са „огољеним националним интересима” као почетном тачком у преговорима.¹⁴

У говору на конференцији у француском граду Евиану, у октобру 2008. године, Медведев је поново нагласио неопходност свеобухватног договора о будућности политичких односа у Европи.¹⁵ Он је у Евиану рекао да у основи униполарног приступа уређењу односа у Европи стоји економски егоизам САД, тежња ове државе да буде „мегарегулатор” односа и успостави „глобалну владавину”.¹⁶ Из наведених разлога, Медведев је

---

¹² Medvedev Dmitry, „Speech to German political, parliamentary and civic leaders”, op. cit. После говора у Берлину Медведев је исту идеју представио на састанку Светског политичког форума у Италији у октобру 2008. и у говору на Универзитету у Хелсинкију у априлу 2009. године. Mankoff Jeffrey, „Reforming the Euro-Atlantic Security Architecture: An Opportunity for U.S. Leadership”, *Washington Quarterly*, April 2010, op. cit. p. 67.

¹³ Medvedev Dmitry, „Speech to German political, parliamentary and civic leaders”, Berlin, op. cit.

¹⁴ Ibid, op.cit.

¹⁵ Medvedev Dmitry, „Speech at World Policy Conference”, Evian, October 8 2009., Интернет, http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2008/10/08/2159_type82912type82914_207457.shtml, приступљ. 25.02.2010. године. Превод говора Димитрија Медведева из Евиана налази се у Анексу 2 овог рада.

¹⁶ „Ако неодговорни, авантуристички поступци владајућег режима у малој држави (у овом случају Грузији) могу дестабилизovati ситуацију у свету, зар то није доказ да међународна безбедност заснована на униполарности више не функционише?” Medvedev Dmitry, „Speech at World Policy Conference”, Evian, op. cit. Рат у Грузији започео је у августу 2008. године војним окршајем оружаних снага Грузије и снага Јужне Осетије и Абхазије,

истакао да је Русија спремна на сарадњу, али да она мора бити постављена на прагматичне основе. У том контексту, поново је представио предлог о изградњи нове архитектуре европске безбедности, као „своју визију принципа самоорганизовања у праведном и мултиполарном свету”.¹⁷

Поступајући у духу Медведевљевог предлога, руско Министарство спољних послова је у новембру 2009. године објавило нацрт *Уговора о европској безбедности* којим су одређени принципи, инструменти и процедуре сарадње у оквиру новог безбедносног поретка у Европи.¹⁸ Основни принцип изложен је у члану 1 нацрта Уговора који прописује да ће: „свака безбедносна мера, предузета од стране потписнице уговора појединачно или заједно са другим потписницама, укључујући и међународне организације, војне савезе или коалиције, бити изведена са дужним поштовањем безбедносних интереса свих других потписница.”¹⁹

Поред овог нацрта уговора, упућеног свим државама ОЕБС-а, засебан нацрт уговора је упућен чланицама НАТО под називом *Споразум о основним принципима односа држава чланица Савета НАТО-Русија у безбедносној сфери*, који на нивоу НАТО савеза промовише исте принципе.²⁰ Сви поступци државних институција Русије, од Медведевљевих говора до нацрта Уговора о европској безбедности, названи су *Медведевљева иницијатива* и под тим

грузијских региона са већински руским становништвом. Након што је грузијска војска напала главни град Јужне Осетије Цхинвали 7. августа, под изговором да су нападнуте руске мировне трупе у овим регионима, Русија је војно интервенисала и потиснула грузијске трупе из Абхазије и Јужне Осетије. Уз посредовање ЕУ примирје је потписано 15. августа 2008. године а наведени региони су убрзо после тога прогласили независност коју је Русија признала.

¹⁷ Ibid, op.cit.

¹⁸ „European Security Treaty – Draft, Article 1”, Интернет страна Министарства спољних послова Руске Федерације, Интернет, <http://www.mid.ru/ns-dvbr.nsf/dveurope/065fc31/82ca460d1c325767f003073cc>, приступљено 28.12.2015. године. Превод нацрта *Уговора о европској безбедности* налази се у Анексу 3 овог рада.

¹⁹ Ibid, op.cit.

²⁰ Weitz Richard, „The Rise and Fall of Medvedev’s European Security Treaty”, *The German Marshall Fund of the United States*, May 2012, Извор Интернет, <http://www.gmfus.org/file/2657/download>, приступљено 09.10.2015. године.

називом су третирани у даљим академским расправама и политичким процесима.

2.1 Стратегијски и политички основ Медведевљево иницијативе

Медведевљева иницијатива има доктринарни основ у стратегијским документима Руске Федерације усвојеним после 2000. године који стоје на становишту да је политика САД у Источној Европи и бившим републикама СССР усмерена против Русије.²¹ Потенцијални пријем Украјине и Грузије у НАТО савез и размештање НАТО трупа на њиховој територији, према поставкама докумената, релативизовао би војну моћ Русије што води у њену изолацију и у политичком смислу јер у тим околностима Москва не би учествовала у безбедносним процесима у Европи са довољно моћи и ауторитета да заштити сопствене интересе. Из тих разлога програмски говор Владимира Путина – годину дана пре изношења Медведевљеве иницијативе – оценио је ширење НАТО савеза као кршење безбедносних гаранција датих Русији на крају Хладног рата, на које је Москва рачунала приликом одлуке да се мирно повуче из трке у наоружању и стабилизује односе у Европи.²²

---

²¹ Један од таквих докумената, Стратегија спољне политике Русије Федерације усвојена 2008. године, износи став према процесу ширења НАТО: „Русија задржава негативан став према ширењу НАТО, посебно према плановима да се у његов састав укључе Украјина и Грузија, као и према размештању војне инфраструктуре НАТО савеза близу граница Русије чиме се крши принцип једнаке безбедности, стварају се нове линије поделе у Европи и поступа се противно задатку заједничког ангажовања на одговору реалним изазовима нашег времена.“ „The Foreign Policy Concept Of The Russian Federation“, July 12, 2008, Интернет, <http://archive.kremlin.ru/eng/text/docs/2008/07/204750.shtml>, приступљ. 27.01.2015. године.

²² „Мислим да је очигледно да ширење НАТО-а нема никакве везе са модернизацијом Савеза или са повећањем безбедности Европе. Напротив, оно представља озбиљну претњу која умањује ниво међусобног поверења. И ми имамо права да питамо: против кога је ширење НАТО-а усмерено? И шта се догодило са уверавањима која смо добили од наших

Медведев је представљајући иницијативу тврдио да је после краја Хладног рата НАТО неуспешно покушавао да пронађе сврху свог постојања ширењем савеза, „глобализовањем” мисија и својевољним преузимањем надлежности УН што није довело до стабилности на континенту и решавања међународних проблема.²³ Он је тенденциозно – и у Берлину и Евиану – навео пример НАТО мисије (ISAF) у Авганистану из 2001. године као „показатељ да Русија и НАТО деле основне безбедносне интересе” и могу делотворно сарађивати на супротстављању тероризму када за то постоји воља.²⁴ Дешавања која су претходила овој интервенцији НАТО отелотворила су све захтеве Москве из концепта новог безбедносног поретка у Европи, због чега се Медведев осврнуо баш на ту спољнополитичку акцију Запада. Интервенција је одобрена од стране СБ

Западних партнера након распада Варшавског пакта? Где су те изјаве данас? Нико их се чак и не сећа. Али ја ћу дозволити себи да подсетим публику шта је речено. Хтео бих да цитирам говор генералног секретара НАТО-а господина Вернера у Бриселу 17. маја 1990. Он је тада рекао да: ‚чињеница да немамо намеру да разместимо НАТО трупе ван немачке територије даје СССР-у чврсте безбедносне гаранције’. Где су те гаранције?” Putin Vladimir „Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy”, Munich February 10, 2007., Интернет, http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2007/02/10/0138_type82912type82914type82917type84779_118123, приступљено 27.01.2015. године.

²³ „Организација Варшавског уговора престала је да постоји пре 20 година, али се нажалост ширење НАТО наставља пуном паром. Данас, НАТО активно разматра пријем Грузије и Украјине. Штавише, тај проблем посматра у борбеним терминима: пријем тих држава била би победа против Русије док би неуспех у томе био раван капитулацији. Међутим, прави проблем је то што НАТО доводи своју инфраструктуру до наших граница и црта нове линије подела у Европи, овог пута дуж наших западних и јужних граница. Без обзира шта нам се говори, природно је да ове активности тумачимо као да су усмерене против нас. Али чим покушамо да нагласимо да је то објективно противно руским националним интересима сви постану нервозни. Како другачије да протумачимо ово понашање?” Medvedev Dmitry, „Speech at World Policy Conference”, Evian, op. cit.

²⁴ Мисија НАТО савеза у Авганистану (ISAF – *International Security Assistance Force*) успостављена је децембра 2001. године резолуцијом СБ УН број 1386 у циљу пружања подршке авганистанским оружаним снагама у супротстављању снагама Талибана, оптуженим за одржавање веза са међународним терористима и уступање ресурса за деловање Ал Каиде. По успостављању мисије Руска Федерација је дозволила прелет НАТО авиона са невојним теретом преко руске територије, понудила је своје капацитете авио транспорта и услуге обуке авганистанских снага за борбу против тероризма и борбу против производње и дистрибуције наркотика. Видети, „Resolute Support Mission”, званична интернет страна НАТО снага у Авганистану, Интернет, <http://www.rs.nato.int/>, приступљено 09.10.2015. године.

УН и изведена под мандатом ове организације, Вашингтон је поступао у договору са својим савезницима из Европе и консултовао Русију која је уступила своје капацитете. Рат је био вођен против тероризма као опште претње и ниједна држава га није сматрала угрожавањем својих безбедносних интереса. Такође, годину дана после интервенције, 2002. године, почео је са радом Савет НАТО-Русија као раније договорени консултативни механизам што је заједно са интервенцијом у Авганистану упућивало на релативно складне односе бивших суперсила на самом почетку 21. века.²⁵

Ширење НАТО на исток, према поставкама руских стратешких докумената, поставило би овај савез за централну институцију европске безбедности на основу чињенице да би само Русија и поједине војно неутралне земље у Европи биле ван савеза. С обзиром да кључну реч у НАТО има САД, такав сценарио би утврдио једнополарни поредак и доминацију Вашингтона у Европи. Без могућности да утиче на процес одлучивања у НАТО, Русија би морала да прихвати улогу „корисника безбедности” и да игра споредну улогу у безбедносним процесима.²⁶ Због тога је Медведев приликом изношења иницијативе наглашавао да се

---

²⁵ Почевши од 2002. године односи су се нагло погоршали. САД су 2002. године једнострано иступиле из Уговора против балистичких пројектила (*Anti-Ballistic Missile Treaty*) и започеле договоре о изградњи антиракетног штита у Источној Европи. Наредне 2003. године у Грузији је изведена прва „обојена револуција” у постсовјетском простору уз подршку САД и окупиран је Ирак без мандата УН. Новим кругом ширења 2004. године у састав НАТО ушле су Естонија, Летонија и Литванија а Вашингтон је подржао прозападне снаге током обојене револуције у Украјини 2004. године. Сви наведени поступци подразумевали су поступање Вашингтона и, у перцепцији Москве, мање или више директно угрожавање руских интереса.

²⁶ „ЕУ и НАТО су у потпуности идентификовани са послехладноратовском Европом. ЕУ је заузела нормативни, али и економски и политички монопол на значење ‚европског’, док је НАТО учинио исто то у војној сфери и сфери безбедности. Пошто није члан ниједног од ових тела, Русија се борила да наметне модерни европски идентитет. (...) Убрзавање европских интеграција у последњих 20 година оставило је Русију издвојеном, чак као већег аутсајдера од државе као што је Турска (чланица НАТО током пола века).” Lo Bobo, „Medvedev and the new European security architecture”, op. cit. p. 2.

проблеми у Европи не могу решити без учешћа Русије и да се она са своје стране и по свом схватању прилагођавала како би постала компатибилна са „Заједничким наслеђем европске цивилизације”.²⁷

Тежњу да се Русија постепено интегрише у западне безбедносне структуре, али као једна од чланица блока којим руководе САД, Џефри Манкоф, истраживач америчког Савета за спољне послове и Универзитета Јејл, назвао је „доминантном парадигмом Запада у односима са Москвом после краја Хладног рата” чији је крајњи циљ била „асимилација Русије у западни безбедносни оквир, који је заснован на вредностима (*values based*) и којим доминира НАТО и (у мањој мери) ЕУ.”²⁸ Иако је у последњој деценији 20. века ову стратегију било могуће разматрати, до тренутка излагања Медведевљеве иницијативе Русија је концептуално и практично одбацила сваку могућност учешћа у безбедносним структурама у којима нема одлучујући глас или најмање право вета на одлуке. Напротив, почетком 21. века Москва је недвосмислено ставила до знања међународној јавности да себе сматра државом која обликује глобалне односе а не пасивним учесником и објектом политике других држава.²⁹ С обзиром да

---

²⁷ „Сигуран сам да не можемо решити проблеме у Европи док не достигнумо осећај идентитета и органског јединства свих њених интегралних делова, укључујући Руску Федерацију. Напуштањем совјетског система и сваке идеје о његовој обнови, Русија је поставила основе државе која је потпуно компатибилна са остатком Европе, или још прецизније, са оним најбољим што чини заједничко наслеђе европске цивилизације. (...) Веома је симптоматично да постојеће разлике са Русијом многи на Западу тумаче кроз потребу да се руска политика приближи политици Запада. Али ми не желимо да будемо „загрљени” на овај начин. Ми желимо да тражимо заједничка решења.” Medvedev Dmitry, „Speech to German political, parliamentary and civic leaders”, Berlin, op. cit.

²⁸ „Ова стратегија подразумева да ће Русија, пре или касније, усвојити западне вредности и придружити се Западу. Докле год се Русија може посматрати потенцијално ‚западном’ земљом било је могуће надати се да ће ова трансформација променити начин на који Кремљ посматра своје безбедносне интересе, омогућити асимилацију Русије у западни безбедносни оквир, заснован на вредностима, којим доминира НАТО и (у мањој мери) ЕУ.” Mankoff Jeffrey, „Reforming the Euro-Atlantic Security Architecture: An Opportunity for U.S. Leadership”, *Washington Quarterly*, April 2010, p. 72.

²⁹ На званичном нивоу то је потврђено усвајањем Стратегије спољне политике Русије Федерације 2008. године: „Русија, као стална чланица СБ УН, учесник Г-8 и других

није прихватила асимилацију, по наведеном схватању Запада изолација је једина преостала алтернатива за Москву, која се посматра као самоизолација.

Наведена парадигма Запада у односима са Русијом делимично објашњава зашто државе Западне Европе, као и САД, нису иницирале преговоре о успостављању новог безбедносног поретка у Европи. Само схватање да ће Русија прихватањем западног обрасца уређења државе изменити и перцепцију својих безбедносних интереса и прихватити асимилацију у западне безбедносне структуре под доминацијом САД указује да је Запад схватао ширење НАТО савеза као процес изградње новог безбедносног поретка у Европи. У основи овог приступа – и разлика у схватању Запада и Москве – стоји различито разумевање процеса окончања Хладног рата који Запад тумачи као своју победу а Москва као своје добровољно повлачење у циљу стабилизације односа. У том смислу Медведев је представљањем иницијативе изразио несагласност са овим ставом Запада и непризнавање ширења НАТО за процес изградње безбедносног поретка јер он, по њему, мора бити заснован на консензусу учесника.

Поред одрицања првенства НАТО савезу у безбедносним процесима у Европи, Медведевљева иницијатива је заснована на још једној кључној поставци руских стратегијских докумената а то је теза да се однос моћи на глобалном нивоу мења и да моћ САД релативно опада у односу на Кину, Индију, Русију и Бразил чија моћ релативно расте. Као последица ових промена, по поставкама докумената, у току је транзиција из једнополарног

значајних међународних и регионалних организација, међувладиних дијалога и механизма сарадње – као држава која поседује велики потенцијал и значајне ресурсе у свим сферама људске делатности, која енергично развија сарадњу са водећим државама и асоцијацијама широм света и која се конзистентно интегрише у светску економију и политику – испољава значајан утицај на развој нове архитектуре међународних односа.” „The Foreign Policy Concept Of The Russian Federation”, op. cit.

у вишеполарни међународни систем чија ће последица бити крај глобалне хегемоније САД. Стратегија спољне политике Руске Федерације из 2008. године садржи тезу да ће се економски раст држава у развоју „претворити у политички утицај што ће убрзати узрастање мултиполарног светског поретка”.³⁰ У говору у Минхену 2007. године Владимир Путин је најутицајнијим државницима у свету изнео исто виђење по коме је „Збир бруто друштвеног производа Индије и Кине већ виши од БДП САД” и „прорачун бруто друштвених производа БРИК држава – Бразила, Русије, Индије и Кине – надилази кумулативни БДП Европске уније.”³¹

У том духу, Медведевљев предлог тумачи и односе у Европи, сматрајући да САД услед објективних историјских околности губе доминацију, због чега постоји реалистичније решење од једнополарног натоцентричног модела односа. Министар спољних послова Руске Федерације Сергеј Лавров је, у време представљања иницијативе, поменуо рат у Грузији као показатељ да НАТО не само да не би требало да самостално управља безбедносним процесима у Европи него да за то није ни способан.³² Медведев је у Евиану такође доказивао ову тезу на примеру рата у Грузији који је отпочео нападом режима на сепаратистичке регионе на северу земље. „Не може се игнорисати чињеница да ни вишестрана дипломатија, ни регионални механизми нити постојећа архитектура европске безбедности уопштено посматрано, нису успели да спрече

---

³⁰ Ibid, op. cit.

³¹ Даље у излагању Путин је закључио да ће промене у економској снази држава у развоју неминовно утицати на расподелу политичке моћи и утицаја у свету. „Нема разлога за сумњу да ће економски потенцијал нових центара глобалног економског раста бити претворен у политички утицај и да ће ојачати мултиполарност.” Putin Vladimir „Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy”, Munich February 10, 2007., Интернет, http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2007/02/10/0138_type82912type82914type82917type84779_118123, приступљено 27.01.2015. године.

³² Weitz Richard, „The Rise and Fall of Medvedev’s European Security Treaty”, op.cit.

агресију која се догодила. НАТО-центрични приступ је нарочито показао своју слабост. Требало би извући закључке из овакве ситуације.”³³

Медведевљев позив за одржавање међународне конференције заправо је био позив за правовремено уређење односа у Европи како би *натоцентрични* поредак, као последица послехладноратовске америчке доминације, постепено и свесно био преведен у *трипартитни* поредак, са Русијом, ЕУ и САД као стубовима поретка. Нови „трипартитни“ безбедносни поредак у Европи замишљен је као регионални подскуп наступајућег мултиполарног светског поретка.³⁴ Медведевљева иницијатива, у том смислу, није нова идеја у руском стратешком промишљању, него примењена и прилагођена верзија Концепта националне безбедности Руске Федерације из 2000. године, документа на чијим поставкама су засновани сви руски стратегијски документи у наредној деценији.³⁵ Из перспективе међународне политике, међутим, Медведевљева иницијатива је изворно нова идеја и прва реалполитичка замисао уређења послехладноратовске Европе.

Истоветност поставки стратешких докумената Руске Федерације, говора руских званичника и идеја изнетих у Медведевљевој иницијативи показује да је Медведевљев предлог заправо дугорочна државна спољнополитичка стратегија и план деловања Русије у међународним односима.³⁶ Замисао новог безбедносног поретка у Европи је, стога,

---

³³ Medvedev Dmitry, „Speech at World Policy Conference”, Evian, op. cit.

³⁴ Медведевљев идеалистички обојени израз је „истински равноправна сарадња Русије, Европске уније и Северне Америке као трију грана европске цивилизације”. Medvedev Dmitry, „Speech to German political, parliamentary and civic leaders”, op. cit.

³⁵ „National Security Concept Of The Russian Federation – Approved by Presidential Decree No. 24, January 10 2000”, Наведено према, Филимоновић Миљан, „Медведевљева иницијатива и улога Србије у новој архитектури европске безбедности”, *Ревуја за безбедност*, Центар за безбедносну политику, бр 2/2010.

³⁶ Идеју руских званичника која ће за неколико месеци постати званична иницијатива о изградњи новог безбедносног поретка у Европи најавио је тадашњи потпредседник владе Руске Федерације Сергеј Иванов на конференцији о међународној безбедности у Минхену

истовремено *циљ* државне политике, *план* и *стратегија* деловања државе на међународном плану и *дипломатска иницијатива* и предлог Руске Федерације европским државама и САД. Термин „Медведевљева иницијатива“ упућује само на треће наведено значење, али има изузетан истраживачки значај зато што потпуно и прецизно формулише циљеве државне политике и предочава руску „визију света“ на којој је заснована спољна политика ове државе. Према томе, научни и практични значај Медведевљеве иницијативе и концепта новог безбедносног поретка у Европи је онолики колико је у европској политици значајна територијално највећа, најмогољуднија, војно најмоћнија и ресурсима најбогатија европска држава.

Специфична улога Медведевљеве иницијативе у укупном спољнополитичком ангажовању Русије јесте преузимање активне улоге и изношење позитивне визије међународног поретка за разлику од стратегијских докумената који су током 8 година од 2000. углавном изражавали негативни став према појединим међународним процесима (ширење НАТО и изградња америчког ракетног штита) и утврђивали претње и изазове безбедности државе.³⁷ У том смислу није случајна ни

у фебруару 2008. године, неколико месеци пре него што је Медведев својим говорима озваничио предлог. Ivanov Sergei, „Where is Russia heading? – New Vision of Pan-European Security“, Интернет 28/02/2015 <http://www.securityconference.de/konferenzen/rede.php?sprache=en&id=217>. После Медведевљевих излагања у Берлину и Евиану предлог је у британском магазину Гардиан реафирмисао Сергеј Лавров, министар спољних послова Русије. „Европи, Северној Америци и Русији је потребан нови уговор о безбедности. Па, ово је наш предлог.“ Lavrov Sergei, „Shake loose the Cold War“, *The Guardian*, January 30 2009, Интернет <http://www.theguardian.com/commentisfree/2009/jan/30/obama-russia-security-treaty>, приступљено 17.03.2016.

³⁷ „Појам нове безбедносне архитектуре оспорава претпоставку да је међународни утицај Русије скоро сасвим превентивни и много више усмерен ка опструкцији туђих интереса него ка својој позитивној визији. Изгледа као да је вођство схватило да Русија не може да живи само од „антиполитике“ и да мора понудити алтернативу, без обзира како рудиментарна и лоше дефинисана она била. У реалним терминима, она одражава жељу Русије да води и игра улогу „одговорног носиоца улога“ (*responsible stakeholder*) у

чињеница да је носиоц иницијативе Димитри Медведев, у том тренутку новоизабрани председник Русије, либерално оријентисани државник са прошлошћу у академским и привредним структурама, а не Владимир Путин, официр безбедносне службе из доба Хладног рата. Ове околности и симболички су упућивале на тежњу Москве за отпочињањем нове етапе у односима Русије и Запада што је Медведев у Берлину и Евиану предлагао у виду заједничке изградње новог безбедносног поретка, користећи управо израз „потреба за позитивном агендом” у образложењу свог предлога.³⁸

регионалним и глобалним пословима.” Lo Bobo, „Medvedev and the new European security architecture”, *op. cit.* p. 1.

³⁸ „Евроатлантској визији данас треба позитивна агенда. Догађаји на Кавказу су потврдили колико је исправан концепт новог Уговора о европској безбедности. Он ће нам дати могућност изградње интегрисаног и чврстог система свеобухватне безбедности.” Medvedev Dmitry, „Speech at World Policy Conference”, Evian, *op. cit.*

2.2 Позиција ЕУ, НАТО и САД према руском концепту новог безбедносног поретка у Европи

Иницијатива руског председника представљена је у повољном политичком тренутку за Москву. На самиту НАТО у Букурешту у априлу 2008. године Немачка и Француска су се успротивиле предлогу да савез упути позив у чланство Украјини и Грузији чиме је процес ширења НАТО изгубио на замаху који је добио до 2004. године. Друга повољна околност била је да је 2008. године Барак Обама изабран за председника САД и као један од циљева америчке спољне политике поставио стабилизацију („ресетовање“) односа са Русијом. Иако се на Западу сматрало да Русија нема довољно политичке тежине и утицаја да самостално иницира изградњу континенталног безбедносног поретка у Европи, атмосфера створена ступањем Обаме на место председника САД дала је одређени моментум идејама о стабилизацији односа бивших суперсила а самим тим и о могућности постизања договора који је иницирала Москва.

У марту 2009. године у Женеви државни секретар САД Хилари Клинтон и руски министар спољних послова Сергеј Лавров симболично су притиснули „ресет“ дугме које је Хилари Клинтон донела са идејом да започне нову еру у односима Вашингтона и Москве. У јулу 2009. године у Москви је одржан самит председника САД и Русије, Обаме и Медведева, на коме је, између осталог, постигнут споразум о оснивању *Билатералне председничке комисије САД и Русије* која је требало да оперативно усмерава сарадњу. Одређење надлежности комисије показало је постојање неколико области у којима постоји очигледно преклапање интереса САД и Русије

што је могло да послужи као основ за сарадњу и у стратегијским питањима као што је изградња новог безбедносног поретка у Европи.³⁹

Међутим, већ крајем истог месеца сигнали из Вашингтона указали су да је почетни ентузијазам изгубио снагу. У сведочењу пред Сенатом САД, Филип Гордон тадашњи помоћник државног секретара САД задужен за Европу и Евроазију, прво је сумирао достигнућа самита у Москви и изразио уверење да ће „побољшање америчко-руских односа повећати поверење и сарадњу и унапредити европску безбедност”.⁴⁰ Гордон је затим изразио решеност САД да у сарадњи са Русијом „побољшају постојеће структуре и механизме сарадње у питањима европске безбедности и потраже начин да повећају њихову ефикасност”.⁴¹ Иако је из наведене формулације било видљиво да Вашингтон није спреман да преговара о изградњи новог поретка већ о повећању ефикасности постојећих институција и механизма, Гордон се још директније осврнуо на руски предлог, како га је он разумео. „САД не признају руску сферу интереса и наставиће да подржавају суверенитет, територијални интегритет и независност руских суседа, укључујући и њихово суверено право да начине сопствени избор о одбрани и приступању савезима.”⁴²

На предлог су реаговали и други високи званичници држава и међународних организација. Тадашњи генерални секретар НАТО савеза Андреас Фог Расмусен, осврћући се на предложени Уговор о европској

---

³⁹ „Комисија ће се састојати од радних група о нуклеарној енергији и нуклеарној безбедности; контроли наоружања и међународној безбедности; спољној политици и борби против тероризма; трговини наркотицима; пословном развоју и економским односима; енергији и природној средини; пољопривреди; цивилном друштву и другим питањима.” Gordon Philip H., „The U.S. Security Relationship with Russia and Its Impact on Transatlantic Security – Testimony, Statement before the House Armed Services Committee”, Washington DC, July 30 2009., U.S. Department of State, Интернет, <http://www.state.gov/p/eur/rls/rm/2009/126769.htm>, приступљено 30.01.2016. године.

⁴⁰ Ibid, op. cit.

⁴¹ Ibid, op. cit.

⁴² Ibid, op. cit.

безбедности, закључио је да су безбедносни процеси у Европи у довољној мери правно уређени због чега би нови уговор био сувишан.⁴³ Расмусен је прихватио поставку да се појављују проблеми у Европи али узрок, по његовом мишљењу, није недостатак правне регулативе него недостатак воље појединих држава да се придржавају права у својој спољној политици. Кетрин Ештон, тадашња висока представница ЕУ за спољну и безбедносну политику, напоменула је да ЕУ признаје државама право приступања савезима по сопственој вољи, чиме је оспорила право да се ширење НАТО-а може у духу Медведевљеве иницијативе тумачити као непоштовање безбедносних интереса Русије.⁴⁴ Хавијер Солана претходник Кетрин Ештон на наведеној функцији у ЕУ – позитивно реагујући на предлог у начелу и прихватајући потребу за преговорима о основним принципима односа – изјавио је да се идеје о сферама интереса ипак морају одбацити.⁴⁵

На Медведевљеву иницијативу позитивно су реаговали немачки министар спољних послова Франк Валтер Штајнмајер и немачки дипломата Волфганг Ишингер, који су оценили да би руски предлог требало схватити озбиљно и укључити се у дискусију о предложеним питањима.⁴⁶ Коначни став Запада, међутим, очекиван је са највишег нивоа власти у Вашингтону. С обзиром да је Медведевљев предлог после говора у

---

⁴³ Weitz Richard, „The Rise and Fall of Medvedev’s European Security Treaty”, op.cit. У погледу аргумената да постоји довољна правна регулатива због које нови уговор није потребан, Медведев је образложио да су постојећи инситуционални механизми довољни, али су намерно опструисани у остваривању своје функције. „Организација као што је ОЕБС би могла, чини се, да отелотвори новопронађено јединство европске цивилизације, али је у томе онемогућена, спречена да постане права општа регионална организација. Проблем није само у недовршеном институционалном развоју организације него и у опструкцији других група чија намера је наставак старе линије блоковске политике.” Medvedev Dmitry, „Speech to German political, parliamentary and civic leaders”, Berlin, op. cit.

⁴⁴ Ibid, op.cit.

⁴⁵ „European Leaders Split on Russian Security Plan”, *Deutsche Welle*, Интернет <http://www.dw.de/european-leaders-split-on-russian-security-plan/a-4009723>, приступљено 10.03.2015. године. О учесталој употреби термина „интересна сфера” у реаговању западних званичника на Медведевљеву иницијативу биће више речи у наставку поглавља.

⁴⁶ Ibid, op.cit.

Берлину 2008. године изазвао реакције званичника Запада, он је пре изношења званичног одговора САД поновио принципе иницијативе у Евиану октобра 2008. године, како би без обзира на став западних државника исказао трајну опредељеност за циљеве представљене у иницијативи.

У ишчекивању званичног одговора Запада огласио се Збигњев Бжежински, један од најутицајнијих стручњака у спољнополитичком естаблишменту тада владајуће Демократске партије у САД. У тексту „Агенда за НАТО“ објављеном у часопису Спољни послови (*Foreign Affairs*) у броју септембар/октобар 2009. године, Бжежински је на тему руског предлога поновио постојеће принципе политике Запада према Русији, у нешто ублаженом облику. Он је заступао став да је укључивање Русије у безбедносне механизме у Европи у интересу Запада, али само ако је у питању „истински постимперијална Русија, она која се помирила са новим историјским контекстом, као Велика Британија, Француска и Немачка пре ње”.⁴⁷ С обзиром да „нови историјски контекст” подразумева америчко вођство, Бжежински сматра да је потребно време током кога ће „нова генерација руских лидера схватити да је то и у националном интересу Русије.”⁴⁸ О неуралгичном језгру спора Русије и Запада, могућности интеграције Украјине и Грузије у НАТО, Бжежински је констатовао да услед гравитације украјинског друштва ка Западу, имајући у виду блискост Русије и Украјине, Москва неће имати избора него да „следи пример ” Украјине у будућности.⁴⁹ Наглашавајући потребу укључивања Русије у западне безбедносне институције и механизме, Бжежински је одрекао сваку

---

⁴⁷ Brzezinski Zbigniew, „An Agenda for NATO”, *Foreign Affairs*, Sep/Oct 2009, Vol 88, Issue 5, op. cit. pp. 2-20.

⁴⁸ Ibid, op. cit.

⁴⁹ Ibid, op. cit.

могућност да то буде реципрочан однос и оставио само могућност прихватања услова од стране Москве.

Три месеца после објављивања Нацрта Уговора о европској безбедности на интернет страни Министарства спољних послова Руске Федерације, државни секретар САД Хилари Клинтон је у јануару 2010. године одржала говор у Паризу са насловом „Напомене о будућности европске безбедности”.⁵⁰ Време одржавања говора, место и тема излагања упућују да је основни мотив државног секретара САД био одговор на руску иницијативу. Међутим индикативно је било то што иако је говор одржан три месеца после објављивања нацрта уговора, иако је за тему је имао управо предмет руске иницијативе, Клинтон се није формално позвала на њу као повод. Уместо тога, гостовање у француској војној школи и историја односа САД и Француске наведени су као инспирација за говор о европској безбедности а тек после уводног дела поменуто је да је „Русија недавно предложила потписивање Уговора о европској безбедности и Уговора Русија-НАТО”.⁵¹

Говорећи о руском предлогу Клинтон се сагласила са Медведевљевој поставком да је безбедност Европе недељива, али није прихватила потребу да се институционални механизам мења или склапају нови уговорни аранжмани. Као и Филип Гордон неколико месеци раније, Клинтон је заузела став да је „опште интересе најбоље следити у контексту постојећих институција као што су ОЕБС или Савет НАТО-Русија, а не преговарати о новим уговорима као што је Русија предложила, што би био дуг и напоран процес.”⁵² Осим овог начелног става о руској иницијативи, Клинтон је у

---

⁵⁰ Clinton Hillary R., „Remarks on the Future of European Security”, L'Ecole Militaire, Paris, France, January 29, 2010, *U.S. Department of State*, Интернет, <http://www.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2010/01/136273.htm>, приступљено 30.01.2016. године.

⁵¹ Ibid, op. cit.

⁵² Ibid, op. cit.

појединостима поновила све основне поставке спољне политике САД које је Русија у претходном периоду дефинисала као претњу. Подржано је ширење НАТО и изградња противракетног штита у Источној Европи а Русија је позвана да сарађује у оба процеса која су по Клинтоновој у општем интересу Европе.⁵³

Државни секретар САД је заступала тезу да не постоји потреба за уговором какав је предложио руски председник и да су постојећи институционални аранжмани довољни, знајући притом да је у првој деценији 21. века престало важење Уговора о конвенционалним снагама у Европи (*Conventional Forces in Europe Treaty*) и Уговора против балистичких пројектила (*Anti-Ballistic Missile Treaty*) – два кључна споразума у сфери конвенционалног и нуклеарног наоружања у Европи. У таквим околностима логично је питање зашто, по њој, нису потребни нови безбедносни аранжмани ако је старима истекла важност? На основу других аргумената изнетих у говору, као и аргумената Филипа Гордона изнетих неколико месеци раније, може се закључити да званичници САД нису сматрали да су у интересу ове државе и Запада уопштено нови аранжмани који би се са Русијом склапали на бази паритета, као што су били поменути уговори о нуклеарном и конвенционалном наоружању. Биполарна структура међународног поретка захтевала је такве аранжмане, док униполарна, разумљиво, захтева другачији приступ, у чијој основи је доминација САД као хладноратовског победника.

Потврда да су САД биле вођене тим мотивом може се пронаћи и у начину на који је престала важност стратешких споразума из времена Хладног рата. Наиме, САД су се 2002. године једнострано повукле из

---

⁵³ „Годинама Русија изражава осећај несигурности због ширења НАТО и ЕУ. Али ми смо убеђени да је ширење обе организације увећало безбедност, стабилност и просперитет на континенту и, самим тим, повећало безбедност и просперитет Русије.” Clinton Hillary R., „Remarks on the Future of European Security”, op. cit.

примене Уговора против балистичких пројектила чиме је стављен ван снаге овај хладноратовски споразум заснован на принципу паритета САД и СССР. Такође, после постигнутог договора о изменама Уговора о конвенционалним снагама у Европи, НАТО чланице су условљавале ратификацију измена повлачењем руских трупа из Молдавије и Грузије, што није био предмет преговора Русије и НАТО. Због наведеног условљавања Русија се једнострано повукла из примене овог уговора који је такође био заснован на принципу паритета. По начину окончања важења ових уговора и политици САД, може се закључити да Вашингтон није предузимао значајније напоре да сачува наведене споразуме. Са друге стране, САД су показале знатно већу спремност за договор у области редукције нуклеарног наоружања па је нови споразум у овој области потписан у првом мандату Барака Обаме.

У том смислу политика САД се може објаснити намером да се сачува конструктиван приступ у области смањења нуклеарних бојевих глава, којих је по општем консензусу током Хладног рата произведено превише, али и тежњом Вашингтона да се ослободи свих споразума по којима би за даље поступање био принуђен да консултује Москву. Речју, САД су окончањем хладноратовских споразума постепено сводиле улогу Русије на статус „обичне“ државе, или по изразу Бжежинског, „истински постимперијалне Русије“ која би требало да се помири са својом новом историјском улогом. Као једина суперсила и хладноратовски победник САД су желеле одрешене руке у светској политици. Преговори су, у том смислу, вођени само у области где се стварност – у виду *de facto* постојања нуклеарних бојевих глава и њихове разорне моћи – није могла порећи, али је негирана пређашња улога Русије у европским безбедносним процесима и механизам одлучивања је постепено измештен на Запад. Тумачен у том контексту, разумљив је став Хилари Клинтон да нови споразум о европској

безбедности није потребан али се његово утемељење не може пронаћи у вредновању постојећег правног оквира, него у намери да се спречи потписивање уговора који би Русији вратио део утицаја из времена Хладног рата.

Као „угаони камен“ међународне безбедности Клинтон је у говору навела принцип територијалног интегритета држава и осудила сецесионистичке тежње Абхазије и Јужне Осетије и руску политику у том процесу.⁵⁴ Најпосле, Клинтон је, као и Хавијер Солана и Кетрин Ештон, одбацила идеју о интересним сферама у Европи која по њој подразумева „да једна држава контролише будућност других.“⁵⁵ Уместо директних преговора које је предложила Москва, Клинтон је усмерила ток дешавања ка институционалном механизму ОЕБС, што је изгледало као један од облика „тихе опструкције“ руске иницијативе и њеног стављања на споредни колосек европске дипломатије.⁵⁶ У складу са тим, институционална реакција Запада на руску иницијативу било је покретање тзв. *Крфског дијалога* 2009. године у оквиру ОЕБС-а, са формалним циљем „обнављања поверења и вођења дијалога о европској безбедности“.⁵⁷

---

⁵⁴ Говор Хилари Клинтон одржан је непуне две године после једностраног, нелегалног проглашења сецесије Косова и Метохије (17. фебруар 2008. године) коју су САД признале већ следећег дана после проглашења и у наредним месецима вршиле притисак на државе на различитим континентима да признају нелегално проглашену сецесију.

⁵⁵ Clinton Hillary R., „Remarks on the Future of European Security“, *op. cit.*

⁵⁶ „Када су руски званичници изнели идеју, званичници САД су избегавали заузимање позиције која би иритирала Русе или пореметила односе са европским савезницима. Уместо тога, Вашингтон се потрудио да дискусију измести у оквир ОЕБС знајући да ће „вечити организациони застој“ онемогућити било какву реализацију плана. Уопштено посматрано, САД нису убеђене да постоји потреба за новом архитектуром европске безбедности, али због Обамине тежње за побољшање односа са Москвом, нису хтеле да отворено одбаце руски предлог.“ Mankoff Jeffrey, „Reforming the Euro-Atlantic Security Architecture: An Opportunity for U.S. Leadership“, *op. cit.* p. 68.

⁵⁷ OSCE, „The Corfu Process“, Интернет, <http://www.osce.org/cio/108343>, приступљено 12.03.2015. године. Поједини истраживачи заступају став да је политика Обамине администрације према Европи до 2014. године била летаргична у чему се може пронаћи део разлога, свакако не одлучујући, за индиферентан и негативан став према руској иницијативи. „До друге половине Обаиног другог мандата ни председник нити било ко

У намери западних званичника да дискретно скрајну руски предлог један од главних аргумената је његова неодређеност чему је, најпосле, допринео и сам Медведев употребљеним речником у говорима у Берлину и Евиану 2008. године. Почевши од критике постојећег стања која је била лако разумљива и јасна, чини се да је Медведев у образложењу свог предлога сувише инстистирао на правним терминима, недовољно притом користећи реалполитичке. Непрестано се позивајући на међународно право, задржавајући одређени идеалистички призив, Медведев је, примера ради, навео да би потписивање правно обавезујућег Уговора о европској безбедности био „наредни генерацијски корак после потписивања Хелсиншког завршног акта из 1975. године којим је претходна генерација државника успоставила темеље политичких односа у Европи”.⁵⁸

Вероватно је Медведевљева аргументација почивала на ставу да је предмет спора Русије и Запада био процес ширења НАТО савеза у постсовјетском простору, а не односи Русије са суседима, па се самим тим за њега подразумевала перспектива из које Москва посматра постојеће проблеме. Постсовјетске државе, међу њима и Украјина и Грузија, током две деценије од распада СССР биле су чланице Заједнице независних држава, организације постсовјетских држава под вођством Русије што Запад није сматрао проблематичним. С обзиром да су се тензије у постсовјетском простору појавиле тек после првог круга ширења НАТО у Источној Европи 1999. године и да су заоштрене после другог круга проширења 2004. године, логичан је закључак да је ширење НАТО било генератор безбедносних

из његовог тима није схватао Европу претерано озбиљно. Континент је сматран безбедним и досадним, местом за фотографисање пре него за стварну дебату. НАТО, коме је већ тада очајнички била потребна радикална реформа, сматран је исувише незанимљивим да би се реформисао.” Applebaum Anne, „Obama and Europe – Missed Signals, Renewed Commitments”, *Foreign Affairs*, September/October 2015, op. cit. p. 38.

⁵⁸ Medvedev Dmitry, „Speech to German political, parliamentary and civic leaders”, Berlin, op. cit.

проблема, а не руска политика у суседству. Самим тим што проблем није био руски него западни експанзионизам, идеалистичка и индულгентна реторика коју је употребио Медведев требало је да искупи Запад за дотадашњу офанзивну политику и покаже тежњу Русије за смиривањем тензија како би били створени услови за договор о будућности безбедносног поретка у Европи. Позивом на „претходну генерацију државника“ Медведев је настојао да избегне поделу ми/ви и хладноратовски сентимент супротстављености. Насупрот томе, он је назначио да би прихватање преговора о новом безбедносном поретку у Европи за Русију значило „полазак од нуле“ без терета изневерених очекивања. У том духу је реторика постављена, смислено и сврсисходно, у складу са основном наменом иницијативе и у складу са њеним местом у руском концепту новог безбедносног поретка у Европи.

Из опреза да претераном отвореношћу не доведе Русију у позицију кршиоца међународног права, за шта је непосредно пре тога критиковао САД, Медведев није довољно директно образложио шта „уважавање безбедносних интереса Русије“ уствари подразумева. У основи његовог предлога била је намера Кремља да се даље ширење НАТО савеза на исток представи као облик угрожавања виталних интереса Руске Федерације те самим тим као *par excellence* проблем европске безбедности.⁵⁹ По предложеној замисли поретка, Русија има право да тај проблем изнесе на међународној конференцији при чему би друге државе биле дужне да уваже њене безбедносне обзире истичући притом и своје интересе о којима се могу водити даљи преговори и усклађивања. Медведевљевим речима,

---

⁵⁹ Из наведеног разлога предложени нацрт Уговора о европској безбедности у члану 2 став 3 садржи следећу одредбу: „Потписница Уговора неће одобрити употребу своје територије нити ће користити територију било које друге потписнице за припрему или извођење оружаног напада против било које потписнице Уговора или више њих, или предузети било коју другу акцију која би значајније утицала на безбедност једне или више потписница Уговора.“ „European Security Treaty – Draft, Article 2“, *op. cit.*

„нагласак би требало да буде на преговараним нагодбама које узимају у обзир позиције различитих страна и строго поштују механизме очувања мира.”⁶⁰ Концептуално-термиолошки проблем за Медведева, заправо, било је одвајање захтева да се заустави ширење НАТО на исток, дефанзивног по природи, од захтева за успостављањем интересне зоне Русије у постсовјетском простору, како су га тумачили западни званичници, што би био офанзивни захтев и отелотворење аргумената о руском експанзионизму.

Занимљиво је да су Хилари Клинтон, Филип Гордон и Хавиер Солана у реакцији на Медведевљевој иницијативи критиковали идеју о интересној сфери Русије иако он у поменутиим говорима није тражио нити чак поменуо појам интересна сфера. Страни државници, разумљиво, предлог посматрају у контексту укупног спољнополитичког понашања државе, где су могли да пронађу јасне индикаторе да Москва постсовјетски простор посматра на тај начин. Осим Путинове изјаве да је распад СССР највећа геополитичка катастрофа 20. века, која је била неизоставни део анализа истраживача током последње деценије, има показатеља да је у постављању спољне политике на садашње основе — израдом Концепта националне безбедности Руске Федерације 2000. године — Кремљ посматрао бивше републике СССР као зону привилегованих интереса Русије. Међу „чиниоце који генеришу претњу националној безбедности Русије”, тај документ убраја и „слабљење интеграционих процеса у Заједници независних држава (ЗНД) и избијање и ескалација сукоба близу граница Руске Федерације и спољних граница држава чланица ЗНД.”⁶¹ Уколико се слабљење интеграционих процеса у

---

⁶⁰ Medvedev Dmitry, „Speech at World Policy Conference”, Evian, op. cit.

⁶¹ Сви наведени чиниоци из 2000. године су: 1) јачање војно-политичких блокова и савеза, пре свега ширење НАТО савеза на исток; 2) могућа појава страних војних база и већег војног присуства у непосредној близини граница Руске Федерације; 3) слабљење интеграционих процеса у Заједници независних држава (ЗНД) и 4) избијање и ескалација сукоба близу граница Руске Федерације и спољних граница држава чланица ЗНД. Видети

ЗНД посматра као претња националној безбедности Русије и ако Москва штити спољне границе суседних држава, јасно је да се на постсовјетски простор гледа као на сферу интереса. У сопственој перцепцији Москва то чини на основу војностратегијских императива, у перцепцији Запада из експанзионистичких разлога, али је свеједно чињеница да Русија жели право одлучивања или барем право вета у одлукама о стратешком опредељењу постсовјетских држава, пре свега Белорусије, Украјине и Грузије. Пошто се захтев за признавање посебне улоге Русије у постсовјетском простору, није могао подвести под термине међународног права, у тексту Медведевљевих говора је представљен недовољно директно.

Москва има војностратешке, геополитичке и историјске императиве да постсовјетски простор задржи ван сфере утицаја било које друге велике силе јер би инсталација противничког наоружања на територији Украјине учинила одбрану европског дела Русије теоријски и практично немогућом. Медведевљева иницијатива, стога, тражи поштовање руских безбедносних интереса који су, према логици међународне политике и историје, нешто шири од суверенитета и територијалног интегритета.⁶² Међутим, по принципима међународног права, суседне државе су суверене и независне, чланице УН и других међународних организација са својим правима и слободама прописаним међународним правом. У сфери између права и политике, Медведев је одабрао да се креће ближе линији права сматрајући

„National Security Concept Of The Russian Federation – Approved by Presidential Decree No. 24 of January 10 2000”, Наведено према Филимоновић Миљан, *Спољна политика Руске Федерације – Путинова стратегија и међународне околности*, Инфинитас, Београд 2010, стр. 59-60.

⁶² „Европљани су, што и Кисинџер примећује у својој књизи *Да ли је Америци потребна спољна политика* први схватили да се Запад, почетком и средином деведесетих година прошлог века, више занимао за унутрашње друштвено, економско, политичко и безбедносно стање у Русији, неоправдано занемарујући, притом, неке од, геополитичких, геостратегијских и, можда више од свих, геоекономских циљева, које држава овакве киклопске просторне величине, природних богатстава, војне снаге, образованог становништва, историје и традиције, *ipso facto* свога постојања има.” Симић Драган, *Наука о безбедности – Савремени приступи безбедности*, Службени лист СРЈ, Београд 2002., стр. 126.

да је на тај начин безбеднији у дискурсу дипломатије.⁶³ Са друге стране, западни званичници су, као што је наведено, искористили ову ситуацију да би критиковали предлог. Они су „између редова” Медведевљевих говора сасвим основано препознали захтев за разграничењем сфера интереса, али нису хтели да признају да је и њихова политика вођена истим мотивима и да проблем интеграције Украјине и Грузије у НАТО није проблем принципа и вредности него борба за моћ и ширење сопствене сфере утицаја. Без политичке тенденциозности у анализи западни званичници су могли да препознају како Москва својом иницијативом није тражила да постсовјетски простор буде руска сфера интереса него да не буде сфера интереса Запада што је са становишта преговарачке позиције знатно блажи и умеренији став. Међутим, првенствена кривица, условно речено, стоји на Русији која је на ту разлику требало јасно да укаже уместо да неодређеношћу дозволи другој страни да предлог тумачи по свом нахођењу, то јест „креативно” и тенденциозно.

Поред тога, овај терминолошко-концептуални проблем Медведевљеве иницијативе изазвао је различита тумачења и различите историјске аналогije на линији реализам—идеализам. Поједини аналитичари за предложену замисао користе израз „Хелсинки 2”, или „Хелсинки плус” са референцом на Хелсиншки завршни акт из 1975. године коју употребљавају руски званичници наглашавајући правни аспект иницијативе.⁶⁴ Са друге

---

⁶³ Иако неке поставке руских стратегијских докумената указују да Москва посматра постсовјетске државе као блиске у историјском и стратешком контексту, никада се у званичној комуникацији не употребљава израз „сфера утицаја”, чак ни израз „сфера интереса” него најчешће „зона привилегованих интереса”. О практичним и политичким последицама наведених појмовних разграничења видети: Trenin Dmitri, „Russia’s Spheres of Interest, not Influence”, *The Washington Quarterly*, October 2009, Center for Strategic and International Studies, Washington 2009.

⁶⁴ Владимир Лукин, некадашњи амбасадор Русије у САД и бивши председник спољнополитичког комитета Думе користи овај израз у унутрашњој дебати о будућности спољне политике. Он ову идеју супротставља тзв. „јастребовима” који је критикују као недовољно офанзивну и патриотску. „Не далеко у будућности мораћемо да се вратимо

стране, истраживачи који Медведевљеви иницијативу посматрају првенствено у реалполитичким терминима, користе израз „нова Јалта“ или „Јалта 2“, који упућује на споразум савезника о разграничењу сфера интереса, постигнут на Криму током Другог светског рата у фебруару 1945. године.⁶⁵ Наведени израз се користи као историјска аналогија у тумачењу природе Медведевљеве иницијативе али и у тумачењу других спољнополитичких поступака Русије. Заправо појам „Јалта 2“ често се тумачи као основна идеја и концепт укупне руске спољне политике у Европи.⁶⁶

Реалполитички аспект иницијативе је на Западу тумачен преуско, само са становишта установљавања руских интереса, без узимања европске стабилности као ширег оквира анализе, на чему је Медведев инсистирао предлажући договор о усклађивању политичких интереса ЕУ, Русије и САД.⁶⁷ Такве анализе, међутим, не објашњавају зашто Москва сматра да је

идеји о разговорима типа „Хелсинки 2“ о нацрту новог пута према уједињеној Европи. Наравно, ово је још увек само могућност, не и неизбежност. Али то је много реалистичније од носталгичних, неоимперијалних снова о величини Русије.” Lukin Vladimir, „Looking West from Russia”, *The National Interest*, November/December 2015., op. cit. p. 65.

⁶⁵ „Односи Истока и Запада далеко су од добрих. НАТО је после руске интервенције у Грузији замрзнуо контакте с Москвом обнављајући у међувремену само оне формалне. Конфликт је ту, питање је само да ли ће бити решен неком новом Јалтом или ће водити периферним обрачунима у функцији глобалне доминације. (...) Јалта се поново пише. Запад је пробио коридоре споразума о подели интересних сфера. Русија хоће по сваки цену да се одбрани. Ако су се у једном тренутку историје на Јалти договорили, велики и даље показују да су договори само привремени.” Јакшић Бошко, „Јалта на Балкану”, *Политика*, 13.02.2010., Интернет, <http://www.politika.rs/sr/clanak/123554/Pogledi/JALTA-NA-BALKANU>, приступљено 28.02.2016. године.

⁶⁶ „Интервенцијом у Сирији Русија настоји издејствује свеобухватни споразум са Западом, пре свега САД-ом, нешто што би се звало „нова Јалта“ или „Јалта 2“. Циљ је да се покаже да Русија може бити користан партнер у борби против глобалног тероризма.” Штављанин Драган, „Фјодоров – Путин жели нову „Јалту“”, *Радио Слободна Европа*, 22.10.2015, Интернет <http://www.slobodnaevropa.org/content/fjodorov-putin-zeli-novu-jaltu/27319078.html>, приступљено 28.02.2016. године

⁶⁷ Илустративан пример оваквог схватања је закључак истраживача америчког Маршал фонда у Немачкој Ричарда Вајца, који сматра да је реалполитички циљ предлога заправо „спречавање даљег ширења НАТО, сузбијање војних веза НАТО са Грузијом и другим постсовјетским државама и онемогућавање изградње ракетних постројења НАТО, док са друге стране предлог настоји да у бившим совјетским републикама ојача утицај

њен предлог прихватљив другим државама и стога, зашто се одлучила за међународну дипломатску иницијативу уместо да самостално води своју спољну политику и покуша да прикрије своје праве намере. Аргументација Кремља почива на чињеници да без обзира што се кроз појавни облик предлога назире непосредни интереси Москве – који најпосле нису ни прикривани у расправама током наредних година – интереси САД, ЕУ и европских држава били би једнако унапређени прихватањем иницијативе. Медведев је основ за предлог пронашао у отвореном аргументовању комплементарности интереса, а не у прикривању својих циљева. Руски предлог подразумева усклађивање интереса великих сила због виших циљева, стабилности и заједничког одговора на опште претње.

Примера ради, Медведев је изнео тезу да ће успостављање новог поретка у Европи омогућити прерасподелу средстава у државним буџетима са класичних одбрамбених трошкова на средства за међународну борбу против општих претњи као што су „илегалне миграције, климатске промене и сиромаштво у свету”.⁶⁸ Ова хипотеза 2009. године није схваћена са једнаком озбиљношћу као 2015. године када су ове опште претње – миграција у комбинацији са тероризмом – постале најзначајнији безбедносни изазов у Европи. Такође, Медведевљево противљење даљем

Организације уговора о колективној безбедности (ОДКБ) и створи Евроазијску унију која ће ове државе приближити Русији и удаљити их од остатка Европе”. Weitz Richard, „The Rise and Fall of Medvedev’s European Security Treaty”, *op.cit.*, Видети и François Isabelle, „Whither the Medvedev Initiative on European Security?”, *Institute for National Strategic Studies (INSS)*, Washington DC, December 2011, <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24a6a8c7060233&lng=en&id=134678>, приступ 12.02.2016. и Fedorov Yury, „Medvedev’s Initiative: A Trap for Europe?”, *Association of International Questions (AMO)*, <http://www.amo.cz/publications/medvedevs-initiative-atrap-for-europe.html?lang=en>, приступљено 12.02.2016. године.

⁶⁸ „По мом схватању, ако не смањимо војне трошкове нећемо бити у стању да обезбедимо ресурсе за одговор на праве претње са којима се суочавамо, какве су илегална миграција, климатске промене и глобално сиромаштво. Ови изазови не могу бити решени употребом силе. Са њима се мора носити на њиховом извору, решавањем проблема који таквим претњама дају први подстицај.” Medvedev Dmitry, „Speech to German political, parliamentary and civic leaders”, Berlin, *op. cit.*

ширењу НАТО на исток схваћено је са свим импликацијама тек 2014. године када је уз руску подршку проруским снагама у Украјини почео грађански рат и земља је у стратегијском смислу „закључана“ замрзнутим конфликтом због чега је неподобна за било који облик међународних интеграција. (Чињеница да је на сличан начин Русија спречила интеграцију Грузије у НАТО 2008. године није изменила политику Запада).⁶⁹

Најпосле, дипломатски напори на стварању услова за изградњу америчког ракетног штита у Источној Европи настављени су упркос Медведевљевим упозорењима да их Русија схвата као угрожавање сопствене безбедности. У одговору на постављање америчких постројења Русија је инсталирала сопствене ракетне системе у западном делу државе и најавила коришћење територије Калињинграда за друге реципрочне поступке што је резултирало тиме да се стратегијски паритет (једнакости капацитета и претњи), упркос проблемима које је ово питање изазвало у односу САД са појединим источноевропским земљама и Русијом, неће суштински променити.⁷⁰ За време док је процес ширења НАТО савеза и изградње америчког противракетног штита вођен „слепом улицом“, проблеми на Блиском Истоку и у Северној Африци узроковали су прилив милиона избеглица као највећи безбедносни изазов савремене Европе.

У том смислу, после 2008. и 2009. године след догађаја је у одређеном смислу дао за право Медведевљевим аргументима о политичкој стабилности као неопходној основи за заједнички одговор на опште претње. Руски аргументи за постизање договора великих сила и

---

⁶⁹ Минстар спољних послова Руске Федерације Сергеј Лавров је непосредно после рата у Грузији 2008. године изјавио да је њиме постављен образац на основу кога ће у сличним ситуацијама Москва бранити своје интересе. Reuters, „Lavrov says Georgia crisis defined new Russian policy“, 1. September 2008, Извор Интернет, <http://uk.reuters.com/article/idUKL129744720080901>, приступљено 07.03.2016. године.

⁷⁰ Gutterman Steve, „ Russia has stationed Iskander missiles in western region: reports“, BBC, 16. December 2013., Интернет <http://www.reuters.com/article/us-russia-missilesidUSBRE9BF0W020131216>, приступљено 12.02. 2016. године.

стабилизацију безбедносних процеса у Европи временом добијају на значају услед појаве општих претњи на које је иницијатива указала.⁷¹ Због одбијања разговора о новом безбедносном поретку, економских санкција које је Запад увео Русији и других нерешених питања, проблем миграције људи из угрожених подручја Блиског Истока и Северне Африке у Европу остао је без заједничког одговора кључних субјеката европског безбедносног поретка почевши од 2014. године. Нефункционалност униполарног поретка са једне стране и неспремност Запада на договор са друге, тиме је већ узроковала озбиљне последице по европску безбедност, нарочито ако се има у виду да су значајан узрок проблема миграције биле интервенције Запада на Блиском истоку и да је заједничко ангажовање САД, ЕУ и Русије било неопходно да би се ублажиле последице. И после јасних показатеља да грађански рат у Сирији од 2011. до 2015. године има директне негативне последице по европску безбедност, за 5 година трајања рата најзначајнији субјекти европског безбедносног поретка нису предузели ниједну заједничку акцију нити су организовано преговарали о томе што је управо требало да буде учинак Медведевљеве иницијативе.

Најзначајнија импликација руског предлога на будућност европске политике је управо у чињеници да он представља образац који ће морати да буде узет у обзир у тренутку када кључни субјекти европског безбедносног поретка буду спремни да преговарају о стабилизацији безбедносних процеса. Због тога, иако је дипломатска иницијатива Димитрија Медведева изгубила на актуелности, руски концепт

---

⁷¹ Више пута у Берлину и Евиану Медведев је наглашавао значај политичке стабилности за борбу против општих претњи у Европи. „Дозволите ми да нагласим да смо отворени за разговор о другим могућим елементима Уговора. Али шта год да буде случај, морамо убрзати своје напоре да поправимо архитектуру европске безбедности. Ако то не учинимо, бићемо сведоци њеног даљег деградирања и суочићемо се са растућим кризама у сфери безбедности и контроли наоружања.” Medvedev Dmitry, „Speech at World Policy Conference”, Evian, op. cit.

безбедносног поретка у Европи који је приказан у њој стоји као циљ спољне политике највеће европске државе без које се не може изградити функционални безбедносни поредак. Медведевљева иницијатива је, у том смислу, један од елемената руске стратегије изградње новог безбедносног поретка у Европи, као први, иницијални корак упознавања других субјеката са руском „визијом поретка“, кључним захтевима Москве упућеним осталим субјектима европске политике и минимумом интереса које Русија намерава да оствари у Европи.

2.3 Медведевљева иницијатива у контексту постхладноратовке потраге за трајним обрасцем уређења политичких односа у Европи

Иако је Медведевљев концепт организованог усклађивања интереса политичких субјеката представљао новину у послехладноратовској политици, то није била нова идеја у дугој европској политичкој и дипломатској историји. Напротив, договор и усклађивање интереса било је основ уређења политичких односа у Европи током дужег периода историје него што је то било међународно право. Пракса организованог уговарања принципа политичких односа у Европи, коју је Медведев предложио у иницијативи из 2008. године, започета је средином 16. века и текла је паралелно са развојем међународног права.

На конгресу у Аугсбургу 1555. године, договорени су принципи односа политичких субјеката у Европи у духу максиме „*cuius regio eius religio*“ („чија територија његова је и религија“ у буквалном преводу). Овим договором владари су добили право самосталног одређивања религије на територији којом владају, при чему су дефинисане и процедуре за емиграцију становника који желе да промене веру и процедуре поступања владара који жели да пређе из једне верске конфесије у другу. Сваки међународни конгрес после Аугсбурга, развијао је принципе и употпуњавао тзв. конституцију европског поретка. Договарани принципи односа били су, према историчару Филипу Бобиту, својеврсни програми европске стабилности.⁷² Њима није спречен рат као инструмент политике,

---

⁷² Bobbitt Philip, *The Shield of Achilles: War, Peace and the Course of History*, Random House, New York 2002.

што најпосле није био ни формални ни суштински циљ, али је спречен настанак анархије или пак трајне хегемоније и власти једне државе над другима.

На конгресу у Вестфалији 1644-1648. године преузет је аугсбуршки принцип „*cuius regio eius religio*” и проширен у принцип „територијалне супрематије владара у свим верским и политичким пословима”, што се сматра зачетком концепта суверенитета и немешања у међународном праву. Вестфалском концепту суверенитета у Утрехту је 1713. године додат концепт равнотеже снага и компензација, тиме што је свака промена односа моћи у Европи захтевала прилагођавање система, а сила која је претрпела одређени губитак добијала је „надокнаду” у другом географском подручју или компензацију другог типа. Најпосле, Бечки конгрес је 1814. године у својој конституцији имао све претходно наведене принципе, али и знатно развијеније механизме очувања договорених принципа као што су „Четворни савез” и „Света алијанса”.⁷³ Тако конституисан безбедносни поредак донео је читав један век без великог рата на територији континента.

Својеврсни прекид са наведеном традицијом договарања принципа односа начињен је после Првог светског рата на Париској мировној конференцији у Версају 1919. године. Уместо новог поретка стабилности, заснованог на равнотежи снага и интересима великих сила, у Версају је 1919. отворен пут за изградњу система колективне безбедности и оснивање Друштва народа. Сматрајући да је свест човечанства довољно напредовала,

---

⁷³ У Бечу су постављене основе тзв. Четворног савеза чија улога је била очување равнотеже снага, или спречавање појаве хегемона у Европи, али такође и тзв. Свете алијансе, чији мандат је био надгледање политичких процеса на континенту и процена да ли они могу и на који начин угрожавати власт монарха и стабилност европског система уопштено посматрано. „Да би у начелу ублажио неслагања, Каслреј (британски премијер – прим. аут.) је предложио одржавање повремених састанака или конгреса министара спољних послова на којима би се разматрала ситуација у Европи.” Видети Кисинџер Хенри, *Дипломатија*, Верзал прес, Београд, 1999, стр. 68.

а да су освешћењу допринеле и катастрофалне последице тзв. Великог рата, творци Версајског система су идеју „консензуса држава“ замениле идејом права, колективне безбедности и међународне организације универзалног типа.

Речју, европске државе, овог пута уз САД и државе са других континената, одбациле су антропосимизам 19. века и стабилност као циљ поретка и на основу вере у свест човека стремиле ка праву као основи међундржавних односа и миру као вредности којој се тежи. Уместо брзог повратка Немачке у систем како би се очувала његова стабилност – као што је био случај са Француском после Наполеонових освајања – на основу новог начина размишљања ова држава је кажњена и изопштена из процеса одлучивања о будућности односа у Европи. Заправо, са крајем Првог светског рата, одустало се од идеје о изградњи политичког и безбедносног поретка у Европи а правила међундржавних односа су формално уређена међународним правом и номинално заштићена деловањем Друштва народа.

Иако је у историји 20. века било идеја о конзорцијуму великих сила, каква је замислио Ф. Д. Рузвелта о „Четири полицајца“ на крају Другог светског рата, никада више у Европи није успостављен безбедносни поредак заснован на договору великих сила.⁷⁴ Додуше, извесно време по

---

⁷⁴ Замислио америчког председника Френклина Рузвелта о „Четири полицајца“ односила се на улогу САД, СССР, Велике Британије и Кине у светској политици после окончања Другог светског рата. Рузвелтова идеја је била својеврсна варијација тзв. версајског система колективне безбедности, уз активнију улогу поменутих великих сила, и била је алтернатива Черчиловим и Стаљиновим идејама о класичним сферама интереса. Званично, идеја је представљена совјетском министру спољних послова Вјачеславу Молотову, приликом посете Вашингтону у мају 1942. године. Молотов је, према писању Хенрија Кисинџера у *Дипломатији*, „сазнао да Америка од Совјетског Савеза не тражи политички споразум, већ договор о новом приступу светском поретку. (...) Рузвелтова идеја о ‚Четири полицајца‘ наишла је на исту препреку као и Вилсонов много уопштенији концепт система колективне безбедности: глобални циљеви тих ‚полицајаца‘ једноставно нису били исти.“ Ibid, op. cit., стр. 337. и 347.

завршетку Другог светског рата велике силе су се држале договора о разграничењу сфера утицаја у окупираној Немачкој, али су односи брзо склизнули у сукобљавање и Хладни рат. Двадесети век је по броју и врсти оружаних сукоба, по броју жртава, рањеника и свеукупној материјалној штети, био неупоредиво деструктивнији од свих претходних у којима је политички поредак стваран усклађивањем интереса великих сила.

Нова прилика за успостављање поретка у Европи појавила се по завршетку Хладног рата, али су међународни субјекти предвођени Западом као победником поново одустали од изградње поретка и определили се за више циљеве. Два су кључна чиниоца на основу којих је начињен избор крајем 20. века. Пре свега, под утицајем радова појединих теоретичара на Западу и у еуфорији победе држава демократског политичког уређења, претпоставило се да је коначно наступило време да историја какву је човечанство познавало престане и наступи време „демократског мира“, „постконфликтног краја историје“. Поред тога, потписивањем Уговора у Мастрихту 1992. године и оснивањем ЕУ, у срцу Европе је створена наднационална заједница држава што је послужило као подстрек заступницима теорије демократског мира.⁷⁵ Политички и безбедносни односи у Европи били су премрежени правним и институционалним ограничењима сукоба, међународним правом, Повељом УН која забрањује нападачки рат, принципима ОЕБС-а, Западноевропске уније (WEU) структуром и функцијама ЕУ, до те мере да се чинило да су рат или војна

---

⁷⁵ Теорија демократског мира заснована је на претпоставци да државе демократског политичког уређења не ратују између себе, или то изузетно ретко чине због чега је забележено само неколико историјских примера као што је рат за ослобођење САД крајем 18. века вођен против Велике Британије. Изведено на раван политичких односа држава то би значило да ће се ширењем демократије смањивати могућност избијања сукоба, што је такође донекле доказано на примеру Источне Европе после Хладног рата. За анализу методолошких и практичних проблема оваквог начина размишљања видети: Layne Christopher, „Kant or Cant: The Myth of the Democratic Peace“, *International Security*, Volume 19, Issue 2 (Autumn 1994).

интервенција као поступак државе неизводљиви. Ипак, за две деценије по завршетку Хладног рата, наочиглед свих правних и институционалних органичења на територији Европе забележене су војне интервенције НАТО против СРЈ 1999. и Русије у Грузији 2008. године као и различити међуетнички сукоби (ратни распад СФРЈ, руско-грузијски и руско-чеченски ратови ...).

У време изношења Медведевљеве иницијативе, упркос порасту тензија и рату у Грузији 2008. године, још увек је важила идеја да је са реалистичком расподелом сфера утицаја, договорима великих сила и равнотежом снага у историји Европе једном за свагда завршено и да је идеја о повратку „консензуса великих сила“ као принципа организације поретка, осим што је анахрона, такође и политички некоректна. У светлу развоја политичких односа у Европи у последњих неколико векова, предлог Димитрија Медведева се може тумачити као повратак на некадашње принципе европске политике и дипломатије, разумљиво, са прилагођавањима која данашњица захтева.⁷⁶

Начелно, у политичкој и стратегијској култури Запада проблем „поштовања безбедносних интереса“, како је наведено у руском предлогу, првенствено је принципијелне природе и проистиче из прогресивистичког поимања историје. По схватању Запада, једном достигнут ниво правне заштите држава, као што је то случај у систему колективне безбедности, намеће императив да ништа мање од тога у будућности не буде прихватљиво. У том смислу Русија има право да тражи само поштовање свог територијалног интегритета, који је гарантован међународним правом,

---

⁷⁶ „Ако схватимо да су међународни односи прилагођавање интереса једнаких и суверених држава, сваки покушај доминације и остваривања својих циљева на рачун других држава, мора бити посматран као неморалан. Такође је неприхватљиво наметање националних закона једне државе другима или одлуке нечијих националних судова.“ Medvedev Dmitry, „Speech at World Policy Conference“, Evian, op. cit.

док је све шире од тога схваћено као експанзионистички захтев и тражење права на признање тог експанзионизма. Са друге стране, Медведев је у говорима у којима је изнео иницијативу приказао другачији поглед Москве који разоткрива хипокризију у западној политици, заправо „двоструке стандарде“ Запада у просуђивању о међународним проблемима, нарочито када је у питању територијални интегритет. Навођењем случаја Космета, интервенције НАТО 1999. године и политику Запада на КиМ после рата, Медведев је показао да Запад не третира територијални интегритет држава, у овом случају Србије, као неповредив, па самим тим позив на неповредивост политичке независности држава постсовјетског простора сматра показатељем двоструких стандарда.⁷⁷

На основу претпоставке да су војне интервенције НАТО у СРЈ 1999. године и САД у Ираку 2003. године – као и „политички инжињеринг“ у постсовјетским државама ради стварања претпоставки за ширење НАТО – вођени искључиво реалполитичким интересима Запада, Медведев је предлагао прекид примене двоструких стандарда које је и Русија показала да уме да спроводи на примеру интервенције у Грузији 2008. године, у време изношења иницијативе.⁷⁸ Повратак на разграничење сфера утицаја није оправдан са моралног становишта – јер подразумева доминацију

---

⁷⁷ Пример Космета је поменут и у Берлину и Евиану, у оба случаја као показатељ негативних последица политике Запада. „Прво би требало да проведемо мало времена анализирајући докле смо дошли и у шта тонемо, било да је у питању Косово, ширење НАТО или ракетни штит.“ Medvedev Dmitry, „Speech to German political, parliamentary and civic leaders“, Berlin, op. cit. „Последица су биле растуће поделе у међународним односима. То се показало једностраним проглашењем независности Косова и *de facto* обнављањем политике застрашивања, тако популарне у 20. веку.“ Medvedev Dmitry, „Speech at World Policy Conference“, Evian, op. cit.

⁷⁸ Двоструки стандарди Русије у овом случају односе се на принципијелну подршку територијалном интегритету Републике Србије у СБ УН, везано за проблем КиМ, истовремено потпомажући сецесију Абхазије и Јужне Осетије после рата у Грузији 2008. године. Позив Москве на моралне аргументе за интервенцију у Грузији такође је пандан аргументима НАТО да је нелегална интервенција у СРЈ ипак морално оправдана због њене употребе несразмерне силе против косметских Албанаца и угрожености цивилног становништва.

великих сила — али је оправдан са становишта функционалности система, то јест са становишта стабилности безбедносног поретка на континенту као општег интереса европских држава. Медведевљев предлог заправо представља одређену синтезу система колективне безбедности и система равнотеже снага, слично поменутој Рузвелтовој идеји о „Четири полицајца”, с обзиром да не оспорава функције УН и значај међународног права, него предлаже договор као корективни принцип онда када след нелегалних поступака великих сила пређе прихватљиве границе и угрози основе поретка (када САД финансирају прозападне снаге у постсовјетским државама или признају независност Космета и када Русија подстиче сајбер нападе на три балтичке државе чланице НАТО или сецесију Јужне Осетије и Абхазије).

Добро образложена позитивна реакција на руски предлог забележена је у америчкој академској заједници непосредно после Медведевљевих излагања и одговора ондашње државне секретарке Хилари Клинтон, у априлу 2010. године. У ауторском тексту „Реформисање евроатлантске безбедносне архитектуре: Прилика за америчко вођство”, Џефри Манкоф, тада на функцији директора програма међународних студија на Универзитету Јејл, анализирао је Медведевљеву иницијативу са становишта политике и интереса САД.⁷⁹ Иако није имао у потпуности позитиван став, Манкоф је оценио да је „основна логика руског предлога разумна”, а предлог је окарактерисао као „привлачан” и „разуман” са становишта америчких интереса.⁸⁰ Осим оваквих оцена предлога, Манкоф је заступао став да САД не само да би требало да преговарају на начин на који је Русија предложила него би на то требало да подстакну и своје партнере у Европи, нарочито чланице НАТО из Источне Европе које су традиционално

---

⁷⁹ Mankoff Jeffrey, „Reforming the Euro-Atlantic Security Architecture: An Opportunity for U.S. Leadership”, *Washington Quarterly*, April 2010, pp. 65-83.

⁸⁰ Ibid, op. cit. pp. 65, 66, 73.

непријатељски оријентисане према Москви. У различитим деловима текста Манкоф је навео неколико група разлога за прихватање руског предлога и преговоре о изградњи новог безбедносног поретка у Европи:

- преговори о изградњи новог безбедносног поретка би зауставили удаљавање Русије од Запада и спречили би могућност избијања других сукоба у постсовјетском простору; (као што је касније био грађански рат у Украјини 2014. године – прим. М.Ф.)
- преговори би омогућили отклањање осећаја несигурности код обе стране и створили услове за договор о заједничкој борби против општих претњи; (као што су миграције и тероризам – прим. М.Ф.)
- преговори су потребни јер тренутно не постоји институционални оквир у коме Русија и САД могу да остваре компромис па је „лабавији“ облик усклађивања интереса прикладнији; (као што је био случај приликом консултација о Сирији пре почетка и током руске интервенције 2015. године – прим. М.Ф.)
- преговори би изградили атмосферу поверења међу скептичним бирократијама и безбедносним службама Русије и Запада и на дужи рок би вратили европску оријентацију Русије;
- преговори су потребни јер Запад нема начина да присили Русију на своје услове па је реалполитика много боља од изопштавања Русије.⁸¹

У складу са овим закључцима Манкоф се осврнуо на преовлађујући тренд међу аналитичарима на Западу који су у Медведевљевој иницијативи препознавали само руске интересе. „Ако Москва покушава да оствари своје циљеве, зашто би Вашингтон са својим европским савезницима помогао у томе? Кратак одговор је тај да, како су скорашњи догађаји у Украјини и Грузији показали, Европа као целина није

---

⁸¹ Ibid, op. cit. pp. 65, 67, 70, 73, 79.

безбедна све док се не дефинише улога Русије у њој.”⁸² За њега је изостављање Русије из тела која доносе кључне одлуке о европској безбедности „опасно и контрапродуктивно” и подсећа на време када је Немачка после Првог светског рата изопштена из европске политике.⁸³ Значај ове анализе је у томе што је Манкоф из перспективе САД аргументовао комплементарност интереса Русије и Запада у изградњи новог безбедносног поретка. Манкофово разумевање руске перцепције безбедности и суштине Медведевљевог предлога оспорило је аргументе западних званичника да руски предлог није довољно јасан, без обзира на местимичну неодређеност предлагача. (Званичници Запада, најпосле, нису тражили појашњење од Москве него су одбили преговоре о изградњи поретка).

У историјском контексту, Медведевљева иницијатива је представљала захтев за разрешењем неких од кључних питања у односима Русије и Запада почевши од краја Хладног рата. По познатој формули изреченој од стране Лорда Хејстингса Измеја из времена оснивања НАТО, тај савез је основан да би „Американце задржао у Европи, Русе изван ње, а Немце примирене” (*Americans in, Russians out and Germans down*). Поред објашњења стратегијских основа за формирање војнополитичког савеза, формула Лорда Измеја била је истовремено и визија безбедносног поретка у Европи. Пуних 60 година после тога, Медведев је имплицитно запитао Запад да ли и даље важи наведена формула или је време за укључивање Русије у безбедносне процесе у Европи. Још важније, руски предлог је имплицирао да се — ако наведена формула још увек важи — одреди колико дубоко би Американци требало да буду у Европи а колико далеко Русија изван ње, с обзиром да је НАТО већ обухватио читав простор који је у

---

⁸² Ibid, op. cit. p. 69.

⁸³ Ibid, op. cit. p. 79.

време оснивања те организације био у Источном блоку и закорачио у простор бившег СССР (чланством Естоније, Летоније и Литваније).

У контексту теорија међународне политике, Медведевљева иницијатива је била пример предлога о „сарадњи под безбедносном дилемом“, по формулацији Роберта Џервиса из 1978. године.⁸⁴ Теоријски концепт безбедносне дилеме подразумева да државе бирају сарадњу као стратегију ако верују да ће такав пример следити други субјекти, јер је само у случају обостране или вишестране сарадње могућа узајамна корист. У случају да било који од субјеката међународне политике одустане од сарадње зарад промовисања сопствених интереса, потенцијална штета тера све друге субјекте да учине исто то и усмере се ка максимизацији моћи и остваривању сопствених интереса. Руска визија поретка изнета 2008. године не подразумева ни потпуну ослоњеност на систем колективне безбедности ни интеграцију Русије и Запада нити, са друге стране, усмереност Москве на максимизацију моћи и интереса у европској политици. Она подразумева сарадњу субјеката чији се циљеви у Европи не подударају у потпуности, понекад су супротстављени, али се у интересу стабилности могу усклађивати уз „међусобно уважавање безбедносних обзира“. Апел Русије на друге субјекте показује уверење о постојању међународног друштва, по поставкама тзв. енглеске школе, фонда заједничких вредности држава у име којих су спремне да коригују сопствене националне интересе и аспирације.

Резултанта политике Русије и Запада у првој деценији 21. века јесте тзв. *пат позиција*, немогућност наметања НАТО савеза за доминантну организацију у Европи и неприхватање руског предлога о изградњи новог безбедносног поретка на континенту. Последица овакве позиције је политичка криза и нестабилност у Европи појачана чиниоцима који

---

⁸⁴ Jervis Robert, „Cooperation Under the Security Dilemma“, *World Politics*, Vol. 30, No. 2, Jan. 1978., pp. 167-214.

географски потичу изван ње, као што је избегличка криза, која је делом и изазвана политиком европских држава. Из наведених разлога, потребно је подробније истраживање мотива, интереса и потреба најугроженијих субјеката европског безбедносног поретка како би се оствариле претпоставке за разумевање његове природе и предвиђање развоја догађаја. С обзиром да је америчка тежња за доминацијом константа већ 25 година после Хладног рата, а позиција ЕУ у спољној политици статична скоро исто толико времена, највише динамике у безбедносном поретку генерише спољна политика Руске Федерације. Ова држава има велику амплитуду и простор за осцилације од помирљиве до агресивне политике, од ненасилних до војних средстава, од преговора и интеграција до интервенционизма. Због тога је утврђивање мотива, интереса и потреба Русије појединачно најкориснији сегмент за процену динамике безбедносног поретка Европе на почетку 21. века. У томе је анализа унутрашњих друштвених и економских потреба Русије неопходан предуслов за процену укупности њеног међународног положаја и потреба и интереса којим се ова држава води у европској политици.

У том смислу посебно интересантне резултате даје квантитативна семантичка анализа Медведевљевих говора у Берлину и Евиану 2008. године. Иако је износио спољнополитичку иницијативу, јединствену у послехладноратовској европској политици и револуционарну у терминима спољне политике Русије, Медведев је већи део говора у Берлину посветио економији, унутрашњим реформама у Русији и проблемима који су узроковани светском економском кризом. У Евиану је тај однос донекле померен у корист спољне политике и иницијативе, али превасходно зато што је говор одржан непосредно после руске војне интервенције у Грузији због чега је наглашавање спољне политике било разумљиво и очекивано.

Чињеница да је Медведев представљајући иницијативу о изградњи безбедносног поретка инсистирао на квалитету реформи спроведених у Русији представља један од показатеља потреба и интереса којима је Москва вођена у формулисању иницијативе. Медведев је критиковао униполарност као концепт и начин размишљања о политичким односима, али и глобалну финансијску архитектуру која, по његовим речима, представља одраз политичке архитектуре и такође је обременена противречностима.⁸⁵ У процени руских мотива за предлагање конференције и потписивање уговора о европској безбедности веома је индикативна Медведевљева реченица из Евиана у којој је навео да „Успех развоја Русије зависи од предвидљивих и равноправних међународних односа.”⁸⁶ Чињеница да руски званичници директно везују развој земље за природу политичких односа у Европи, осим што показује мотиве Москве за дипломатску иницијативу, показује и значај проблема економског развоја као одреднице руске спољне политике на почетку 21. века.

---

⁸⁵ „Униполарни модел је већ показао своју неефикасност током кризе 1990-их. Стубови овог система – ММФ и СТО – дискредитовани су. Још скорије, слабљење долара је узроковало читав низ проблема. Сада смо сведоци фрагментације светског финансијског система која се буквално одвија пред нашим очима. (...) Са циљем решавања ових проблема Русија је истакла захтев за променом глобалне финансијске архитектуре, ревизију улоге постојећих институција и изградњу нових међународних институција, оних које могу осигурати истинску стабилност.” Medvedev Dmitry, „Speech at World Policy Conference”, Evian, op. cit.

⁸⁶ Ibid, op. cit.

3. Међународни положај Руске Федерације на почетку 21. века – Криза развоја као одредница руског концепта новог безбедносног поретка у Европи

3.1 Стратегија консолидације и развоја Руске Федерације на почетку 21. века

Чињеница да је Медведевљев говор у Берлину у значајној мери за предмет имао унутрашње реформе у Русији и перспективе привредног развоја земље – на скупу на коме је представљена дипломатска иницијатива о изградњи новог безбедносног поретка – указивала је на блиску повезаност развоја и модернизације као циљева државне политике са једне стране, и улоге Русије у европској политици, са друге. Иако по схватању Москве Русија на основу своје историјске улоге, бројности становништва, величине територије, природних богатстава и војне моћи има право да изложи своју визију поретка у Европи, ипак је 2008. године био приметан одређени раскорак између руских спољнополитичких амбиција и расположивих привредних капацитета.⁸⁷ Истовремено док је полагала

---

⁸⁷ Веза економске основе и улоге државе у међународном поретку основни је предмет истраживања Пола Кенедија у познатој студији *Успон и пад великих сила*. „Генерализације се могу правити а да се, ипак, не падне у замку грубог економског детерминизма. Упркос сталној заинтересованости ове књиге да иде трагом „крупнијих тенденција“ у светским сукобима протеклих пет векова, она не тврди да економија детерминише сваки догађај, или да је она једини узрок успеха и неуспеха сваке државе. Напросто је сувише много доказа који указују на друге ствари: географија, војна организација, морал нације, систем савезништва и многе друге ствари могу да утичу на релативну снагу припадника система држава. У осамнаестом веку, на пример, Уједињене провинције су биле најбогатији део Европе, а Русија најсиромашнији – па ипак су Холанђани пали а Руси се уздигли. (...) Оно што изгледа да је ипак непобитно, јесте да у развученим ратовима великих сила (обично и коалиција) победу задобија страна са напреднијом производном основом – или, како су шпански капетани имали обичај да кажу, ономе ко има последњи *ескудо* (врста новца –

право на улогу велике силе и вођство у изградњи новог безбедносног поретка у Европи Русија је имала бруто друштвени производ једнак италијанском и БДП по глави становника нижи од неких знатно мањих држава, примера ради, Словачке, Уругваја и Чилеа.⁸⁸ У том смислу, проблем материјалне основе руске спољне политике и њене пројектоване улоге у свету био је један од кључних детерминанти руског концепта новог безбедносног поретка у Европи, представљеног у иницијативи Димитрија Медведева.

Непосредно после економског слома Русије који се догодио у августу 1998. године, Владимир Путин је као премијер ангажовао либерално оријентисаног економисту и будућег министра финансија Германа Грефа, да на основу његових идеја изради план социјално-економског развоја државе.⁸⁹ План развоја Путин је изложио у тексту *Русија на прагу миленијума* објављеном 1999. године, непосредно уочи ступања на место председника Руске Федерације.⁹⁰ Утемељен у ставу да је развој Русије у прошлости заустављан забраном личне иницијативе и приватног предузетништва, Путин је стратегију развоја засновао на својеврсној форми „средњег пута“, који подразумева прилагођавање утицају глобализације и усвајање

прим. прев.)” Кенеди Пол, Успон и пад великих сила – Економска промена и ратовање од 1500. до 2000. године, ЦИД Подгорица, 2003, стр. 18-19.

⁸⁸ Видети Индекс Светске банке са листом држава света по висини номиналног БДП и БДП по глави становника за 2008. годину на: The World Bank, „GDP at market prices (current US\$)”, Извор Интернет <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?page=1>, приступљено 25.01.2016. године.

⁸⁹ Само месец дана после почетка кризе, у септембу 1998. године, БДП Руске Федерације је опао за 10%, индустријска производња за 14,5%, банкарски систем је престао да функционише, инфлација је износила 38%, доходак становништва је смањен за 25%, штедња грађана у рубљама је обезвређена, угрожено је снабдевање становништва основним намирницама, акције предузећа су обезвређене. Наведене податке изнео је Јевгениј Примаков, премијер Русије од септембра 1998. године, непосредно после почетка кризе и у време њеног најјачег удара на економију. Примаков Јевгениј, *Осам месеци плус*, стр. 33-38. О ангажовању и стратегији Германа Грефа видети: Kuchins Andrew C., „Russia 2020 Strategic Goals and the Role of International Integration”, *Center for Strategic and International Studies*, Washington 2008, op. cit. p. 1.

⁹⁰ Putin Vladimir, *Russia at the Turn of the Millennium*, 29. December 1999., Наведено према Sakwa Richard, *Putin – Russia’s Choice*, Routledge, 2008., op. cit. p. 317.

савремених принципа тржишне економије, уз уважавање, према његовим речима, „руске реалности“ која подразумева ослоњеност становништва на државу и јаку социјалну компоненту.⁹¹

Путин је у наредним годинама такав концепт развоја образлагао искуствима међународне економије 20. века када је планска привреда изградила индустријску моћ СССР док је у либералним САД владала тзв. велика депресија (1930-их), али је планска економија довела СССР до колапса „онда када су иновационе форме развоја постале ефикасне“.⁹² После првих осам година реализације плана социјално-економског развоја Путин је 2007. године, поново са Грефом на челу тима, формулисао *Концепт дугорочног социјално-економског развоја Руске Федерације*, документ колоквијално назван „Стратегија 2020“, узевши да је 2020. година референтна за процену остварених резултата плана развоја.⁹³

Приоритетно место у стратегији развоја Русије има *развој институција* као предуслов примене економских реформи, а програм, према Путиновом тексту, чини неколико група мера потребних за повећање квалитета управљања државом: „појачани професионализам, дисциплина и одговорност јавних службеника; појачавање борбе против корупције; већа улога и јачи ауторитет судства; стварање услова за развој снажног цивилног друштва за контролу и уравнотежавање власти; бољи федерални односи укључујући буџетска и финансијска питања; активна офанзива против

---

⁹¹ Ibid, op. cit. p. 323. За анализу руског концепта реформи, однос власти према олигарсима и социјалну димензију реформи видети: Gaddy Clifford, Ickes Barry W., „Putin’s Third Way”, *Foreign Policy*, January-February 2009.

⁹² „Држава мора умети да препознаје правце развоја светске економије и сопствене земље како би одабрала најбољи пут развоја“. Путин Владимир, Говор на међународном економском форуму у Санкт Петербургу 2005. године. Интернет <http://www.rian.co.yu/readnews2.asp?kat=19&id=8552>, приступљено 27.12.2015. године.

⁹³ Kuchins Andrew C., „Russia 2020 Strategic Goals and the Role of International Integration”, op. cit. p. 1

криминала.”⁹⁴ Економске мере по тезама изнетим у истом чланку подразумевају: „повећање ефикасности буџета као главног инструмента економске политике државе; пореска реформа; окончавање неплаћања, робне размене и других псеудо монетарних начина поравнања; одржавање ниске инфлације и стабилности рубље; стварање цивилизованих финансијских тржишта и тржишта акција и њихово претварање у инструмент за акумулацију инвестиционих ресурса; реструктуирање банкарског система; интегрисање руске економије у светске економске структуре.”⁹⁵

Консолидација власти после 2000. године извршена је ограничавањем утицаја олигарха, губернатора и страних енергетских компанија у политичком животу Русије, заправо сузбијањем центара економске и политичке моћи који су били не само независни од државне управе него и моћнији од ње у сферама од њиховог интереса.⁹⁶ Одлазак олигарха Бориса Березовског и Владимира Гусинског из земље под оптужбама за утају пореза (2000. године) и хапшење олигарха Михаила Ходорковског (2003. године) утицало је на понашање осталих олигарха који су пристали на услове постављене од власти, првенствено на забрану политичког ангажовања. Одузимање овлашћења које су губернатори добили током 1990-их година, укључујући и право да склапају међународне уговоре, рецентрализовало је власт, а држава је од олигарха и страних компанија повратила контролу над

---

⁹⁴ Putin Vladimir, *Russia at the Turn of the Millennium*, 29. December 1999 Наведено према Sakwa Richard, *Putin – Russia’s Choice*, op. cit. pp. 324-327.

⁹⁵ Ibid, op. cit. pp. 324-327.

⁹⁶ Сергеј Медведев, професор на московској Високој економској школи, заступа став да је Путин после ступања на место председника Русије започео тзв. фазу Термидора, „класичног контрареволуционарног акта” који је најавио повратак ресурса под контролу државе. „Два Путинова председничка мандата била су посвећена обнови руске државе, повратку свега што је одузето од пословних елита, грађанског друштва, штампе и Запада.” Medvedev Sergei, „The Stalemate in EU-Russia Relations - Between ‚Sovereignty’ and ‚Europeanization’”, in Hopf Ted ed., *Russia’s European Choice*, Palgrave Macmillan, New York 2008, op. cit. p. 219.

енергетским изворима што је, узев у целости, био један од најзначајнијих предуслова остваривања програма развоја.

Раст цена енергената на светском тржишту услед рата у Ираку 2003. године и повећање државних прихода олакшало је економску консолидацију Русије.⁹⁷ Нове законодавне и административне мере владе, заједно са буџетском контролом и стварањем тзв. Стабилизационог фонда, узроковале су велики помак у свеукупним макроекономским показатељима. До 2007. године достигнут је бруто друштвени производ из совјетске ере, враћен је целокупни дуг из совјетског периода, индустријска производња је повећана за 75%, инвестиције у економију за више од 100%. Створене су треће по рангу новчане резерве на свету од око 400 милијарди долара, реални приходи становништва су удвостручени, стопа сиромаштва преполовљена, а стопа незапослености сведена испод 8% радно способног становништва.⁹⁸

Светски економисти су се нарочито похвално изражавали о Стабилизационом фонду руске владе чија је намена била да новац зарађен продајом енергената сачува од стихијског трошења. С обзиром на економско наслеђе 1990-их и недостатак државних инвестиционих програма, постојао је имплицитни притисак да се приходи усмере на побољшање стандарда становништва. Упркос томе, одабрана је стратегија чувања средстава, првенствено као вид осигурања од проблема на

---

⁹⁷ У 2003. години, када је извршена инвазија Ирака, цена сирове нафте из *OPEC* држава била је 28,1 долара по барелу, да би у наредним годинама расла до 94,1 долара 2008. године и 109,45 долара 2012. године. О кретању цена нафте у периоду 1960-2015. године видети интернет портал *Статиста*, Интернет, <http://www.statista.com/statistics/262858/change-in-opec-crude-oil-prices-since-1960/>, приступљ. 02.01.2016. године.

⁹⁸ „Осим тога, до 2007. године заустављена је и преокренута депопулација застрашујућих размера, уз јачање националног поноса и снажан моментум који је добио друштвени живот у Русији. Јачање државе пратило је, потписивање Акта канонског уједињења Руске Православне Цркве ван Русије и Московске Патријаршије 2007. године који је дао снажан импулс духовној обнови руског народа и повећању националне кохезије.” Наведени подаци у тексту и цитат су из: Филимоновић Миљан, *Спољна политика Руске Федерације – Путинова стратегија и међународне околности*, Инфинитас, Београд 2010, стр. 32-34.

унутрашњем и светском тржишту, а онда и као основ за инвестирање за време када државни програми развоја буду усвојени. Вредност ове замисли министра финансија Алексеја Кудрина показала се 2008. године, са почетком светске економске кризе, а онда и 2014. године у време пада цена нафте на светском тржишту и међународних санкција уведених Русији током украјинске кризе, када су високе новчане резерве сачувале државну економију од колапса.

Постоји много индикатора да је на почетку реформи 2000. године нагласак био на стабилности система уместо на достизању пуног капацитета тржишног функционисања економије. У анализи реформи у Русији Клифорд Геди, истраживач института Брукингс и Бери Ајкс, професор економије на Универзитету у Пенсилванији, препознали су да је првенствени циљ био обнова „финансијског суверенитета“ Русије као међукорака ка тржишној економији и либерализацији који су планирани у перспективи. „Приоритет није било инвестирање у дугорочни развој него јачање отпорности државе на краткотрајне шокове. Први подухват био је повраћај финансијског суверенитета Русије. Кораци који су у том циљу предузети карактеришу Путинов конзервативни приступ: отплатити спољни дуг и створити новчане резерве. (...) По Путиновом схватању Русија никада више не сме предати своју аутономију интересима странаца. Држава мора имати довољно новчаних резерви да издржи било коју будућу кризу. Зато је финансијска стабилност била приоритет.”⁹⁹

Стабилност система као пут ка тржишном функционисању привреде Медведев је у Берлину 2008. године искористио као аргумент за тврдњу да је Русија постала компатибилна са западноевропским државама, при чему је сматрао да друштвено, идеолошко, спољнополитичко и, још фундаменталније, идејно опредељење савремене Русије гарантује да су

---

⁹⁹ Gaddy Clifford, Ickes Barry W., „Putin’s Third Way”, op. cit. p. 47.

привредне реформе неповратне и усмерене ка економском моделу Запада коригованог руским специфичностима.¹⁰⁰

Слично искуству Јапана у 1980-им годинама, државне компаније у појединим привредним секторима су укрупњене и додељена им је монополска позиција у националној економији чиме су по економској снази издигнуте у ред међународних гиганата. Примера ради, компанија *Росњефт* је преузела акције приватне компаније Јукос, раније власништво осуђеног олигарха Михајла Ходорковског и израсла у ред највећих компанија на светском тржишту нафте. *Гаспром* је преузимањем власничког удела у енергетским изворима у Сибиру и другим мерама владе постао највећа компанија на свету 2013. године. Уједињавањем у сфери војне индустрије предузеће *Рособоронекспорт* је постало једно од водећих на светском тржишту наоружања и војне опреме. Компанија *РАО UES* била је монополиста у сфери производње и дистрибуције електричне енергије у Русији. *УО Русал* је водећа светска компанија у производњи алуминијума. Државна корпорација *Росатом* је једна од водећих светских компанија у производњи нуклеарне енергије и једина компанија на свету која интегрише целокупан циклус атомске енергије, од ископавања уранијума у облику руде до испоруке нуклеарног горива...¹⁰¹

Уједињавање највећих предузећа у свакој од стратешких грана привреде изведено је са идејом концентрације и консолидације домаће индустрије уз постизање конкурентности на међународном тржишту. Пошто монополисти постану конкурентни највећим светским компанијама

---

¹⁰⁰ „Напуштањем совјетског система и сваке идеје о његовој обнови, Русија је поставила основе државе која је потпуно компатибилна са остатком Европе, или још прецизније, са оним најбољим што чини заједничко наслеђе европске цивилизације.” Medvedev Dmitry, „Speech to German political, parliamentary and civic leaders”, Berlin, op. cit.

¹⁰¹ „Првих осам година Путин је имао два приоритета у економској политици. Један је био успостављање система који ће максимално користити предности тржишне економије, бринући се притом, да интереси власника приватног бизниса увек буду подређени стратегијским интересима државе. Други приоритет био је да учини руску економију отпорном на кризу.” Gaddy Clifford, Ickes Barry W., „Putin’s Third Way”, op. cit. p. 45.

у својој области, планирана је демонополизација и диверзификација предузећа уз стварање предуслова за тржишно функционисање и самостални развој појединих привредних грана. Пример успешне реализације ове стратегије је компанија *RAO UES*, која је од 1998. до 2007. године имала статус монополисте на руском тржишту електричне енергије, да би после 2007. године била разбијена у неколико независних предузећа са сопственом способношћу тржишног пословања и прикупљања инвестиција. Тиме је дословно административним мерама створена привредна грана која функционише на тржишним принципима. У већини случајева на челу великих привредних конгломерата били су тзв. олигарси, власници великог капитала из Јељциновог периода који су прихватили диктат власти после 2000. године.¹⁰²

На иницијативу Германа Грефа и Алексеја Кудрина, административним мерама владе побољшани су услови пословања иностраних компанија у Русији. „Од 2002. до 2004. године руска влада је иницирала бројне законе који олакшавају оснивање предузећа, прибављање дозвола и сертификата; и смањују број ватрогасних, здравствених и других инспекција које предузећа морају да прођу. (...) Влада је предузела даље мере 2009. и 2010. године којима је онемогућила бирократе да ускраћују дозволе и спроводе *ad hoc* инспекције.“¹⁰³

Позитивни резултати овог приступа регистровани су у истраживању Светске банке из 2013. године у коме је констатовано да „већина доступних индикатора показује побољшање током времена, између истраживања 2008.

---

¹⁰² „Путинов приступ олигарсима био је вођен његовим уверењем да је тржишна привреда са приватним власништвом супериорна у односу на економију са државним власништвом совјетског типа, којом се управља из центра. Он је такође био уверен да руска економија не може бити успешна ако прати совјетски приступ изолованости у светској економији. Руске компаније не би само требало да продају производе у иностранству. Оне би требало да стекну корпоративну имовину на глобалном нивоу и да постану истински глобални играчи, ривали највећих мултинационалних корпорација.“ Ibid, op. cit. p. 50.

¹⁰³ Guriev Sergei, „How to reform the Russian economy“, *Policy Brief*, Centre for European Reform, London 2010, op. cit. p. 3.

и 2011. године.”¹⁰⁴ У анализи пословања у Русији 2015. године регистрована су побољшања пословне климе, између осталог услед правног регулисања употребе електронских докумената и уплатница, електронских потписа, као и могућности електронског закључивања уговора што се може учинити и са органима државне управе.¹⁰⁵ У односу на стандарде држава ЕУ, руски државни органи су и поред тога задржали висока овлашћења у односу на приватне компаније због чега су либералније оријентисани припадници администрације наставили да инсистирају на оваквим мерама владе. (Тензија између либералнијег приступа и очувања државне контроле временом је постала обележје функционисања руске председничке администрације, превасходно због начина на који је састављена, тачније због комбиновања стручњака различитог профила и идеолошког опредељења).¹⁰⁶

---

¹⁰⁴ „Овај извештај анализира кретања у корупцији и регулаторним оптерећењима у Русији, упоређује са регионом Европе и Централне Азије као целином и по први пут користећи „ВЕЕПС” податке прави поређења 37 региона Русије. Већина доступних индикатора показује побољшање током времена, између истраживања 2008. и 2011. године. На пример, време које су виши руководиоци провели бавећи се административним прописима (временски порез) опало је у просеку са 22% у 2008. на 17% у 2011. години. Приликом добијања дозвола или у обављању послова са пореском администрацијом, мање фирми је пријавило да су „поклони” или друге нерегуларне исплате биле захтеване од стране државних службеника: тзв. Граф индекс који бележи однос интеракција у којима је мито очекиван, поправио се са 0,18 у 2008. на 0,08 у 2011. години. Далеко мање предузећа је у 2011. него у 2008 години регистровало да је добијање дозвола, судски поступци, пореска администрација или корупција била значајан проблем у њиховом пословању.” World Bank, „Russian Federation: National and Regional Trends in Regulatory Burden and Corruption”, Интернет <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/RussiaRegional-BEEPS-2013.pdf>, приступљено 02.01.2016. године.

¹⁰⁵ Deloitte, „Doing business in Russia 2015”, оп. cit. p. 13, Интернет <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ru/Documents/tax/doing-business-inRussia-2015.pdf>, приступљено 02.01.2016. године.

¹⁰⁶ Познато је да је Путинова администрација састављена од група колоквијално названих „Силовики” и „Либерали”, од чега су први садашњи или бивши припадници система безбедности, на функцијама у безбедносном сектору или у великим привредним конгломератима, док су други по образовању правници и економисти, либерално опредељени, већином задужени за руковођење државном економијом. У прву групу спадају функционери Игор Сечин, Николај Патрушев, Виктор Черкесов, Виктор Иванов, Сергеј Иванов, Виктор Зубков, Сергеј Шојгу, Анатолиј Сердјуков и други, а у другу групу, између осталих, Герман Греф, Алексеј Кудрин, Димитриј Медведев, Алексеј Милер, Сергеј Богданчиков. За више података о изворима ове поделе, постојећим разликама између група

Истовремено са привредним реформама власти су започеле опсежну борбу против корупције при чему је контролисана тачност и потпуност података о приходима јавних службеника. Према званичним подацима, од јавних службеника се тражило да пријаве не само своје приходе, него и расходе, уколико ти расходи превазилазе трогодишњу зараду јавног службеника и чланова његове породице. Према подацима које је изнео Сергеј Иванов, шеф председничке администрације Русије, „за 5 година од усвајања закона о борби против корупције (усвојен 2009.) откривено је 242 хиљаде кривичних дела корупције. Само током 2013. године, према проценама министарства унутрашњих послова, учињена штета је процењена на преко 10 милијарди рубаља (око 140 милиона долара – прим. прев.), док је вредност датог и узетог мита који је откривен и доказан на суду преко 370 милиона рубаља (око 5,3 милиона долара).”¹⁰⁷

И поред примене наведених мера, на листи организације *Међународна транспарентност*, који мери индекс перципиране корупције, Русија се налази на 136. месту од 175 држава са 28 индексних бодова од 100 колико је критеријум идеално типског апсолутног одсуства корупције.¹⁰⁸ На наведеној листи, Русија је у истом рангу са Камеруном, Либаном, Ираном, Киргистаном и Нигеријом, што сведочи о оцени пословне климе у Русији и перцепције страних инвеститора коју овакви индекси стварају.

и могућим последицама њиховог спорења по ток реформи видети: Bremmer Ian, Charap Samuel, „The Siloviki in Putin’s Russia: Who They Are and What They Want”, *The Washington Quarterly*, Winter 2006-7.

¹⁰⁷ „У првој половини 2013. године, агенције владе за борбу против корупције су спровеле више од 130.000 контрола тачности и потпуности података о приходима регионалних и локалних службеника. На основу ових контрола, близу 3000 службеника сада подлеже правној одговорности. Од тога, 200 јавних службеника на различитим нивоима је отпуштено због губитка поверења.” Ivanov Sergei, „Comments following meeting of the Council for Countering Corruption”, Moscow 30.10.2013., op. cit., Интернет <http://eng.state.kremlin.ru/face/6197>, приступљено 06.08.2014. године.

¹⁰⁸ „Индекс перципиране корупције рангира државе и територије на основу тога каква је перцепција корупције јавног сектора.” Transparency International, „Corruption Perceptions Index 2014: Results”, Интернет <https://www.transparency.org/cpi2014/results>, приступљено 02.01.2016. године.

Из наведених разлога, Медведев је у Берлину 2008. године, износећи иницијативу о изградњи новог безбедносног поретка у Европи, слушаоцима приметно дуго говорио о постигнутим резултатима на побољшању пословне климе у Русији, борби против корупције и јачању владавине права. Иако је на први поглед овај део говора био дигресија, изведена ван главног тока идеје о безбедносном поретку, за Медведева је представљање реформи и пре свега разумевања привредних реформи у Русији било једнако важно као и спољнополитички аспект говора, јер је у том сегменту доказивао привредну комплементарност Русије са европским државама коју је онда преносио и на спољнополитички план, аргуменујући елементарно поклапање безбедносних интереса Русије, САД и европских држава.¹⁰⁹

Поред консолидације државне власти, приметних резултата економских реформи и стварања новчаних резерви – у циљу брзог превазилажења социјално-економског наслеђа комунизма и 1990-их година – Русија је трагала за новим идејним концептом развоја. Историјски тренутак, динамика унутрашње и међународне ситуације, наметали су потребу за убрзаним растом економије и „хватање корака“ са постојећим великим силама и државама у развоју, пре свега Кином, Индијом и Бразилом. Пројекат дугорочног социјално-економског развоја Руске Федерације из 2007. године (*Стратегија 2020*) увео је замисао *иновационог развоја* који данас служи као идејни основ и тежиште привредних и финансијских мера владе.

---

¹⁰⁹ „Стални и систематски рад на побољшању пословне климе, смањивању претераних административних ограничења, спречавању корупције која је озбиљан проблем у нашој земљи, обезбеђивању подршке малим и средњим предузећима (моје прве одлуке биле су усмерене управо на те проблеме), на јачању владавине права у нашем друштву и држави и стварању независног и ефикасног судског система је основа нашег економског програма.“ Medvedev Dmitry, „Speech to German political, parliamentary and civic leaders“, Berlin, op. cit.

3.2 Концепт и институционални основ „иновационог развоја“ Руске Федерације

Привредни развој Русије од 2000. године вођен је према плану социјално економског развоја који је подразумевао консолидацију економије и државне управе у првој фази и прелазак на стратегију иновативног раста у другој фази плана. Истраживање Европске банке за обнову и развој (ЕБРД) 2012. године указало је да је један од главних узрока привредног застоја Русије био недостатак потражње за иновацијама, која је требало да потиче од руских компанија активних на светском тржишту. С обзиром да руски монополи и државни монополи због недостатка домаће конкуренције нису имали горућу потребу за иновацијама, по закључку стручњака ЕБРД, није постојала довољна потражња која би подстакла развој иновативних технологија и омогућила да модернизација и развој Русије буду засновани на том чиниоцу.¹¹⁰

Представљајући иницијативу у Берлину 2008. године, Медведев је европском аудиторијуму најавио иновациони развој као усвојени концепт убрзаног економског раста Русије на почетку 21. века.¹¹¹ Концепт

---

¹¹⁰ Наведени закључак изнет је у студији „Diversifying Russia - Harnessing regional diversity” - Report, European Bank for Reconstruction and Development, 2012., Интернет <http://www.ebrd.com/downloads/research/economics/publications/specials/diversifyingrussia.pdf>, приступљено 02.02.2016. године.

¹¹¹ „Русија заснива своју будућност на иновацијама. Равномерно развија макроекономске показатеље и одржава висок ниво финансијске, друштвене и политичке стабилности јер озбиљни актери на европском и глобалном тржишту отварају нове хоризонте за поуздане и модерне инвестиције. Наш циљ данас није само достизање високог нивоа економског раста него и трансформација читаве структуре нашег друштва, између осталог кроз подршку брзорастућој средњој класи. Управо ће средња класа бити ослонац на коме се

иновационог развоја у основи почива на високом нивоу образованости и стваралачкој способности становништва Русије али такође и на препознатом недостатку предузетничког духа. Корени ове замисли сежу до краја 1990-их када је на месту премијера био Јевгениј Примаков и када се први пут помиње концепт иновационог развоја као могући пут уласка Русије у глобалну економију.¹¹² Идеја Путинове администрације била је да се у државно-приватном партнерству подстакне иновативна делатност и излазак компанија на светско тржиште при чему држава има улогу стварања предуслова младим стручњацима за покретање самосталне предузетничке делатности. По анализи вашингтонског Института за стратегијска и међународна истраживања, руска иновациона стратегија развоја подразумева најпре „усвајање технолошких предности Запада кроз трговину и инвестициону политику“ а онда иновацију која „подразумева корак даље од усвајања савремених технологија ка развоју нових.“¹¹³ Притом, треба разликовати појмове *инвенције* и *иновације*, заправо изума и производа, јер инвенција постаје иновација тек када добије место и употребу у производном процесу. Овако замишљен развој Русије заснован је, дакле, на подстицању истраживања у циљу постизања технолошких открића која имају конкретну економску употребну вредност.¹¹⁴

може градити демократија и засновати одрживи развој уопштено посматрано.” Medvedev Dmitry, „Speech to German political, parliamentary and civic leaders”, Berlin, op. cit.

¹¹² О иновационом концепту развоја писао је Јевгениј Примаков у књизи „Осам месеци плус“ објављеној у Москви 2001. године. „Светска пракса показала је како се иновациона основа економског развоја у многоствари уз помоћ такозваних ваучерских предузећа. У питању је, углавном, мали и средњи бизнис који се специјализује за решавање конкретних научно техничких проблема. Треба размишљати о развоју тако динамичних форми бизниса и код нас.” Примаков Јевгениј, *Осам месеци плус*, Издавачки графички атеље „М”, Београд, 2003. године, стр. 46.

¹¹³ Kuchins Andrew C., „Russia 2020 Strategic Goals and the Role of International Integration”, op. cit. p. 5.

¹¹⁴ Примаков је крајем 1990-их приметио и проблем примене научних достигнућа у Русији. „Совјетски Савез је имао несумњиве предности у односу на многе високоразвијене земље – авангардна фундаментална истраживања. Било је и недостатака. Пут од фундаменталних

Иновациона стратегија из Медведевљевог периода требало је да искористи предности и исправи наслеђене недостатке совјетског система и скрати пут од фундаменталних истраживања до практичне примене открића.

За планирање и надзор над иновационим развојем руске привреде изграђен је систем развојних институција и усвојен правни оквир. Основан је државни *Савет за економску модернизацију и иновациони развој*, потчињен директно председнику Русије, а оперативну функцију добио је *систем развојних институција* чија је улога да обезбеди предуслове за покретање развоја.¹¹⁵ Према Путиновом образложењу, намена овог система је пружање „подстицаја иновацијама који ће покрити читав инвестициони циклус и прикупити капитал за иновативне пројекте на сваком нивоу, од стартап до портфолио и стратегијских инвестиција.”¹¹⁶ У оквиру развојних институција, 2009. године је отворен комплекс *Сколково*, по замисли оснивача еквивалент америчке „Силиконске долине” у коме су за примарни предмет научних истраживања постављене информационе технологије, нуклеарна технологија, биомедицинска и свемирска технологија, телекомуникације, енергија и енергетска ефикасност.¹¹⁷

открића, преко одговарајућих истраживања до њихове практичне примене био је два или три пута дужи него код других”. Примаков Јевгениј, *Осам месеци плус*, стр. 46.

¹¹⁵ Развојне институције су Руска компанија за покретање бизниса, Руснано, Руска фондација за технолошки развој, Комплекс Сколково, Внешекономбанка и Фонд за развој малог бизниса у области науке и технологије.

¹¹⁶ „Прво, наставићемо да развијамо институције и стварамо свеобухватне услове за модернизацију, иновативни развој и комерцијализацију иновација. Друго, израдићемо акциони план за посебне економске секторе, са тежиштем на био и нанотехнологији, модерним материјалима, медицини будућности, уштеди енергије, информационој, свемирској и нуклеарној технологији и ефикасној технологији за извлачење и обраду хидрокарбона и других сировина.” Putin Vladimir, *Meeting of the Council for Economic Modernization and Innovative Development – Novo Ogaryovo*, Интернет 10/08/2014 <http://eng.news.kremlin.ru/news/4556>, приступљено 24.10.2012. године.

¹¹⁷ Овај комплекс се састоји од Универзитета на нивоу последипломских студија и Технопарка, са планираном сталном популацијом од око 21 хиљаде стручњака. У циљу лакшег кретања стручњака са различитих меридијана, странцима који долазе у комплекс обезбеђене су визе, отворен је аутопут, обезбеђен је железнички саобраћај и започети су радови на обезбеђивању авионског превоза. Комплекс од 2012. године има потписан

Поред Савета за економску модернизацију и иновативни развој са планском и система развојних институција са оперативном функцијом, развијен је и низ *привредних и политичких инструмената* са циљем растерећења предузећа чија је делатност везана за иновациони развој. У питању су „пореске олакшице за иновациона предузећа и могућност покретања малих компанија базираних на универзитетима и истраживачким институтима” о чему је Путин говорио учествујући у раду поменутог Савета 2012. године, посебно напоменувши да већ постоји 1715 таквих компанија.¹¹⁸ На дужи рок, коришћење ових привредних и политичких инструмената има велики развојни потенцијал, с обзиром да у ери информационих технологија није потребно физичко присуство компанија у комплексима какав је Сколково. Привредни и политички инструменти владе какво је смањење пореза на пословање у области информационих технологија, заправо на читавој територији Русије ствара услове сличне оним у специјализованим технолошким комплексима.¹¹⁹

Почетни период примене стратегије иновативног развоја је донео одређене позитивне резултате.¹²⁰ Међутим, после извесног времена примена стратегије приоритетних економских сектора, посебно у области

споразум са компанијом ИБМ (IBM) у оквиру чега има приступ интелектуалној својини ИБМ у дизајну чипова и другим облицима информатичке инфраструктуре. Идејни творца и руководилац комплекса је олигарх Виктор Векселберг а пројекат се финансира из државних средстава.

¹¹⁸ Ibid, op. cit.

¹¹⁹ Подробну анализу могућности развоја Русије заснованог на иновацијама видети у: Zhytnyuk Pavel, Makarov Valentin, „In Search of the Dream Country”, *Russia in Foreign Affairs*, Интернет, <http://eng.globalaffairs.ru/number/In-Search-of-the-Dream-Country-15151>, прист. 30.09.2014. године.

¹²⁰ „Према најзначајнијим мерилима индустрије (истраживање, развој и инжењерство) Санкт Петербург и Москва су међу 5 најнапреднијих градова у државама у развоју. (...) У октобру 2009. године, истраживачка фирма „Глобалне услуге” (*Global Services*) уврстила је руски Нижњи Новгород у ред глобалних центара. У том извештају је наведено да је научни и људски потенцијал Нижњег Новгорода довољан да постане главни ICT центар развоја. (...) У различитим рангирањима водећих компанија у ИТ услугама 2009. године, било је 6 до 9 компанија које имају седиште у Русији или су позициониране као руске: *Auriga, Artezio, Data Fort, EPAM Systems, Exigen Services, Luxoft, Mera* и *Reksoft*.” Ibid, op. cit.

информационих технологија, према истраживањима ЕБРД, није дала резултате у виду промене структуре државног извоза, у корист високотехнолошких производа. За разлику од Кине и Индије које су успеле да повећају проценат добара и услуга заснованих на информационим и комуникационим технологијама, у Русији се тај проценат само незнатно променио због чега су високотехнолошки производи и даље само око 20% производног извоза Русије.¹²¹ Тај проценат се, међутим, може објаснити растућим извозом енергената у првој деценији 21. века због чега је повећање процента извоза производа информационих технологија у укупном извозу било готово немогуће, иако је у апсолутним цифрама извоз високотехнолошких производа растао.

У извесном смислу концепт иновативног развоја Русије је постављен више као покушај „пробоја“ него развоја у класичном значењу појма. С обзиром на кашњење у индустријализацији током и после комунизма, овај концепт подразумева својеврсни скок у савремену епоху кроз развој тзв. технологија будућности – информационих технологија, нанотехнологија, открића у области медицине, телекомуникација и експлоатације рудних и енергетских богатстава. У прилог изводљивости ове стратегије говори чињеница да је „техно-економска промена парадигме“ у 21. веку већ узроковала да се чак и производима старије, индустријске ере, данас управља путем компјутерских програма што омогућава да се заостатак у претходној фази развоја у извесној мери надомести убрзаним развојем нових технологија.¹²²

---

¹²¹ European Bank for Reconstruction and Development, „Diversifying Russia - Harnessing regional diversity” - Report, 2012, p. 14.

¹²² „Техно-економска промена парадигме је иновација која је толико суштинска да мења односе вредности у малтене свим привредним делатностима: нпр. парна машина или компјутер. Таква темељита иновација ствара нове привредне делатности са огромном количином нових производа, она чини да друге добро етаблиране делатности нестану због тоталне промене у тражњи и ствара корените промене у процесу производње у малтене

Примера ради, очекује се да примена нанотехнологије у наредним годинама има такав значај, да ће узроковати привредну револуцију и представљати нову „техно-економску промену парадигме“ која ће из корена изменити светску економију.¹²³ Руска државна корпорација за развој нанотехнологије основана је 2007. године, са задатком да изгради националну наноиндустрију чији ће производи вредети близу 30 милијарди долара на годишњем нивоу. Од 2011. године ова корпорација има назив *Роснано* и у стопроцентном је државном власништву. На основу Медведевљевог председничког указа, генерални директор компаније од 2008. године је Анатолиј Чубајс.

Стратегија развоја заснована на употреби тзв. технологија будућности омогућава коришћење компаративних предности Русије у међународној економији, пре свега поседовање хидрокарбонских горива и богатства рудних и ретких материјала. У садејству са развојем информационих и нанотехнологија, Русија сада по први пут има потенцијал да ове сировине изузетне реткости претвара у производе високе додате вредности који су на територији Русије истовремено квалитетнији и јефтинији од оних у тренутној широкој употреби.

свим осталим гранама привреде. (...) Ове иновације захтевају нека прилагођавања да би смо могли да их користимо — оне представљају нове технолошке системе — и сваки пут стварају неку врсту „нове економије“.” Рајнерт Ерик С., *Глобална економија*, Чигоја, Београд 2006, стр. 78.

¹²³ Нанотехнологија представља научну делатност на контроли и манипулисању материјом на атомском и молекуларном нивоу чијом применом је могуће преуређивање структуре молекула. У колоквијалним терминима, нанотехнологија омогућава „преуређивање природе“, због чега је, на пример, могуће путовање наноробота по људском телу и уништавање вируса и канцерогених хелија или изградња материјала чвршћег од челика који на површини од 1 хектара тежи само 280 грама. Такође, могућа је изградња наноматеријала или нанопремаза због којих неће бити потребно чишћење стакла или керамике. Даље, могуће је преуређивање структуре штетних молекула загађења у ваздуху и њихово претварање у безопасне или чак корисне молекуле. О појму и одликама нанотехнологије као делатности, али и о социолошким и етичким дилемама везаним за развој ове дисциплине, видети интернет блог „Жика“, Интернет http://zika.rs/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=35&itemid=61, приступ. 25.05.2015. год.

Као и избор људи на челу монополских државних предузећа, избор људи на челу развојних институција био је предмет критика с обзиром да је већина њих лични утицај и богатство стекла почетком 1990-их година. Према руској народној изреци, у слободном преводу „малог лопова вешају а великог славе“, уместо кажњавања, некима од профитера приватизације и олигарха из 1990-их година додељени су важни државни пројекти на управу. Руководилац развојног пројекта *Сколково* је Виктор Векселберг, бизнисмен и колекционар уметнина који је богатство стекао у време приватизације алуминијумског сектора почетком 1990-их година. Касније је ушао у производњу енергената и у оквиру заједничког предузећа ТНК-БП пословао са компанијом Бритиш петрол у Сибиру. По одласку Јељцина са власти овај олигарх је уступио део власничког удела у сибирском нафтном пољу државној компанији Гаспром која је тиме преузела већински пакет. Личним ангажовањем Векселберг је вратио звона Даниловског манастира са америчког Универзитета Харвард назад у Русију и купио Фабержеова јаја, изузетну вредност руске царске епохе, која је такође донео у постојбину. Вредност имовине „кооперативног олигарха“ је процењена на између 15 и 20 милијарди евра.

Анатолиј Чубајс, идејни творац ваучерске приватизације, а уз то и шеф Јељцинове председничке администрације 1996-97. године у доба процвата олигархије у Русији, добио је на управу државни пројекат развоја нанотехнологије. Чубајсово руковођење компанијом *RAO UES* у време њеног десетогодишњег монополског статуса и превођење ове компаније у више независних предузећа 2007. године, представља јединствени привредни подухват у руској привреди који је отелотворио суштину концепта привредне реформе у Русији, концентрацију и демонополизацију, и Чубајса истакао у сам врх државног кадра у привреди

због чега му је вероватно већ наредне 2008. године додељен развој нанотехнологије као привредно најперспективнији државни пројекат.

Олег Дерипаска, власник Русал-а, који је према биографским наводима радио физичке послове на грађевини како би се издржавао током студија а онда за неколико година постао један од најбогатијих људи на свету, оптуживан је у европским државама за прање новца, за неразјашњене везе са руском мафијом и са утицајним функционерима ЕУ. Поред својих приватних пословних активности, од 2007. године Дерипаска је на челу руског огранка Пословног савета азијско-пацифичке економске сарадње, а пре тога је током неколико година био председнички изасланик у овом телу.

У програмском тексту „Русија на прагу миленијума“ из 1999. године Путин се одрекао права одбацивања кадрова по било ком основу осим стручности и воље да учествују на државним пројектима. Схватајући историјски деструктиван утицај лустрација различитог типа – деинтелектуализације, дестаљинизације и других процеса који су подразумевали обрачун са људима минуле епохе – у тексту је закључено да Русија нема ни времена нити снаге за нове идеолошке или друге обрачуне.¹²⁴ Због тога су, упркос критикама, државни пројекти подељени чак и бившим функционерима и олигарсима чиме је учињен отклон од вековне руске традиције протеривања кадрова због идеолошке непослушности, нарочито изражене у доба комунизма. У том смислу,

---

¹²⁴ „Русија је исцрпила могућности за политичке и социјално економске преокрете, катаклизме и радикале реформе. Само фанатици, или политичке снаге које не маре за Русију и индиферентне су према њеном народу могу позивати на нову револуцију. Било под комунистичким, национално патриотским или радикално либералним слоганима, наша земља, наш народ не може поднети нови радикални политички преокрет. Стрпљење нације и њена могућност преживљавања, као и способност да се стваралачки ангажује достигли су своје границе. Друштво ће се једноставно урушити, економски, политички, психолошки и морално.“ Putin Vladimir, *Russia at the Turn of the Millennium*, 29. December 1999., Наведено према Sakwa Richard, *Putin – Russia's Choice*, op. cit. p. 320.

посебно је илустративна 1922. година и почетак процеса „деинтелектуализације руске културе“ када је „Лењинова влада преко 160 књижевника и књижевница сместила у воз и принудно прогнала из домовине на Запад.“¹²⁵

Рад са већ постојећом активном и инкорпорираном олигархијом за владајућу елиту било је практичније решење од њиховог потпуног уклањања са друштвене сцене што би подразумевало „мини револуцију“, радикални политички преокрет, дужи период ангажовања и неизвесне резултате. Уместо тога, одабрана је стратегија филтрирања олигархије са критеријумом оданости властима и ограничен је утицај олигарха на политички живот земље.¹²⁶ Својеврсни пакт са преосталим олигарсима — на основу чињенице да је њихово власништво сачувано али никада није било потпуно сигурно од власти — подразумевао је „активно узимање у обзир руских националних интереса у њиховом међународном пословању“ што

---

¹²⁵ „Није то било једино путовање у једном правцу, наравно, већ су возови наставили да транспортују најбоље руске умове и таленте не само на Запад већ и на исток — у радне логоре (...).“ Ржевски Никола (Ур.), *Модерна руска култура*, стр. 8. Занимљиво је да су током 1970-их године, делимично освешћени опасностима нуклеарног рата, комунистички властодршци покушали да реинтелектуализују највише слојеве државне управе. Покушаје државног врха да интелигенцију уведу у власт, кроз пример Николаја Николајевича Иноземцева, помало шаљиво је описао Јевгениј Примаков, из непосредног искуства. После говора Иноземцева у својству представника интелигенције пред Централним комитетом КП СССР А. М Александров Агентов му је пришао и рекао: „Николаје Николајевичу, после Вашег говора постало је јасно да се налазимо пред дилемом: или из Централног комитета треба удаљити интелигенцију, или Централни комитет треба учинити интелигентним.“ Јевгениј Примаков, *Године у високој политици*, Издавачки графички атеље „М“, Београд, 2002, стр. 28.

¹²⁶ „Опстанак олигарха као приватних власника најпрофитабилнијих компанија у Русији био је свестан Путинов избор. Он је дозволио да задрже контролу над компанијама које контролишу ресурсе не зато што су они били превише јаки да би их он контролисао, него зато што је он желео да те компаније функционишу као приватне и усмерене ка максимизацији профита. У избору оваквог приступа, Путин је одмах одбацио повратак на совјетски модел државног власништва. Веровао је да је тај модел није био успешан. Био је неефикасан и неспособан да руску економију доведе до статуса компетитивности на светском нивоу. Ни тада ни касније национализација имовине олигарха није била његова намера. Путинов модел је било приватно предузетништво — и приватно власништво — са ограничењима.“ Gaddy Clifford, Ickes Barry W., „Putin’s Third Way“, *op. cit.* p. 49.

је, по америчким истраживачима Клифорду Гедију и Берију Ајксу, узроковало чињеницу „да су руске новчане резерве између 2000. и 2008. године расле по истом степену по коме је растао извоз нафтних компанија”.¹²⁷

Међутим, појам „пакт власти са олигарсима у циљу обостраног опстанка” не објашњава све аспекте њихове интеракције и утицај њиховог односа на друштвена кретања у савременој Русији. Према поменутиим ауторима, запажања Владислава Суркова из јула 2000. године била су једина прилика када је неко из ужег Путиновог окружења говорио о логици поступања државе са олигарсима. Они су, према запажањима Суркова, сматрани државним ресурсом, као „носиоци капитала, интелекта и технологија”.¹²⁸ Негативна страна оваквог приступа се огледа у непринципијелности власти, с обзиром да је критеријум била послушност режиму, и са друге стране у непостојаној лојалности олигарха који у односу према власти не поступају у складу са општим интересима него у складу са постојећим односом моћи. После изрицања затворске казне олигарху Михаилу Ходорковском у пролеће 2004. године, руски медији су очекивали исти поступак према другима у које спада и Роман Абрамович, што се није десило.¹²⁹

---

¹²⁷ „Нафтне компаније су плаћале порез од 90% на зараде од извоза. Прича о томе како је Путин довео руску економију до те тачке има два главна подзаплета. Први је како је успео да наметне такво бремене власницима најмоћнијих компанија у Русији. Други је зашто их није потпуно сломио и, напротив, дозволио им да постану једни од најбогатијих људи на свету.” Ibid, op. cit. p. 49.

¹²⁸ „Кључна поента Суркова је да треба схватити како је слој истински водећих предузетника у Русији ,веома мали и веома драгоцен (...) они су носиоци капитала, интелекта, технологија.’ Руски капиталисти, другим речима, били су ресурс подједнако значајан као природна богатства и са њима је тако требало и поступати. Како је Сурков рекао, ,нафташи нису ниша мање важни од нафте; држава мора максимално да искористи и једно и друго.’” Ibid, op. cit. p. 50.

¹²⁹ „У руској штампи 2004. године много се писало о Абрамовичу и по броју спомињања олигарха он је заузимао друго место, после Ходорковског. Наслови текстова веома су илустративни: ,Зашто не тоне Абрамович?’, ,Како је расло Абрамовичево богатство?’, ,Да ли ће Абрамович отворити своје пословне књиге?’, ,Сјај и беда новог Руса’, ,За колико

Заправо, поједини истраживачи аргументују да је Путин створио додатни слој олигарха од људи блиских и лојалних њему из ранијих места службовања и институција у којима су радили заједно. Карен Давиша, професор на Универзитету у Мајамију, у књизи *Путинова клептократија*, побројала је лица из политичке и привредне сфере у Русији који су данас на челу великих државних пројеката а чије познанство са Путином датира из Санкт Петербурга.¹³⁰ Давиша је чак регистровала да Путиново познанство са Немцем Матијасом Варнигом – задуженим за руковођење пројектом гасовода Северни ток који је оперативан од 2010. године (на чијем челу је раније био Герхард Шредер) – потиче још из периода Хладног рата када је Путин у улози контраобавештајца био на дужности у Дрездену где је упознао Варнига. Слични примери илуструју да су личне везе, предузетничке способности и лојалност властима били критеријум филтрирања олигархије при чему је опредељујући значај имала спремност олигарха да своје корпоративне и личне интересе подреде државним у случају када постоји колизија.

Недовољна принципијелност, или претерана прагматичност власти у таквим околностима ствара претпоставке да у периоду нестабилности и кризе олигархија поново откаже „друштвени уговор“ и очувану моћ поново употреби за сопствене интересе. Да таква сумња није искључена код владајуће елите сведочи чињеница да је 1. јануара 2015. године на снагу ступио „Закон о амандманима на први и други део Пореског законика

долара је Абрамович купио своју диплому?’ Британијо, чувај се!’ и слично. О Абрамовичу се много писало у западној, а посебно у британској штампи.” Медведев Рој, *Путин – Повратак Русије*, Новости, Београд 2007, стр. 204.

¹³⁰ „Аркадиј и Борис Ротенберг из области изградње гасовода, ГенADIЈ Тимченко из трговачког конгломерата Ганвор Група, Алексеј Милер из Гаспрома, Сергеј Чермезов из Рособоронекспорта, овлашћеног државног предузећа за трговину наоружањем и војном опремом, Јуриј Ковалчук из Банке Русије и Матијас Варниг из компаније Северни ток (гасовод).” Dawisha Karen, *Putin's Kleptocracy: Who owns Russia?*, Simon & Schuster, 2014. Наведено према Kotkin Stephen, „The Resistible Rise of Vladimir Putin”, *Foreign Affairs*, March 2015, Vol. 94. Issue 2., op. cit. p. 140-153.

Руске Федерације”, који прописује мере спречавања одлива новца из Русије у тзв. офшор зоне, због чега је колоквијално назван „Закон против офшоризације”. Овим законом држава је за све руске компаније прописала обавезу пријаве профита оствареног у иностранству јер је током 2014. године забележено да се из државе одлило близу 200 милијарди долара.¹³¹ Тај налаз је посведочио да је пословна елита, упркос подршци мерама власти, ипак правила својеврсну одступницу у случају да последице кризе у Русији добију нежељене размере или да они лично дођу у статус политички „непожељне особе”. Осим финансијских прихода које је Москва очекивала од пореза прикупљених на основу „Закон против офшоризације”, на овај начин је покушано дисциплиновање најбогатијег слоја друштва по критеријумима економског патриотизма кроз остваривање пуног увида у њихове приходе у иностранству.

Приступ привредним реформама који је укључивао успостављање „финансијског суверенитета”, покретање процеса иновационог развоја и инкорпорирање олигархије у пројекте државе стратегије развоја, представљао је одступање руског концепта реформи од устаљених образаца модернизације, утемељених у економској теорији и примењених у другим државама у развоју, што је указало на специфично разумевање односа појмова модернизације и развоја у Русији на почетку 21. века.

---

¹³¹ Russia Today, „Anti-offshore' law to bring billions back to Russian economy”, 19 November 2014, Интернет <https://www.rt.com/business/206955-russia-anti-offshore-law/>, приступљено 03.01.2015. године.

3.3 Однос појмова модернизације и развоја у руском концепту реформи после 2000. године

Бивши министар финансија Руске Федерације Алексеј Кудрин је у интервјуу 2013. године оценио да су „економске реформе у Русији заустављене, а политичке реформе нису довеле до резултата којима се надао”.¹³² Кудрин је на поменутој функцији био од 2000. до 2011. године и сматра се заслужним за спровођење најважнијих привредних реформи, за враћање спољног дуга, стварање тзв. Стабилизационог фонда и уопштено једним од најзаслужнијих државника за изузетан економски раст Русије. (Најпосле, према подацима новинара, Кудрин је човек који је Владимира Путина током 1990-их позвао у Москву из Санкт Петербурга где су пре тога заједно радили, препоручујући га ондашњим властодршцима на основу способности које је показао у градској управи Санкт Петербурга).¹³³

У наведеном интервјуу Кудрин је рекао да је позитивна последица реформи после 2000. године био настанак активног цивилног друштва у Русији као и увођење непосредног избора губернатора као суштинског

---

¹³² Spiegel International, „Former Russian Finance Minister Alexei Kudrin – ‚We Have to Take a Chance with More Democracy’, Interview”, Интернет, <http://www.spiegel.de/international/world/interview-with-putin-ally-alexei-kudrin-ondemocracy-in-russia-a-878873.html>, оп. cit., приступљено 23.01.2014. године.

¹³³ Ibid, оп. cit. Кудрин је добитник великог броја међународних награда за постигнуте резултате, а у наведеном интервјуу новинари Шпигла су му пренели да је од колега често називан најбољим министром финансија на свету. Администрацију је напустио 2011. године због неслагања са политиком тадашњег председника Медведева. Током 2013. године позван је у председништво Економског савета Председника Русије и неформално се говори о његовом повратку у државну администрацију, на место премијера Русије. Тренутно, Кудрин је на месту председника НВО Комитет грађанских иницијатива која се бави унапређењем цивилног друштва у Русији и сматра се неформалним саветником Владимира Путина.

корака ка усвајању демократских принципа управљања.¹³⁴ Међутим, недостатак делотворних политичких партија и подршка државе странци „Јединствена Русија”, по Кудрину, онемогућава политичку репрезентацију различитих идеолошких опредељења, свдећи изборни процес на „за и против Путина”. Опозициони кандидати, по њему, немају једнак приступ медијима, а пословни људи који их финансирају бивају кажњени због тога, што све у свему онемогућава такмичење политичких и економских концепција. Кудринове критике су засноване на аргументима о дотадашњем третману опозиције од стране власти с обзиром да су неки од водећих људи опозиције хапшени и затварани под различитим оптужбама, као Михаил Ходорковски и Алексеј Навални. Један од опозиционих вођа, Борис Немцов, убијен је у фебруару 2015. године у Москви, што је указивало на негативне последице заштравања политичке климе у Русији на почетку оружаних сукоба у Украјини.

Током представљања иницијативе о изградњи новог безбедносног поретка у Европи, Медведев је говорио о проблемима у развоју система политичких странака у Русији, имајући у виду значај који се овим питањима придаје у јавном мњењу европских држава. Он је развој страначког система у Русији приказао као дугорочни процес, позивајући се на искуство Немачке којој је такође било потребно више деценија да дође до постојећег стања. У том смислу, постојеће проблеме Медведев је тумачио као својствене појединим фазама развоја политичког система који, по њему,

---

¹³⁴ Исто је констатовано у анализи Михаила Дмитрева, председника Центра за стратегијска истраживања из Москве и Данијела Траисмана, професора на Универзитету у Калифорнији. „На изненађење академске заједнице, која се дуго жалила на недостатак вибрантног цивилног друштва у Русији, током последњих година појавио се импресиван број локалних иницијатива везаних за квалитет живота. У ове активности спада ангажовање добровољаца путем интернета на спречавању шумских пожара, аматерски презервационизам против предложене изградње облакодера у Санкт Петербургу и кампања за спречавање изградње супераутопута кроз дивље пределе московског предграђа Кимки.” Dmitriev Mikhail, Traisman Daniel, „The Other Russia”, *Foreign Affairs*, Sep/Oct 2012, Vol. 91, Issue 5, op. cit. pp. 59-72.

у перспективи ипак води ка изградњи стабилног друштвеног и политичког система.¹³⁵

Донекле слично Медведевљевом схватању континуитета, имајући у виду искуства из 1990-их и негативне резултате нагле демократизације, али предлагајући другачији темпо реформи, Кудрин је у свом излагању употребио израз „Русија мора да ризикује са више демократије“.¹³⁶ Слично њему, Ричард Саква, аутор значајних студија руске политике, у једној преурањеној оцени изнетој 2008. године, вероватно имајући у виду успоравање економског раста Русије услед светске економске кризе, закључио је да се Путинова историјска мисија исцрпела у фази консолидације државе што је максимум његовог државничког подухвата.¹³⁷ Саква је у другом истраживању, спроведеном 2012. године, проценио да Русија показује „класичне симптоме блокиране модернизације“.¹³⁸ У публикацији руског Валдаи клуба, форума за дискусију међународних стручњака о улози Русије у свету, политичко и економско стање Русије 2013.

---

¹³⁵ „Желео бих да кажем неколико речи о нашим напорима на стварању ефективног страначког система. То је био један од циљева од самог почетка демократске трансформације у нашој земљи. Пут није био лак. Прошли смо стазу од многобројних малих странака, једнодневних странака, странака изграђених око једне особе, до успостављања великих, утицајних и одговорних страначких организација. Овај рад је, наравно, још у току. Када говоримо о изградњи политичких странака ми заборављамо да је у многим земљама, па и у Немачкој, тај процес трајао деценијама. Ми на томе радимо тек десет година.“ Medvedev Dmitry, „Speech to German political, parliamentary and civic leaders“, Berlin, op. cit.

¹³⁶ Spiegel International, „Former Russian Finance Minister Alexei Kudrin – ‚We Have to Take a Chance with More Democracy‘, op. cit.

¹³⁷ „Из ове перспективе, могло би се закључити да Путинова историјска „мисија“ није била ништа више него консолидација и легализација социјалне револуције из Горбачов-Јељцин година уз додатно брисање дефеката периода владавине Јељцина. Пошто је то учињено, Путинова владавина је изгубила динамизам.“ Sakwa Richard, *Putin – Russia’s choice*, op. cit. p. 301.

¹³⁸ „Снажна активност без померања подсећа на период стангације у касним Брежњевљевим годинама и на блокаду совјетског система у његовој последњој фази.“ Sakwa Richard, „Russia from Stalemate to Equilibrium“, *Osteuropa*, 6-8/2012, op. cit., Интернет <http://www.eurozine.com/articles/2012-10-24-sakwa-en.html>, приступљ. 19.02.2014. године.

године одређено је као стање „После трансформације а пре модернизације”.¹³⁹

Разлог због кога је критика стручњака била једносмерна јесте судбина СССР који је у изазове хладноратовске међународне политике ушао без делотворне економије и без флексибилности политичког система што је 1980-их довело до његовог самоурушавања. На основу ове поуке историје, после видљивог економског напретка Русије од 2000-2004. године, сматрало се саморазумљивим да је изградња модерне економије и демократизација политичког система програм ондашње власти. О томе је, уосталом, Путин лично писао у програмском чланку „Русија на прагу миленијума” из 1999. године.¹⁴⁰ Штавише, како је Кудрин напоменуо, администрација је начинила кораке у том смеру и забележила резултате у развоју цивилног друштва и демократизацији политичког система, али је у периоду 2004-2008. године дошло до застоја, односно до видљивог мањка воље владајуће политичке елите да дозволи и омогући демократизацију.

Напротив, протести против власти су строго сузбијани хапшењем и затварањем, законима је ограничено поље деловања страних НВО у Русији, ограничено је власништво странаца над медијима у Русији на 20% укупног удела и забрањено је извештавање медија о улози руских оружаних снага у специјалним операцијама (у које спада и сукоб у Украјини од 2014-2015. године). Забележен је велики број претњи упућених новинарима који су извештавали на било који начин различито од државних медија. Према писању немачких медија, на додели награда руским новинарима у марту

---

¹³⁹ Valдай Discussion Club, „Russia’s Economy: after Transformation, before Modernization”, Интернет <http://valdai.club.com/publication/54040.html>, op. cit., приступљено 19.03.2016. године.

¹⁴⁰ „Историја показује да су све диктатуре, сви ауторитарни облици власти пролазни. Само демократски системи су трајни. Какви год да су недостаци, човечанство није осмислило ништа боље. Јака држава у Русији значи да је она демократска, заснована на законима, функционална федерална држава”. Putin Vladimir, *Russia at the Turn of the Millennium*, 29. December 1999 Наведено према Sakwa Richard, *Putin – Russia’s Choice*, op. cit. p. 324.

2015. године, Сергеј Шојгу, руски министар одбране, рекао је да су „информације, речи, камере, фотографије и интернет постале средства оружаних снага”.¹⁴¹

Једно од логичних објашњења ове промене става, које заступају критичари Путинове администрације, јесте његова намера да сачува власт због чега је демократизација управо супротна његовим интересима и интересима политичке елите окупљене око њега. Други могући разлог је политика Запада према Русији и постсовјетским државама после 2002. године, односно финансирање и подршка тзв. обојених револуција којима су стварани услови за приближавање постсовјетских држава НАТО савезу. Подршка Запада либерално опредељеним политичким снагама у Русији, по истом моделу помоћи прозападним снагама у постсовјетским државама, и деловање страних НВО у овој земљи утицали су на став владајуће елите и узроковали одређену дефанзивну реакцију, затвореност и сумњу у искреност намера Запада. Отварање економије и друштва ка економски јачим државама Запада само по себи је тумачено као ризичан поступак са становишта националних интереса, што је Кудрин приметио у поменутом интервјуу. Подршка Запада обојеној револуцији у Грузији 2003. године, у Украјини 2004., Киргистану 2005., неуспешни покушај обојене револуције у Узбекистану, интегрисање Естоније, Летоније и Литваније у НАТО, уз нелегално бомбардовање СРЈ 1999. и инвазију Ирака 2003. године, указали су на офанзивност Запада и узроковали сумњу у последице брзог отварања руске економије и друштва.¹⁴² Поред тога, чињеница је да је временом

---

¹⁴¹ Bidder Benjamin, Schepp Matthias, „Muzzling the Media: Defying the Kremlin Crackdown on Press Freedom”, *Spiegel International*, July 2, 2015, op. cit., Интернет <http://www.spiegel.de/international/europe/russian-media-resist-kremlin-crackdown-onpress-freedom-a-1037859.html>, приступљено 20.12.2015. године.

¹⁴² Илустративан пример су дешавања у енергетској сфери у Русији на самом почетку 21. века. Ондашњи руски олигарх Михајл Ходорковски објавио је 1998. године планове о спајању тада највеће руске компаније у области енергије Јукос са компанијом Сибњефт,

стабилност постала „бренд“ власти у Русији, по речима руског опозиционара Иље Пономарева и њихово највеће достигнуће после суноврата који је држава доживела крајем 1990-их година, што је једно од објашњења зашто власт није била спремна да по Кудриновим речима „ризикује са више демократије“.¹⁴³

У вези наведеног проблема, приликом представљања иницијативе о изградњи новог безбедносног поретка у Европи, Медведев је износио оправдања поступака руских власти у односу према опозицији и невладиним организацијама финансираним из иностранства, али је указао и на одређену хипокризију коју западне државе показују у односу према Москви у том смислу. Он је указао да Запад користи критику стања људских и политичких права у Русији не као универзалну тежњу за унапређењем тековина западне цивилизације, него као средство притиска на Кремљ од кога се може одустати у случају да Русија прихвати неке друге захтеве Запада, пре свега у спољној политици.¹⁴⁴

тада у власништву олигарха Бориса Березовског и Романа Абрамовича, што је одложено услед привредног слома државе у августу 1998. године. Када је Ходорковски почетком 2000-их година започео преговоре са америчким компанијама Ексон Мобил и Шеврон Тексако, да је успео у својим намерама, према руским истраживачима „могао је да пренесе знатни део експлоатације нафте из Сибира под контролу западног, или чак уско америчког капитала“. Медведев Рој, *Владимир Путин: Четири године у Кремљу*, Просвета, Београд 2004., стр. 199. У таквом развоју догађаја, незабележено високи приход од руске нафте, поскупеле после инвазије Ирака 2003. године, имале би америчке компаније уместо руске државе. Због страха од таквог сценарија Ходорковски је у октобру 2003. ухапшен и 2004. године осуђен на затворску казну на основу оптужби за утајају пореза.

¹⁴³ Ponomarev Иља, „Russia's Opposition in a Time of War and Crisis“, *Center for Strategic and International Studies*, January 15, 2015., op. cit., Интернет <http://csis.org/event/russias-opposition-time-war-and-crisis>, приступљено 12.04.2015. године.

¹⁴⁴ „Некада нам се једноставно каже: престаните да се инатите у међународним односима и онда ће питања демократског развоја и људских права постати секундарна; кажу да ће затворити очи пред њима и дају нам пример других држава које се понашају на тај начин и са којима се они одлично слажу. Али тај приступ нама не одговара, пре свега јер ми сматрамо да су људска права једно од најосновнијих вредности. Људска права не би требало да буду предмет било какве трговине. Ми прижељкујемо смирену и поштену расправу на заједничкој основи о свим питањима у којима се разликујемо.“ Medvedev Dmitry, „Speech to German political, parliamentary and civic leaders“, Berlin, op. cit.

Имајући наведено у виду јасно је да критичари Кремља имају снажне аргументе као и да власт у Русији има разлоге за опрезнији приступ, али је извесно да су критичари, тенденциозно или случајно, сваки поступак власти тумачили према његовом „утицају на демократију“ у земљи, а према томе и на напредак земље по њиховом схватању. Неки поступци власти, као што је на пример ограничавање делокруга рада страних НВО, могу се ценити са становишта перцепције претње, односно да ли је претња коју руске власти осећају од страних НВО реалистична или не, али се не могу оцењивати са становишта њиховог утицаја на степен демократије у земљи. Веома честа оцена истраживача је да је ограничавање рада страних НВО умањило демократска достигнућа у Русији. Тиме се, међутим, из вида испушта чињеница да не постоји демократски одговор на подривање стабилности политичког система, уколико се на тај начин схвати улога НВО, што показује реакција политиколога на Западу у случају када се чланице НАТО суочавају са сличном ситуацијом.

Илустративан пример пружа текст „Путинова Европа“, ауторке Хедер Конли из вашингтонског Центра за стратегијске и међународне студије (CSIS), која је проценила да руски утицај у многим државама рапидно расте управо кроз финансирање проруских невладиних организација у тим земљама и кроз руске инвестиције. Иако је у оба случаја јачање утицаја сасвим легално по законима матичних држава, Конли ипак препознаје наведену ситуацију као проблем и тражи делотворан начин супротстављања: „Добро дошли у Путинову Европу. Како САД и Европа могу да се супротставе овој реалности?“¹⁴⁵

---

¹⁴⁵ „Иако је политика САД и Европе била помагање Русији да се интегрише у западне структуре, Европа и САД нису разумели да Кремљ користи европске законе и институције да прошири свој политички и економски утицај док истовремено ероди јавну подршку за демократски изабране лидере и институције у Европи.“ Conley Heather A., „Putin’s Europe“, *Global Forecast 2016, Center for Strategic and International Studies, Washington, 2015*, op. cit. pp. 1-3.

Перцепција претње Хедер Конли, која је директорка Програма за Европу у поменутој институцији, у овом случају није ни у чему различита од перцепције руских власти, са том разликом што је Москва током две и по деценије била у интеракцији са страним НВО па је имала времена да озакони своју стратегију, док се Запад са тиме суочио тек последњих неколико година и још увек тражи начин супротстављања. Конли за решење предлаже „моментално расветљавање интеракција Запада са руским компанијама и организацијама“ и тврди да Кремљ ствара „пету колону у Европи“ путем медијске пропаганде и финансирања европских политичких странака. Наведена формулација „моментално расветљавање интеракција“ заправо је суштина критикованих руских закона о деловању страних НВО што показује да се приступи Запада и Русије не разликују уколико се стране НВО схвате као претња.¹⁴⁶

Због значаја који је том проблему дат у јавном мњењу западних држава, Медведев је приликом представљања иницијативе о новом безбедносном поретку у Европи указао на неједнаке критеријуме којима се Запад води у оцени деловања невладиних организација које се финансирају из иностранства. Медведев је изнео став да је Москва одлучила да стави сопствене фондове на располагање невладиним организацијама у земљи

---

¹⁴⁶ „Савезни закон о амандманима на законодавне акте Руске Федерације који регулишу активности невладиних организација које функционишу као страни агенти“ ступио је на снагу 21.07.2012. године. У основи „закон регулише активности НВО чије се деловање финансира из иностранства и које се ангажују у политичким активностима. Закон успоставља Регистар НВО које функционишу као страни агенти. Да би могле да функционишу као страни агенти, НВО најпре морају да се пријаве и буду уписане у Регистар. Годишњи финансијски извештаји таквих руских НВО и разних подружница страних непрофитних НВО биће подвргнути обавезним контролама.“ Видети, „Law regulating the activities of NGOs acting as foreign agents“, *Kremlin.ru*, Интернет <http://en.kremlin.ru/events/president/news/16034>, приступљено 01.01.2016. године.

како би се спречила могућност злоупотреба и ограничио недозвољени утицај на политичке процесе из иностранства.¹⁴⁷

Најконтроверзнија критика Хедер Конли јесте критика руских инвестиција у економију европских држава преко предузећа регистрованих у трећој земљи. По њеном опису ситуације може се закључити да инвестиције не би биле прихваћене уколико би било познато да потичу од руских компанија, што је противно сваком либералном принципу и закону. Конли свој став илуструје податком да је по званичним евиденцијама Холандија највећи инвеститор у Бугарску, као чланицу НАТО, само зато што је у Холандији регистрован Лукоил, руска компанија која је прави инвеститор у Бугарску. По њеним речима, „то што је Лукоил урадио је савршено легално али то показује мањак разумевања постојећег изазова (на Западу – прим. прев.)“¹⁴⁸ Није забележено, међутим, да је неко у америчкој академској заједници оптужио Конли за подривање демократских достигнућа у САД због наведене изјаве, па чак није оспоравано ни њено схватање легалних руских НВО и компанија као претњи Западу, зато што је јасно да Москва овим путем шири свој политички утицај у државама НАТО. Исти аргумент, са друге стране, Москва заступа у дефинисању свог односа према западним НВО, чак са неупоредиво више конкретних аргумената који се односе на финансирање прозападних политичких партија и НВО у Русији и бившим републикама СССР.¹⁴⁹

---

¹⁴⁷ „Подршка невладиним организацијама је један од наших јасних приоритета. Многе од њих су финансиране из иностранства све до 2006. године. Сумњам да би било која западна држава телерисала такав ушљив страног капитала у свој „терцијарни сектор“. Због тога смо одлучили да своје фондове ставимо на располагање за подршку организацијама цивилног друштва у Русији.“ Medvedev Dmitry, „Speech to German political, parliamentary and civic leaders“, Berlin, op. cit.

¹⁴⁸ Conley Heather A., „Putin’s Europe“, op. cit. pp. 1-3.

¹⁴⁹ Одговарајући на критику да Путин умањује демократска достигнућа, Валериј Зоркин, председник Уставног суда Русије (који је током Јељциновог успона до власти изгубио своје функције у правосудном систему), упитао је „Зашто се те критике упућују тек сада а нису упућиване у октобру 1993. године када су тенкови у сред руске престонице испаливали

Сличне анализе, које поједине поступке власти у Русији оцењују као угрожавање демократских достигнућа, по правилу изводе закључке о утицају унутрашње политике на спољашњу у смислу да појачани унутрашњи ауторитаризам узрокује агресивније спољнополитичко понашање. Такав приступ има делимично утемељење у теоријама међународних односа с обзиром да су се истраживачи различитог теоријског усмерења бавили утицајем унутрашње политике државе на спољашњу, првенствено теорија демократског мира и тзв. неокласична реалистичка теорија међународних односа. Међутим, ниједан од наведених приступа није извео законитост о начину на који унутрашња кретања утичу на процес креирања спољне политике осим закључка да утицај постоји, док су се модалитети разликовали у зависности од историјског контекста.

Примера ради, теорија демократског мира полази од претпоставке да државе демократског политичког уређења не ратују међусобно и ту хипотезу образлаже историјским искуством које показује занемарљиво мали број међусобних ратова демократских држава у односу на ратове ауторитарних са демократским и ауторитарних између себе.¹⁵⁰ Неокласични реализам, између осталог, анализира начин на који процес одлучивања о спољној политици, борба интересних група, популизам, изборни циклуси, утицај бирократије и други чиниоци обликују понашање државе у међународним односима али такође нема јединствен и једносмеран закључак о детерминистичком односу унутрашње и спољне

пројектиле у легитимни и демократски изабрани парламент?”. Partlett William, „Putin’s Artful Jurisprudence”, *The National Interest*, January/February 2013, op. cit. p. 41.

¹⁵⁰ Дилеме у вези домета теорије демократског мира видети у: Layne Christopher, „Kant or Cant: The Myth of the Democratic Peace”, *International Security*, Volume 19, Issue 2, Autumn, 1994.

политике.¹⁵¹ Међутим, конвенционална мудрост у проучавању међународне политике и област сагласности припадника различитих теоријских праваца јесте концепт државе као „рационалног актера“.¹⁵² Овај теоријски концепт подразумева да је за проучавање међународне политике значајније колико реалистично држава процењује своје и туђе потребе и интересе од тога на који начин доноси спољнополитичке одлуке, да ли кроз демократски политички процес или одлуком једног властодршца.¹⁵³

Процес реформи у Русији после 2000. године вођен је на основу става да је консолидација државе виша вредност него њена демократизација због чега није могуће закључити да појединачни поступци власти, као што је сузбијање утицаја страних НВО у земљи, имају импликације на политику развоја и спољну политику државе.¹⁵⁴ У књизи *Политички поредак у друштвима у транзицији*, Семјуел Хантингтон пише да се „најважнија политичка разлика међу земљама не тиче облика њихове власти него степена власти“ јер је „разлика између поретка и анархије фундаменталнија

---

¹⁵¹ За пример неокласичне школе проучавања међународних односа видети: Schweller Randall, „Neorealism's Status-Quo Bias: What Security Dilemma?“, *Security Studies*, No. 5, 1996.

¹⁵² „Рационалан избор – Процедуре доношења одлука вођене пажљивом дефиницијом ситуације, одмеравањем циљева, разматрањем свих алтернатива и избором оних опција које ће највероватније постићи наведене циљеве.“ Кегли Чарлс, Виткоф Јудин, *Светска политика – Тренд и трансформација*, Центар за студије Југоисточне Европе - Факултет политичких наука - Дипломатска академија, Београд, 2004., стр. 136.

¹⁵³ Хладни рат је пример међународног система у коме су једна либерално демократска и једна комунистичка ауторитарна суперсила пола века провели на ивици нуклеарног сукоба али је сукоб избегнут због изузетне пажње коју су САД и СССР посветиле процени сопствених интереса и интереса друге стране, водећи рачуна о равнотежи снага, претњи и страха. Кубанска криза из 1962. године, као кулминација хладноратовских тензија, окончана је повлачењем совјетских пројектила са Кубе и непосредно после тога повлачењем америчких истоврсних пројектила из Турске, што је био реципрочан потез у војностратешким терминима. Појмови паритета, реципроцитета и перцепције доминирали су процесом одлучивања о спољној политици као и распоредом рада међународних организација и форума у том периоду.

¹⁵⁴ У савременим речницима термин консолидација представља се у четири основна значења: „уједињавање делова у једну целину“, „стварање компактне целине“, „учвршћивање структуре једне целине“, „чињење једне целине безбедном“. Видети Merriam Webster Online Dictionary „Full Definition of consolidate“, Интернет <http://www.merriam-webster.com/dictionary/consolidate>, приступљено 24.05.2015.

од разлике између демократије и диктатуре”.¹⁵⁵ Корушција и некомпетентност се, према Хантингтону, могу наћи у свим друштвима, али од степена власти пре свега зависи какве ће последице такве појаве имати по развој друштва.¹⁵⁶ За процену „степен власти” у Русији индикативна су, између осталог, материјална средства која држава издваја за безбедност и спровођење закона а која су од 2000. године када је трошено 2,8 милијарди долара порасла на 36,5 милијари долара 2010. године, што је више него десетоструко увећање у укупним средствима издвојеним за ове области рада државних институција.¹⁵⁷

За разлику од консолидације, о којој у анализи Путинове политике у великој мери постоји сагласност истраживача различитих идеолошких опредељења, проблем модернизације Русије изазива много више спорења. Један од узрока проблема је и површно тумачење и употреба термина „модернизација”. Терминолошки (L. modernus, скорашњи) модерно значи „што је по моди; што је у сагласности са последњим тековинама науке, са најновијим идејама.”¹⁵⁸ Међутим у прецизнијим одређењима модерно, поред временског одређења, увек упућује и на начин – организације, вредновања или размишљања. У објашњењу порекла појма „модерно” у речницима енглеског језика стоји да је помињање ове речи први пут забележено 1585. године, да она потиче од латинског *modo* што значи „управо сада” и да је испрва имала једноставно значење да појава постоји у

---

¹⁵⁵ Huntington Samuel P., *Political Order in Changing Societies*, New Haven: Yale University Press, 1968. Наведено према Хантингтон Семјуел П., *Трећи талас*, Стубови културе, Београд 2004, стр. 34

¹⁵⁶ Исто мишљење, један век раније изнео је Николај Данилевски у делу Русија и Европа пишући да „разлика у политичким системима не може бити препрека за пријатељство влада и народа”, као и да се недостаци руске администрације, судства и фискалног система „никога не тичу док она не настоји да све то наметне другима. Ако је све то лоше, тим горе по њу и тим боље за њене непријатеље и недобронамернике.” Данилевски Николај, *Русија и Европа*, Полит, Београд 2007, стр. 54.

¹⁵⁷ Kotkin Stephen, „The Resistible Rise of Vladimir Putin”, op. cit. p. 140-153.

¹⁵⁸ Марић Светислав, *Филозофија – Први српски речник филозофије*; Дерета, Београд 2004, стр. 86.

садашњем времену. Временом, појму „модерно“ придодато је значење да је нешто „створено или израђено уз коришћење нових метода и дизајна“, што значи да се модерност Русије може проценити само у односу са референтним системом, тј. модерним државама.

Услед ових нејасноћа у научној литератури ван Русије проблем модернизације се углавном схвата као уподобљавање руског друштвеног, политичког и економског система обрасцу држава Западне Европе и САД. Стога се сваки поступак тумачи као корак ка постизању модерности, која се разуме као уставни либерализам и представничка демократија, отворена тржишна привреда и поштовање степена људских права постигнутог на Западу. У овој парадигми, модерност Русије би за последицу требало да има функционалну економију, висок животни стандард и квалитет живота, уз прихваћеност државе на међународном плану и укљученост у глобалне токове. У принципу, модернизација Русије је разумевана кроз образац „посткомунизма“, који је створен у источноевропским друштвима после Хладног рата, при чему није узета у обзир историјска посебност Русије.

Савремена истраживања показују да ни власт ни становништво у Русији не поистовећује појмове модернизације и вестернизације иако је организација западних држава и њихова ефикасност једини критеријум „модерног“ у области државног уређења на почетку 21. века. Из досадашњих искустава јасно је да изградња политичког система западног типа немогућа без усвајања западних схватања друштвених вредности и мерила. Са друге стране, прихватање западних вредности и мерила подразумева дерогирање аутохтоних друштвених вредности у Русији које су засноване на традицијама православне духовности, које се разликују од европских друштвених и духовних традиција и којима се вредности западног либерализма у одређеним аспектима супротстављају до нетрпељивости. Уставни либерализам западног типа проистекао је из

специфичних историјских околности, првенствено значајних технолошких открића, ране индустријализације, колонизације и акумулације капитала. Такође, заснован је на одликама политичке културе народа Западне Европе и Северне Америке, формиране на овом географском простору и у одређеном временском периоду због чега уставни либерализам западног типа и данас у чистом облику постоји само у државама Запада и државама које су са том цивилизацијом биле у непосредном историјском контакту – Аустралија као део Британског Комонвелта, Јапан и Јужна Кореја као окупирани државе у време и после Другог светског рата.

Примера ради, у САД се годинама уназад разматра употреба идентификационих уређаја заснованих на радио таласима (RFID) у здравствене сврхе. Иако у сету закона о здравственој заштити колоквијално названих Обамакер (*Obamacare*) не стоји изричита обавеза уградње ових плочица у тело људи или у личне идентификационе картице (била је у првој верзији закона па је уклоњена), сматра се да је питање тренутка када ће тзв. „микрочипови“ ући у ширу употребу или постати обавезни. Аргумент заступника ове идеје је да ће ови уређаји омогућити квалитетније прикупљање информација о здравственом стању појединаца и допринети квалитетнијем лечењу, што их чини прворазредним питањем модернизације у здравству САД.

Имајући у виду ова кретања, а на основу учења из Светог Писма, Свети архијерејски сабор Руске Православне Цркве усвојио је 2013. године документ о позицији РПЦ у вези са развојем технологија за евиденцију и обраду личних података. По садржају документа „Црква сматра недопустивим све облике приморавања грађана на коришћење електронских идентификатора, аутоматизованих средстава за прикупљање, обраду и евиденцију личних података и личних поверљивих

информација.¹⁵⁹ У одбијању ове тековине Запада, РПЦ иде до те мере да саопштава како у случају наметања обавезе уградње ових уређаја „наступа време исповедништва“, односно одбијања употребе до страдања за веру.

Други илустративни пример у том смислу био је инцидент који је у фебруару 2012. године изазвала женска група „Пуси рајот“, када је неколико чланица ове групе у Храму Христа Спаситеља у Москви извело перформанс, тзв. панк молитву, којом су тражили одлазак Владимира Путина са власти. Због природе изведеног чина и места на коме је изведен, против перформанса су оштро иступили припадници власти и Руска Православна Црква. Пошто су три чланице групе ухапшене, мишљења о потреби кажњавања и висини казне кретала су се линијом поделе традиционално-партијархалне и либералне струје у руском друштву. „Да ли у секуларном друштву постоји бласфемија?“ био је предмет спорења. За чин који би на Западу био схваћен као уметнички перформанс у Русији је према независним истраживањима 47% становника сматрало да је 7 година затвора прикладна казна, 42% је сматрало да је кажњавање потребно али на мање од 7 година, док је само око 10% испитаних оценило да није потребан било какав облик кажњавања.¹⁶⁰ У каснијем развоју догађаја, ради снижавања тензија, Путин је позвао на блаже кажњавање затворених припадница групе а оне су се пред судом извиниле рекавши да нису имале

---

¹⁵⁹ Црква сматра недопустивим принудно наношење на човеково тело било каквих видљивих или невидљивих идентификационих знакова, имплантацију идентификационих микро и нано електронских уређаја у човеково тело. (...) Црква дели бојазан грађана и сматра недопустивим ограничавање њихових права у случају да човек одбије да пристане на обраду личних података.“ „Став Руске Православне Цркве у вези са развојем технологија за евиденцију и обраду личних података“, Интернет страна „Православие.ру“, Интернет www.pravoslavie.ru/srpska/59278.htm, приступљено 12.01.2015. године.

¹⁶⁰ Наведени подаци су из истраживања „Левада центра“ у Русији, наведени према: Dmitriev Mikhail, Traisman Daniel, „The Other Russia“, op. cit. pp. 59-72.

намеру да увреде било кога.¹⁶¹ Епилог наведених дешавања, поред двогодишњих затворских казни изречених у јуну 2012. године, био је закључак да сваки православни верник у Русији, као и владајући режим, сматра да је увреда РПЦ исто што и увреда нанета држави и да је кажњавање потребно и оправдано.

Према резултатима истраживања Левада центра спроведеног у децембру 2013. године број становника који се у Русији изјашњавају као православни био је 68%, у односу на 17% колико се на исти начин изјаснило 1989. године, у време комунистичког режима.¹⁶² Управо су везу државе и РПЦ припаднице наведене женске групе оспоравале са позивом на Устав по коме је Русија секуларна држава, док РПЦ као једна верска заједница по уставу и Православље као једна од вероисповести имају фактички статус званичне државне религије.¹⁶³ У порасту значаја друштвене улоге РПЦ у Русији најјасније се огледа неуспех покушаја идентификације ове земље са западним политичким и друштвеним вредностима после краја Хладног рата.¹⁶⁴

Из перспективе истраживача међународне политике, проучавање руског друштва кроз призму вредности демократије западног типа, иако

---

¹⁶¹ Више о политичким импликацијама инцидента изазваног перформансом групе Пуси рајот видети у Storch Leonid, „The Pussy Riot Case”, *Russian Politics & Law*. Nov/Dec2013, Vol. 51, Issue 6.

¹⁶² „Orthodox Christian Belief Rises Among Russians – Poll”, *Sputnik*, December 12, 2013., Интернет <http://sputnikne.ws/ауqu>, приступљено 10.01.2016. године. О порасту утицаја РПЦ у друштвеном животу Русије, осим пораста броја људи који се изјашњавају као православни верници, говори и план РПЦ да само у Москви изгради 200 цркава почевши од 2013. године. Vasilieva Anna, „200 new Orthodox churches in Moscow causes public stir”, *Kommersant*, March 26, 2013, Интернет, http://rbth.com/society/2013/03/26/200_new_orthodox_churches_in_moscow_causes_public_stir_24285.html, приступљ. 10.01.2016.

¹⁶³ „Руска Православна Црква се све више појављује као симбол и бастион традиционалних вредности и свега што оне значе за нови империјализам. (...) Сада, од проповедаонице до телевизијских вести, РПЦ је један од најконзистентнијих и највидљивијих подржавалаца Путиновог пројекта изградње државе.” Galeotti, Mark, Bowen, Andrew S., „Putin's Empire of the Mind”, *Foreign Policy*, May/June2014, Issue 206.

¹⁶⁴ Видети Zorkaia Natalia, „Orthodox Christianity in Post-Soviet Society”, *Russian Politics & Law*, May/June2014, Vol. 52 Issue 3.

учестало, аналитички је нескрупозно. Две и по деценије после пада комунизма јасно је да са различитим вредностима и схватањима, модернизација Русије по моделу Запада једноставно није била могућа, ни концептуално, а као што је виђено 1990-их, ни практично. У питању су очигледно различите друштвене, економске и политичке традиције и стога је на почетку реформи било јасно да ће крајњи резултат бити различит од западних друштава. Са друге стране, из говора и списа са почетка владавине, као што је раније наведено, било је јасно да Путин не намерава да посматра мане и недостатке руског система као националне особености и да их чува само зато што су својствене политичкој култури народа.

Отуда потиче замисао власти да се у концепт „модернизације“ укључе процеси ван сфере вредносног просуђивања – унапређење и изградња производне, пољопривредне и саобраћајне инфраструктуре, осавремењивање тржишта и начина пословања, унапређење образовања и науке, увођење високе технологије, урбанизација, модернизација наоружања и слично – а да се односи у сфери јавног живота, религије, политике, идеологије и људских права, дакле сфера вредносног просуђивања, искључи из концепта модернизације и не буде третирана као део овог процеса упркос логици било либерализма било „посткомунизма“. Примера ради, основ свих других реформи, реформа правосудног система у Русији после 2000. године, спроведена је у складу са захтевима и принципима тржишне економије по мишљењу Вилијама Партлета из Правне школе Универзитета Колумбија и института Брукингс.¹⁶⁵ Исти став

---

¹⁶⁵ „У свом првом председничком мандату, Путин је иницирао усвајање 10 нових законика. Ове реформе омогућиле су изградњу правних претпоставки за тржишну економију у Русији (...) Осавременио је законике из совјетске ере који су ограничавали личне слободе. У 2002. години укинуо је совјетски кривични законик који је омогућавао скоро неограничено задржавање лица у преткривичном поступку и претресе без судског налога. Уместо тога, иницирао је нови Кривични законик који значајно шири приступ суђењима са поротом, ограничавајући моћ тужиоца и време преткривичног задржавања. Али је такође иницирао

има амерички историчар са универзитета Принстон Стивен Коткин који заступа став да су Путинове реформе, пре свега смањење пореза, поједностављивање процеса издавања дозвола, смањење инспекција, финансијске реформе и разумна макроекономска политика „узроковале процват предузетништва”.¹⁶⁶

Овакав приступ руских власти је у дискурсу либералне политичке теорије неодржив зато што је неконзистентан и нецеловит, као прво, јер подразумева селективну примену принципа либерализма, а са друге стране такав приступ подразумева ограничавање грађанских слобода са аргументом државног разлога (*raison d'etat*). У прилог остварљивости оваквог концепта, међутим, сведочи пример НР Кине од периода владавине Денг Сјаопинга који је одликовала убрзана модернизација у привредној сфери и задржавање или чак јачање политичке диктатуре и владавине Комунистичке партије Кине. У оваквом приступу руског руководства проблем је неизвесна одрживост заокрета од модернизације западног типа и изградње система сличног државама са којим се Русија историјски идентификује, ка једној од варијација која ни у Кини, где је у току процес својеврсног историјског идеолошко-практичног експеримента, није у потпуности испитана.

Један од значајних показатеља разумевања модернизације у Русији је усвајање *Закона о забрани пропаганде нетрадиционалних сексуалних односа*.

правно ограничавање личних слобода онда када се оне схвате као претња по државу. Поред тога, Путин је значајној мери повећао федерално финансирање правосудних институција, подигао плате у судству и повећао број судских посредника који решавају локалне спорове. Иницирао је усвајање правила којима је подстакнута професионализација правног система тиме што се захтевало ангажовање лиценцираних адвоката у суђењима у кривичним поступцима. Ратификовао је међународне споразуме, укључујући Конвенцију УН против корупције и укључио Русију у *Financial Action Task Force*. На крају, Путин је у доброј вери имплементирао одлуке Европског суда за људска права.” Partlett William, „Putin’s Artful Jurisprudence”, op. cit. p. 36.

¹⁶⁶ Kotkin Stephen, „The Resistible Rise of Vladimir Putin”, op.cit. p. 140-153.

Законом који је 2013. године у Доњем дому Думе усвојен са 436 гласова за и ниједним против, забрањено је Русима, странцима и медијским организацијама да малолетницима на било који начин пропагирају нетрадиционалне сексуалне односе и забрањено је изједначавање хомосексуалних са хетеросексуалним односима. За кршење ове забране предвиђена је новчана казна за појединце и организације, а за странце је могућ притвор и депортација.¹⁶⁷ У епохи у којој су права нетрадиционалних сексуалних мањина прва линија борбе за људска права, овако отворено одбацивање те тековине либералне културе Запада и њено сузбијање у друштвеном животу није забележено у политичком животу Европе. Дистанцирање од Запада огледа се и у употреби засебних интернет платформи у Русији, за разлику од других европских држава, првенствено због употребе ћириличног писма као цивилизацијске особености Русије.¹⁶⁸

Поделу сфера на технолошку, којој је потребна модернизација и то претежно западног типа, и вредносну сферу која је искључена из концепта модернизације, потврђује и Путиново лично разумевање односа појмова модернизације и развоја. Он, наиме, у својим говорима користи формулацију да је *модернизација значајна за развој* друштва што указује да је у његовом схватању развој знатно шири појам од модернизације која се посматра у извесном ужем технологизованом виду. Истовремено, на Западу је појам модернизације укључивији и шири и практично је истоветан појму развоја, због чега је идентично рећи да је држава развијена или модерна.

У дубљим слојевима руске друштвене и духовне традиције према појму модернизације постоји одређени отклон, индигнација, па и пуно одбацивање, нарочито у периодима након што је западни друштвени

---

¹⁶⁷ „Антигеј закон у Русији усвојен с односом гласова 436:0”, *Blic Online*, Интернет <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/387677/Antigej-zakon-u-Rusiji-usvojen-s-odnosom-glasova-436-0>, приступљено 12.06.2013. год.

¹⁶⁸ Kotkin Stephen, „The Resistible Rise of Vladimir Putin”, op. cit. p. 140-153.

образац наметан било страним освајањем било унутрашњим пројектима „шок терапије“, „ваучерске приватизације“ током 1990-их и слично. Суштинску вредност у православној култури и традицији има *вечност* а не *савременост* и ови појмови су постављени сасвим супротно у односу на западна схватања. У православном Богословљу, према Св. Јустину Поповићу „дух времена треба прилагођавати духу вечности, не обратно“.¹⁶⁹ Ову идеју су током историје препознавали пажљиви истраживачи руског друштва чак и они из противничког табора. Џорџ Кенан је 1944. године препознавао како кроз слојеве ондашње комунистичке „модерности“ полако избијају обриси традиционалног и укорененог понашања људи, које временом надвладава чак и суровост комунистичке контроле.¹⁷⁰

У својим делима Кенан је сведочио да се конзервативизам у Русији не посматра само као одлика него и као вредност. Због тога је у руском балету, у класичној руској школи сликања Светих Икона и уопштено „у тајновитим

---

¹⁶⁹ „У нашој хаотичној садашњици једно божанство све више потискује остала божанства, све неодољивије намеће себе за јединог бога, све немилосрдније мучи своје поклонице. То божанство је: дух времена. Пред њим даноноћно метанишу измучени житељи Европе и приносе му на жртву своју савест, своју душу, свој живот и срце своје. (...) Крајње је време да се промени мерило: није човек мера свих ствари него Богочовек; не треба мерити Вечност временом, већ време Вечношћу; не Богочовека човеком, већ човека Богочовеком; не небо земљом, већ земљу небом; не ум Божји умом човечјим, већ умом Божјим ум човечји. Дух времена треба прилагођавати духу вечности, не обратно; дух човека треба прилагођавати духу Богочовека, не обратно.“ Св. Јустин Поповић, *О духу времена*; Политика – Народна Књига, 2005, стр. 145 и 149.

¹⁷⁰ „Упркос томе што је режим 15 година порицао руске класике и што је јавност то прихватала непогрешиво покорно, на крају је Лав Толстој ипак постао најчитанији писац у Совјетском Савезу. Петнаест су година комунисти експериментисали са позориштем, праћени сигурним и великодушним тапшањем гледаоца, па су на крају драмску уметност Русије вратили назад у такав конзервативизам, према којем Московско уметничко позориште поново оставља утисак, као пре четрдесет година, најсмелијег залетања у модернизам (...) У сваком погледу, на сваком кораку, видимо како се руски народ тихо, славодобитно, враћа к оној тачки на којој је револуција насилно и препотентно прекинула његов духовни и културни развитак. Видимо га где се поново дохвата оних нити које је некад био оставио. И видимо где Кремљ, на концу конца, следи такав развитак. Зашто? Јер не зна шта би друго учинио. Јер је увидео колико би сваки други поступак био јалов. Снага Кремља увелико лежи у чињеници да уме да чека. Но снага руског народа лежи у чињеници да уме да чека и дуже.“ Кенан Џорџ, Ф., *Мемоари 1925-1950*, Отокар Кершовани, Ријека, 1969, стр. 349.

скровиштима руске душе” како је писао, уочио да се не стреми „тражењу новог, него усавршавању старог” и да се „тежи разради и усавршавању традиционалних детаља, а не изналажењу нових форми”.¹⁷¹

Примењено на савремене услове, ово сазнање упућује да модернизација државе за Русе пре свега значи стварање технолошких услова за јачање државе и очување традиције. У томе се Руси традиционално ослањају на вођство, због чега је Путин 1999. године у поменутом тексту „руску реалност” објаснио као ослоњеност народа на државу. За разлику од западног разумевања државе, формираног после Француске револуције, по коме је држава организација, сервис – било да је схваћена као „минимална” у замислима либерала или као јача и робуснија верзија социјалне државе и државе благостања – у логици и речнику руских филозофа држава већ сама има онтолошки основ и „позитивни религијски смисао и оправдање”.¹⁷² Руси се, у принципу, и на почетку 21. века снажније идентификују са државом од западног грађанина-клијента, знатно више очекују од државе, сматрајући истовремено да јој више дугују.

Осим поменутих термилошких и вредносних потешкоћа које истраживачи имају у разумевању модернизације Русије и технички критеријуми процене модерности више збуњују него што разјашњавају. Истовремено постоје јаки аргументи за став о модерности, као и о заосталости Русије. Примера ради, низак животни стандард у Јељциновој ери створио је својеврсну субкултуру неформалног пољопривредног самозапошљавања који је успорио не само процес увођења сиве и црне

---

¹⁷¹ „Тај култ прошлости нашао је своју кулминацију у балету који је – у свом својству формалног представника руског уметничког достигнућа – вероватно достигао до сад непознат ниво техничког савршенства. Но у том процвату руског духа и страсти за истицањем има извесне статичности – замразвања уметничке форме – што открива снагу утицаја Византа на руску културу.” Кенан Џорџ, Ф., *Мемоари 1925-1950*, стр. 352.

¹⁷² „Држава не постоји да би земаљски живот претворила у рај већ да би спречила да се он коначно не претвори у пакао. (Соловјев).” Видети, Берђајев Николај, *Филозофија неједнакости*, Медитеран-Октоих, Будва-Подгорица, 1990., стр. 56 и 65.

економије у легалне токове, него и урбанизацију руских насеља и развој тржишта рада. Оригиналну и сликовиту визију пољопривредног самозапошљавања становништва, немонетарне економије и проблема урбанизације Русије дала је Олга Буторина у ауторском тексту у часопису „Русија у глобалним пословима“: „Велика већина малих и средњих руских градова задржава одлике села из којих су настали. Градски тргови су често само проширени путеви око којих су се људи населили у прошлости. Зграде од челика и бетона се могу наћи само у центру града, ван кога су приватне куће од дрвета, са шупама и баштама поврћа, истрошеним земљаним путевима. Постоје већа подручја са приватним кућама чак и у градовима са око милион становника, на пример, Вороњеж или Уфа. Што се дуже руски грађани баве својим фармама, дуже ће градови остајати без високотехнолошке и *user-friendly* инфраструктуре.”¹⁷³

Ситна пољопривредна производња у градским условима у извесној мери је амортизовала социјалне притиске и послужила као стабилизатор, пружајући властима одређени маневарски простор у спровођењу реформи без изазивања социјалних немира. Примера ради, „у 2009. години, БДП Русије је опао за 7,8% али је реалан приход становништва, према Федералној служби за статистику, порастао за 3% у куповној моћи“, а

---

¹⁷³ „Стотине хиљада радника, инжењера, техничара, рачуновођа и других специјалиста остали су без занимања, социјалног статуса и средстава за живот. Једино што су многи од њих могли да учине је стварање фарми на кућним имањима да би опстали и прехранили децу. Формално остајући становници града, ови људи су против своје воље постепено остајали без многих одлика урбаног начина живота. Ова скривена деурбанизација прети да достигне национални ниво. Упркос совјетској индустријској прошлости, Русија је остала заглављена између града и села. (...) Додатно пољопривредно самозапошљавање спречава стварање савременог урбаног окружења.” Butorina Olga, „To Stand the Test of the Market - Europe and Russia After the Crisis”, *Russia in Global Affairs*, No. 2, 2013., op. cit., Интернет <http://eng.globalaffairs.ru/number/To-Stand-the-Test-of-the-Market--16055>, прист. 14.02.2016. године.

објашњење овог феномена може се пронаћи управо у наведеним аргументима Буторине.¹⁷⁴

Са друге стране, Алена Леденева је у студији *Може ли Русија бити модернизована* приметила да је ова земља „већ у више смисла модерна или чак постмодерна”.¹⁷⁵ У уводу студије Леденева 2013. године бележи да је Русија један од највећих извозника високотехнолошких производа на свету, да је прва послала човека у свемир, да је на првом месту по броју лансирања сателита и да води пројекат свемирског туризма, што све заједно указује не само на модерност, него и на супериорност у појединим технолошким достигнућима. Осим тога, према подацима Леденеве, „руски комерцијални спорови се разматрају пред међународним судовима, а грађански спорови доминирају Европским судом за људска права у Стразбуру од 2000. године”.¹⁷⁶ По њеном тумачењу, Руси су културни и образовани, а млађа генерација је истакнута у сајбер-креативности и сајбер-активизму што указује на модерност и у схватањима а не само технологији. Проблем, по њеном мишљењу, стоји у другој равни, у разлици прокламованих принципа и реалне праксе у Русији која и даље задржава одлике пређашњих времена и подразумева занемаривање проблема.¹⁷⁷

Једна од сачуваних традиционалних одлика је пракса „мануелног” старања државе за развој економије због чега је степен државне интервенције у протеклих 15 година остао знатно већи, а утицај тржишта знатно мањи од планираног. Ову традиционалну тенденцију и вековну одлику социоекономског стања у Русији шаљиво је приметио Анатолиј Чубајс говорећи о концепту иновационог развоја Русије, рекавши да се

---

¹⁷⁴ Ibid, op. cit.

¹⁷⁵ Ledeneva Alena V., *Can Russia Modernise? - Sistema, Power Networks and Informal Governance*, Cambridge University Press, 2013, op. cit. p. 2-3.

¹⁷⁶ Ibid, op. cit. p. 2-3.

¹⁷⁷ Ibid, op. cit. p. 2-3.

државним декретом не може створити иновација, али да се у Русији, нажалост, иновација не може створити ни без декрета. Због истовременог утицаја економске кризе, ауторитарне прошлости друштва и пројектовања ауторитативне слике од стране власти у Русији, реална свакодневна пракса руковођења привредом захтевала је више, а не мање државне интервенције како је било предвиђено. Познато је, на пример, да је потписивање социјалног програма у фабрици Олега Дерипаске издејствовао лично Путин који је пред камерама наредио бившем олигарху да потпише договорени програм. Притом, овај стил руковођења није се показао као одступање од мандата добијеног на изборима јер су управо овакви поступци наишли на највишу стопу одобравања становништва, иако су супротни економској логици.¹⁷⁸ На сличан начин је непосредном државном интервенцијом амортизована и разлика у нивоу развоја руских региона.¹⁷⁹ У случају руске кавкаске регије – у којој су смештене Чеченија, Ингушетија и друге области са историјом сепаратистичких ратова против Русије – у периоду 2000-2010. година издвојено је 30 милијарди долара за област у којој живи око 9 милиона становника.¹⁸⁰

Крајем 2014. године, Путин је у Русији изабран за личност године са стопом подршке у јавном мњењу од око 70%, што је незамисливо

---

¹⁷⁸ „Зато што је потенцијал за невољу озбиљнији у градовима који су у потпуности ослоњени само на једну индустријску грану или фабрику – којих у Русији има неколико стотина – Кремљ се побринуо да људи не буду отпуштани, чак ни у приликама када су њихове плате касиле или су биле смањиване.” Ostrovsky Arkady, „Reversal of Fortune”, *Foreign Policy*, March-April 2009, op. cit. pp. 73-74.

¹⁷⁹ „Економски, већи део Русије остао је завистан од владиних донација. Девет од 83 региона производи пола бруто друштвеног производа земље. Остали храмљу за њима. У 2010. години, 41 регион је добио више владине помоћи него што је био приход свих тамошњих предузећа. После избијања финансијске кризе, између 2007. и 2010. године, годишње дотације и ванбуџетски фондови, као што су фондови пензионог и социјалног осигурања, скочили су од 5,7% на 9,2% БДП, што је повећање од 58 милијарди долара.” Dmitriev Mikhail, Traisman Daniel, „The Other Russia”, op. cit. pp. 59-72.

¹⁸⁰ Judah Ben, *Fragile Empire: How Russia Fell In and Out of Love With Vladimir Putin*, Yale University Press, 2013. Наведено према Kotkin Stephen, „The Resistible Rise of Vladimir Putin”, op. cit. pp. 140-153.

државницима у демократском поретку западног типа.¹⁸¹ Између осталог и због политичке културе руског становништва, влада је дуже него што је планирано остала „заробљена“ у почетној фази која је требало да буде увод у другу, фазу регулаторне снаге тржишта и тржишних правила. Међународне санкције уведене током украјинске кризе почетком 2014. године само су појачале ову тенденцију.

Поред диктата руске политичке културе, једна од најмање приметних, а могуће најснажнија препрека спровођењу програма социјално економског развоја је деловање тзв. Система у Русији. Амортизујућа снага и отпор државне управе реформама готово је несхватљив посматрачима ван подручја која су раније била обухваћена тоталитарним системима. У проучавању овог проблема, Алена Леденева је, имајући у виду тешкоће у разумевању читаоца на Западу, навела изјаве Михајла Горбачова и Владимира Путина о утисцима по доласку у Москву који показују да први сусрет са системом има психолошки парализујуће дејство на државнике, без обзира на различитост личности и разлику у историјским околностима у којима су ступили на власт.

У интервјуу са Владимиром Познером 2009. године Горбачов је говорио: „дуго времена нисам могао са признам да је у питању Систем. Мислио сам да су људи. Претпоставио сам да кадрови могу бити промењени. (...) Када сам дошао овде (у Москву), испоставило се да ствари нису тако једноставне. Овде је било немогуће померити једну једину особу. Знао сам да сам у проблему. И не само ја. Сигнали су долазили са свих страна: људи су се питали шта се дешава. Нерешени проблеми свугде, али

---

¹⁸¹ „Не постоји ништа погрешније него сликати Русију као либерално оријентисано друштво под опресијом опасне групе бивших агената КГБ-а. Непријатна истина је, као што је рекао Михаил Ходорковски, притворени власник нафтне компаније Јукос коју је уништио Кремљ: Путин „је либералније и демократскије оријентисан од 70% руске популације“. И за разлику од совјетских вођа који су изазивали презир популације, Путин и данас остаје аутентично популаран.“ Ostrovsky Arkady, „Reversal of Fortune“, op. cit. p. 74.

су информације биле ускраћене, људи под притиском, кажеш погрешну реч и то је то.”¹⁸²

У већ цитираној изјави за магазин Форбс из 2010. године, Путин је говорио слично Горбачову: „Отпустити некога је озбиљан проблем. Понекад изгледа као да особа једноставно мора да буде истерана. (...) Изгледа као да против сваког може бити покренут кривични поступак... Али кад погледате ближе, нема реалних основа. А ако нема, он је онда невин.”¹⁸³

После наведених изјава, ауторка је цитирала лице са супротне стране политичког спектра, Михајла Ходорковског, олигарха и опозиционара који је провео неколико година у затвору осуђен за утају пореза, а који је као и Горбачов и Путин разумео и доживео инхибирајућу и деструктивну снагу система. „Држави треба више од једног Корољева (зачетник руског свемирског програма) и једног Сахарова (нуклеарни научник и добитник Нобелове награде 1975. године) под крилом свемоћног Берије и милион његових војника тајне полиције. Држави треба стотине хиљада Корољева и Сахарова, заштићених поштеним и јасним законима, непристрасним судовима који ће омогућити да ти закони живе а не да скупљају прашину на полици као Устав из 1937. године. Где су ти Корољеви и Сахарови данас? Јесу ли отишли? Да ли се припремају да оду? Да ли су отишли у унутрашњу имиграцију? Или су се сакрили међу бирократе како не би били уништени од стране система.”¹⁸⁴

У једној од најбољих критичких студија савремене Русије Леденева је поред немоћи коју пред бирократијом осећају и најутицајнији припадници руског друштва, описала механизме по којима се систем прилагођава

---

¹⁸² Ledeneva Alena V., *Can Russia Modernise?*, op. cit. p. 4.

¹⁸³ Ibid, op. cit. p. 5.

¹⁸⁴ Ibid, op. cit. p. 21.

променама наметнутим са врха политичке власти, без испуњавања суштине реформи. Због великог значаја који у Русији имају неформалне везе, неписана правила понашања и познанства функционера по различитим основама, мере владе уместо да смање значај неписаних правила, само изазивају „прилагођавање и реконфигурацију неформалних начина рада система” око нових мера владе које се посматрају као ограничења која треба заобићи.¹⁸⁵ Као последица оваквог приступа бирократије, владине мере губе оштрицу, а реформски замах губи снагу и брзину. Промене се разводњавају и „филтриране” спуштају на ниже нивое управљања. Према сазнањима америчког историчара Стивена Коткина „Путин се јавно жалио да се само 20% његових одлука спроводи док се остале игноришу или заобилазе осим у случају да он лично интервенише код интересних група и надлежних функционера.”¹⁸⁶

Отпор система није узрокован противљењем мерама владе или државној политици и стратегији у принципу, него сопственичким корпоративним интересима и обзирима заштите свог сегмента система. Државне институције, према запажању Леденеве, путем постављања и унапређивања омогућавају репродукцију система и блокирају административне реформе. Пројектоване реформе траже модерни тип државног чиновника који ће бити у могућности да, на пример, сâм путем интернета и личних интернет картица прима захтеве грађана и издаје документе без посредовања принципа познанства и подобности. Државна управа је, међутим, готово у потпуности састављена од „старог” типа

---

¹⁸⁵ Ibid, op. cit. p. 14.

¹⁸⁶ Коткин наводи истраживање Стефана Хедлунда са Универзитета Упсала у Шведској, који је неуспех реформи у Русији током неколико векова уназад проналазио у политичкој култури. „Закључио је да су се покушаји институционалних промена у Русији завршавали неуспехом јер нису успели да промене систем вредности у земљи који је био заснован на укорењеној преференцији ка неформалним везама.” Kotkin Stephen, „The Resistible Rise of Vladimir Putin”, op. cit. p. 140-153.

бирократа, који су временом сазрели у систему и испунили формалне услове за напредовање у хијерархији, што значи да ће кључна управљачка места још годинама држати људи старог кова.

Осим метода постављања и унапређивања, правно уређење Русије има још једну одлику која омогућава репродукцију система. Леденева је ову одлику објаснила максимом „претерана уређеност и премало спровођење“ (*over-regulation and under-enforcement*).¹⁸⁷ С обзиром да је начин рада бирократије регулисан до најситнијих детаља, у привреди или државној управи свако прекрши барем неки закон, па су сви у систему на одређени начин под претњом казне. Међутим, пошто није изводљиво кажњавање свих, примена права је посредована неформалном командом и појединци се кажњавају тек када радикалније одступе од уобичајених образаца и окрену се „против система“. Према подацима којима располаже наведена ауторка „притисак на судије у оквиру судског система толико је јак и ситематичан да је политичка власт морала да интервенише на неформалан начин да би наредила судијама да пресуде по праву.“¹⁸⁸

Објективно и независно судство један је од првих предуслова позитивне пословне климе у Русији, неопходне за привлачење страних инвестиција потребних за развој економије. Ипак, изван овог апстрактног признања принципа објективности судства и познавања његовог инструменталног значаја за развој државе — у свакодневици локалног провинцијског суда — доношење пресуде против власти или функционера владајуће партије у Русији није једноставно, чак ни ако је пуна објективност наређена са врха државне хијерархије. (За именовање судија у регионалним и општинским судовима надлежан је министар правде Руске Федерације.

---

¹⁸⁷ Ledeneva Alena V., *Can Russia Modernise?*, op. cit. p. 14.

¹⁸⁸ (Report: „The judicial system in Russia: its present state and issues“, *Institute for Contemporary Development*, Moscow СРТ 2009.) Наведено према, Ledeneva Alena V., *Can Russia Modernise?*, op. cit. p. 16.

Судије окружног суда поставља председник Руске Федерације. Постављење судија Уставног суда предлаже председник Русије а поставља их Савет Федерације, Горњи дом руске Думе. У сваком наведеном поступку судије поставља високи функционер владајуће партије). У случају конкретног судије, имајући у виду руску историју 20. века, опасност од необјективног суђења у корист функционера је дугорочно посматрано мања од објективног суђења против њих.¹⁸⁹

О слепој одлучности којом је бирократија наступала против појединаца, сведочио је Јевгениј Примаков у аутобиографским списима. Примаков је 1970-их у оквиру истраживања московског Института за светску економију и међународне односе (ИМЕМО) прогнозирао да ће на крају 20. века капитализам и даље постојати у свету — па је због тога, под оптужбом за ревизионизам, морао да изнесе писмено образложење одељењу за науку Централног комитета КП СССР. У случају који је описао Примаков систем је бранио идеологију а не корпоративне интересе, али су у једнакој мери партикуларни интереси претпостављани општим циљевима развоја и очувања државе. Примаков није осуђен за ревизионизам у наведеном поступку — основаност његове хипотезе је, уосталом, била исувише очигледна — али је један мањи дисциплински

---

¹⁸⁹ По ступању на место премијера Русије 1998. године „Примаков је именовао новог државног тужиоца Јурија Скуратова са задатком да истражи малверзације у Кремљу. Када је Скуратов започео рад, чинило се да је коначно дошао крај постсовјетској агонији и пропадању државе. Најзад је одлучан и поштен тужилац имао подршку премијера, што се, по логици ствари, чинило довољним за обрачун са криминалом у највишим слојевима власти. Кратак период оптимизма прекинула је појава видео снимака на којима је приказан државни тужилац Скуратов са проституткама у једном стану у Москви. Каква иронија је обележила тај период савремене руске историје — најамбициознији планови прекинути су на најбаналнији начин. Снимци још непотврђене аутентичности кружили су каналима руских медија, оставивши изненађење праћено разочарењем и озлојеђеношћу руске јавности. (...) Све недоумице су отклоњене када је аутентичност снимака и присуство државног тужиоца на њима потврдио тадашњи директор Федералне службе безбедности, Владимир Владимирович Путин.” Филимоновић Миљан, „Примаков, Путин и спољна политика савремене Русије”, Русија данас, Број 4, Инфинитас, Београд 2010., стр. 1.

поступак против њега био потез који је бирократа у КП СССР, надлежан за област друштвених наука, спровео „за сваки случај”, зарад потврде своје партијске доследности.¹⁹⁰ (Историја комунизма саткана је од превентивних дисциплинских, прекршајних и кривичних поступака – превентивних не за окривљене или друштво у целини, него за чиновнике који се, из страха од система, не усуђују да не покрећу поступке.)

Осим структуралних одлика државног уређења у Русији које успоравају и спречавају спровођење програма социјално економског развоја, Леденева је приметила и утицај одређених парадокса у руској националној свести: „Руски грађани не воле и не верују државним службеницима, али покушавају да се запосле код њих. Војска је друга институција по поверењу, после Цркве, а ипак је избегавање служења војног рока постало национална опсесија. Грађани кажу да се плаше полиције више него криминалаца, па ипак зову полицију када су у невољи.”¹⁹¹ У истом духу парадокса, корупција је временом постала облик субкултуре који прераста у конвенционално понашање. За Русе поклони за јавне службенике, према запажању Олге Буторине, „нису само мекша врста мита, него дубоко укорееена, скоро обавезујућа, форма показивања поштовања.”¹⁹²

На основу плана развоја и предузетих мера владе, приметна је несразмера између потреба система и диктата државног плана социјално економског развоја. Еволитивним путем, потребна је нова генерација државних службеника – информатички описмењена и ненавикнута на

---

¹⁹⁰ За ближи опис наведеног и других сличних случајева видети Примаков Јевгениј, *Године у високој политици*, Издавачки графички атеље „М”, Београд, 2002.

¹⁹¹ Ledeneva Alena V., *Can Russia Modernise?*, op. cit. p. 24.

¹⁹² „Узгред, европске компаније које послују у Русији користе ову несрећну традицију да би повећале продају. У пролеће 2012., један од лидера на тржишту козметике поставио је билборд са поруком „Школска година се завршава; наставници чекају ваше поклоне!” Butorina Olga, *To Stand the Test of the Market - Europe and Russia After the Crisis*, op. cit.

неформални начин рада система – да систем уведе у жељени вид функционисања по модерним принципима. Потребне плана социјално економског развоја, међутим, захтевају да он буде реализован за само неколико година што је у постојећим околностима тешко остварљиво. Отпор система који се може окарактерисати као логичан и очекиван, у овом конкретном случају је потенцијално деструктиван по перспективе развоја државе јер се промене не могу спровести довољно брзо да би се план развоја реализовао.¹⁹³

---

¹⁹³ Према запажању истраживача, један од фактора ризика по стабилност друштва је чињеница да ће у наредних неколико година пунолетство достићи деца оне генерације која је остала без посла после распада СССР. „Тренутно, не постоје снаге у држави које би биле спремне и способне да започну дубоку институционалну и структуралну трансформацију привреде. Ово одлагање зависи не само од спољашњих чинилаца, него првенствено цена нафте на светском тржишту. Импулс за реформе може доћи и изнутра. Ово ће се разјаснити за 3 до 5 година, када генерација рођена 1990-их достигне радну способност. То су деца оних грађана који су морали да се окрену пољопривреди. Ако већина младих људи, који су порасли са техничким справама и друштвеним медијима, одбију да праве ђубриво и мешавину за прасиће, у основи нова ситуација ће настати у друштву.” Ibid, op. cit.

3.4 Криза развоја Руске Федерације као одредница руског концепта новог безбедносног поретка у Европи

Истраживачи се слажу да је у првој деценији 21. века завршена консолидација државе и трансформација економије Русије. Они се такође слажу да је држава у том периоду вођена „мануелно” (*Ричард Саква*), патерналистички, уз свеprisутност и контролу владајуће елите. Међутим, када је фаза консолидације завршена, прелазак у фазу убрзане модернизације и развоја је изостао. Заједно са почетком светске економске кризе 2007. године и тешким последицама по руску економију, показало се да реформе нису узроковале масовно отварање предузећа, пословне пројекте и потражњу за кредитима, а монополска предузећа се нису према усвојеном плану раздвајањем претворила у привредне гране. Макроекономски посматрано, до 2008. године раст руске економије је због кризе био заустављен, а у 2009. години је имао негативан предзнак.

Брзи раст руске економије у периоду 2000-2008. година био је подстакнут високом ценом енергената на светском тржишту и чињеницом да је услед примењених мера консолидације држава а не приватне компаније имала корист од таквих околности.¹⁹⁴ Период просперитета је,

---

¹⁹⁴ Под притиском власти у Русији 2006. и 2007. године редефинисана је власничка структура компанија „Сахалин енергија” која је пословала на острву *Сахалин* и „*Russian Petroleum*”, носиоца дозволе за развој поља природног гаса *Ковитка* у Сибиру. У оба случаја стране компаније су се одрекле дела свог удела у наведеним компанијама у корист компаније Гаспром која је у државном власништву. За детаљније податке о начину преузимања власничког удела у наведеним компанијама видети *Troyakova Tamara*, „*The Russian Far East – Isolation or Integration*”, *The Problems of Post-Communism*, march-april 2007, и *Kramer Andrew E.*, „*Moscow Presses BP to Sell a Big Gas Field to Gazprom*”, *New York Times*, June 23, 2007, Интернет, <http://www.nytimes.com/2007/06/23/business/worldbusiness/23>

према томе, трајао онолико дуго колико су постојали чиниоци који су омогућавали убрзани раст. Сергеј Гуриев, ректор Нове економске школе у Москви један је од економиста који заступају став да су ови генератори брзог раста руске привреде (1998-2008.) данас исцрпљени. Гуриев, бивши члан економског тима Димитрија Медведева, закључио је да су брзом економском расту Русије допринела три чиниоца – 1) високе цене енергената на међународном тржишту; 2) вишак неупослених индустријских капацитета (тзв. *spare capacity*) у Русији; и 3) јефтина образована радна снага у земљи — и да су сви ти чиниоци данас исцрпљени. Због тога се, по овом аутору, не може очекивати наставак постигнутог степена развоја по наведеним основама.¹⁹⁵

Гуриев је у прилог своје тезе 2010. године навео: 1) да се цена нафте на међународном тржишту стабилизовала на 70 до 80 долара по барелу (до 2016. године је опала на 38 долара по барелу што ипак говори у прилог тезе Гуриева – прим. аут.); 2) да се руска индустрија после 1998. године убрзано развијала захваљујући вишку индустријских капацитета који током кризе 1990-их није коришћен. Пошто је сада у употреби пуни капацитет руске индустрије, даљи напредак по том основу није могућ; 3) најпосле, Гуриев наводи да је услед високог степена незапослености руководству била на располагању јефтина образована радна снага. С обзиром да је

Gazprom.html, приступљено 20.08.2009., Наведено према Филимоновић Миљан, *Спољна политика Руске Федерације*, стр. 26-29.

¹⁹⁵ Guriev Sergei, „How to reform the Russian economy“, Policy Brief, *Centre for European Reform*, London 2010, op. cit. p. 3. Под оптужбама да је од ухапшеног олигарха Михајла Ходорковског добио новац за писање извештаја који препоручује његово ослобађање, као и због подршке коју је пружао Алексеју Навалном, једном од вођа руске опозиције, Гуриев је напустио Русију и пребеглао у Париз оптужујући руске власти да су неоправдано водиле истраге против њега и предвиђајући да би се такви притисци понављали и појачавали у будућности. Видети, Spiegel International, Interview „Exiled Economic Adviser – Putin is Afraid of the Public“, Интернет <http://www.spiegel.de/international/europe/russian-economist-sergei-guriev-putin-fears-all-opposition-a-905306.html>, приступљено 13.06.2013. године.

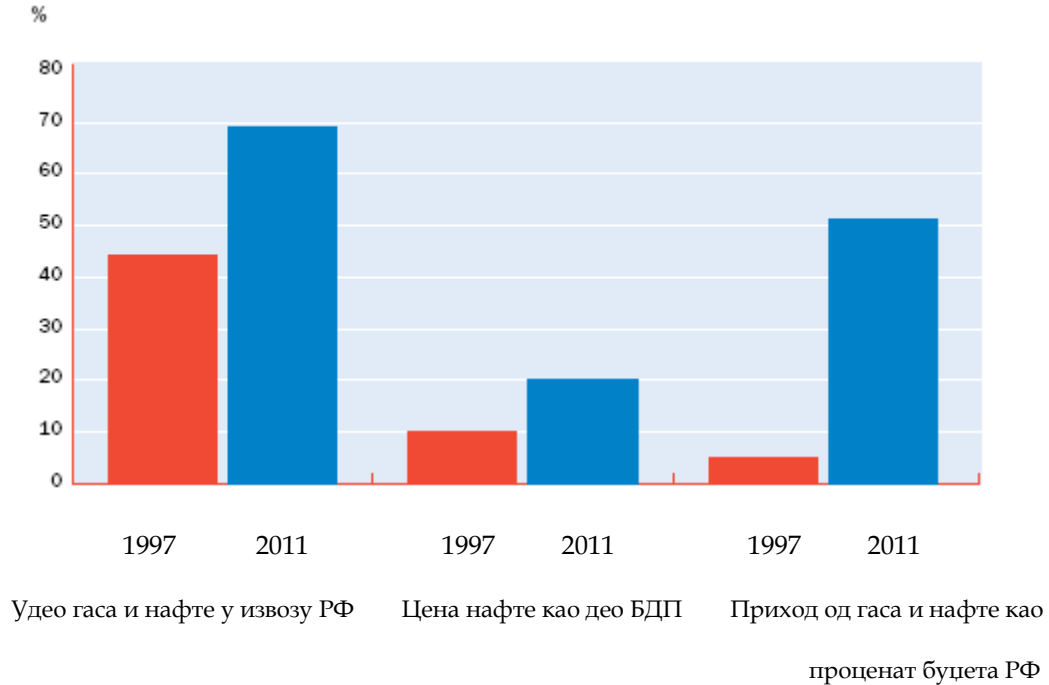
незапосленост у Русији данас око 5 процената, ни тај ресурс више није расположив.

У истом духу, аналитичари руског Валдаи клуба закључују да приходи од извоза енергената нису успели да подстакну модернизацију због непостојања одговарајућих тржишних институција и слабости финансијског сектора у Русији.¹⁹⁶ Аутори публикације „Руска економија: после трансформације а пре модернизације” 2013. године су аргументовали да је *структура производње и извоза* у периоду Путинове владавине постајала све ужа са ослањањем на производњу и извоз енергената и полусировина. Овакав став подржавају и емпиријска истраживања институција ван Русије. Према подацима Европске банке за обнову и развој, упоредна анализа стања из 1997. и 2011. године показује да је удео нафте и гаса у укупном извозу Руске Федерације у Путиновој ери повећан са нешто преко 40% на око 70%. Такође, приход од нафте и гаса је 1997. године чинио око 5% државног буџета, док је 2011. године чинио више од 50%.

---

¹⁹⁶ Valdai Discussion Club, „Russia’s Economy: after Transformation, before Modernization”, op. cit., Интернет <http://valdaiclub.com/publication/54040.html>, приступљ. 19.03.2016. године.

(Дијаграм 1)

(Дијаграм 1 – Упоредни приказ удела нафте и гаса у одабраним економским индикаторима Руске Федерације у 1997. и 2011. години. У сваком појединачном приказу, лева колона приказује индикаторе за 1997. а десна 2011. годину).¹⁹⁷

Због размера кризе и заустављања раста 2009. година представља прекретницу у развоју Русије с обзиром да први пут од 1998. БДП у једној години није порастао него се смањило.¹⁹⁸ Русија је, такође, једна од најтеже погођених држава светском економском кризом са забележеним „највећим

¹⁹⁷ Дијаграм је преузет из извештаја Европске банке за обнову и развој: European Bank for Reconstruction and Development, „Diversifying Russia - Harnessing regional diversity” - Report (Source: US Energy Information Administration, IMF, Russian Finance Ministry, Rosstat and authors’ calculations.), 2012., op. cit. p. 14.

¹⁹⁸ „Буџет је (такође по први пут од 1998.) био у дефициту; (...) Стручњаци, укључујући оне у руској влади, не очекују повратак на претходне стопе раста економије и прихода, а влада не очекује да балансира буџет пре 2015. године.” Rogov Kiril, „The ‘Third Cycle’: Is Russia Heading Back to the Future”, *Russia in Global Affairs*, March 27, 2011, Интернет <http://eng.glob alaffairs.ru/number/The-Third-Cycle-Is-Russia-Heading-Back-to-the-Future-15141>, приступљено 14.09.2014. године.

падом БДП међу 25 највећих светских економија” у 2009. години.¹⁹⁹ Због истовременог пада цена нафте, Русија је у првих неколико месеци кризе потрошила око 150 милијарди долара, или четвртину укупних новчаних резерви како би заштитила рубљу и спречила суноврат привреде.²⁰⁰

Према емпиријским показатељима интензиван економски раст Руске Федерације је *de facto* заустављен и сведен на отприлике 3% годишње, што није довољно за праћење степена раста других великих сила (Кина, Индија, Бразил) и припрему Русије за улогу једног од центара мултиполарног света. Утицаји светске економије на дужи рок спречавају развој с обзиром да се Русија већ суочава са приливом јефтених производа из Кина и Индије, што отежава индустријализацију земље и истовремено са приливом софистицираних технологија из развијених земаља, што отежава њен постиндустријски развој.²⁰¹

Уколико би се наставила постојећа кретања у руској економији, према Сергеју Гуриеву, сценарио би био „спори раст у средњорочном периоду, прекидан макроекономским променама узрокованим варирањем цене енергената” због чега су, по истом аутору, „изгледи Русије слични искуству латиноамеричких економија из 20. века”, у којима је након почетног успона следила стагнација.²⁰² Слична предвиђања, како по исходу тако и по поређењу које употребљава, има и публикација Валдаи клуба: „Русија има аргентинске параметре дистрибуције (видљивих) прихода, што у контексту

---

¹⁹⁹ „У поређењу са другим економијама Русија је забележила нарочите губитке у трговини, грађевини и финансијским услугама; Русија је такође највише изгубила у потрошачкој потражњи. Сви ови чиниоци указују да је постојало опште „прегрејавање” руске економије и „прегрејавање” потрошачке потражње.” Rogov Kiril, „The ‚Third Cycle’: Is Russia Heading Back to the Future”, *op. cit*

²⁰⁰ Sestanovich Stephen, „Russia and Global Economic Crisis”, *Council on Foreign Relations*, Nov. 25, 2008., Интернет <http://www.cfr.org/economic-development/russia-global-economic-crisis/p17844>, приступљено 09.12.2014. године.

²⁰¹ Valdai Discussion Club, „Russia’s Economy: after Transformation, before Modernization”, *op. cit.* 12.

²⁰² Guriev Sergei, „How to reform the Russian economy”, *op. cit.* p. 2

високог нивоа образованости становништва и егалитаристичке традиције представља неугодну комбинацију за очување социоекономске стабилности.”²⁰³ Шеф московског бироа часописа *Economist* Аркадиј Островски, предвиђа да ће застој у развоју имати последице и по политичку стабилност. „Друштвени уговор Владимира Путина заснован је на претпоставци о ауторитарној држави која обезбеђује увећање прихода као и на успону државне моћи. (...) До сада, новац је био Путиново најмоћније оружје. Повећани приходи и снажна рубља (због високих робних цена) омогућили су Русима да уживају у увозној храни, одморима у иностранству и иностраним аутомобилима и технологијама. (...) Данас ствари поново изгледају суморно.”²⁰⁴

Заправо, Русија је са санкцијама Запада доживела трећи узастопни економски удар и прекид континуитета привредног развоја за само 15 година. У августу 1998. године држава је доживела економски крах који је становништво довео на ивицу егзистенције а државу на руб опстанка. Деценију после тога, већ 2008. године, светска економска криза је имала разарајуће последице на руску економију. После само 5 до 6 година стагнације узроковане светском економском кризом, Русија је већ 2014. године услед украјинске кризе била суочена и са међународним економским санкцијама и трговинским ратом са најмоћнијим државама света. Према подацима часописа *The Wall Street Journal*, санкције које су САД и ЕУ увеле Русији 2014. смањиле су планирани раст руске економије у 2015.

---

²⁰³ Valdai Discussion Club, „Russia’s Economy: after Transformation, before Modernization”, op. cit. p. 12.

²⁰⁴ „Путинов друштвени уговор био је заснован на кооптирању са руском елитом, подмићивању становништва и репресији над непослушнима. Мешавина националистичке реторике, повећања прихода и поноса због руског успона придобили су подршку јавности. (...) Али чак и ако се живот обичних људи није побољшао драматично (49% кажу да имају довољно за основне потребе али имају тешкоће да купе нешто више од тога), Руси је барем осећају да су престали да клизе уназад.” Ostrovsky Arkady, „Reversal of Fortune”, op. cit. pp. 70-72.

години за 1,1%.²⁰⁵ Поред тога процене руског раста од стране значајнијих међународних организација су снижене, што само по себи неповољно утиче на даљи развој руске привреде. У августу 2014. године, немачки извоз у Русију је био за 17% нижи него у истом месецу претходне године. Због притиска на рубљу, Русија је била приморана да убризга 6,37 милијарде долара у две банке које су биле под санкцијама западних држава.

Према процени Европске комисије коју је навео *The Wall Street Journal* „санкције које су уведене у јулу и септембру 2014. године утичу на Русију и заправо делују директно на тачке притиска (...) њихов утицај расте и све ће се више осећати.”²⁰⁶ Међународна рејтинг агенција *Fitch*, са седиштем у Њујорку и Лондону, у јануару 2015. године снизила је кредитни рејтинг Русије са БББ на БББ-, што је само један корак до статуса неинвестиционог амбијента, образлажући да се раст вероватно неће обновити до 2017. године због санкција и пада цене нафте на светском тржишту.²⁰⁷ Нешто касније, кредитни рејтинг Русије је додатно снижен што је значило карактеризацију руске привреде као безперспективне.

Индикатори кризе руске економије указују да је свеукупни спољашњи и унутрашњи амбијент у коме је планиран социјално-економски развој Руске Федерације неповољан и временом постаје неповољнији. Подухват модернизације Русије је сам по себи опсежан и захтеван и у идеално-типским условима мира, стабилности и међународне сарадње резултат би био неизван. (Иначе, у историји није познат пример у коме је држава убрзо после економског слома, у жеку светске финансијске кризе и под међународним санкцијама успела да спроведе програме обнове и развоја,

---

²⁰⁵ Norman Laurence, „EU Projects Impact of Sanctions on Russian Economy”, *The Wall Street Journal*, October 29, 2014, Интернет <http://online.wsj.com/articles/eu-projects-impact-of-sanctions-on-russian-economy-1414583901>, приступљено 04.12.2014. године.

²⁰⁶ Ibid, op. cit.

²⁰⁷ Russia Today, „Fitch downgrades Russia’s rating to 1 notch over junk level”, Интернет <http://rt.com/business/221363-fitch-russia-crisis-economy/>, приступљено 10.01.2015. године.

чак ни у периодима када економска међузависност није имала данашње димензије и значај.) Поред тога, за разлику од држава Западне Европе, у историји Русије није било епоха привредног напретка без патроната власти. Економски просперитет, због тога, није уобичајено стање из кога је држава измештена тренутним деловањем кризе – као што је случај на Западу – него је циљ који у Русији никада у чистом виду није остварен. Због тога национални програм социјално економског развоја није усмерен да Русију „врати“ него да „уведе“ у жељено стање просперитета, што представља велику, ако не и суштинску разлику.

Према постојећим показатељима, у појмовно-терминолошкој класификацији реалистичке теорије, Русија је „сила у опадању“, са „становништвом које стари и једнодимензионалном економијом“ (Дон Миршајмер). По истраживањима јавног мњења руског Валдаи клуба, „око 68% Руса са приходима изнад просека волело би да њихова деца студирају и раде у иностранству, а 37% би волело да се њихова деца стално настане у иностранству”.²⁰⁸ Без обзира на напредак постигнут у првој деценији 21. века, Русија је и даље најнепосредније суочена са социјалним и економским проблемима који прете да је врате у стање у коме је била током 1990-их.

Због свега наведеног, крајем прве деценије 21. века, у време представљања руског концепта новог безбедносног поретка у Европи, стратегија изласка из кризе као и стратегија заузимања позиције једног од центара мултиполарног светског поретка подразумевала је првенствено напредак Русије у економској сфери, на унутрашњем и спољашњем плану.²⁰⁹ На унутрашњем плану је, у том смислу, 2007. године усвојена

---

²⁰⁸ Valdai Discussion Club, „Russia’s Economy: after Transformation, before Modernization”, *op. cit.* p. 11.

²⁰⁹ Илустративан је податак о Путиновом личном односу према контроли финансијских токова по доласку у Москву на дужност у Јељциновој председничкој администрацији. Наиме, још 1997. године док је био на функцији шефа Главног контролног директората

стратегија развоја државе до 2020. године, а на спољашњем је 2008. године формулисана Медведевљева иницијатива. Временска корелација Стратегије 2020 и Медведевљеве иницијативе указује на могућност да је иницијатива заправо један од облика стварања међународних околности повољних за реализацију плана развоја.

Концепт дугорочног социјално-економског развоја Руске Федерације до 2020. године, назван Стратегија 2020, који је објавило министарство за економски развој и трговину, садржи три могућа сценарија привредног развоја Русије и у складу са тим, процену капацитета државе да се избори са унутрашњим проблемима и очува позицију велике силе у међународном систему.²¹⁰

1) Сценарио *инерције* подразумева да ће развој државе до 2020. године и даље бити заснован на извозу енергената чија ће се производња постепено смањивати. Последица оваквог развоја догађаја био би привредни раст од 3 до 3,5% годишње и немогућност реализовања планова социо-економског развоја.

2) У сценарију *енергетског развоја*, Русија би успела да увећа продуктивност и подстакне развој енергетског сектора, са драматичним побољшањем транспортне инфраструктуре и техника извлачења материјала, као и са повећањем броја земаља у које извози. Према овом сценарију који подразумева значајна побољшања само у енергетској сфери, раст економије би на годишњем нивоу био сведен на између 4,5 и 5,5% до 2020. године што такође не би било довољно за спровођење постављеног програма друштвеног развоја и достизање пројектоване улоге у свету.

Кремља, Путин је започео прикупљање података о финансијским малверзацијама руске политичке и привредне елите. Временом је, уз задржавање контролне улоге, делегирао све најзначајније државне функције осим једне. „Када је постао председник основао је нову финансијско-обавештајну агенцију „Росфинмониторинг“. Путин је задржао ову организацију под својом директном контролом од када је дошао на чело Русије. Пре него што је постао премијер 2008. године пребацио је агенцију у надлежност премијера. По повратку на место председника 2012. поново је вратио у председничку администрацију.” Partlett William, „Putin’s Artful Jurisprudence”, op. cit. p. 39.

²¹⁰ Kuchins Andrew C., *Russia 2020 Strategic Goals and the Role of International Integration*, op. cit. p. 4-5.

3) Сценарио *иновационог развоја* подразумева да Русија поред енергетске успешно развије и технолошку сферу и интегрише се у међународно тржиште. Овај сценарио подразумева да ће порасте сви показатељи привредног раста и животног стандарда становништва, као и да ће држава бити способна да оствари постављене планове социо-економског развоја и у међународној сфери заузме место једног од центара мултиполарног поретка.

Из описаних сценарија може се видети да по схватању руских власти динамику унутрашње политике и улогу Русије у светској политици пресудно одређује стопа привредног раста и социјално-економско стање у земљи. Сценарио иновативног развоја је, према процени државних институција, једини који Русији може обезбедити социјално економску стабилност и улогу једног од центара вишеполарног међународног поретка. У сваком другом случају Русија не би била у могућности да очува статус велике силе јер нема економску снагу САД и ЕУ, нема брзину развоја Кине, Индије, нити ће моћи да се ухвати у коштац са социјалном нестабилношћу и незадовољством које може узроковати шире протесте и етносепаратизам.

Анализа кретања у економији указује да Русија има озбиљних потешкоћа у испуњавању постављених циљева социјално економског развоја које имају узрок једнако у међународним и унутрашњим чиниоцима. Из наведеног разлога угрожени су сами основи њеног положаја у европској и глобалној политици због чега је основано претпоставити да замисао новог безбедносног поретка у Европи, који је 2008. године представио Медведев има првенствену улогу стварања спољашњих, међународних предуслова за неометано покретање сценарија иновативног развоја. Сваки спољнополитички циљ Русије и свака друга намена Медведевљеве иницијативе осим наведене, беспредметна је и неспроводива

у случају изостанка економског развоја као материјалне основе спољнополитичког поступања.

Димитри Медведев је у излагањима у Берлину и Евиану јасно указао на значај Европе у плану реализације руске стратегије иновационог раста. Међутим, у контексту укупног спољнополитичког ангажовања Кремља, на основу података о величини територије и географском положају Русије, није само по себи јасно зашто је Русија на почетку 21. века само у Европи уобличила иницијативу о изградњи регионалног безбедносног поретка, иако се физички непосредно граничи са Средњом и Источном Азијом. Зашто, заправо, није иницирана изградња и средњеазијског безбедносног поретка у географском подручју обележеном нестабилношћу и актуелним ратним сукобима са високим потенцијалом угрожавања националне безбедности Русије? Или изградња далекоисточног безбедносног поретка у привредно најдинамичнијем региону света у коме Русија има територијалне спорове са суседима, изузетна природна богатства и само око 7 милиона становника? Зашто није предложено одржавање међународне конференције о контроли Арктика, који убрзано постаје предмет интересовања и ангажовања различитих великих сила?

Разговори о изградњи европског безбедносног поретка, у Медведевљевој замисли, отворени су и за државе лоциране ван Европе које су интегрални део простора од Вакувера до Владивостока, које су чланице ОЕБС и имају интерес у очувању стабилности у Европи. Али фокус је, ипак, на европској безбедности. Према томе, уколико је основни мотив Медведевљеве иницијативе био одговор на безбедносне ризике са којима се земља суочава, зашто није предложено уређење безбедносних процеса на ширем простору Евроазије? Једно кључно питање у оваквим околностима је зашто је Москва тежиште спољнополитичког ангажовања на почетку 21.

века поново поставила на западном правцу, иако постоји много индикатора да је значај Европе у глобалној политици умањен у односу на 19. и 20. век.

Један од могућих одговора је, како показује политичка динамика региона Евроазије у протекле 2 деценије, чињеница да је само на „западном вектору“ дошло до промена које критично утичу на међународни положај Руске Федерације, тако што је земља крајем 1990-их искључена из кључних безбедносних процеса и политички истиснута на маргине дешавања у Европи. У Средњој Азији и на Далеком Истоку Русија током 1990-их година није изгубила позиције које је имала током Хладног рата, због чега није било неопходности реакције и спољнополитичког ангажовања у обиму у коме је то приказано у Европи. Такође, динамика политичких односа је у региону Средње Азије и Блиског Истока остала релативно једноставна јер је Русија била у двостраној интеракцији са суседним државама, за разлику од Европе где је кључну реч у безбедносним процесима имао НАТО савез на челу са САД, а привредним процесима је доминирала ЕУ као наднационална организација, састављена од великог броја држава са различитим ставом према сарадњи са Русијом.

У прилог тезе о руском концепту безбедносног поретка у Европи као процесу стварања предуслова за убрзавање економског развоја говори и чињеница да је читава стратегија развоја Русије од 2000. године свесно вођена са ослонцем на финансијски систем европских земаља. Наиме, због слабости руског финансијског система, по државном плану, крупни привредни конгломерати из Русије користили су шему финансирања која указује да је сарадња са европским државама и стабилност на европском континенту не само извор спољне или међународне безбедности, него и извор и генератор унутрашњег развоја Русије.

Шематски опис сарадње у финансијској сфери и међузависности Европе и Русије дат је у тексту „Путинов трећи пут“, Клифорда Гедија и Берија Ајкса. „Путин и олигарси су учествовали у веома интересантној шеми. Руске компаније су извозиле нафту на Запад; власти у Русији су кроз порезе прикупљале високе суме новца од извозника; руска влада је онда позајмљивала тај новац западним владама; а онда су на основу колатерала западних дугова које је Русија држала, западне банке позајмљивале новац руским компанијама укључујући и оним које су извезле нафту на почетку овог процеса. (...) Смисао овог процеса се савршено уклапа у Путинову жељу за већом ефикасношћу и нижим ризиком. Западне финансијске институције су боље у проналажењу добрих начина употребе капитала од руских (а свакако боље и од руске владе). Према томе, ослањање на глобални систем у усмеравању финансијских токова од руског извоза енергената ка руском корпоративном сектору представљало је пут са нижим ризиком за инвестирање суфицита и за повећање инвестиција у Русију. Русија је, заправо, плаћала Западу за услугу – финансијско посредовање на бази тржишних принципа уместо коришћења веза и корумпиране праксе – коју није могла да пронађе код куће.”²¹¹

Описани начин показује да Кремљ заправо финансира руске компаније преко западних банака, због развијенијег система инвестирања ефикасније упоребе капитала на Западу. Овим кружним путем Запад је приморан да инвестира у Русију уместо да само плати цену енергената, што је за Москву корисно јер не добија само новац него продуктивно уложени новац у облику стране инвестиције. Са истим циљем отварања и сарадње

---

²¹¹ Gaddy Clifford, Ickes Barry W., „Putin’s Third Way”, op. cit. p. 51.

Русија је 2012. године постала пуноравни члан Светске трговинске организације (СТО) и наставила интегрисање у глобалну економију.²¹²

Због свега наведеног, било би нелогично и аутодеструктивно било какво агресивно и империјалистичко поступање Москве, као и индиферентно и изолационистичко понашање, у ситуацији када је Русија циљно ослонила своје стратешке привредне гране на западне финансијске институције од којих зависи економска стабилност и економски раст државе. Осим тога, Европа је деценијама уназад најпоузданије тржиште за руске енергенте и географски и привредно комплементарни регион са Русијом.²¹³ Потреба европских држава за снабдевањем руским енергентима сусреће се са потребом Русије за увозом европских технологија. Због тога сваки други циљ осим јачања стабилности у безбедносном поретку Европе – што је суштина Медведевљеве иницијативе о изградњи новог безбедносног поретка у Европи – унапређења трговине, пласмана енергената и прибављања европских технологија потребних за модернизацију руске економије био би у нескладу са основним стратешким циљевима државе који стоје у званичним државним документима.

Према свему наведеном, стратедијски основ Медведевљеве иницијативе и новог безбедносног поретка у Европи основано је тумачити једино као покушај трајне изградње спољашњих услова за несметано одвијање привредног развоја државе као материјалне основе спољнополитичке

---

²¹² Прогнозе Светске банке из 2012. године, говориле су да би побољшање инвестиционе климе и уклањање трговинских органичења требало да доведе до стопе раста од 11% годишње после прве три године од приступања Русије, а у перспективи је требало да створи до 40 хиљада нових радних места уз пораст прихода просечног домаћинства у Русији до 7,2% годишње. Наведени подаци су из: Portansky Alexei, „WTO membership – easier said than done”, *Russia in Global Affairs*, March 21, 2014, Интернет, <http://eng.globalaffairs.ru/number/WTO-Membersip-Easier-Said-Than-Done-16505>, приступљено 14.09.2014. године. Разумљиво, до очекиваних резултата није дошло због међународних санкција уведених Русији током украјинске кризе.

²¹³ Ближе податке и показатеље комплементарности Русије и Европе видети у следећем поглављу рада.

стратегије. Томе у прилог говори и анализа садржаја руских стратегијских докумената, конкретно Стратегије спољне политике Русије која је усвојена 2008. године, управо у време када је Медведев представљао иницијативу о изградњи новог безбедносног поретка у Европи. Међу циљевима спољне политике у документу је наведено: „стварање повољних спољашњих услова за модернизацију Русије (курзив – М.Ф.), трансформацију њене економије према иновационом концепту, побољшање животног стандарда, консолидација друштва, јачање основа конституционалног система, владавине права и демократских институција, остварење људских права и слобода и, као последица, обезбеђивање компетитивности у глобализованом свету.”²¹⁴

Такође, неки основни циљеви спољне политике сваке државе, као што су суверенитет, територијални интегритет и повећање угледа у свету, у Стратегији спољне политике из 2008. године наведени су као неопходни основ „за увећање политичког, економског, интелектуалног и духовног потенцијала.”²¹⁵ Чињеница да је универзалним циљевима спољне политике дат инструментални а не исходишни значај какав имају у стратегијама других земаља, говори у прилог посвећености испуњавању циљева социјално-економског развоја државе као предуслова спољнополитичког ангажовања.²¹⁶

Даљи ток дешавања после изношења руског концепта новог безбедносног поретка у Европи 2008. и 2009. године показује да су циљеви и опредељења руских власти остала истоветна, без обзира на динамичне околности у међународним односима. Штавише, у ситуацији у којој утицај

---

²¹⁴ „The Foreign Policy Concept Of The Russian Federation”, July 12, 2008, op.cit., Интернет <http://archive.kremlin.ru/eng/text/docs/2008/07/204750.shtml>, приступљ 27.01.2015. године.

²¹⁵ Ibid, op. cit.

²¹⁶ Први Медведевљев говор у Берлину 2008. године одржан је месец дана пре усвајања наведеног документа што значи да је он већ био припремљен и његов садржај познат Медведеву у време говора.

спољашњих узрока кризе преовлађује над унутрашњим узроцима, држава има већу потребу за стабилношћу и сарадњом у спољним односима. Наиме, поред унутрашње кризе развоја, најмање три спољашња чиниоца су симултаним деловањем изазвали застој у развоју Русије – пад цене нафте и гаса на међународном тржишту, светска економска криза и санкције које је Запад увео Русији током украјинске кризе.

Ставови руског државног руководства, као и истраживања руске академске заједнице сведоче да је држава и неколико година после изношења Медведевљеве иницијативе задржала став да је „руска спољна политика затворена у љуштuru економије” по речима Јакова Миркина, са руског института ИМЕМО и да је међународна стабилност и сарадња основни предуслов државног развоја и спољнополитичке стратегије.²¹⁷ Посебно зато што на неке од спољашњих чиниоца кризе, као што је пад цена нафте Русија није у стању да утиче.²¹⁸

У том контексту је Медведев за слушаоце изненађујуће дуго образлагао основе унутрашњих реформи Русије у Берлину 2008. године, њену компатибилност са економијама западноевропских држава и потребу сарадње са Европом у циљу модернизације руске економије и државе иако је на дневном реду био представљање спољнополитичке иницијативе. Он је навео усмереност земље „ка пуној и свеобухватној модернизацији свих кључних области индустрије и инфраструктуре” у чему је „један од јасних приоритета сарадња са европским државама”.²¹⁹ На овај начин је приказана

---

²¹⁷ Mirkin Jakov, „Foreign Policy Locked in Economic Nutshell”, *Russia in Global Affairs*, No 4, December 2015., op. cit., Интернет <http://eng.globalaffairs.ru/number/Foreign-Policy-Locked-in-Economic-Nutshell-17885>, приступљено 14.01.2016. године.

²¹⁸ Путин је у образложењу разлога кризе и представљању могућих начина изласка из ње изјавио да држава мора „да се навикне на живот са јефтином нафтом”. *Russia Today*, „Worst of crisis over for Russia, but country needs to adjust to life with cheap crude - Putin”, Интернет <http://on.rt.com/6zrc>, приступљено 17.01.2016. године.

²¹⁹ „Заједно са продуктивним радом на успостављању заједничке европске стратегије, морамо заједно да радимо и на напретку у иновацијама и да развијемо заједнички

веза спољнополитичке стратегије Руске Федерације чији је део изградња новог безбедносног поретка у Европи и њене унутрашње стратегије, заправо плана социјално-економског развоја, тзв. Стратегије 2020. У Берлину и Евиану 2008. године Медведев је концептуално повезао спољашње и унутрашње мотиве Русије за изношење предлога о изградњи новог безбедносног поретка у Европи:

У Берлину:

„Даме и господо, Русији не треба хаос и нестабилност у данашњем свету. Ми немамо интереса који би морали да буду спроведени кроз такве первертиране начине. (...) Ми смо свесни колико ће тежак бити пут иновационог развоја који смо изабрали за своју земљу. То није лак пут чак ни за велику економску силу као што је Немачка. Ми, због тога, желимо да појачамо нашу сарадњу у области науке и технологије, образовању, развоју малих и средњих предузећа и сарадњи наших великих компанија.”²²⁰

У Евиану:

„Желео бих да објасним логику нашег понашања што је јасније могуће. Ми ни у ком случају нисмо заинтересовани за сукобљавање. Успех развоја Русије зависи од предвидљивих и равноправних међународних односа. А они су такође најбоља гаранција стабилности у свету. Желим да нагласим да смо ми отворени за сарадњу. И намеравамо да сарађујемо одговорно и прагматично.”²²¹

Наведена логика, осим што указује на мотиве за иницијативу о изградњи новог безбедносног поретка у Европи, осликава и природу руске спољне политике. Она указује да Русија у спољашњим односима нема интереса да буде агресивна осим ако није изазвана. С обзиром да САД и ЕУ

технолошки простор. Европске интеграције не смеју стати на обалама Балтика или границама Источне Европе. Повећање инвестиција у високотехнолошки сектор је неопходан корак.” Medvedev Dmitry, „Speech to German political, parliamentary and civic leaders”, Berlin, op. cit.

²²⁰ Ibid, op. cit.

²²¹ Medvedev Dmitry, „Speech at World Policy Conference”, Evian, op. cit.

у Европи немају озбиљније претње по сопствену безбедност (претње по интересе постоје али су интереси знатно субјективнији појам од безбедности), а да перцепција Русије упућује на стабилност ради остваривања сарадње која је предуслов развоја и модернизације земље, резултанта постојеће ситуације је да у Европи не постоји вектор објективних потреба/интереса који би генерисао нестабилност или сукобљавање. Такав сценарио је, према томе, могућ само из мотива максимизације интереса и тежње за доминацијом које проистичу из субјективних тежњи појединих политичких субјеката. За разлику од претходних периода европске историје, када је основ за сукобљавање била констелација потреба/интереса која је упућивала на сукоб, на почетку 21. века такав сценарио би био могућ само као последица неодмерених амбиција неког од субјеката поретка.

4. Место и улога ЕУ и САД у руском концепту новог безбедносног поретка у Европи

4.1 Улога ЕУ у руском концепту новог безбедносног поретка у Европи

4.1.1 Успостављање правно-политичког оквира односа ЕУ и Русије

Упркос идеалистичком набоју и атмосфери оптимизма у међународној политици после завршетка Хладног рата, у којој су Руска Федерација и ЕУ основане, ови субјекти су своје прве дане провели у кризама током којих су успоставили и међусобне односе. Политички сукоб руског председника Бориса Јељцина са парламентом ескалирао је у октобру 1993. године демонстрацијама становништва и уласком војске у политички сукоб, опсадом парламента и тенковским ракетирањем седишта Врховног Совјета. Током кризних дешавања, Јељцинови противници су га у парламенту опозвали и именовали другог председника који је апеловао на ваздухопловне јединице да започну бомбардовање Кремља. У време када су европске државе постепено ратификовале споразум у Мајстрихту и довршавале полувековни интеграциони пројекат, укупан број жртава у Москви током демонстрација и бомбардовања парламента био је више од 500 људи.²²²

---

²²² Више о наведеним дешавањима као и о политичкој кризи у првим годинама после оснивања Руске Федерације видети: Felkay Andrew, *Yeltsin's Russia and the West*, Greenwood Publishing Group, 2002.

Са друге стране, ЕУ је такође непосредно по оснивању ушла у период кризе у спољашњим односима. Током ратног распада СФРЈ, ЕУ није показала способност да умири своје непосредно суседство, било снагом привлачности за бивше републике СФРЈ или сопственим дипломатским напорима, због чега су водећу улогу на Балкану преузеле САД. Ескалацију југословенске кризе узроковало је једнострано признање државности Словеније и Хрватске од стране Немачке 1992. године, чиме је приказано суштинско нејединство чланица у време оснивања ЕУ. Поред тога, ЕУ није била способна да заштити сопствену безбедност у случају да је руско нуклеарно наоружање, услед политичких околности у Москви, дошло у руке екстремних политичких снага или тзв. недржавних актера међународне политике какве су терористичке групе или разне екстремистичке парамилитарне организације.

Еуфорију због успеха интеграционог пројекта наткрилила је дилема о међународном положају ЕУ. Ако ова организација није способна да умири непосредно суседство, у случају бивше СФРЈ; ако није способна да оствари унутрашњи консензус о деловању на спољашњем плану, због самосталног иступања Немачке; и ако није, у случају ескалације стања у Русији, способна да очува сопствену безбедност – да ли је она у пуном смислу субјект међународних односа и да ли ће бити у стању да постигнути степен интеграција сачува од неповољних дешавања на међународном плану? У таквим околностима ЕУ је настојала да сачува сопствене позиције тако што је свим субјектима понудила политичке ресурсе које је имала на располагању, а то је првенство САД у југословенској кризи, гаранцију бившим републикама СФРЈ да ће Брисел постепено преузимати водећу улогу у региону и општи споразум о сарадњи Руској Федерацији којим је настојала да увери Москву да јој није непријатељ.

Односи ЕУ и Руске Федерације успостављени су у време када је Брисел под притиском међународних дешавања покушавао да пронађе своје место у односима великих сила. Споразум о партнерству и сарадњи Русије и ЕУ (*Partnership and Cooperation Agreement (PCA)*) потписан је 1994. године.²²³ Услед оружаног одговора руских власти на побуну чеченских сепаратиста у тзв. Првом чеченском рату (1994-1996), чланице ЕУ су одбијале да ратификују споразум до завршетка сукоба после којих је ратификовани споразум ступио на снагу 1997. године.²²⁴ Иако није имао значајније домете, Споразум о партнерству и сарадњи се показао довољним да стабилизује односе Русије и ЕУ током 1990-их и да послужи као политички и правни оквир односа релативно нових субјеката европске политике. С обзиром да је Уговором у Амстердаму 1997. године предвиђено усвајање тзв. заједничких стратегија чланица ЕУ у области спољне и безбедносне политике, јуна 1999. у Келну је усвојена *Заједничка стратегија ЕУ према Русији*, на шта је Москва одговорила у октобру исте године доношењем реципрочног документа *Средњорочна стратегија развоја односа Руске Федерације и ЕУ*, чиме је прецизиран правни и политички оквир односа.²²⁵

---

²²³ Овим документом је успостављена сарадња ЕУ и Русије за период од десет година после чега је предвиђена ревизија у складу са променама у међународним околностима. Споразум се састојао од 112 чланова, 10 анекса, 2 протокола и неколико заједничких декларација ЕУ и Русије. Предвиђено је да спровођење споразума надгледају посебни органи састављени од представника двеју страна – Савет за сарадњу (на министарском нивоу), Комитет за сарадњу (на подминистарском нивоу) и Комитет за парламентарну сарадњу, уз шестомесечни самит највишег руководства ЕУ и Русије као највиши контролни механизам. Текст споразума налази се у одсеку библиотеке докумената на интернет страни ЕУ. Извор Интернет, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2003/november/tradoc_114138.pdf приступљено 21.03.2016. године.

²²⁴ Тзв. Први чеченски рат завршен је повлачењем руских оружаних снага из Чечније и *de facto* сецесијом овог региона Русије. Москва је поново повратила контролу над овом територијом тек у Другом чеченском рату 1999. године непосредно после доласка Владимира Путина на место премијера Руске Федерације.

²²⁵ The European Council, „Common Strategy of the European Union on Russia”, June 4, 1999., Интернет, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2003/november/tradoc_114137.pdf, прист. 12.02.2015. године. „Medium-term Strategy for Development of Relations between the Russian Federation and the European Union (2000-2010)”, Интернет, <http://www.bits.de/EURA/eurat26.html>, приступљено 12.02.2015. године.

Споразум о тзв. *Четири заједничка простора* потписан је маја 2003. године у Санкт Петербургу чиме је сарадња ЕУ и Русије организована у четири сфере – 1) економија; 2) слобода, безбедност и правда; 3) спољна безбедност; и 4) истраживање, образовање и културна размена. Одређење заједничких „простора“, концептуално је пратило европску идеју о стубовима сарадње у ЕУ, с тим што је придодата област истраживања, образовања и културне размене. Документи који операционализују овај споразум под називом „Мапе пута за четири заједничка простора“ усвојени су 2005. године.²²⁶ После 2005. године платформа односа је постављена амбициозније са почетком преговора о стратешком партнерству ЕУ и Русије, али су они суспендовани услед криза у односима, првенствено због рата у Грузији у августу 2008. године. Димитри Медведев је одржао говор у Евиану у октобру, непосредно после рата, у тренутку када су дебате унутар ЕУ обележене оштрим спорењима, од предлога за суспензију свих преговора и увођења санкција Русији до става да је управо наставак преговора потребан да би се избегла трајна антагонизација Москве. Медведевљев предлог о изградњи новог безбедносног поретка у Европи

---

²²⁶ Циљ успостављања засебног економског простора било је стварање отвореног и интегрисаног тржишта ЕУ и Русије, кроз постепено уклањање ограничења у трговини и инвестицијама. Сарадња у сфери слободе, безбедности и правде успостављена је ради превазилажења проблема разграничења (нарочито Русије и бивших совјетских република), проблема виза и шенгенског режима, проблема Калињинграда (веома значајног за односе Русије и ЕУ), борбе против тероризма и организованог криминала, реформе руског правосуђа и потписивања споразума руских и европских граничарских агенција. Такође, у средишту ове димензије сарадње стоји решавање замрзнутих конфликта у Придњестровљу, Јужној Осетији, Абхазији и Нагорно Карабаху. Сарадња у тзв. *простору спољне безбедности* има за циљ развијање мултилатерализма у глобалним оквирима са средишњом улогом УН, ОЕБС-а и Савета Европе у решавању међународних проблема. Такође, у средишту ове димензије сарадње стоји решавање замрзнутих конфликта у Придњестровљу, Јужној Осетији, Абхазији и Горњем Карабаху. У тзв. *простору истраживања*, образовања и културне размене у односима ЕУ и Русије у договору из 2003. године предвиђено је ојачавање истраживачких капацитета, заштита културног наслеђа, прилагођавање универзитетских програма и квалификација и кофинансиран је Институт за европске студије (*European Studies Institute*) у Москви од 2006/07 године. Lynch Dov, „Russia's Strategic Partnership with Europe”, *The Washington Quarterly*, Spring 2004, op. cit. pp. 105-106.

подразумевао је почетак нове фазе у односима Русије, ЕУ и САД, као три кључна субјекта европске политике, и ближе економско повезивање Русије и ЕУ засновано на комплементарности интереса Брисела и Москве, првенствено у економској и енергетској сфери.

У јуну 2010. године на самиту ЕУ-Русија покренуто је *Партнерство за модернизацију*, програм који је – судећи на основу руских стратегијских докумената у првој деценији 21. века, првенствено Стратегије социјално-економског развоја из 2007. године – био један од најзначајнијих циљева руске политике. Програм је предвиђао сарадњу у секторима који су у руским документима одређивани као најзначајнији за покретање тзв. иновационог сценарија социјално економског развоја Русије. Предвиђено је „проширење могућности за инвестиције у кључне секторе који генеришу раст и иновације, повећање и продубљење билатералне трговине и економских односа, подстицање развоја малих и средњих предузећа, усклађивање техничких регулатива и стандарда, сарадња у области иновација и истраживања” и других области које нису одређене иницијалним документима а могле су бити покренуте уколико обе стране процене да је потребно.²²⁷

Назив наведеног програма указује да је наведени споразум био један вид уступка ЕУ Русији, пре свега зато што је појам „модернизације” имао централно место у руским стратешким документима за разлику од ЕУ која је у то време у својој унутрашњој динамици више инсистирала на унапређењу политичке димензије интеграција. (Модернизација иначе није термин који ЕУ користи у документима због њене природе као *sui generis* организације, која је самим тим по логици ствари и модерна). Употребљена

---

²²⁷ Council of the European Union, „Joint Statement on the Partnership for Modernisation, EU-Russia Summit Rostov-on-Don, 1 June 2010”, Интернет, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsdata/docs/pressdata/en/er/114747.pdf>, приступљено 21.03.2016. године.

терминологија у изјави о покретању програма Партнерство за модернизацију – иновације, унапређење малих и средњих предузећа, борба против корупције, ефикаснији рад судства – такође указује да је у том сегменту сарадње Русија у већој мери корисник а ЕУ донатор услуга и експертизе.

Један број истраживача сматра да је структура сарадње ЕУ и Русије од успостављања односа постављена преамбициозно, па су услед немогућности договора о заједничком економском простору и ближим облицима интеграција, практичне активности сарадње губиле на садржају и свођене на питања од мањег значаја. У том смислу, проблем су представљале почетне амбиције двеју страна приликом потписивања Споразума о партнерству и сарадњи 1994. године, које су се, на пример, огледале у одржавању шестомесечних самита, иако није било довољно питања на распореду око којих је могло бити тако учесталог, делотворног и смисленог усаглашавања и расправе.²²⁸

У принципу постоји сагласност истраживача у Русији и на Западу са тезом Сергеја Караганова, почасног председника руског Савета за спољну и одбрамбену политику, који сматра да је у успостављању односа ЕУ и Русије после Хладног рата постојао концептуални проблем разлике стратегијског смера услед другачијег историјског искуства – Москве ка државотворној политици, конзервативизму и обнови суверенитета, а Брисела ка

---

²²⁸ Такав став заступа уредник часописа Русија у глобалним пословима и председник руског Савета за спољну и безбедносну политику Фјодор Лукјанов: „Портфолио ЕУ и Русије је постајао све тањи. Питања око којих је било спорења остала су на дневном реду, али су предлоге о заједничкој будућности заменила питања од мањег значаја као што су путовања без виза и права сексуалних мањина. Економски односи су разматрани на билатералном нивоу и њихов развој је углавном изван надлежности Брисела. Ни ЕУ ни Русија нису хтели да смање број самита јер би то значило да признају да им односи бледе.” Lukyanov Fyodor, „Uncertain World: Russia: Shifting the Focus from Europe to Asia”, *Russia in Global Affairs* 18 nov 2013, Интернет, <http://eng.globalaffairs.ru/redcol/Uncertain-World-Russia-Shifting-the-Focus-from-Europe-to-Asia-16205>, приступљено 12.03.2016. године.

превазилажењу национализма и изградњи супранационалне заједнице. Као последица ових разлика, временом су у Бриселу и Москви развијани различити, најчешће супротстављени системи вредности који су током формирања правног и политичког оквира сарадње представљали препреку.²²⁹ У том смислу кључна је била, по термину руског истраживача Сергеја Медведева, „разлика у дискурсу“, због које уобичајене процедуре креирања и реализације спољне политике и нису биле применљиве. Често је, по њему, у односима са ЕУ „Русија посезала за испробаним билатерализмом, само да би схватила да се билатерални споразуми (као што су уговори Гаспрома са владама европских држава) сударају са регулативом ЕУ у којој се Русија сусреће са знатно мање кооперативном Европском комисијом.“²³⁰

По неким западним истраживачима, на трагу овог начина размишљања, Москва је са „становишта суверенитета“ имала проблема да осмисли приступ Европској унији, „том јединственом, да не кажемо чудном политичком актеру, са подељеним и сукобљеним институцијама, нејасним суверенитетом, slabим осећајем општег интереса и са мало институција у

---

²²⁹„Већина Руса је желела да оживи традиционалне моралне стандарде уништене током комунизма и врати забрањено Хришћанство. Појавио се јавни захтев за државним патриотизмом који није заснован на комунистичком месижанизму, као и за новим националним идентитетом и конзервативизмом као антитезом револуционарних идеја које су донеле толико патње и невоља држави и становништву током 20. века. Веровало се да је то пут не само да Русија пронађе себе, већ и да се врати у Европу коју је напустила 1917. године. Међутим, европске елите су биле уморне од тих вредности и сматрале су их застарелим или чак реакционарним. Стари свет је себи поставио циљ рашчишћавања са национализмом па чак и са патриотизмом, одбацио је многе традиционалне моралне принципе и удаљио се од Хришћанства.“ Karaganov Sergey, „Europe: A Defeat at the Hands of Victory? - Demons of the Past and the Search for a New Concept“, *Russia in Global Affairs*, No. 1, 2015, Интернет, <http://eng.globalaffairs.ru/number/Europe-A-Defeat-at-the-Hands-of-Victory-17361>, приступљено 15.03.2016. године.

²³⁰ Medvedev Sergei, „The Stalemate in EU-Russia Relations - Between ‚Sovereignty‘ and ‚Europeanization‘“, in Hopf Ted ed., *Russia's European Choice*, Palgrave Macmillan, New York 2008, op. cit. 219.

политичкој арени које су способне да остваре своје циљеве.”²³¹ Са друге стране, Брисел је имао исти проблем у односу према Русији због непостојања жеље Москве за приступањем ЕУ у даљој перспективи. Сергеј Медведев сматра да тешкоће у суочавању ЕУ са „огромним суседом незаинтересованим за чланство” проистичу из чињенице да је „после пола века успешне интеграције и прилагођавања спољашњем свету, ЕУ и даље у суштини остала интеграционистичка машина” са бирократским и технократским, а не политичким и стратегијским операционалним модусом.²³²

У том смислу, ЕУ је, по њему, приступила Русији кроз дискурс „европеизације”, који подразумева различите политичке инструменте намењене „измени националне политике и начина креирања политике по европским вредностима и стандардима”.²³³ Ова технократска и интеграционистичка логика, по Медведеву, објашњава „интрузивну природу” политике ЕУ према Русији, која је својствена Бриселу и била је примењена и у случају мањих источноевропских држава, али са обећаним користима од чланства у ЕУ, којих у случају Русије није било.²³⁴ Порекло овог приступа Брисела поједини истраживачи, као што су Хенрик Ларсен и Роберт Кејган, проналазили су даље у европској историји, повезујући концепт европеизације са „мисионарском традицијом Запада”.²³⁵ Исти

---

²³¹Lynch Dov, „Russia's Strategic Partnership with Europe”, op. cit. p. 78.

²³²„У њеном језгру су бирократска правила, процедуре и институције намењене да трансформишу нације и просторе према универзалном стандарду. (...) Једном када се схвати да нација не може да се интегрише, технократски интеграционистички менталитет не успева да изнедри стратешки приступ и кохерентну политику. Операционални модус ЕУ, је према томе, најбоље описати као технократски и бирократски, пре него политички и стратегијски.” Medvedev Sergei, „The Stalemate in EU-Russia Relations - Between ‚Sovereignty’ and ‚Europeanization’”, op. cit.p. 220.

²³³ Ibid, op. cit. p 220.

²³⁴ Ibid, op. cit. p 220.

²³⁵ Везу дискурса „европеизације” са мисионарском традицијом Запада прави Хенрик Ларсен у тексту: Larsen Henrik, „The discourse on the EU’s role in the world”, in Hansen Birthe, Heurlin Bertel, eds., *The new worldorder: Contrasting theories*, Houndmills: Palgrave Macmillan,

приступ али нешто другачије тумачење има Славој Жижек који стратегију ЕУ карактерише као „евроцентричан приступ наметања хегемоније путем искључиве дискурзивне стратегије обезвређивања (девалуирања) другог.“²³⁶

Одговор Русије био је дискурс „изузетности“ (ексепционализма) који заговара припадност Русије европском културном и цивилизацијском обрасцу али се супротставља дискурсу европеизације.²³⁷ Овакав приступ Русије се неретко сматра последицом „вајмарског синдрома“ у Москви изазваног политиком Запада после краја Хладног рата када је Запад по Караганову „одушевљено аплаудирао знацима европеизације Русије надајући се комаду њеног богатства или моћи“.²³⁸

Поред наведених концептуалних проблема у постављању политичког и правног оквира односа ЕУ и Русије, природа ЕУ као субјекта међународне политике омогућила је нешто слободнији приступ Москве која се, упркос свему, није осећала егзистенцијално угрожена политиком Брисела. За разлику од НАТО савеза према коме је Москва већ у другој половини 1990-их изражавала сумње, сарадња са ЕУ је вођена са мање политичких и стратегијских дилема јер је ова организација схватана као мировни пројект европских држава.²³⁹ Од оснивања ЕУ, углед и прихваћеност организације у

2000. Одбацивање моћи и силе као одлику европског приступа свету описује: Kagan, Robert, „Power and weakness“ *Policy Review*, 113 June/July, 2002.

²³⁶ Zizek Slavoj, „Da capo senza fine“, in Butler Judith, Laclau Ernesto, Zizek Slavoj, eds., *Contingency, hegemony, universality: Contemporary dialogue on the left*, Verso, New York, 2000. Наведено према Medvedev Sergei, „The Stalemate in EU-Russia Relations - Between ‚Sovereignty‘ and ‚Europeanization‘“, op. cit. 221.

²³⁷ Medvedev Sergei, „The Stalemate in EU-Russia Relations - Between ‚Sovereignty‘ and ‚Europeanization‘“, op. cit. p. 222.

²³⁸ „Приступ Запада Москви је објективно био блажа верзија Версајске политике, иако то никада није јавно постављено као циљ и многи политичари у Европи вероватно нису ни размишљали на тај начин. Није било понижавања, одузимања или давања, али је било политике ‚победника‘ који је стално водио ‚поражену страну‘ и покушавао да контролише њене економске, политичке и војне интересе.“ Karaganov Sergey, „Europe: A Defeat at the Hands of Victory? - Demons of the Past and the Search for a New Concept“, op. cit.

²³⁹ Оснивањем Европске заједнице за угљ и челик (1951.) и стварањем ЕУ у Мастрихту (1992), пројектована је економска унија на основама секторске интеграције и политичка

свету првенствено је последица успеха у процесу интеграције, превазилажења вековних тензија европских држава и успеха европског „социјалног пројекта“, као другог темеља идентитета ЕУ. До 2003. године и споразума о Четири простора сарадње ЕУ је формирала цивилне, полицијске и војне мисије и у различитим деловима света деловала на „пројектовању“ европских политичких достигнућа.²⁴⁰

Приликом испуњења мировне функције ЕУ за разлику од појединачних држава није остваривала стратегијске или безбедносне интересе на терену, није формирала војне базе, платформе наоружања или ракетних система, што је код других субјеката отклањало сумње у изворно мировни карактер наведених операција ЕУ (не и у њену политичку неутралност у односу на стране у сукобу). Ову одлику ЕУ, као *sui generis* субјекта међународне политике наглашавали су званичници у Бриселу у циљу промовисања постмодерне улоге коју Брисел има у свету захваљујући постигнутим успесима. У говору пред Европским парламентом у Стразбуру у фебруару 2000. године, тадашњи председник Европске комисије Романо Проди излагао је идеје о петогодишњем плану ангажовања при чему је нагласио потребу пројектовања европског социјалног и интеграционог

унија на темељу ширења надлежности ЕУ ван привредне сфере. Међутим, историјски и реалполитички узрок оснивања Заједнице за угљ и челик 1951. године био је договор Немачке и Француске око пословања у пограничној индустријској области, што је у светлу историјских околности, значаја челика у војној индустрији 20. века, представљало историјски помак. Уговор о сарадњи у области експлоатације рудних материјала је, стога, означио превазилажење супротстављених интереса, узрока великих ратних сукоба на континенту, због чега се ЕЗУЧ сматра и мировним пројектом. Више о наведеној теми видети у: Накарада Радмила, „Европска унија као мировни пројекат“, *Социолошки преглед*, број. 4, 2006., Институт за европске студије, Београд 2006.

²⁴⁰ Управо 2003. године је започета ЕУ мисија „Артемис“ у ДР Конгу која је по Мери Калдор и Марлис Гласиусу могући образац за наредне мултинационалне операције. По одобрењу СБ УН, ЕУ је ангажовала војну мисију од 2000 људи, као реакцију на масакре спровођене од стране локалних милиција и постигла видљиве резултате у почетном периоду. Због краткотрајности мисије и неадекватног цивилног ангажовања ЕУ у каснијем периоду насиље је настављено. Kaldor Mary, Glasius Marlies, Cussen Sarah, „EU Security Architecture in Relation to Security and Development“, Интернет, www.cercle.lu/wp-content/uploads/imported/doc/dfid_final.doc, p. 7-8, приступљено 18.05.2015. године.

модела. „Европи је потребно да пројектује свој модел друштва у свету. Ми нисмо овде само да бранимо сопствене интересе: Имамо јединствено историјско искуство које можемо да понудимо. Искуство ослобађања људи од сиромаштва, рата, репресије и нетолеранције. Развили смо модел развоја и континенталне интеграције засноване на принципима демократије, слободе и солидарности, и то модел који функционише.“²⁴¹

Међутим, иако је ЕУ користила концепт мировног пројекта да би се легитимисала на међународном плану, између осталог и у односима са Русијом, ипак га је услед околности преиспитивала, нарочито после искустава у којима се поступајући у том духу показала неделотворном. Свака дилема у Бриселу о међународном положају ЕУ и о природи ове организације као субјекта међународне политике имала је директан утицај на став Москве према ЕУ и на природу међусобних односа наведених субјеката. Према закључцима појединих истраживања, у оквиру ЕУ је развијен став да је „дебакл на југословенском тлу у највећој мери последица њене ‚бескичмене политике‘, чињенице да не поседује властиту војну моћ којом би могла да подупре своје политичке и дипломатске кораке/притиске.“²⁴²

После неколико година разматрања идеја о развоју самосталних оружаних снага ЕУ, у Сен-Малоу је 1998. године постигнута сагласност о потреби стварања Европских снага (*European Force*). У даљој операционализацији овог плана, на састанку министара одбране ЕУ у Бриселу 2000. године, представљен је план изградње Европских снага са

---

²⁴¹ Prodi Romano, „2000–2005: Shaping the new Europe“, *Speech at the European Parliament, Strasbourg, February 15 2000.*, Commission Document http://ec.europa.eu/external_relations/news/2000/02_00/speech_00_41.htm (accessed December 19, 2007). Наведено према Medvedev Sergei, „The Stalemate in EU-Russia Relations - Between ‚Sovereignty‘ and ‚Europeanization‘“, op. cit. p. 220.

²⁴² Накарада Радмила, „Европска унија као мировни пројекат“, *Социолошки преглед*, број. 4, 2006., Институт за европске студије, Београд, стр. 552.

командном структуром независном од НАТО савеза. „Предвиђено је да Европске снаге до 2003. године достигну величину од 100.000 људи, 400 борбених авиона, стотину бродова, као и да буду у стању да изводе операције у трајању од једне године уз учешће 60.000 људи. Нагласак је стављен, што је први пут у односима трансатлантских савезника тако изричито учињено, на „аутономији ЕУ у доношењу одлука“.²⁴³ Такав пројекат до 2003. године није остварен, али идеја није напуштена и већ 2004. године је донета одлука о стварању 13 борбених група (*Battle Groups*) које би, према изложеном плану, биле мање мобилне снаге од по 1500 војника, способне да у кратком року реагују и изврше међународне интервенције.

Усвајањем *Европске стратегије безбедности* 2003. године, управо у време потписивања споразума о Четири простора сарадње са Русијом, ЕУ је на доктринарном плану показала промену у саморазумевању и приступу спољашњем окружењу.²⁴⁴ У време усвајања овог документа, Немачка и Француска су показале јачање одлучности ЕУ одбијањем ангажовања у инвазији Ирака 2003. године што је као неочекиван потез имало значајне последице на трансатлантске односе.

Покушаји европских институција да развију оружане снаге, колоквијално названи „отврдњавање“ ЕУ, узроковали су опрезнији приступ Москве у односима са Бриселом. Иако ЕУ није схваћена као војна претња – посебно имајући у виду да планови изградње европске војске нису изгледали перспективно с обзиром на концептуална и практична неслагања чланица – проблем развоја оружаних снага ЕУ био је, у Бриселу и Москви, стално присутан чиниоц и детерминанта односа. Износећи

---

²⁴³ Симић Драган, *Наука о безбедности – Савремени приступи безбедности*, Службени лист СРЈ, Београд 2002., стр. 76.

²⁴⁴ „Однос развоја и безбедности се у Стратегији изокреће, тако да сада безбедност постаје услов развоја, а остварење своје глобалне улоге ЕУ изричито је везује за употребу војне силе.“ Накарада Радмила, „Европска Унија као мировни пројекат“, стр. 554.

предлог о стварању Европске војске, председник Европске комисије Жан-Клод Јункер навео је у марту 2015. године да би она „помогла да се уобличи спољна и безбедносна политика и да ЕУ да преузме одговорнију улогу у свету“, додавши притом, да би европска војска такође „послала јасну поруку Русији да су Европљани озбиљни по питању одбране европских вредности.“²⁴⁵

Дилеме о смеру развоја ЕУ откриле су противречност њене две природе — према опредељењима и следу догађаја она је истовремено мировни пројекат са једне стране и војна сила у настанку са друге. У принципу, код истраживача постоји сагласност да би активни превентивни приступ ЕУ, политика промовисања, успостављања и изградње мира, са искључивим коришћењем ненасилних средстава у циљу остваривања људске и заједничке безбедности, била прикладан „спољни израз“ ЕУ као мировног пројекта. По Јану Обергу, „Унија би требало да развије сасвим нову безбедносну доктрину, одбрамбену и усмерену ка промовисању мира, прилагођену непретећој новој Европи, која отклања сваку могућност да се ЕУ посматра као агресивна или као одлучна да широм света остварује своје интересе. Без такве доктрине — само са сасвим неприкладним документом Хавијера Солане од 16 страна (*мисли се на Европску стратегију безбедности из 2003. године*) — биће катастрофална грешка ЕУ да крене у подухват мировних, безбедносних и стабилизирајућих мисија широм света, чак до 6000 километара од Брисела, како се планира.“²⁴⁶

Концептуално, супротности две природе ЕУ помирене су кроз схватање да ће војна сила ЕУ бити употребљавана на посебан начин, у циљу

---

²⁴⁵ Reuters, „Juncker calls for EU army, says would deter Russia“, March 8, 2015, Интернет, <http://www.reuters.com/article/2015/03/08/us-eu-defence-juncker-idUSKBN0M40KL20150308>, приступљено 06.03.2016. године.

²⁴⁶ Oberg Jan, „Does European Union Promote Peace? — Analysis, critique and alternatives“, *Transnational Foundation for Peace and Future Research, New Agenda Think-Tank*, 2006, op. cit. p. 39.

спречавања и обуздавања насиља, у функцији безбедносних потреба људи чија су основна права угрожена. У неким слободнијим тумачењима користи се појам „цивилизаторска“ мисија ЕУ, својеврсна синтеза војне надмоћи и моралне супериорности ЕУ, приступ који, разумљиво, има недостатке као и други који подразумевају моралну исправност и неприкосновено расуђивање једног актера међународне политике.²⁴⁷ Такав приступ, међутим, показује тежњу ЕУ да очува мировни пројекат и отклони слабости због којих у протеклом периоду није могла да оствари пројектовану улогу у свету због чега се однос концепата мировног пројекта и војне силе и даље пре може разумети као нерешена дилема него као успешно остварена синтеза, што има непосредан утицај на перцепцију међународне улоге ЕУ у Русији.

Русија се није изричито противила развоју европских војних снага јер би он по мишљењу Москве, између осталог, релативизовао заштитну функцију америчке војске у Европи и зауставио даље војно позиционирање САД и НАТО у Источној Европи. Русија се, такође, није противила активнијој улози ЕУ у решавању међународних проблема, зато што је таква улога ЕУ најчешће била алтернатива интервенционизму САД.²⁴⁸ Граница у

---

²⁴⁷ „Прво, ЕУ се поставља као инхерентно етички актер, лишен било каквих геостратешких интереса, апсолутни поштовалац међународног права. Случај признавања унилатералне сецесије на тлу бивше Југославије, учествовање њених чланица у бомбардовању СР Југославије без одобрења СБ, прихватање, на притисак једне њене чланице (Аустрије), кандидатуре Хрватске за чланицу упркос тада још увек неиспуњеном услову (изручење генерала Готовине) и нерешеног питања етнички протераног српског становништва, итд. показује да је и она амбивалентан глобални актер и да стога и њена будућа војна сила може да се употреби у прилог обуставе насиља против незаштићених цивила, али и у прилог заштите властитих хегемонских интереса, или интереса неке од њених чланица.“ Накарада Радмила, „Европска Унија као мировни пројекат“, стр. 555.

²⁴⁸ Став да би развој оружаних снага ЕУ имао озбиљне последице по трансатлантско јединство и однос Европе према САД заступао је Збигњев Бжежински. „Међутим, постоји и важнија лекција која се могла научити из полемика око Ирака које су довеле до неслагања између Вашингтона и Париза и Берлина 2003. године. Овај сукоб требало би да послужи као знак упозорења на потенцијалну рањивост трансатлантских односа уколико би се реципрочна оптуживања и недостатак заједничког сензибилитета икада искористили као

прихватању и охрабривању ангажовања ЕУ од стране Москве била је тачка у којој се Брисел надређује Уједињеним нацијама и намеће за доминантног субјекта у решавању сукоба на глобалном нивоу. Очување ЕУ као мировног пројекта и умерено спољнополитичко ангажовање организације било је решење које је током 1990-их и почетком 2000-их одговарало интересима Москве. Заправо, оснивањем ЕУ Русија се први пут у историји суочила са могућношћу да се на западу граничи са субјектом који не представља војну претњу а истовремено пружа високе могућности економске сарадње потребне за реализацију планова социјалног и економског развоја Русије. Таква позиција би омогућила Русији усмеравање ресурса на консолидовање државе, модернизацију економије и јачање међународног положаја.

С обзиром да природа ЕУ као политичке заједнице у великој мери одређује њену спољашњу политику и однос према окружењу, дебате о европском социјалном пројекту као другом стубу идентитета ЕУ у Москви су посматране као значајан чиниоц руско-европских односа. Због правила да „карактер политичке заједнице, њен уравнотежен однос према економској ефикасности и социјалној солидарности, детерминише и однос према сукобима и начин њиховог решавања“, стање европског социјалног пројекта посматрано је као један од лакмус тестова улоге коју ЕУ планира да игра на међународном плану.²⁴⁹

ЕУ је под утицајем глобализације покушавала да начини корак ка економски ефикаснијем неолибералном моделу развоја. Усвајајући тзв. Лисабонску агенду 2000. године, ЕУ је зацртала циљ економског сустизања САД путем развоја конкурентности и економије знања, повећањем улагања

темељ за противамеричку мотивацију истински озбиљног европског напора стицања независне војне моћи. Европа која би тежила политичком јединству дефинишући се изричито као „противтежа“ Америци (а *de facto* антиамерички) била би Европа која уништава атлантску алијансу.“ Бжежински Збигњев, *Амерички избор – Глобална доминација или глобално вођство*, Политичка књига, ЦИД, Подгорица, 2005, стр. 69.

²⁴⁹ Накарада Радмила, „Европска Унија као мировни пројекат“, стр. 550.

у образовање, увидевши да је у овој области у заостатку за водећом економијом света. Заправо, још од краја 1980-их година, под утицајем политичких снага које су у наредном периоду однеле превагу у већим европским државама, начињено је одређено померање ка неолибералном моделу што је резултирало одабиром тзв. „трећег пута“, компромиса између свеукупног квалитета европског социјалног пројекта, једног од стубова идентитета ЕУ, и ефикасности неолибералног економског модела.²⁵⁰

Ова тема је заокупирала пажњу Јиргена Хабермаса, „последњег Европљанина“ како га називају немачки медији, у покушају да личним ауторитетом стане на пут постепеном клизању Европе у неолиберални модел промовисан од стране Вашингтона. Хабермас је 2001. године закључио да је за државе ЕУ које трпе притисак светског финансијског тржишта, недовољно правно регулисаног, одређено прилагођавање у виду нижих пореза и фискалних ограничења неопходно. Међутим, у духу европског социјалног пројекта, Хабермас годинама пре светске економске кризе поставља питање: „Може ли било која од малих и средњих националних држава, уpletена у савремене процесе и у покушају да им се прилагоди, сачувати могућност да избегне принудну асимилацију у социјални модел наметнут од стране доминанатог глобалног економског режима?“²⁵¹ Он је у време писања текста сматрао да је усвајање Устава ЕУ и изградња снажније уније са већим међународним утицајем једно од

---

²⁵⁰ „Под притиском неолибералног пројекта глобализације и потребе прилагођавања ради повећања економске конкурентности, осамдесетих година се појавила идеја о Трећем путу која се везивала за владајуће европске партије левог центра (главни промотер је био британски премијер, лабуриста Тони Блер и немачки канцелар Шредер). Трећи пут је у једном тренутку изгледао као пронађена формула компромиса између очувања социјалног пројекта, који је представљао срж европског идентитета, и налога који су пристизали из доминантне нео-либералне идеологије“. Накарада Радмила, „Европска унија и крај Трећег пута?“, стр. 301-302.

²⁵¹ Habermas Jurgen, „Why Europe Needs a Constitution“, *New Left Review*, September-October 2001., op. cit. p. 11.

могућих решења проблема јер ће повећати капацитет чланица да делују јединствено на супротстављању нежељеним последицама глобалне економије. „Ми Европљани“, написао је, „имамо легитимни интерес у томе да се наш глас чује на међународној позорници којом тренутно доминира визија сасвим различита од наше“.²⁵²

На сличне идеје Европљана реаговао је Збигњев Бжежински 2005. године, заузимајући став да се Европа већ поодмакло упустила у својеврсно критизерство САД што је он повезао са ароганцијом политичке и интелектуалне елите старог континента.²⁵³ Бжежинском, који је критику америчког неолибералног модела посматрао у терминима лојалности европских савезника Вашингтону, упадљиво је засметало запажање европских медија да САД и Европа функционишу по различитим принципима и да се приступ унутрашњој економској и социјалној политици пројектује на спољну политику трансатлантских савезника, узрокујући такође супротстављене приступе.²⁵⁴

---

²⁵² Ibid, op. cit. p. 12.

²⁵³ „Ова критика није нова: током Хладног рата Америци се често замерао наводни поједностављен антикомунизам, њена неспремност на компромис са Совјетским Савезом и претерани нагласак на војној готовости. Пре више од две деценије немачки канцелар Хелмут Шмит једнако је са омаловажавањем гледао на политику људских права САД и био спреман да прихвати комунистичку репресију против дисидената, као што је француски председник Валери Жискар д’Естен касније с висока гледао на Реганову милитантност, а његов наследник, Франсоа Митеран био несклон Бушовим напорима на уједињењу Немачке.“ Бжежински Збигњев, *Амерички избор – Глобална доминација или глобално вођство*, Политичка књига, ЦИД, Подгорица, 2005, стр. 67.

²⁵⁴ „Чак је и обично проамеричка Немачка повремено попустила пред све раширенијим доживљајем Америке као једностране и арбитрарне у свом деловању - став до кога је долазило и пре избора Џорџа В. Буша за председника. Иначе умерени Франкфуртер Алгемаине Цајтунг (у чланку насловљеном *‘Америчка песница’*, оп. прев., 2. марта 2000.) отворено је пребацио Америци њено неприхватање *‘европске политичке тежине’*, наводећи притом као разлог за то да два континента функционишу на темељу различитих политичких вредности; а законе глобализације написала је хегемонска сила. Само Америка може мирно прихватати раст социјалних разлика и огроман јаз између богатих и сиромашних. Супротно томе, политичка јавност на европском континенту захтева више контроле и регулативе, помирење супротстављених интереса и ограничавање силе. Европска политика темељи се на међусобном разумевању и потпори између партнера’. Недељу дана касније, водећи немачки либерални недељник *Die Zeit* оптужио је

Наведена сучељавања мишљења значајна су за сагледавање улоге ЕУ у руском концепту новог безбедносног поретка у Европи с обзиром на широко прихваћен став да природа социјалног поретка, односа државе према сигурности и солидарности у унутрашњем политичком поретку у великој мери одређује и природу њеног спољнополитичког ангажовања.²⁵⁵ У том смислу је анализа стања и перспектива европског социјалног пројекта, у односу на идеје о повећању ефикасности економије путем померања ка неолибералном моделу, уствари и процена праваца развоја спољне политике ЕУ и природе ове организације као актера европске политике. Због тога је социјално-економска динамика ЕУ, једнако као и дилеме о развоју њених војних снага, имала непосредан утицај на политику Русије и била одредница руског концепта безбедносног поретка у Европи. Председник Русије Владимир Путин је 2013. године износећи став о социјалном пројекту ЕУ, заступао став да се ефикасност економије не може повезивати са одрицањем од социјалних обавеза.²⁵⁶ Указујући на чињеницу да водеће европске државе спроводе структуралне реформе како би повећале ефикасност и да су се на то обавезале усвајањем *Европске*

Американце да преферирају ‚законе џунгле‘ и да су се ‚изгубили у својој потрази за непријатељима‘.” Бжежински Збигњев, *Амерички избор – Глобална доминација или глобално вођство*, стр. 68.

²⁵⁵ „Аутори као што су Ј. Хабермас, Ж. Џерида, А. Гиденс деле мишљење да је европски социјални модел, тј. култивисање солидарности, гарантовање социјалне сигурности на темељу активне социјалне интервенције и економског просперитета суштински део европског идентитета. Социјални пројекат подразумева државу финансирану порезима, систем благостања, тј. социјалне заштите грађана, посебно оних најслабијих и најрањивијих, смишљено ограничавање неједнакости, преговарање представника рада и капитала уместо сукоба.” Накарада Радмила, „Европска унија и крај Трећег пута?”, *Годишњак 2007*, Факултет политичких наука, Београд 2007, стр. 301.

²⁵⁶ „Социјална држава није наша жеља. То је неопходност. Покушавамо да пронађемо равнотежу између пристојних плата у буџетском сектору, прикладног пензионог система, квалитетних јавних услуга, укључујући област здравства и образовања и разумне буџетске политике и мера за стимулацију економије. У супротном, људи се не могу поуздати у будућност, не могу веровати влади што је суштински важно за стабилан економски раст и национални развој.” *Russia Today*, „Cutting offshore businesses key to reviving global economy - Putin”, 13. јуне 2013. Извор Интернет, <http://on.rt.com/fm9sid>, приступљено 06.03.2016. године.

стратегије социјалног и економског развоја до 2020. године, Путин је закључио да не треба сматрати да је европски социјални модел историјски појам и да је изгубио актуелност у савременом свету. Напротив, он је према Путину модел праведног уређења друштвених и привредних односа. Руски председник се овим сврстао на једну страну у савременим интелектуалним спорењима заговорника економске ефикасности против заговорника социјалне правде.²⁵⁷

Заинтересованост Русије за опредељење ЕУ у овој димензији додатно проистиче из чињенице да је до изношења предлога изградње новог безбедносног поретка у Европи Русија у својој спољној политици већ начинила напредак у изградњи међународних вишестраних механизма привредне сарадње држава чији су системи засновани на принципима социјално одговорне политике. Оснивањем Развојне банке БРИКС, Развојне банке Шангајске организације за сарадњу и Азијске развојне банке, број и економска снага држава које се организованоprotиве неолибералном моделу већ је надјачао привредну снагу неолибералних држава на челу са САД, а облици њиховог организовања добили су облике паралелног система глобалног развоја. Стање и перспективе социјалног пројекта ЕУ, у том смилу, указују и на стратегијске правце и опредељења Брисела у условима када постоји сумња у ефикасност тзв. „трећег пута“ ЕУ, али такође постоје и показатељи да су другачије социјално одговорне концепције показале ефикасност у пракси.²⁵⁸ Сумње да су недовољна

---

²⁵⁷ „Данас се главна дебата води између оних који сматрају да је европска економска конкурентност умањена због још увек недовољног демонтажа социјалне државе, тј. непотпуног прихватања неолибералног модела, и оних који сматрају да се проблеми економског раста не могу решити даљим потирањем социјалне државе, већ обрнуто – њеним редефинисањем и ревитализацијом у новим условима.“ Накарада Радмила, „Европска унија и крај Трећег пута“, стр. 302

²⁵⁸ „Дакле, искуство скандинавских земаља, које је резултирало, између осталог, најнижим нивоом економске неједнакости у свету, високим квалитетом живота и солидним економским учинцима (растом и конкурентношћу), високом стопом запослености,

економска ефикасност, заједно са егзистенцијалном несигурношћу грађана ЕУ и њеним демократским дефицитом, као инхерентном особином бирократске организације, довољне да узрокују социјалне проблеме и нестабилност саме ЕУ као политичке творевине, утицале су на повећање спремности ЕУ да потпише *Трансатлантски трговински и инвестициони споразум са САД*, чиме је Брисел, по ставу критичара, ипак начинио корак на неолибералном моделу развоја.²⁵⁹

Медведевљев апел из Евиана био је усмерен на потребу заједничког заступања европских вредности – ЕУ као институције која их отелотворава и Русије као интегралног дела европске цивилизације. Тај апел имао је и геополитичку и стратегијску димензију, с обзиром да је подразумевао одређено дистанцирање ЕУ од Вашингтона, али је првенствено био усмерен ка привлачењу Брисела блоку који се супротставља америчком неолибералном моделу и, насупротив тога, заступа вредности европског социјалног пројекта, видећи у њему високо достигнуће европске цивилизације.²⁶⁰

показује да корелација између економског раста и нео-либералне парадигме није апсолутна (пораств неједнакости није услов економског раста, нужна цена реформи) и да постоји за грађане мање бољан начин да се постигне и одржи економска конкурентност, а да се друштво не подреди тржишту. Заступници скандинавског модела сматрају да одлучујућу улогу у његовом одржању игра дубоко укореван систем вредности и одлука друштва да финансира такав модел развоја." Накарада Радмила, „Европска унија и крај Трећег пута“, стр. 304

²⁵⁹„Имајући на уму ова спорења, још 2011. године Јирген Хабермас је оптужио европске државнике за цинизам и „окретање леђа европским идеалима“. ЕУ је по њему услед притисака глобалне економске кризе изгубила демократски потенцијал, при чему су бирократе извршиле „државни удар“ и преузеле власт од грађана којима она по идејама и праву припада.“ Diez Georg „Habermas, the Last European: A Philosopher's Mission to Save the EU“, *Spiegel international*, Интернет <http://www.spiegel.de/international/europe/habermas-the-last-european-a-philosopher-s-mission-to-save-the-eu-a-799237.html>, прист. 14.05.2015. године.

²⁶⁰ „Мислим да бисмо такође могли заједнички да размотримо будућност нашег заједничког континента. Под тиме мислим на улогу Европе у глобалној економији и успостављање праведног светског поретка. Историјски, Русија је део европске цивилизације и за нас као Европљане, веома је значајно које вредности ће обликовати свет у будућности.“ Medvedev Dmitry, „Speech at World Policy Conference“, Evian, op. cit.

Осим става Москве према мировном и социјалном пројекту ЕУ као стубовима европских интеграција, у контексту тумачења улоге ЕУ у руском концепту новог безбедносног поретка у Европи, потребан је осврт на однос Русије према центрифугалним тенденцијама у оквиру ЕУ. Бројне анализе у међународним часописима у протекле две деценије садржале су став да Москви одговара подељеност европских држава и слабљење интеграционог моментума ЕУ, јер такав след догађаја пружа Русији могућност за остваривање интереса „игром на разлике” националних интереса у Европи.²⁶¹ У време интензивног економског раста Русије често је заступана теза да су обновљене њене империјалне амбиције и да је руска спољна политика постала изразито офанзивна. Прозападни украјински политичар Јулија Тимошенко објавила је чланак „Обуздавање Русије” у америчком часопису Спољни послови (*Foreign Affairs*) који је био референца на текст Џорџа Кенана „Извори совјетског понашања” објављеног у истом часопису 1947. године.²⁶² Текст Јулије Тимошенко је сублимирао ставове критичара руске спољне политике износећи тезу да је она данас једнако агресивна као и политика СССР у време Стаљина и да је такво понашање инхерентна особина руског националног карактера. Следствено томе, закључено је да су Кенанове поуке о стратегији „обуздавања” Русије једнако валидне и применљиве на савремене услове. Русија је, по овом начину размишљања, склона склапању појединачних „сепаратних” пактова са европским државама, дајући предност једној у односу на друге, међусобно

---

²⁶¹ За такав аргумент постоје неки конкретни показатељи с обзиром да је Русија политику засновану на овим принципима реализовала у области енергетике, потписивањем засебних уговора о гасоводима са Немачком (*Северни ток*), Италијом (*Јужни ток*) и Турском (*Плави ток*), фаворизујући поједине европске државе и спречавајући изградњу јединственог приступа ЕУ у овој области. Међутим, према постојећим показатељима Москва „сепаратно стратешко ангажовање” европских држава пре користи као корективни механизам у случајевима када ЕУ као целина зауставља процесе привредне сарадње потребне за покретање економског раста и развоја Русије, што је управо случај у наведеним пројектима гасовода, без обзира што су неки од њих реализовани а неки нису.

²⁶² Tymoshenko Yuliya, „Containing Russia”, *Foreign Affairs*, May/June 2007, Vol. 86 Issue 3.

супротстављајући европске државе и користећи њихове сукобе за остваривање сопствених интереса. Јединство ЕУ је стога, по овој логици, претња Русији с обзиром да онемогућава ширење њеног утицаја.

С обзиром на различите и често супротне ставове истраживача о природи руске политике у Европи на почетку 21. века, у циљу одгонетања детерминанти спољне политике Русије и концепта новог безбедносног поретка у Европи, неопходна је претходна анализа потреба и интереса Русије и ЕУ на којима је заснована сарадња ова два субјекта и анализа степена економске међузависности ових субјеката као материјалне основе за политичку надоградњу у виду заједничке изградње безбедносног поретка.

4.1.2 Комплементарност потреба и интереса Руске Федерације и ЕУ

Руска Федерација и ЕУ заједно обухватају простор од 21 милион квадратних километара на коме живи 650 милиона становника. Трговина ЕУ и Русије вреди 400 милијарди долара, што се може мерити са обимом трговине ЕУ са САД или Кином. Инвестиције чланица ЕУ у Русију прелазе 260 млрд долара, а руске инвестиције у ЕУ 75 млрд долара. Русија снабдева ЕУ са 30% од потребних количина нафте и гаса и са 25% потребног угља и петрохемикалија, са тенденцијом повећања ових процената у будућности. У тексту у коме је изнео ове податке, руски министар спољних послова Сергеј Лавров је закључио да ЕУ и Русију везују три структурална чиниоца:

- 1) комплементарност и међузависност економија;
- 2) објективна недељивост европске безбедности;
- 3) снажни међуљудски контакти и заједнички корени култура.²⁶³

Према савременим емпиријским истраживањима државе Западне Европе на почетку 21. века остају највећи инвеститори у руску економију „како у акумулираним инвестицијама, тако и у инвестиционим

---

²⁶³ Lavrov Sergei, „State of the Union Russia-EU: Prospects for Partnership in the Changing World”, *Journal of Common Market Studies*, Volume 51, Annual Review 2013., op. cit. p. 6. Почетком 20. века пресудан импулс индустријализацији руске империје дали су инжењери са Запада, а индустријализацију земље водиле су европске компаније и инвеститори при чему су Европљани били и власници највећих индустријских предузећа у Русији. „До 1914. године, 90 одсто рударства, скоро 100 одсто прераде нафте, 40 одсто металуршке индустрије, 50 одсто хемијске индустрије и скоро 28 одсто текстилне индустрије било је у страном власништву.” Munting, R., *The Economic Development*, p. 34, Наведено према, Кенеди Пол, *Успон и пад великих сила – Економска промена и ратовање од 1500. до 2000. године*, ЦИД Подгорица, 2003., стр. 267.

токовима”.²⁶⁴ Резултати истраживања спроведеног у вашингтонском Центру за стратегијске и међународне студије 2008. године, на основу утврђеног високог степена међузависности Русије и ЕУ, садржали су закључак да „једини пут Русије у светску економију води преко Европе”.²⁶⁵ Према томе, показатељи комплементарности економских интереса Русије и ЕУ, њихове међузависности и усмерености Русије на ЕУ при уласку у светску економију, могу указивати на један од мотива Кремља за уређење безбедносних процеса у Европи.

У анализама улоге Русије у европској политици, истраживачи су побројали барем 5 послехладноратовских предлога Москве који су намењени уређењу политичких односа у Европи са циљем стварања услова за коришћење економских развојних потенцијала Старог континента.²⁶⁶ Ни на један од ових предлога Запад није одговорио на организован и институционализован начин, осим покретања Крфског процеса као одговор на Медведевљеви иницијативу који такође није остварио значајније домете. Са друге стране, поређењем садржаја поменутих предлога могуће је утврдити да што је више руских иницијатива одбијено, то су предлози Москве постајали претенциознији и свеобухватнији. Разлог својеврсног

---

²⁶⁴ „Холандија, Велика Британија, Немачка, САД, Француска, Швајцарска и Јапан имају највеће инвестиционе улоге у руској економији.” Kuchins Andrew C., „Russia 2020 Strategic Goals and the Role of International Integration”, op. cit. pp. 8, 18.

²⁶⁵ „У 2006. години на ЕУ је одлазило 54% укупне трговине Русије, 59% руског извоза и 45% увоза. За ЕУ, Русија је трећи партнер по реду. Економска сарадња ЕУ и Русије је заснована на преклапајућим интересима. Западној Европи су потребна нова тржишта за производе високе додате вредности како би покренула раст из стагнације, док се Источна Европа ослања на Русију за скоро сву енергију коју користи. Русија је заинтересована за прибављање европске технологије како би модернизовала економију, док у исто време задржава компаративну предност у енергетском сектору.” Ibid, op. cit. p. 18.

²⁶⁶ У питању су следећи предлози: „1) претварање ОЕБС-а у „Унију безбедности”; 2) успостављање Европског безбедносног савета; 3) пријем Русије у НАТО и претварање ове организације у паневропски савез; 4) потписивање Уговора о европској безбедности; и 5) стварање почетних облика Уније Европе, као заједничког економског, међуљудског и енергетског простора.” Karaganov Sergey, „Eurasian Way Out of the European Crisis”, *Russia in Global Affairs*, 8 june 2015, Интернет, <http://eng.globalaffairs.ru/pubcol/Eurasian-Way-Out-of-the-European-Crisis-17505>, op. cit., приступљено 26.03.2016. године.

„подизања улога“ са руске стране стоји у чињеници да се изостанак институционалног одговора Запада не може приписати ставу целог политичког блока и могуће је да је свака од наведених идеја имала само једног противника довољно моћног да спречи озбиљније разматрање, што је у овом случају, разумљиво, Вашингтон. Увидевши разлику у трансатланском блоку, често веома кооперативан став кључних чланица ЕУ са једне стране и антагонизам Вашингтона са друге, у више наврата су руски истраживачи неодлучност ЕУ тумачили као „одустајање од амбиција да Европа постане независни центар утицаја“ у савременом свету и одлуку да се и даље ослања на САД.²⁶⁷

Говори руских државника и руски стратегијски документи почевши од 2010. године концентрисали су се на односе Русије и ЕУ, док су САД као трећег чиниоца структуре поретка, вођени тренутним стањем односа, углавном изостављали. У тексту у коме је анализирао стање односа Русије и ЕУ, Сергеј Лавров је написао да ће у перспективи „будућност континента одређивати Русија и ЕУ и њихов међуоднос“.²⁶⁸ У ауторском чланку у Јужнонемачким новинама (*Süddeutsche Zeitung*) 2010. године Путин је Бриселу предложио успостављање зоне слободне трговине на територији Русије и ЕУ, напомињући да стање односа ових субјеката није одговарајуће изазовима са којима се суочавају. Околности, према поставкама Путиновог текста, намећу потребу делотворнијег коришћења постојећих предности на добробит оба субјекта. Постојећа сарадња, према њему, може послужити као предуслов, али томе треба прићи из стратегијске перспективе и гледати 20, 30 или 50 година у будућност. „Предлажемо стварање хармоничне економске заједнице од Лисабона до Владивостока. (...) У будућности, можемо размотрити успостављање зоне слободне трговине или чак

---

²⁶⁷ Lukyanov Fyodor, „Uncertain World: Russia: Shifting the Focus from Europe to Asia“, op. cit.

²⁶⁸ Lavrov Sergei, „State of the Union Russia-EU: Prospects for Partnership in the Changing World“, op. cit. p. 6.

напредније облике економског уједињавања. Резултат би био јединствено континентално тржиште са капацитетом вредним трилионе евра.”²⁶⁹

Путинов предлог је у европским интелектуалним круговима схваћен као још један од дипломатских чланака. У наредним данима у немачком часопису Шпигл објављено је тумачење немачких аналитичара да је Путинов предлог само „димна завеса” која прикрива његове праве намере и служи да поправи нарушену слику Русије у јавном мњењу Европе.²⁷⁰ Међутим, неколико индикатора указује да је текст захтевао подробније читање. Прво, Путин по свом државничком стилу није склон претерано куртоазним изјавама, нарочито у ауторском тексту у страном часопису. Друго, ако је основна идеја текста било поспешивање односа и побољшање имиџа, предложени концепт зоне слободне трговине и „напреднијих облика економских интеграција” надилази уобичајену форму изражавања добре воље. Осим тога, у реакцијама на текст није примећено да се Путинови аргументи поклапају са поставкама Медведевљеве иницијативе и циљевима плана социјално-економског развоја Русије (Стратегије 2020) који сарадњу са ЕУ у области високих технологија и енергетског снабдевања постављају за императив државне политике.

У документу руског министарства спољних послова из децембра 2014. године, у коме су побројана најзначајнија спољнополитичка дешавања протекле године, наведен је списак приоритета спољне политике међу

---

²⁶⁹ Путин је у тексту предложио сарадњу руских и европских компанија у свим фазама од истраживања и експлоатације енергената до испоруке потрошачима, на шта раније није био у потпуности спреман, као и сличан степен и облик сарадње у високотехнолошким пројектима. Видети Spiegel International, „From Lisbon to Vladivostok”, Putin Envisions a Russia-EU Free Trade Zone”, *op. cit.* Извор Интернет, <http://www.spiegel.de/international/europe/from-lisbon-to-vladivostok-putin-envisions-a-russia-eu-free-trade-zone-a-731109.html>, приступљено 25.11.2013. године.

²⁷⁰ Spiegel International, „The World from Berlin: Putin's Free-Trade Proposal Is 'Just a Smokescreen’”, Интернет, <http://www.spiegel.de/international/europe/the-world-from-berlin-putin-s-free-trade-proposal-is-just-a-smokescreen-a-731370.html>, приступ. 25.11.2010. године.

којима су и односи са Европом. „Упркос санкцијама уведеним Русији од стране ЕУ и САД због Украјинске кризе – на чијој мети су не само појединци него и државна привреда – и повратног одговора Москве тим санкцијама, партнерство са Европом биће међу највишим државним приоритетима годинама унапред”.²⁷¹ Наведени документ руског министарства спољних послова потврђује да Путинов предлог стварања зоне слободне трговине и чвршћих облика интеграција није био „димна завеса”, како је протумачен, него амбициозно постављен циљ и стратегијски правац државне политике.

Показатељ да се на сличан начин проблем међусобних односа посматра и у Бриселу добијен је на конференцији о партнерству Русије и ЕУ, одржаној у марту 2013. године у Москви. На конференцији је говорио Хозе Мануел Баросо, ондашњи председник Европске комисије и нагласио потребу да односи Русије и ЕУ пређу из „партнерства неопходности” у „партнерство избора”.²⁷² Баросо је, као и Путин пре њега, нагласио потребу разумевања односа Москве и Брисела из дугорочне перспективе.²⁷³ У наведеном излагању Баросо не само да је поновио потребу дугорочне перспективе у планирању сарадње, него је реafirмисао Путинов предлог о зони слободне трговине, као „дугорочну визију” односа ЕУ и Русије.

---

²⁷¹Документ помиње САД и ЕУ као субјекте који су увели санкције, али наводи Европу као приоритет политике у наредном периоду. Закључак је деловао изненађујуће с обзиром да је у току примене санкција ЕУ са озбиљним последицама по привреду Русије, руско министарство саопштило да ће сарадња са Бриселом бити приоритет „годинама унапред”. *Russia Today* „Relations with EU to stay Russia’s priority ‘for years to come’ – Moscow”, *op. cit.* Интернет, <http://on.rt.com/fzazqy>, приступљено 27.12.2014. године.

²⁷² Barosso Jose Manuel, „Speech by President Barosso at the Russia-European Union Potential for Partnership Conference: ‘Moving into a Partnership of Choice’”, *European Commission*, *op. cit.*, Интернет http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-13-249_en.htm, приступ. 15.11.2013. године.

²⁷³ „Мислим да је важно, када доносимо конкретне одлуке било у свакодневном животу, у политици или бизнису, да имамо дугорочну визију. Дугорочна визија је заједнички економски и хумани простор од Лисабона до Владивостока са слободним протоком људи и слободном разменом добара и услуга и свеукупно веома блиском сарадњом.” *Ibid*, *op. cit.*

Такође, Баросо је као и Путин употребио географско одређење „од Лисабона до Владивостока“ уместо одређења „од Ванкувера до Владивостока“ које је раније знатно чешће употребљавано у дипломатском општењу.²⁷⁴

Изјава Мануела Бароса из 2013. године, као и Путинов предлог, следом догађаја у Украјинској кризи стављени су у други план с обзиром да је ЕУ у оквиру јединственог приступа Запада увела санкције Руској Федерацији. Међутим, санкције ЕУ су уведене као *ad hoc* поступак у одговору на кризу и по својој природи су средство економске принуде ради повратка на старо стање ствари или измене понашања друге стране, али други или другачији стратегијски приступ ЕУ према Русији није усвојен. То, најпосле, није ни могуће с обзиром на географски условљену привредну међузависност Русије и ЕУ и објективну недељивост европске безбедности у војној димензији међународних односа. Предлози руског председника Путина и ондашњег председника Европске комисије Бароса нису изолован случај него један у низу предлога који су током 19. и 20. века непрекидно били на дневном реду европске политике, у различитом контексту зависно од историјских околности.

У истом маниру, примера ради, Медведев је током говора у Евиану и представљања иницијативе 2008. године, поздравио предлог тадашњег председника Француске Николаса Саркозија о стварању „заједничког

---

²⁷⁴ Временом је манир јасног раздвајања ЕУ и САД постао неизоставни део говора руских државника. Чак и у говору на Конференцији о безбедности у Минхену у фебруару 2015. године, у пуном јеку кризе на истоку Украјине, Лавров је критиковао став ЕУ, али је похвалио напредак који су начинили Владимир Путин, Ангела Меркел и Франсоа Оланд у оквиру „процеса у Минску“, поново истичући европске државнике и изузимајући америчке. Најпосле, Медведев је првобитно иницијативу о изградњи новог безбедносног поретка у Европи изнео у говорима у Берлину и Евиану, дакле у Немачкој и Француској, као идејној колевци, мотору развоја и језгру ЕУ. Lavrov Sergei, „Speech and Answers during debates at the 51st Munich Security Conference“, Munich, February 7, 2015, Интернет, http://www.mid.ru/bdcomp//brp_4.nsf/English/4E7CDDD25FDEF1F43257DE60031E493, приступљено 09.02.2015. године.

економског простора ЕУ и Русије”, који је истоврсан идејама Путина и Бароса.²⁷⁵ Чињеница да став о потреби успостављања ближих облика сарадње и/или „мекших облика интеграција” на почетку 21. века деле председник Француске, председник Европске комисије, два председника Русије и високи пословни кругови у Немачкој, говори у прилог тези да је у питању трајни интерес и структурални императив двају субјеката, формулисан на бази предвиђања дугорочних политичких и привредних кретања.²⁷⁶

Идеје о географском детерминизму и међуусловљености Русије и Европе као заједничкој „судбини” представљају природан наставак концепција које су немачки канцелар Ото Фон Бизмарк и француски председник Шарл Де Гол износили у 19. и 20. веку. Бизмарк је, у време убрзавања индустријског развоја Немачке пре и после уједињења 1871. године, указивао на потребу повезивања руских пространстава богатих ресурсима са немачким производним ресурсима, док је Де Гол у говору у Стразбуру 23. новембра 1959. године изрекао чувени цитат о Европи од Урала до Атлантика која ће одређивати будућност света и бити одговорна за сопствену безбедност.²⁷⁷

Текст Сергеја Лаврова о стању односа ЕУ и Русије са краја 2013. године, започет је констатацијом да ова два субјекта заједно имају 650 милиона

---

²⁷⁵ „У вези са тим, сматрам да је идеја председника Николаса Саркозија о одржавању мултилатералног састанка ради разматрања проблема глобалног финансијског система правовремено изнета. Његов предлог о изградњи заједничког економског простора ЕУ и Русије је такође далековид. То би олакшало очување стабилности наших економија и изградњу истински нове климе у нашим односима.” Medvedev Dmitry, „Speech at World Policy Conference”, Evian, op. cit.

²⁷⁶ Конкретни примери залагања немачких пословних субјеката за сарадњу са Русијом наведени су у даљем тексту поглавља, али се то третира као општепозната чињеница коју није потребно посебно доказивати.

²⁷⁷ „Да, то је Европа, од Атлантика до Урала, то је Европа, то је цела Европа која ће одлучити о судбини света.” Наведена реченица спада међу најпознатије цитате Шарла Де Гола због чега је доступна на великом броју интернет страна. Видети, Интернет, https://en.wikiquote.org/wiki/Charles_de_Gaulle, приступљено 29.03.2016. године.

становника и 21 милион квадратних километара територије.²⁷⁸ Лавров, међутим, није даље наводио да овај географски простор, поред тога, има пуну енергетску самодовољност у резервама нафте, природног гаса, угља и дрвне грађе, пре свега на територији Русије, као и неутврђену количину руда ретких метала и елемената који се користе у производњи најсавременијих техничких средстава. По положају у средишту Евроазије, територија Русије и ЕУ има транспортни потенцијал железничког, друмског и авионског повезивања Источне Азије и Западне Европе, региона са најдинамичнијом економском активношћу у савременом свету и, према томе, привилеговано место у глобалној економији. Овај простор такође поседује, на територији ЕУ, савремене информационе и индустријске технологије, као и новчано богатство довољно за инвестиције у велике развојне пројекте. Таква комплементарност економија Русије и ЕУ стоји као материјални основ за могуће ближе повезивање, али и пружа могућност да Русија и ЕУ у међусобним односима надокнаде недостатке које као појединачни субјекти имају у односу на друге велике силе на прагу уласка у мултиполарни свет.

Руски званичници нису у први план стављали геостратешке последице сарадње ЕУ и Русије док су, са друге стране, управо оне биле у средишту интересовања САД. У теоријама међународних односа већ је елабориран геостратегијски положај Европе за САД која, према учењу Збигњева Бжежинског на пример, има „судбински значај за америчко глобално првенство“, представља „витални стуб“ и „одскочну даску“ америчке стратегије, због чега „стари континент јесте и по њему треба да остане ‚амерички протекторат‘.“²⁷⁹ Разлог за отвореност и непосредност става

---

²⁷⁸ Lavrov Sergei, „State of the Union Russia-EU: Prospects for Partnership in the Changing World“, op. cit. 6

²⁷⁹ Бжежински Збигњев, *Велика шаховска табла*, Романов, Београд, 2001., Наведено према Симић Драган, *Наука о безбедности*, стр. 117-120.

Збигњева Бжежинског, ма колико он деловао идеолошки мотивисан, налази се у основним принципима геополитике и има реалну и логичку геостратегијску основу. У учењу Халфорда Макиндера и других геополитичара, предео срца, или „Хартленд“ према усвојеном термину, који се налази на територији Русије и делимично ЕУ, јесте „највећа тврђава“ копнене силе на свету и у случају уједињења представљао би основ за „светску империју“, а за маритимне силе као што су САД и Велика Британија, „геополитичку ноћну мору“.²⁸⁰ Макиндер је у своје време тумачио да је „Велики рат изазван покушајем Немачке да стави под контролу Источну Европу и Хартленд“, док је наредни светски рат од стране нацистичке елите био отворено вођен са тим циљем.

Спречавање политичког уједињења простора Хартленда, према томе, општи је задатак сваке поморске, маритимне силе у историји, без обзира на конкретне догађајне околности појединог временског периода. Из наведеног разлога, појмови као што су „стратешко партнерство Русије и ЕУ“, „зона слободне трговине“, „ближи облици интеграција“, у перцепцији америчких политичких, а нарочито војних стратега, имају геополитичку димензију и сасвим другачији одјек од оног у медијима.

Потписивањем Трансатлантског и Транспацифичког партнерства – било да су ови уговори засновани на геополитичким учењима или на економској логици – САД су поново за стратешки пут одабрале ангажовање са мора преко тзв. ободног подручја (геополитички израз је – Римленд) на затварању унутрашњег појаса Евроазије.²⁸¹

Анализе на почетку 21. века понављају и потврђују актуелност принципа постављених током заснивања геополитике као дисциплине

---

²⁸⁰ Макиндер, Ц. Халфорд, *Демократски идеали и стварност*, нарочито Поглавље IV – Гледиште континенталаца, стр. 79-118.

²⁸¹ Више о наведеним споразумима у другом делу овог поглавља.

почетком 20. века. Џорџ Фридман, први човек „Стратфор“-а, примера ради, на почетку 21. века заступа став да је главни стратешки циљ САД спречавање појаве суперсиле у Европи која би била способна да уједини становништво и ресурсе на континенту.²⁸² Ближе стратешко партнерство ЕУ и Русије или „мекши облици интеграција“ имали би све елементе тзв. тврде моћи потребне за остварење, по геополитичким терминима, „контроле Хартленда“ и успостављање првенства у глобалним пословима. Управо у том контексту је Збигњев Бжежински посматрао перспективу развоја Русије и ЕУ, са указивањем на уједињавајући потенцијал руског Сибира.²⁸³

Географски положај и територија, енергетска самодовољност, транспортни потенцијал, финансијски ресурси и тржишта, савремене технологије, људски и културни потенцијал Русије и ЕУ, по овој логици, били би довољни не само за сигуран опстанак него могуће чак и првенство у мултиполарном свету у настајању. Разуме се, стратешко партнерство није еквивалент Макиндеровом „политичком уједињењу Хартленда“ али то по овој логици није неопходно. Довољно је стратешко разумевање о преклапајућим интересима ових субјеката и њиховој перспективи у наредном периоду, на основу чега је у Медведевљевој иницијативи и

---

²⁸²„Појава таквог ‚тешкаша‘ могла би радикално изменити однос моћи на глобалном нивоу и оспорити америчко првенство. У том смислу, први императив доминанте силе, САД, јесте спречавање појаве ривала у Еврозији. У том циљу, САД би требало да одржава фрагментацију Еврозије и постојање што већег могућег броја међусобно сукобљених сила на том простору.“Цитат Џорџа Фридмена наведен је у Qingsong Wan, „The Highest Good Is Like Water – How to Make the Silk Road Economic Belt an Area of Co-Development“, *Russia in Global Affairs*, No. 1, 13 february 2016., op. cit.

²⁸³„Транснационални напор на развоју и колонизацији Сибира могао би бити стимулативан за истинско руско-европско заједништво. За Европљане би Сибир могао представљати погодност какву су Аљаска и Калифорнија заједно некада представљале Американцима: извор великог богатства, прилику за профитабилна улагања - једном речју Елдорадо за нове пионире. Да би задржала Сибир, Русији је потребна помоћ; она то, с обзиром на свој демографски пад и развој догађаја у Кини, сама не може.“Бжежински Збигњев, *Амерички избор – Глобална доминација или глобално вођство*, Политичка књига, ЦИД, Подгорица, 2005, стр. 74.

руском концепту новог безбедносног поретка у Европи једно од одлучујућих места, сасвим у нескладу са класичним реалистичким принципима тумачења међународне политике, додељено ЕУ као наднационалној организацији и мировном пројекту.

4.1.3. Проблеми у односима Русије и ЕУ

Упркос економској и енергетској међузависности Русије и ЕУ, као и преклапајућим потребама и интересима, после краја Хладног рата односе Москве и Брисела обележавале су сталне кризе, било због директних спорења било због политике Вашингтона према Источној Европи и Русији. Сваки од оквирних споразума ЕУ и Русије после Хладног рата потписиван је у дипломатски неповољним околностима – Ратификација Споразума о партнерству и сарадњи је због става европских држава према рату у Чеченији три године одлагана (1994-1997); Заједничке стратегије ЕУ и Русије усвајане су средином 1999. године у атмосфери неповерења коју је изазвало НАТО бомбардовање СР Југославије; Договор о Четири заједничка простора из 2003. склопљен је у време кризе око тзв. обојене револуције у Грузији (2003), а Партнерство за модернизацију 2010. године после руске војне интервенције у Грузији 2008. и „енергетског рата” Русије и Украјине 2009. године. Узроци сукоба се нашире могу поделити у две групе – проблеме у сфери енергетског снабдевања ЕУ енергентима са руске територије и проблеме узроковање процесом ширења и тзв. политике суседства ЕУ.

У време Хладног рата СССР је био поуздан и предвидљив снабдевач Западне Европе природним гасом и такви односи, упркос бројним хладноратовским изазовима, нису доведени у питање. С обзиром да СССР није користио енергетску политику као инструмент спољнополитичког надметања Европа овом чиниоцу није придавала безбедносни значај до оснивања ЕУ, када је процес интеграције наметао потребу за

формулисањем принципа и механизма сарадње у области енергетске безбедности. Због зависности држава чланица ЕУ од руских енергената, Брисел је захтевао да се у свеобухватни обавезујући правни аранжман у овој области укључи и Москва.

Настојање водећих западних држава да се енергетски системи бившег СССР и Европе увежу једним кровним актом датира од 1991. године, када је у Хагу потписана *Декларација о енергетској повељи*.²⁸⁴ Овим документом постављени су принципи међународне трговине енергентима, њиховог транспорта као и принципи инвестирања у сектор енергетике. На основу поменуте декларације, у Лисабону је 1994. године потписан *Уговор о Енергетској повељи* и Протокол о енергетској ефикасности и еколошким аспектима, којима је циљ био да државе једна другој, кроз додељивање националног третмана или статуса најповлашћеније нације, гарантују заштиту страних инвестиција у поменутом сектору.²⁸⁵ Такође, овим уговором су, према правилима Светске трговинске организације, створени услови за слободну трговину сировинама, енергентима и опремом.

Уговор о енергетској повељи је предвидео да државе које на својој територији имају налазишта енергената могу да задрже својину над њима и да њима слободно управљају. Ипак транзитни протокол Повеље, њен

---

²⁸⁴ „Нигде нису предуслови обострано корисне сарадње Истока и Запада били јаснији него у енергетском сектору. Русија и многе суседне државе из бившег СССР биле су богате ресурсима али су им биле потребне велике инвестиције како би се осигурао њихов развој, док су државе Западне Европе имале стратешки интерес у диверзификацији снабдевања како би смањили своју зависност од земаља Блиског истока. Постојала је, према томе, препозната потреба да се створи општеприхваћена основа сарадње евроазијских држава у области енергије. Из ових обзира створена је Енергетска повеља.” Konoplyanik Andrei, Wälde Thomas, „Energy Charter Treaty and its Role in International Energy”, *Journal Of Energy & Natural Resources Law*, Vol. 24, No. 4, 2006., op. cit. p. 524

²⁸⁵ „Уговор о Енергетској повељи и пратећи Протокол енергетске повеље о енергетској ефикасности и пратећим еколошким аспектима потписани су у децембру 1994. године и ступили на правну снагу у априлу 1998. године. До данас, Уговор о енергетској повељи је потписало или му је приступило 51 европских и азијских земаља (као и Европске заједнице због чега је укупни број 52.) Ibid, op. cit. p. 525.

пратећи документ, предвидео је да се власништво над цевоводима за пренос енергената учини доступним за тржишно надметање. Русија је потписала Уговор о Енергетској повељи 1997. године и започела привремену примену, али је због ових одредби у пратећим документима одбила да га ратификује. Овакав став Москве узроковао је многобројне оптужбе од стране европских дипломата који су сматрали да Русија одустаје од заједничког приступа и настоји да сачува аутономију у сфери енергетске политике.

Руски званичници, са друге стране, сматрали су да је њихова сумња оправдана и да би требало да буде разумљива саговорницима у ЕУ. Наиме, одредбе транзитних протокола које допуњују Уговор о Енергетској повељи према мишљењу руских дипломата фаворизују државе потрошаче као и транзитне државе док произвођаче, насупрот томе, могу лишити предности власништва над енергентима. Практично посматрано, применом одредби Транзитног протокола Русија би морала да изнесе на тржиште акције најзначајнијих гасовода преко своје територије на шта Москва није била спремна. Иако одредбе Уговора о енергетској повељи не угрожавају власништво Русије над енергетским изворима, подозривост Москве је проистицала из намере европских званичника да остваре не само сарадњу него и контролу у области снабдевања енергијом. Тако је шеф делегације Европске комисије у Москви, Марк Франко изјавио да се „Европска комисија не противи инвестирању крупних компанија у мрежу дистрибуције гаса у ЕУ и у енергетски сектор у целини, али ће инсистирати на томе да контролни пакет акција буде у рукама европских држава” јер од тога „директно зависи европска енергетска безбедност”.²⁸⁶

Осим тога, опрезност Москве потиче и из страха да овај правни режим одговара европским дипломатијама које би тај инструмент према руском

---

²⁸⁶ Јевгениј Примаков, *Свет без Русије*, Службени гласник, Београд 2010, стр. 93.

виђењу могле да искористе за надигравања с Русијом у политичкој и правној, а не само енергетској сфери. Овакав став илуструје спор Русије са компанијом Јукос, који је Москви указао на конкретне негативне последице приступања Повељи и примене одредби Транзитног протокола. Русија је после потписивања уговора одлучила да не приступи Повељи и прекине привремену примену Уговора 1997. године о чему је обавестила владу Португала, као депозитара. Међутим, према слову уговора остала је још извесно време подложна тужбама у арбитражном поступку. Такву ситуацију је искористио Михаил Ходорковски, бивши власник нафтног гиганта Јукос, који је пред арбитражним судом покренуо поступак против Русије на основу одредби Уговора које регулишу решавање спорова. Русија је, тим поступком, увучена у правни спор на основу уговора из чије примене се повукла и од кога није имала никакву корист. Стога је Москва била сумњичава да би, уколико ратификује Повељу, била увучена у читав низ сличних судских и арбитражних процеса којим би њена снага и аутономија у сфери енергетске безбедности била нарушена.²⁸⁷

С друге стране, Русија није имала непосредну потребу или императив да под неповољним условима улази у дугорочне и свеобухватне правне аранжмане у области у којој има доминантну позицију. Из тих разлога амбициозно постављени Уговор о енергетској повељи није заживео у пракси будући да у свој оквир на крају није укључио Русију као најзначајнијег субјекта енергетске мапе Евроазије.

Услед одбијања Москве да ратификује Уговор о енергетској повељи и због процена да ће њена енергетска зависност од Русије дугорочно бити у

---

²⁸⁷ International Arbitration Group, „Yukos: Landmark Decision on the Energy Charter Treaty”, *Shearman & Sterling*, January 2010., Интернет, http://www.shearman.com/~media/Files/NewsInsights/Publications/2010/01/Yukos--Landmark-Decision-on-the-Energy-Charter-T_/Files/Click-here-to-view-full-memo-Yukos--Landmark-Dec_/FileAttachment/IA010510YukosLandmarkDecisiononEnergyCharterTreaty.pdf, приступљено 21.03.2016. године.

сталном порасту, ЕУ је са Москвом 2000. године у Паризу отпочела *Енергетски дијалог*.²⁸⁸ Овај механизам се, међутим, није показао довољним да амортизује неколико великих криза у овој области узрокованих спором Русије и Украјине око цене гаса. Први пут, Гаспром је због неспоразума око цена природног гаса и постојећег дуга обуставио испоруку овог енергента Украјини 1. јануара 2006. године. Прихватање наметнутих услова Гаспрома од стране Кијева изазвало је тако снажан утисак на Западу да је на самиту НАТО савеза у Риги 2006. године, амерички сенатор Ричард Лугар предлагао измену члана 5 оснивачког уговора НАТО и укључивање енергетске безбедности у концепт самоодбране. Лугар је аргументовао да ће, према његовом предвиђању, оружани сукоби у Европи у будућности бити узроковани недостатком енергената и манипулацијом њима. Због тога би, по њему, одбијање НАТО савеза да се бави енергетском безбедношћу било неодговорно јер је очигледно да безбедност савремених економија почива на правовременој испоруци енергије. Према томе, Лугар је закључио да је разлика између принуде средствима енергетске политике и војне принуде минимална, због чега би угрожавање енергетског снабдевања чланица НАТО требало посматрати као оружану агресију на њу, са свим импликацијама које то подразумева у даљем одговору на претњу.²⁸⁹

---

²⁸⁸ Основни циљ овог механизма је унапређење сарадње која би требало да буде усредсређена на повећање енергетске ефикасности, рационализацију управљања производном и транспортном инфраструктуром, повећање могућности улагања, као и најважније питање дефинисања односа између држава произвођача и потрошача. Дијалог је организован у четири тематске целине и усредсређен на конкретна питања од интереса за обе стране. Укључује државе чланице ЕУ, Руску Федерацију, европску енергетску индустрију и међународне финансијске институције. У њему такође учествују стручњаци из државног и приватног сектора, који разматрају тренутно стање и кретања у области и предлажу модалитете даље сарадње. Опширније о Енергетском дијлогу ЕУ и Русије видети на Интернет страни ЕУ Интернет, http://ec.europa.eu/energy/international/events/doc/2010_11_22_eu_russia_anniversary_report_en.pdf, приступљено 16.03.2016. године.

²⁸⁹ Лугар: „Употреба енергената као оружја није теоријска претња из будућности; то се дешава сада.” KatikMevlut, „The NATO Summit: Energy Security, Georgia Are Hot Topics”,

У периоду после прве обуставе испорука гаса Украјини, тезе о енергетској политици као инструменту савременог руског империјализма биле су неизоставни део анализа европске политике, уз коришћење различитих историјских аналогија.²⁹⁰ Џонатан Хаслам је 2007. године написао да би Москва требало да схвати да је „равнотежа снага – војна или економска – витално значајна за здраве односе” и да стање енергетске зависности Европе води ка „стављању превеликог дела судбине Европе у руке Русије.”²⁹¹ Исту тезу о потреби уравниотежавања моћи Медведев је скоро дословно поновио годину дана касније, у Берлину и Евиану, када је предлагао изградњу новог безбедносног поретка у Европи уз исту примедбу да се тадашњим натоцентричним моделом односа превелики „део судбине” Европе ставља у руке САД.

Представљајући иницијативу у Берлину 2008. године Медведев је изразио спремност Русије да са ЕУ ради на стварању механизма раног упозоравања у енергетском сектору, да се у договоре укључе транзитне државе и предложио је оснивање међународних конзорцијума који би управљали транзиционим гасоводима са учешћем компанија из Русије, ЕУ и транзитних држава. Овај предлог Медведев је ставио у контекст енергетске димензије европских интеграција које по њему „не смеју стати на обалама Балтика или границама Источне Европе” истичући притом, потребе и интересе Русије из стратегије социјално-економског развоја (Стратегије 2020) по коме је Русији потребна сарадња са ЕУ.²⁹² Узевши у

Eurasianet.org, November 27, 2006, Интернет, <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav112806a.shtml>, приступљено 20.03.2016. године.

²⁹⁰ „Ако је Хладни рат започео покушајем СССР да монополише центар Европе војним средствима, други такав сукоб интереса могао би произићи из руских покушаја монополизовања енергетског снабдевања Европе путем финансијских средстава.” Haslam Jonathan, „A Pipeline Runs Through It”, *National Interest*, Nov/Dec2007, Issue 92, op. cit. p. 79.

²⁹¹ Ibid, op. cit. 79.

²⁹² „Спремни смо да радимо са ЕУ на стварању механизма раног упозоравања у енергетском сектору, уз учешће транзитних држава, разуме се. Такође смо спремни да

обзир приступ држава призвођача енергената у свету, превасходно држава персијског залива и Блиског истока, из Медведевљевог говора се може закључити да је Москва понудила несразмерно већи део свог „енергетског суверенитета“ или чак монопола, ради успостављања заједничког приступа са ЕУ у области енергетске безбедности. Медведевљева иницијатива је показала да неуспех Уговора о енергетској повељи није био узрокован суштинским неслагањем или различитим приступом Русије и ЕУ – с обзиром да су у питању били неспоразуми око транзиционих протокола који су могли бити решени на правном и техничком нивоу – него превеликим теретом геополитике који је стављен на осетљив процес преговора око сарадње у области енергетике. Без геополитичких и војностратегијских обзира који су, најпоследње, превладали у односима Русије и Запада, преговори ЕУ и Русије у области енергетског снабдевања били би много брже приведени крају под међусобно корисним условима.

Из искључиво геополитичких мотива, у јануару 2009. године догодила се друга велика криза енергетског снабдевања ЕУ, формално поново услед спора Гаспрома и Украјине око цене природног гаса и начина отплате дуга. С обзиром на искуство из претходне кризе 2006. године, украјинско руководство је имало спремну стратегију одговора на поступак Гаспрома који је сматрало превасходно политичком провокацијом.²⁹³ По прекиду

изградимо међународне конзорцијуме који би управљали транзиционим гасоводима са учешћем компанија из Русије, ЕУ и транзитних држава. Ово је пример међузависности о којој смо говорили у Европи и у свету уопштено.” Medvedev Dmitry, „Speech to German political, parliamentary and civic leaders”, Berlin, op. cit.

²⁹³ „Криза је показала, још једном, неколико лекција које креатори политике на Западу рутински заборављају. Прво, иако се спор формално води око цена, гасовода и транзитних трошкова, он је вођен првенствено геополитиком. Москви је мање стало до економских неспоразума него до жеље да подрије украјинског прозападног председника Виктора Јушченка; да преузме контролу над украјинским гасоводима у замену за отпис високих дугова за гас; и да ојача подршку на Западу за руске планове о изградњи система гасовода који заобилазе Украјину указујући да је она непоуздана транзитна земља.” Karatnycky Adrian, Motyl Alexander J., „The Key to Kiev”, *Foreign Affairs*, May/June 2009, Vol. 88, Issue 3., op. cit. (html верзија текста, доступна на академској бази „Кобсон”).

испорука Украјини 7. јануара 2009. године, Кијев је затворио транзитне руте према Европи и оставио ЕУ без испорука природног гаса због чега се Брисел укључио у решавање спора. Током десетодневних преговора договорени су услови који су поново били нешто повољнији за Гаспром, јер су цене гаса повећане, али је Кијев добио повољне цене за транспорт енергената преко своје територије.

Затварање транзитних рута ка Европи током спора указало је да је Украјина, за разлику од 2006. године када је пасивно трпела притиске, преузела активну улогу у сукобу чиме је, са друге стране, себи одузела моралну предност у виду улоге жртве. (нарочито због тадашњих сумњи да је део испорука природног гаса намењеног ЕУ нестајао у транспорту преко украјинске територије.) Притисци на ЕУ у области испоруке енергената тиме су постали инструмент у геополитичкој борби. Пошто је у центру сукоба Москве са прозападним руководством Украјине била могућност пријема ове земље у НАТО, коју је Вашингтон подстицао, дешавања су резултирала ситуацијом да је енергетско снабдевање ЕУ угрожено стратешким надметањем САД и Русије за утицај у Украјини.

Уз подршку САД, ЕУ је у неколико наврата настојала да смањи степен зависности од руског природног гаса, разматрајући могућности допремања енергената из иранских и каспијских налазишта.²⁹⁴ Диверзификација енергетских извора, по врсти и географском положају, била је основа приступа ЕУ у енергетској сфери што су САД подржавале. Ради остварења поменутог циља осмишљена је мрежа гасовода који би у Европу, поред

---

²⁹⁴ „По доласку Клинтонове администрације, САД су заузеле унилатерални курс ка „*Pax Americana*“. И левица и десница заговарала је ширење америчког утицаја преко Кавказа у Централну Азију, одсецајући притом територије традиционално у руској сфери контроле и територије бивше совјетске империје.” Haslam Jonathan, „A Pipeline Runs Through It”, op. cit. p. 74.

руских, допремала и енергенте са других подручја.²⁹⁵ Москва је, са друге стране, настојала да очува постојећи значај у енергетском снабдевању Европе, а самим тим и политички утицај, кроз приступ ЕУ као целини – путем договора о правном уређењу међусобних односа у овој области и стварања механизма сарадње као што је Енергетски дијалог – али и путем склапања посебних договора о снабдевању са појединим чланицама ЕУ. Користећи специфичну позицију Немачке у оквиру ЕУ и њену зависност од увоза руског гаса, Москва је са Берлином склопила договор о изградњи магистралног гасовода Северни ток који Западну Европу снабдева руским енергентима заобилазећи државе Средње и Источне Европе.

Неке временске корелације указале су да је политика Немачке према Русији имала конкретне негативне последице по положај Украјине у ланцу снабдевања Европе природним гасом. Наиме, споразум о гасоводу *Северни ток* потписали су руски председник Путин и немачки канцелар Герхард Шредер у септембру 2005. године, да би непуна 4 месеца после тога први пут била обустављена испорука руског гаса Украјини. Други пут је испорука прекинута 2009. године непосредно пре почетка изградње гасовода Северни ток, у време када су сачињаване последње еколошке процене. Неки аутори су у томе видели попустљивост Немачке и Француске као проблем ЕУ у односима са Русијом.²⁹⁶ Други су у томе

---

²⁹⁵ У питању су пројекти гасовода „Баку-Тбилиси-Џејхан“ и „Набуко“ који су намењени допремању природног гаса из Азербејџана, али се од оба пројекта одустало због недовољних капацитета ове државе да снабдева Европу потребним количинама енергената.

²⁹⁶ „Да је ЕУ, подржана од САД једноставно изјавила, Украјина је европска и једном када буде богата и демократска ући ће у ЕУ, украјинске елите би коначно имале циљ око кога могу да се уједине. (...) Пошто ЕУ није дала такву изјаву 18 година од проглашења независности Украјине, мало је разлога за веру да ће то учинити у наредном периоду. Део разлога је то што је ЕУ дубоко подељена око свог будућег курса, али најзначајнији разлог је то што Берлин и Париз мисле да ће дословно безусловна подршка ауторитарној Русији створити бенигни геополитички и економски амбијент у Европи.“ Karatnysky Adrian, Motyl Alexander J., „The Key to Kiev“, *Foreign Affairs*, May/June 2009, Vol. 88, Issue 3. (html верзија текста, доступна на академској бази „Кобсон“)

видели личну корист немачког канцелара Герхарда Шредера као једну од детерминишућих фактора. По ставу Џонатана Хаслама „проблем европске ослоњености на руске енергенте сјединио се са Шредеровом опсесијом стварања трајног савеза са Русијом. Ова идеја, поштована још из времена Бизмаркове владавине, заснована је на трговинској комплементарности: немачка производња и услуге у замену за руске сировине.”²⁹⁷ Посматране у том контексту, неке поруке Медведевљевог говора у Берлину изгледају веома непосредне и упућене првенствено немачком руководству, а тек онда и другим чланицама ЕУ. Медведев је наиме, говорећи о историјском тренутку повратка Русије у европску политику напоменуо да она „са собом носи целокупне природне, финансијске и интелектуалне ресурсе и могућности.”²⁹⁸ Најпосле, чак и у време примене економских санкција ЕУ према Русији, у жеку грађанског рата у Украјини, започети су преговори о изградњи другог крака гасовода „Северни ток” преко Балтичког мора.²⁹⁹

Исту врсту договора о магистралном гасоводу „Јужни ток” Русија је склопила са Италијом 2008. године заобилазећи територију Украјине са јужне стране али је пројекат заустављен дипломатским притисцима западних држава на Бугарску, због чега је Москва одустала од наведеног пројекта. Спремност на уступке коју је Медведев показао приликом представљања иницијативе, са једне стране, и борба за утицај у енергетској

---

²⁹⁷ „Очигледно, елемент личног интереса помутио је Шредерово расуђивање; он је постао председник конзорцијума који је успоставио Гаспром, који је власник 51 процента у гасоводу Северни ток, одмах после одласка са функције.” Haslam Jonathan, „A Pipeline Runs Through It”, op. cit. p. 77.

²⁹⁸ „Да употребим речи Џона Ле Кареа, Русија је дошла „из хладноће” после скоро читавог века изолације и самоизолације. Русија се данас активно враћа у глобалну политику и глобалну економију, носећи са собом своје целокупне природне, финансијске и интелектуалне ресурсе и могућности.” Medvedev Dmitry, „Speech to German political, parliamentary and civic leaders”, Berlin, op. cit.

²⁹⁹ Основне податке о гасоводу „Северни ток 2” видети на званичној интернет страни пројекта: „The Nord Stream 2 Pipeline Project – Project Fact Sheet”, February 2016, Интернет, <http://www.nord-stream2.com/media/documents/pdf/en/2016/02/the-nord-stream-2-pipeline-project.pdf>, прист. 04.03.2016. год.

сфери са друге, показали су да је Москва спремна на сарадњу али да коначни договор мора узети у обзир географски детерминизам, односно чињеницу да се енергенти налазе на руској територији. Потребу за прагматичним приступом Медведевљев је исказао у Берлину поновивши да се „само отвореним и искреним дељењем забринутости може начинити напредак у изградњи истински веће Европе” и поново у Евиану наглашавајући да је Русија отворена за сарадњу. „И намеравамо да сарађујемо одговорно и прагматично.”³⁰⁰

Приступи ЕУ и Русије у енергетској сфери су наизглед били различити, с обзиром да је Русија користила енергетско богатство ради остваривања спољнополитичких циљева док је ЕУ трпела притиске и правила компромисе покушавајући да изгради заједнички политички и правни оквир сарадње у енергетској сфери и настојала да диверзификује изворе снабдевања. Међутим, основни мотиви Москве и Брисела били су идентични – само су улоге биле различите због чињеничног стања на терену по коме Русија поседује резерве природног гаса од којих је ЕУ зависна – циљ и једног и другог субјекта било је успостављање контроле. У студији односа ЕУ и Русије Андреј Макаричев је изнео тезу да у дубљим психолошким основама постоји *парадоксална симетрија политичке логике* Брисела и Москве. По овом ставу „најрадикалнији облик политичке артикулације јесте жеља за превазилажењем отуђења – то јест, чињенице да смо принуђени да живимо са другима који нису као ми – било елиминацијом или радикалном маргинализацијом оних који су различити или претварањем оних који су различити у једнаке нама.”³⁰¹ Због тога се по

---

³⁰⁰ Medvedev Dmitry, „Speech to German political, parliamentary and civic leaders”, Berlin, op. cit. и Medvedev Dmitry, „Speech at World Policy Conference”, Evian, op. cit.

³⁰¹ Наведена теза у цитату је изнета у: Huysmans Jeff, „International politics of insecurity: Normativity, inwardness and the exception”, *Security Dialogue* 37 (1): 11–29., 2006. Објашњење Макаричева је изнето у Makarychev Andrei, „The four spaces and the four freedoms: An exercise in semantic deconstruction of the EU discourse”, Working paper in *EU-Russia: The four*

Макаричеву политика Русије и ЕУ у енергетској димензији може посматрати као „два различита пола истог ланца политичких опција, међусобно супротстављених али подвргнутих истој политичкој логици“.³⁰²

Поред проблема у сфери енергетског снабдевања Европе, тензије у односима ЕУ и Русије изазавао је и процес ширења ЕУ и тзв. политика суседства, посебно према постсовјетским државама. У сусрет проширењу ЕУ планираном за 2004. годину, Европска комисија је 2003. године објавила документ под називом „Шира Европа – суседство: Нови оквир за односе са нашим источним и јужним суседима“. (*Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours*).³⁰³ Циљ ове политике је био дефинисање односа са државама које ће после проширења постати суседи ЕУ. Са Русијом, која је сматрала да се квалитативно разликује од источноевропских држава, ЕУ је 2003. године постигла већ поменути споразум о Четири простора сарадње. Спровodeћи политику суседства ЕУ је 2004. године усвојила *Стратегију европске политике суседства* и суседним државама понудила билатералне инструменте назване акциони план (*ENP Action Plans*), инструменте који укључују и дубљу политичку и економску интеграцију.

На сличан начин на који је „разлика у дискурсу“ представљала препреку у заснивању правног и политичког оквира односа ЕУ и Русија, политику ових субјеката према суседима такође је одликовала разлика у приступу. ЕУ је своју политику суседства засновала на концепту „региона у изградњи“, групишући суседне државе у регионе – Нордијски, Балтички,

---

commonsplaces, Nizhny Novgorod Linguistic University, 2006. Наведено према Medvedev Sergei, „The Stalemate in EU-Russia Relations - Between ‚Sovereignty‘ and ‚Europeanization‘“, op. cit. p. 224.

³⁰² Ibid, op. cit. p. 224.

³⁰³ Commission of the European Communities, „Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours“, Brussels, March 11, 2003., Интернет http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/com03_104_en.pdf, приступљено 19.06.2015. године.

Црноморски и Каспијски регион и друге групације по основу географске припадности, са различитом врстом и различитим интензитетом сарадње са ЕУ. По једној анализи немачког института за спољну политику, ЕУ политика суседства има циљ спречавање настанка дихотомије „ширење/укључивање, суседство/искључивање” у односу према окружењу због чега она подразумева укључивање суседних земаља у политичке процесе у чијем средишту је ЕУ, тј. „пројектовање нормативних искустава регионалне интеграције” ЕУ на суседне државе.³⁰⁴ По овом ставу, ЕУ формира „мозаик дијалога и механизма вишестране сарадње” да би створила „заједничке управљачке структуре како са земљама које прихватају *acquis communautaire*, тако и са онима са којима о правној хармонизацији засебно преговара.³⁰⁵ По другим комплементарним тумачењима која у први план стављају безбедносни аспект политике ЕУ, европска политика суседства се тумачи и као „стратегија глобалног управљања ризицима” којом „ЕУ настоји да смањи претње из спољашњег окружења ширењем својих бирократских норми и правила”.³⁰⁶ Делимично због чињенице да није прихватала једнаки статус са источноевропским

---

³⁰⁴ Vietor Marcel, „Ever Closer? Enlargement, Neighborhood, and the Question of “European Identity”, in: Almut Möller (ed.), *Crossing Borders. Rethinking the European Union’s Neighborhood Policies*, Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik, DGAP analyse N° 2, Berlin, August 2011, p. 15. Наведено према Makarychev Andrey, „Russia – EU: Competing Logics of Region Building”, DGAP analyse N° 1, March 2012, *Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik*, Berlin, 2012, op. cit. p. 13.

³⁰⁵ Mangott Gerhard, Westphal Kirsten, „The Relevance of the Wider Black Sea Region to EU and Russian Energy Issues”, in: Hamilton Daniel, Mangott Gerhard (eds.), *The Wider Black Sea Region in the 21st century: Strategic, economic and energy perspectives*, Center for Transatlantic Relations, Washington DC, 2008, p. 157. Наведено према Makarychev Andrey, „Russia – EU: Competing Logics of Region Building”, op.cit. p. 13.

³⁰⁶ „Под маском европских вредности, ЕУ спроводи карактеристичан бирократски империјализам којим настоји да измени и делимично контролише своје суседство путем инструмената као што су Европска политика суседства, Заједнички простори, Енергетска повеља и тако даље. То је старомодна стратегија управљања ризицима усмерена ка контроли прилика уместо прилагођавања њима.” Medvedev Sergei, „The Stalemate in EU-Russia Relations - Between ‚Sovereignty’ and ‚Europeanization’”, op. cit. p. 224.

државама, а делимично због унутрашњих мотива ЕУ, Русија у структурама формираним на овај начин има статус спољашњег субјекта.

Европска политика суседства у Русији је тумачена у дискурсу класичне међународне политике у коме се регионализам тумачи као „политика формирања блокова или савеза у геополитичке сврхе“, посебно у случају „Централне и Источне Европе“ и „Ширег црноморског региона“ у којима је регионални приступ ЕУ тумачен као „стварње платформи за принудно везивање евроазијског пространства за експанзивни Запад“.³⁰⁷ Када је у ЕУ представљена иницијатива *Источно партнерство*, у мају 2008. године, са циљем унапређења политичких и економских веза ЕУ са државама од „стратешког значаја“ – Белорусијом, Украјином, Молдавијом, Грузијом, Азербејџаном и Јерменијом – изазвана су управо та подозрења у Москви, поред чињенице да је предлагач иницијативе Пољска која је један од противника ближе сарадње ЕУ и Русије. Осим тога и сама формулација „стратешки значај“ више упућује на војностратегијску него на привредну димензију односа.

Предлог декларације о покретању Источног партнерства одбацио је идеју да је она увод у ширење ЕУ, али је навео да она „пружа основ за потписивање Споразума о придруживању са ЕУ.“³⁰⁸ Неколико месеци после представљања ове иницијативе, у августу 2008. године, Русија је војно интервенисала у Грузији, једној од предложених учесница. Ова интервенција је, заправо, само временски корелирала са иницијативом која није била повод за њу (то је био напад грузијског режима на северне провинције, а узрок је геополитичке и војностратегијске природе), али су

---

³⁰⁷ Makarychev Andrey, „Russia – EU: Competing Logics of Region Building“, op.cit. p. 6.

³⁰⁸ „Промовисањем иницијативе ЕУ је навела да су заједничке вредности биле кључни критеријум одабира држава. У образложењу зашто је Белорусија позвана, представницима медија је образложено да би у супротном Русија ојачала свој утицај у овој земљи.“ Rettman Andrew, „Values to form core of EU ‚Eastern Partnership‘“, EU Observer, 18. MAR 2009, Интернет, <https://euobserver.com/foreign/27799>, pristupeno 12.03.2016. godine.

наведене околности указале до каквих последица по једну државу води разлика регионалних приступа. До прекида борби и обуставе непријатељстава довела је дипломатска активност ЕУ на основу *Плана од шест тачака* француског председника Николаса Саркозија са којим су се сукобљене стране сагласиле 12. августа 2008. године после чега су преговори о покретању иницијативе настављени у оквиру ЕУ.

Русија је своју регионалну политику засновала у дискурсу традиционалне међународне политике у коме је тумачила и политику суседства ЕУ, настојећи да сачува доминантни утицај у постсовјетском простору и задржи контролу над стратешким опредељењем суседних постсовјетских држава. Москва је још 1990-их година започела стварање мултилатералних механизма под својим вођством – Заједницу независних држава, Евроазијску економску заједницу, Јединствени економски простор и Организацију уговора о колективној безбедности – чије се чланство касније често преклапало са учесницама иницијатива покретаних од стране ЕУ.

У анализи развоја регионалног приступа Русије Андреј Макаричев је закључио да је он временом постајао прагматичнији, уз смањени конфронтациони моменат и већу спремност на договор.³⁰⁹ У стратегијским документима 2000. године је, на пример, „Шири Медитеран” био подручје на коме је Русија планирала интензивно ангажовање, да би се у истоврсним документима 2008. године Русија задржала на црноморском и каспијском региону. Пасивност Русије током тзв. Арапског пролећа 2011. године, по Макаричеву, доказала је постепено одустајање Москве од медитеранског подручја. Русија је, по њему, протоком времена све чешће афирмисала принцип који је наводио руски министар спољних послова Сергеј Лавров –

---

³⁰⁹ Makarychev Andrey, „Russia – EU: Competing Logics of Region Building”, op.cit. p. 5.

„регионална решења за регионалне проблеме“.³¹⁰ Овај принцип првенствено исказује став према политици САД, „нерегионалне силе“ у постсовјетском простору, као и на сарадњу ЕУ са географски релативно удаљеним кавкаским и средњеазијским државама док је Русија, са друге стране, проблеме током Арапског пролећа препустила регионалним субјектима на решавање.

Иако је појавни облик регионалне политике ЕУ и Русије различит а стратегије делују супротстављено оба приступа у односу према мањим, пре свега источноевропским земљама, одражавају исту спољнополитичку логику. Према трећој земљи и Москва и Брисел поступају са готовим решењима, у случају ЕУ са правним тековинама и постојећом регулативом а у случају Русије са регионалном блоковском дисциплином и лојалношћу Москви. Речима Андреја Макаричева, приступу ЕУ једнако као и приступу Русије недостају „елементи интересубјективне интеракције са суседима“ због чега је Источно партнерство више инструмент политике ЕУ него заједнички форум за сарадњу, као што је и Царинска унија више одраз руских амбиција него заједнички и координисани приступ постсовјетских држава.³¹¹

Политика суседства је остала одвојена од политике ширења ЕУ али је узроковала подорзење у Москви из једног посебног разлога. Наиме, надметање САД и Русије за утицај у постсовјетском простору временски је корелирало са усвајањем Стратегије европске политике суседства.³¹² ЕУ је

---

³¹⁰ Ibid, op. cit. p. 5.

³¹¹ Ibid, op. cit. p. 1.

³¹² У време усвајања ове стратегије Москва је у читавом постсовјетском простору била у стратешкој дефанзиви. Осим ширења НАТО САД су у читавом низу бивших република СССР финасирале програме развоја цивилног друштва и демократије који су у неким државама довели до тзв. обојених револуција и доласка на власт прозападних руководстава одлучних да те државе интегрише у НАТО и ЕУ. Обојена револуција („Револуција ружа“) у Грузији је изведена 2003. године, „Наранџаста револуција“ 2004. у Украјини, „Револуција

прокламовала ову политику у јеку настојања САД да бивше републике СССР укључи у прозападни блок. Државе које су промениле оријентацију груписале су се у тзв. антихегемонске коалиције, које су за циљ имале сузбијање (хладноратовски термин је био *containment*) руског утицаја у постсовјетском простору.³¹³

Због преклапајућег чланства ЕУ и НАТО, Москва није имала поуздану гаранцију да европска држава у односу према постсовјетској држави наступа као чланица ЕУ а не као чланица НАТО. Према томе, није било могуће утврдити узроке одобравања економске помоћи бившој републици СССР, да ли у конкретном случају она значи спровођење политике суседства ЕУ или подршку прозападним снагама у тој држави, охрабривање реформе безбедносног сектора по обрасцу НАТО савеза и подстрек за прикључење НАТО-у. Нарочито у државама као што је Украјина, где је подршка јавног мњења била подељена између прозападних и проруских политичких снага док су САД водиле готово нескривени „политички инжињеринг“ настојећи да створе предуслове за укључење државе у НАТО савез.³¹⁴ Европска политика суседства би могла бити, теоријски поматрано, идеалан оквир за „кријумчарење“ НАТО утицаја у постсовјетском простору. Кроз бенигну политику организације без војног предзнака, економска сарадња са постсовјетским државама могла је бити вођена у циљу стварања услова за придруживање војном савезу. Таква перцепција Москве је

лала” у Киргистану 2005. године; осим тога 2005. године је забележен неуспешан покушај обојене револуције у Узбекистану.

³¹³ У јуну 2001. године са седиштем у Кијеву основана је Организација за демократију и економски развој – ГУАМ, коју су сачињавале Грузија, Украјина, Азербејџан и Молдавија. У децембру 2005. године, такође у Кијеву, основана је Заједница демократског избора са источноевропским државама које су у том тренутку гравитирале ка Вашингтону или су већ биле чланице НАТО савеза – Естонија, Летонија, Литванија, Украјина, Молдавија, Грузија, а поред њих и Македонија, Руминија и Словенија. (посматрачки статус поред осталих имају САД, ЕУ, Азербејџан и Пољска).

³¹⁴Више о политици САД према Украјини у последњој деценији видети у другом делу овог поглавља.

нарочито била подстакнута чињеницом да је после 2008. године и самита НАТО у Букурешту, када су Немачка и Француска зауставиле процес интеграције Украјине и Грузије у овај савез, политику Запада у постсовјетском преостору знатно офанзивније од НАТО савеза водила ЕУ кроз различите политичке инструменте као што је Политика суседства, Источно партнерство и други.

Иако је после Хладног рата политика НАТО савеза била неупоредиво најзначајнији проблем у односима Русије и Запада, околности су довеле до ситуације коју је неколико година пре тога било тешко претпоставити, да ће поступак ЕУ изазвати ексалацију кризе у односима. Током самита Источног партнерства у Виљнусу у новембру 2013. године ЕУ је Украјини понудила потписивање споразума о придруживању са ЕУ што је украјинска влада одбила. Први протест против ове одлуке владе и председника Виктора Јануковича на кијевском тргу „Мајдан“ одржан је 21. новембра 2013. године, после чега су демонстранти предвођени прозападним опозиционим снагама са једне стране и државне снаге безбедности са друге, појачавали интензитет сукоба у који су се изјавама и другим поступцима укључили званичници САД, ЕУ и Русије.³¹⁵

---

³¹⁵ Покушај насилног разбијања демонстрација од стране државних безбедносних структура „Сенат САД је назвао ‚одвратним‘, Европски парламент је усвојио резолуцију којом заговара успостављање безвизног режима са Украјином. (...) Русија је Украјини безусловно понудила зајам од 15 милијарди евра и смањење цена природног гаса са 400 на 268,5 евра по кубном метру.“ Portnov Andriy, „Ukraine’s ‘Eurorevolution’ – Chronology and Interpretations“, *Russian Politics and Law*, Vol. 53, No. 3, Taylor & Francis Group, 2015., op. cit. pp. 11-13.

4.1.4. Место и улога ЕУ у „мултивекторској“ спољној политици Руске Федерације

У више наврата од Путиновог доласка на власт 2000. године у академским и политичким круговима се говорило да НР Кина може да обезбеди услове за модернизацију Русије у једнакој мери као и ЕУ, а да при томе, за разлику од ЕУ, Кина нема инхибиције које проистичу из савезништва са САД. Тезу о Кини као алтернативи ЕУ за Русију користили су једнако и европски и руски политичари, први да би аргументовали непостојаност Русије у односу са ЕУ, а други да би задржали уверење да Русија има алтернативу и да сарадња са ЕУ није једини излаз из постојећих проблема.³¹⁶ Догађај који је подстакао ову расправу било је потписивање уговора о испоруци руског гаса Кини у новембру 2014. године и изградњи гасовода *Моћ Сибира*. Овим уговором Гаспром се обавезао да испоручује 30 милијарди кубних метара природног гаса годишње, након што се у мају исте године обавезао да испоручује по 38 милијарди кубних метара гаса годишње почевши од 2018. године и завршетка изградње инфраструктуре. Русија се наведеним уговорима обавезала да испоручује гас из сибирских налазишта, али је такође наведено да ће део испорука Кини бити вршена и

---

³¹⁶ „На више начина кинеско-руска сарадња је резултат природне комплементарности интереса и давно је претходила постојећем периоду тензија са САД. Ипак, све веће удаљавање од САД упућује Москву и Пекинг на продубљивање сарадње у другим, проблематичнијим областима. (...) Осим економске сарадње, Москва и Пекинг имају сличну политичку културу и поглед на свет, са нагласком на апсолутизовању државног суверенитета и осуди политичких и војних интервенција САД ради промене режима у страним државама. (...) Кина и Русија такође успостављају нове међународне форуме који им дају значајнију улогу у писању правила међународне сарадње у 21. веку.” Mankoff Jeffrey, „Sino-Russian Cooperation”, *Global Forecast 2016, Center for Strategic and International Studies*, Washington 2015, pp. 46-49.

из налазишта са којих је до сада снабдевана Европа, што је протумачено као „заобилажење” и „игнорисање” Европе.³¹⁷

Став о Кини као алтернативи ЕУ има логичку основу с обзиром на односе Кине и Русије у протеклим годинама. Две државе су 2001. године потписале *Уговор о добросуседским односима, пријатељству и сарадњи*, стратешки споразум са роком важења од 20 година. Међусобна трговина је од тог периода бележила незапамћен раст с обзиром да је већ у прве 4 године од потписивања споразума њена вредност увећана 8 пута. Русија и Кина су сарађивале у међународним организацијама, основале Шангајску организацију за сарадњу (ШОС), форум БРИК (Бразил, Русија, Индија и Кина) и заједнички тражиле реформу међународног монетарног система, смањење америчког и повећање свог гласачког удела у ММФ-у. Током наведених дипломатских активности Русија и Кина су складно спроводиле тзв. меко уравнотежавање политике САД, политику сузбијања америчког утицаја без отвореног сукоба, служећи притом као чвориште окупљања држава незадовољних америчком спољном политиком. Као последица сарадње, у протекле две деценије на међународној агенди готово да није било могуће наћи питање о коме Москва и Пекинг имају суштински различит, а још мање супротстављен став.³¹⁸

---

³¹⁷ Financial Times, „Putin snubs Europe with Siberian gas deal that bolsters China ties”, November 2014. 28/11/2014 <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/79eeabb0-6888-11e4-acc0-00144feabdc0.html#axzz3TJKiAk53>, приступљено 27.02.2015. године.

³¹⁸ Током ратних сукоба у источној Украјини и тензија због оптужби да Москва не поштује одредбе договора из Минска, кинески амбасадор у Белгији Кју Ксинг дао је изјаву кинској медијској агенцији Синхуа у којој је рекао да би Запад требало да узме у обзир легитимне безбедносне обзире Русије у украјинској кризи, као и да би требало да одустане од „менталитета нултог збира” у односу са Русијом. Преносећи ову изјаву, агенција Ројтерс је окарактерисала као неуобичајено искрено и отворено исказивање подршке позицији Москве у украјинској кризи. Reuters, „Chinese diplomat tells West to consider Russia's security concerns over Ukraine”, <http://www.reuters.com/article/2015/02/27/us-china-ukraine-idUSKBN0LV0H120150227>, приступљено 27.02.2015. године.

Поред резултата у досадашњој сарадњи, неке структуралне промене у савременој међународној политици утичу на јачање кохезије стратешког партнерства Русије и Кине. Два подухвата САД, део стратегије окупљања савезничких држава у циљу очувања глобалне доминације, стварају императив јачег стратешког везивања Москве и Пекинга. У питању су Трансатлантски трговински и инвестициони споразум (*Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP)*) и Транспацифичко партнерство (*Trans-Pacific Partnership (TPP)*), којима Вашингтон настоји да ојача своје савезничке аранжмане у Западној Европи и Источној Азији и консолидује своју позицију глобалног хегемона у економској сфери.³¹⁹ По мишљењу еминентних руских истраживача, овим поступцима САД стварају се „геополитички макроблокови“ који са једне стране обухватају САД и савезнике а са друге Кину, Русију, Индију, Иран, Казахстан и друге државе централне Евроазије. Под овим условима, Русија се по Сергеју Караганову „помера са европског културног и спољноекономског курса ка евроазијском“.³²⁰ Ово кретање ће, по Караганову оставити Европу подељеном и несигурном са растућом нестабилношћу, што је требало да се спречи потписивањем Уговора о европској безбедности на начин на који је Медведев аргументовао 2008. године.

Коментаришући расправе у оквиру руске академске заједнице о различитим „векторима“ руске спољне политике, руски министар спољних

---

³¹⁹ Потписници Трансатлантског трговинског и инвестиционог споразума су САД и ЕУ, а транспацифичког партнерства САД и Аустралија, Нови Зеланд, Малезија, Сингапур, Вијетнам, Брунеј, Канада, Мексико, Чиле, Перу и Јапан. Више о природи ових аранжмана, нарочито Трансатлантског трговинског и инвестиционог споразума и утицају одредаба овог споразума на однос корпорација и држава у САД и ЕУ, у другом делу овог поглавља.

³²⁰ „Русија, које је касно начинила заокрет ка истоку сада убрзава због застоја у односу са Западом. Овај заокрет постаје не само економски него и политички, а потенцијално и друштвени и цивилизацијски. Заправо, Азија, која је у мислима Руса увек била повезивана са заосталошћу, сиромаштвом и незакоњем, данас се појављује као симбол успеха.“ Karaganov Sergey, „Eurasian Way Out of the European Crisis“, *Russia in Global Affairs*, 8 june 2015, op. cit.

послова Сергеј Лавров је одбацио став да постоји „непосредни сукоб европског и азијског вектора руске дипломатије”.³²¹ Супротстављеност ових аспеката руске спољне политике је по њему вештачка и исконструисана због чега је подсетио на „вишесмерну оријентисаност” као кључни принцип руске спољне политике у важећим стратегијским документима. За Лаврова „поштовање овог принципа значи само једно: сваки вектор има вредност по себи и сви обрасци међусобног искључивања или ‚компензовања’ вектора су неприхватљиви.”³²² Поред става да европски и азијски правац руске спољне политике нису алтернативни један другоме, Лавров заступа став да се односи са Европом не могу тумачити као „развојна стратегија” док је Азија друга, ауторитарна и назадна алтернатива. Доказивањем да је интеграција Русије у азијско-пацифичке међународне структуре могућа „само преко економског развоја Сибира и руског далеког истока”, Лавров је тврдио да је и азијски вектор такође развојна стратегија због чега не постоји квалитативна разлика у односу на европски.³²³

Лавровљева теза да сваки вектор има свој развојни потенцијал је у том смислу основана, с обзиром да се не може очекивати да Русија у сарадњи са ЕУ развије руски далеки исток који се морем граничи са Јапаном. Међутим, чињеница да сваки вектор има развојни потенцијал не значи да је он једнаке вредности на сваком правцу нити да га Русија може искористити у једнакој мери. Лавровљева теза афирмише „вишесмерну оријентисаност” државе на почетку 21. века, насупротив једносмерној, чисто европској

---

³²¹ Lavrov Sergei, „The Rise of Asia and the Eastern Vector of Russia’s Foreign Policy”, *Russia in Global Affairs*, Vol. 4, No. 3, jul–sep 2006, op. cit. 69.

³²² „Сваки вектор руске спољне политике подразумева решавање специфичних задатака. Колико год да односи са ЕУ могу постати проблематичним, они не могу бити замењени односима са другим партнерима. Исто правило важи и за све друге векторе, укључујући азијски и северноамерички.” Ibid, op. cit. 69.

³²³ Ibid, op. cit. p. 70.

оријентацији из ранијих периода руске историје. Међутим, распоред руског становништва, саобраћајно-транспортна и производна инфраструктура, указују да је Русија по многим објективним одликама и даље превасходно европска држава.³²⁴

Поред резултата руско-кинеског стратешког партнерства Кина није реалистична алтернатива ЕУ јер Русија, услед географских ограничења, нема могућности да искористи развојни потенцијал најдинамичније националне привреде на свету. Пре свега, Русија и Кина су територијално суседне државе, али је привредни и политички центар Русије хиљадама километара далеко од Кине што, упркос глобализацији и „компресији времена и простора“ и даље представља значајан ограничавајући фактор. Анализа распореда руских железничких рута, друмских веза и гасовода, показује да је тек по један крак наведених комуникација упућен на исток док је карта западног дела Русије прекривена унакрсним рутама ка Европи.³²⁵ Историјске и савремене студије указују да у Сибиру и Далеком истоку Русија никада није изградила праву државну инфраструктуру и да

---

³²⁴ На почетку 20. века, британски географ Халфорд Макиндер је закључио да „Срце Континента, а нарочито његови отворенији, западни региони, има много боље везе са Европом и Арабијом него са Кином и Индијом“, као и да нема „ничег налик јаким природним баријерама“ као што су Сибир и Тибетанска висораван. „У стварности, Русија – права Русија која је дала више од 80 одсто војника за руске армије током прве три године Великог рата – је кудикамо мања него што једноставна представа са карте наговештава. Русија која представља историјску домовину руског народа лежи у потпуности у границама Европе, и заузима свега половину онога што називамо европским делом Русије.“ Макиндер, Ц. Халфорд, *Демократски идеали и стварност*, Метафизика, Београд 2009. године, стр. 108-110.

³²⁵ „Степен развијености транспортне мреже на руском Далеком истоку је вишеструко мањи од остатка државе. Покривеност железницом је 72% мања од националног просека, дужина путева чак 80% мања, а слична неразвијеност одликује регионалну инфраструктуру ваздушног и поморског саобраћаја.“ Наведени подаци су из Путиновог говора у Владивостоку 23. августа 2002. године. Putin Vladimir, *Speech at the Meeting on the Social and Economic Development of the Far Eastern Federal District*, Интернет, http://eng.kremlin.ru/speeches/2002/08/23/0000_type82912type82913_151162.shtml, приступљ. 26.05.2009. године. Наведено према Филимоновић Миљан, *Спољна политика Руске Федерације – Путинова стратегија и међународне околности*, Инфинитас, Београд 2010., стр. 80-81.

14 од 17 милиона квадратних километара територије и даље има одлике колонизованог простора.³²⁶

Према званичним подацима „у Далекоисточном федералном дистрикту, на трећини државне територије живи око 5 процената становништва, тачније 7 милиона људи на 6 милиона квадратних километара. Процењује се да је од 1991. године, због слабе привредне, социјалне и инфраструктурне развијености руски далеки исток напустило од 10 до 15 процената тамошњег становништва, што уз постојање негативне стопе природног прираштаја указује на критичан степен демографског одлива.³²⁷ Негативан природни прираштај праћен је миграцијама становништва из суседних држава, пре свега Кине на руски далеки исток. У светлу наведених података, Лавровљева теза о једнаком значају европског и азијског вектора има политички и принципијелни значај, али према фактичком стању ствари, развојни потенцијал Европе је у руској спољној политици неупоредиво већи од развојног потенцијала Кине и других источноазијских држава. Најпосле, могуће је посматрати наведену научну дебату у Русији без уласка у „меритум“ расправе и разумети да је Лавров оспоравао тезе да је европски вектор значајнији од кинеског, док супротне тезе нису ни разматране, па самим тим нису ни критиковане.

Развој Сибира и руског далеког истока, по својим одликама више је пројекат „изградње државе“ (*state building*) него програм економског развоја.

---

³²⁶ У студији о улози Транссибирске железнице у историји Русије крајем 19. века, Стивен Маркс је закључио да овај инфраструктурни пројекат није био употребљен у Руско-Јапанском рату 1905. године нити је економски развио Сибир због чега је пао на оба кључна теста – војном и економском. Видети Bichsel Amanda J., „Marks Steven G., Road to Power Trans-Siberian Railroad and the Colonization of Asian Russia 1850-1917.” (review), *SAIS Review*, Volume 14, No 1, Winter-Spring 1994., pp. 187-190.

³²⁷ Процена да је руски Далеки исток напустило 10 процената становништва дата је у Menon Rajan, „The Sick Man of Asia – Russia’s Endangered Far East”, *The National Interest*, Fall 2003, pp. 93-105., Наведено према Филимоновић Миљан, *Спољна политика Руске Федерације*, стр. 80.

С обзиром да такав пројекат подразумева насељавање становништва, изградњу инфраструктуре и прекограничну сарадњу, рокови за остварење циљева се могу мерити деценијама што значи да се не могу спровести у року који је Русији потребан за реализацију плана социјално економског развоја и припрему за наступајући мултиполарни поредак. Само за развој поља природног гаса и изградњу гасовода „Моћ Сибира” ка Кини, према подацима агенције Ројтерс, потребно је око 55 милијарди долара и неколико година изградње.³²⁸

Поред наведеног, Кина не испуњава услове да у догледно време буде алтернатива ЕУ као извор савремених технологија потребних за модернизацију Русије. Кина је још увек у фази развоја када и сама са Запада прибавља најновије технологије и на основу њих развија сопствене. Без обзира на велики напредак, Кина у наредним годинама неће бити у могућности да технолошки сустигне или превазиђе ниво развоја ЕУ. Дакле, у два најзначајнија аспекта развоја Русије, стабилне испоруке енергената и увозу савремених технологија, Кина неће моћи да надомести улогу ЕУ у наредних неколико година. Анализа тока привредног развоја Русије и њених садашњих проблема указује да не постоји могућност брзе изградње инфраструктуре на азијском делу територије која би послужила као основ за коришћење развојног потенцијала кинеске и других далекоисточних економија. Русија, према томе, за постављене циљеве социјалног и економског развоја (Стратегија 2020) мора да потражи решење у развоју и ангажовању постојеће инфраструктуре која је повезује са Европом. Сарадња са Кином је дугорочно корисна, можда пресудна у смислу геостратегијског позиционирања Русије за предстојећи мултиполарни поредак, али није

---

³²⁸ Soldatkin Vladimir, Aizhu Chen, „Russia signs second China gas deal, but falling prices raise doubts”, *Reuters*, Интернет <http://www.reuters.com/article/2014/11/10/us-russia-china-gas-idUSKCN0IU17K20141110>, приступљено 10.11.2014. године.

довољна за решавање проблема социјално економског развоја и модернизације као најнепосреднијег проблема Русије на почетку 21. века.

У прилог тезе о првенству европског вектора у руској спољној политици над азијским, насупротив њиховој декларативној једнакости, сведочи и чињеница да је стратешко партнерство Русије и Кине и усклађеност њихових спољнополитичких поступака резултат специфичних историјских околности које су подложне променама. Заправо, неки од предлога кинеских званичника већ су указали на могућност разилажења стратегијских спољнополитичких циљева Русије и Кине. Наиме, у говору у Казахстану 7. септембра 2013. године, председник Кине Кси Ђинпинг предложио је пројекат „Пут свиле – економски појас“, заснован на „иновативном моделу сарадње“. Идеја и назив потичу од историјског трговачког *Пути свиле* који је повезивао Пацифик и Европу, преко територије Кине, држава Средње Азије и Блиског истока, Турске и Средоземног мора. Приликом предлагања пројекта у Астани кинески председник је навео 5 димензија сарадње држава географски позиционираних на овој традиционалној рути које обухватају: 1) политичку сферу – јачање политичке координације држава у региону; 2) инфраструктурну сферу – изградњу путних мрежа; 3) трговинску сферу – смањење трговинских ограничења, смањење трошкова трговине и инвестиција; 4) монетарну сферу – повећање девизних токова кроз плаћање у националим валутама; 5) сферу међуљудских контаката са повећањем директних веза између људи.³²⁹

С обзиром да су од 80-их година 20. века велику пажњу истраживача добиле хипотезе о Кини као главном такмацу САД и будућој суперсили, а

---

³²⁹ Qingsong Wan, „The Highest Good Is Like Water – How to Make the Silk Road Economic Belt an Area of Co-Development“, *Russia in Global Affairs*, No. 1, February 13, 2016., op. cit., Интернет <http://eng.globalaffairs.ru/number/The-Highest-Good-Is-Like-Water-17985>, прис. 12.03.2016. године.

да је, са друге стране, Кина показала изузетну уздржаност и, може се рећи, пасивност у спољашњим односима, пројекат „Пут свиле“ изазвао је велику пажњу истраживача с обзиром да је требало да укаже на стратегијске правце спољне политике Кине у будућности и, у ширем смислу, на пројектовану улогу Кине у свету. У том светлу, план Кси Ђинпинга деловао је на извештан начин разочаравајуће јер је садржао све типичне одредбе једног предлога о регионалној сарадњи без иједног конкретног пројекта или ближег одређења крајњег циља. Са друге стране, хипотезе о хегемонским аспирацијама Кине, које отелотворава овакав предлог пројекта, подразумевале су се јер је то било очекивано још са краја 20. века. У наредне две године после предлога ниједна суседна држава није подржала пројекат НР Кине, према запажању кинеских истраживача, чак ни на експертском или академском нивоу а нарочито не на званичном.³³⁰

У решавање овог проблема укључена је кинеска академска заједница која је 2015. године изнедрила документ под називом *Визија и поступци заједничке изградње економског појаса Пута свиле и поморског Пута свиле 21. века*, објављеног у марту 2015. године у издању неколико државних институција међу којима је и министарство спољних послова.³³¹ Допринос овог документа је у сједињењу пројеката поморског и копненог Пута свиле, али се ту углавном и исцрпљују новине. Предлог је поново имао 5 димензија сарадње идентичне оним у предлогу Кси Ђинпинга.

У односима Русије и Кине овај предлог је био прво иступање Кине из заједнички формиране регионалне структуре Шангајске организације за

---

³³⁰ „Требало би узети у обзир реалну ситуацију у евроазијском региону. (...) Стручњаци су одавно знали за негативан став чланица Заједнице независних држава и Шангајске организације за сарадњу према кинеским предлозима о билатералним или мултилатералним споразумима о слободној трговини. Оне су забринуте због могућности да простор слободне трговине са Кином доведе до уништења њихових индустрија и пољопривреда и да им узрокује велике економске губитке. Ако би Пут свиле био усмерен ка стварању зоне слободне трговине, лако је замислити резултат” Ibid, op. cit.

³³¹ Ibid, op. cit.

сарадњу и самостални предлог Пекинга државама Средње Азије, бившим републикама СССР, чланицама Заједнице независних држава и Евроазијске економске уније. Додуше, заједно са представљањем пројекта покренута је и расправа о начинима спајања овог пројекта са економским интеграцијама под вођством Русије, али је чињеница да је ова иницијатива могла произићи из било ког заједничког оквира Кине и Русије и да је Пекинг свесно издвојио иницијативу као самосталну. Поред тога, пројектована траса трговачког пута представља алтернативу копненој транзитној линији преко Русије која је, барем политички и административно посматрано, знатно повољнија јер се пут од Пацифика до Централне Европе може регулисати споразумом са једном државом за разлику од више десетина међусобно супротстављених држава Средње Азије и Блиског истока у пројекту Пута свиле.

Два месеца после објављивања новог кинеског предлога, у мају 2015. године изнета је *Заједничка изјава Руске Федерације и НР Кине о спајању Евроазијске економске заједнице и Економског појаса Пута свиле* којом су се потписнице сагласиле да дугорочни циљ буде успостављање зоне слободне трговине Евроазијске економске заједнице и Кине. Поједини кинески истраживачи тумачили су однос Пута свиле и ЕЕЗ у светлу дешавања која су пратила покретање програма Источно партнерство ЕУ 2008. године и проблема које је овај програм узроковао у односима ЕУ и Русије. На основу те аналогије закључили су да се пројекат „Пут свиле“ суочава са истом опасношћу „дуплирања регионалних интегративних механизма“ и препоручили да би Русија и Кина требало да „избегну понављање грешака ЕУ и Русије“.³³²

---

³³² Ibid, op. cit.

Кинески пројекат „Пут свиле“ указао је да, поред недостатка инфраструктуре у азијском делу Русије као основе за коришћење развојног потенцијала Кине, и поред недостатка савремених технологија у Кини које су потребне за модернизацију руске економије, постоји још један разлог зашто азијски вектор није подобан као замена за европски, а то је потенцијали раст хегемонских тежњи Кине као природна последица пораста њене привредне моћи. Консолидација америчких савезничких аранжмана кроз договор о Трансатлантском трговинском и инвестиционом партнерству и Транспацифичком партнерству утиче на Кину да се окрене ка унутрашњем простору Евроазије. Али као што је могуће да ће се Кина окренути континенталним државама у тражењу савезништва, могуће је и преусмеравање кинеских хегемонских амбиција са Јужнокинеског мора и држава Индокине ка простору Средње Азије.

Због свега наведеног, на основу препознатих развојних потенцијала Европе и развијености руске инфраструктуре у европском делу државе, мултивекторски приступ Русије се у овом конкретном случају пре може тумачити као „евроазијски излаз из европске кризе“ (Сергеја Караганов) него као источна алтернатива Европској унији у концепту развоја и модернизације земље.³³³ Зато је Караганов у свом тексту закључио да је „Русија закаснила са економским окретом ка Азији“ јер је он био узрокован проблемима са Западом а не аутономним мотивима.³³⁴ У том смислу је коришћење потенцијала западног вектора конципирано као стратегија развоја Русије док источни вектор служи као корективни механизам који свој пуни потенцијал може остварити тек у дугорочном периоду.

---

³³³ Karaganov Sergey, „Eurasian Way Out of the European Crisis“, *Russia in Global Affairs*, 8 june 2015, Интернет <http://eng.globalaffairs.ru/pubcol/Eurasian-Way-Out-of-the-European-Crisis-17505>, приступљено 26.03.2016. године.

³³⁴ Ibid, op. cit.

На значај привредне међузависности ЕУ и Русије и инфраструктурних претпоставки за фаворизацију западног вектора руске спољне политике, указује и говор руског председника Владимира Путина на конференцији за штампу уочи потписивања договора о Четири заједничка простора Русије и ЕУ 2003. године. Путин је примарни значај у спољној политици Русије дао Европи напоменувши посебно да она као главни и природни партнер има приоритет у односу на САД и Азију. „За нас Европа је главни трговински и економски партнер и наш природни, најзначајнији партнер, укључујући и у политичкој сфери. Русија се, најпосле, не налази на америчком континенту него у Европи. Русија је заинтересована за развој односа са партнерима у САД и на целом америчком континенту, као и у Азији, али наравно, првенствено у Европи.”³³⁵

На исти начин, пет година касније, приликом представљања иницијативе, Медведев је дефинишући циљеве дугорочне економске политике Русије навео да се у њиховом испуњавању Русија превасходно ослања на Европу. „Та политика је усмерена ка пуној и свеобухватној модернизацији свих кључних области индустрије и инфраструктуре. Говоримо о технолошкој револуцији и у овом контексту један од наших јасних приоритета је сарадња са европским државама.”³³⁶ Осим економске сарадње, Медведев је имајући у виду културолошку и цивилизацијску блискост, по његовим речима „исте вредности и исте изворе права”, изразио тежњу да у будућности Европа и Русија имају „исти политички језик”.³³⁷

---

³³⁵ Lynch Dov, „Russia's Strategic Partnership with Europe”, *The Washington Quarterly*, Spring 2004, op. cit. p. 99

³³⁶ Medvedev Dmitry, „Speech to German political, parliamentary and civic leaders”, Berlin, op. cit.

³³⁷ „У том смислу желео бих још једном да нагласим да руска и европска демократија имају исте корене. Ми делимо исте вредности и исте изворе права: римско, немачко и француско право. Раније сам говорио да је демократија увек обликована историјом и националним

Осим принципијелно изражене тежње Медведев је у Евиану дао и конкретан пример и могући образац блиске сарадње у условима када су САД и ЕУ имале различит став према улози Запада у грађанском рату у Грузији у августу 2008. године. Русија и ЕУ су, по њему, „поступале на проактиван и координисан начин са осећањем одговорности за заједничку европску будућност” што је показатељ „прагматичне сарадње Русије и Европске уније” насупрот политици САД које су приказале неконструктиван и непријатељски приступ у односима са Русијом.³³⁸

Делимично зато што је први говор приликом представљања иницијативе био изнет у Немачкој, а делимично због улоге коју Немачка има у ЕУ, Медведев се у Берлину често враћао на односе Русије и Немачке карактеришући их као парадигму односа Русије са Европом као целином. По његовом мишљењу историјски значај руско-немачког помирења после Другог светског рата је потцењен у односу на француско-немачко помирење.³³⁹ Из свих Медведевљевих напомена током говора, чини се да је

особеностима. Ми имамо заједничку историју и делимо исте хуманистичке вредности. Ово заједничко поимање је основа која нам омогућава да говоримо не само истим језиком права или пословања него, надам се, и истим политичким језиком.” Ibid, op. cit.

³³⁸ „Догађаји из протекла два месеца су трагични али у исто време они су добар показатељ прагматичне сарадње Русије и Европске уније. Када су Русија, Европа и цео свет били затечени кризом на Кавказу, ми смо успели да поступамо на проактиван и координисан начин са осећањем одговорности за нашу заједничку европску будућност. Посебно напомињем отворену и одговорну акцију француског председника Николаса Саркозија. (...) Протекла два месеца су нам јасно показала ко је спреман да притекне Русији у помоћ током кризе, ко нам је пријатељ а ко није. (...) Желимо да верујемо да је ова трагична страна историје Кавказа затворена. Још једном желим да нагласим позитивну улогу ЕУ у решавању кавкаске кризе. У време када друге силе у свету нису имале добру вољу или могућност да то учине, у ЕУ смо нашли активног, одговорног и прагматичног партнера. Мислим да то доказује зрелост односа Русије и ЕУ.” Medvedev Dmitry, „Speech at World Policy Conference”, Evian, op. cit.

³³⁹ „Русија и Немачка су две европске државе које су прошле кроз тешке периоде у прошлости. Корак по корак ове државе су изградиле међусобно поверење и притом поставиле јединствени пример за Европу учинивши пуно на успостављању климе повећаног поверења широм европског континента. Упркос трагедијама два светска рата успели смо да дођемо до коначног историјског помирења двеју земаља. За то је било потребно време, али важније од тога, хуманистички идеали и вредности које дели читава Европа и које су интегрални део културе Русије и уједињене Немачке. Слажем се са својим

тадашњи руски председник не само наглашавао обострану корисност добрих економских веза као аргумент за прихватање руског предлога о изградњи безбедносног поретка, него и да је апеловао на немачке званичнике суочавајући их са очигледним компаративним предностима које Берлин остварује у сарадњи са Русијом, чак и у односу на друге чланице ЕУ. Медведев је изнео конкретне показатеље раста обима трговине која је за шест година (2002-2008.) порасла четвороструко, као и перспективе сарадње које се огледају у заједничким пројектима руских и немачких научника на ширењу примењених научних достигнућа.³⁴⁰ Са друге стране, Немачка по структурним одликама као што је зависност од енергената, али и функционалним као што је економска усмереност на извоз, има императиве за очување улоге главног партнера Русије у Европи.

Према подацима Светске банке, немачка економија је на почетку 21. века постајала све зависнија од извоза на тржишта ван ЕУ. У укупном БДП Немачке удео прихода од извоза је порастао је са 33% из 2000. на 48% у 2010. години.³⁴¹ Услед наведених економских кретања, према анализи Ханса Кунднанија, „почевши од канцелара Шредера, Немачка је засновала своју спољну политику на економским интересима, посебно на потребама извозника.”³⁴² Шредерова политика, у наведеној анализи, тумачена је као

колегом, вицеканцеларом Штајнмајером, да односи Русије и Немачке у великој мери представљају однос Русије са Европом као целином.” Medvedev Dmitry, „Speech to German political, parliamentary and civic leaders”, Berlin, op. cit.

³⁴⁰ „Даме и господо, билатерална трговина Русије и Немачке је порасла четвороструко у протеклих 6 година. Прошле године је достигла рекорд од преко 52 милијарде долара. Немачка је највећи извозник у Русију од чега су 90% возила, опрема и производи од метала. Наша држава ће у наредним годинама постати други највећи извозник у Немачку, после САД, чиме ћемо престићи Кину. Немачка је такође једна од водећих инвеститора у Русију у области реалних инвестиција са већ достигнутих око 28 милијарди евра. (...) Очигледно је да постоје одлични изгледи за заједничке пројекте руских и немачких научника. Увођење у употребу и ширење примењених достигнућа и ефикасно коришћење заједничког интелектуалног власништва су од посебног значаја у овој области.” Ibid, op. cit.

³⁴¹ Kundnani Hans, „Leaving the West Behind”, *Foreign Affairs*, Vol. 94, Issue 1, Jan/Feb 2015., op. cit. (html верзија текста, доступна на академској бази „Кобсон”)

³⁴² Ibid, op. cit.

варијанта „Источне политике“ Вилија Брандта и названа је „*Wandel durch Handel*“ (Промена кроз трговину). Једна од најважнијих последица ове политике било је покретање програма сарадње ЕУ и Русије „Партнерство за модернизацију“ 2010. године који је заснован на препознатим потребама Русије и капацитетима Немачке да „Русију снабдева технологијом која је потребна за модернизацију економије“.³⁴³ У прилог користи коју Русија остварује од ове сарадње, и посебно у циљу идентификовања руских интереса, корисно је запажање заменика руског министра енергетике Милова да се пораст производње нафте у Русији може у потпуности приписати „западним компанијама, страним инвестицијама и приватним компанијама“ што се не може рећи за компаније у државном власништву.³⁴⁴

Овакав приступ односима са Русијом одредио је и политику Немачке током кризе у Украјини. Месец дана после почетка протеста у Украјини, на самиту ЕУ 20. децембра 2013. године, Немачка и Француска су одбиле предлог Литваније да се у закључцима помене могућност пријема Украјине у ЕУ и, насупрот томе, суспендовани су преговори о споразуму о придруживању са Украјином.³⁴⁵ Услед наведених дешавања припадници украјинске прозападне опозиције све чешће су изражавали разочарење политиком ЕУ, а посебно Немачке која је схваћена као кључни заговорник умерене политике према Москви.³⁴⁶ Од протеста на тргу Мајдан утицајни привредни лобији у Немачкој, првенствено тзв. Комитет за источноевропске економске односе, вршили су притисак на канцеларку

---

³⁴³ Ibid, op. cit.

³⁴⁴ Haslam Jonathan, „A Pipeline Runs Through It“, *National Interest*, Nov/Dec2007, Issue 92, op. cit. p. 82.

³⁴⁵ Portnov Andriy, „Ukraine’s ‘Eurorevolution’ – Chronology and Interpretations“, *Russian Politics and Law*, Vol. 53, No. 3, Taylor & Francis Group, 2015., op. cit. p. 15.

³⁴⁶ „Очекивања практичне помоћи и/или посредовања ЕУ и њених чланица (нарочито Немачке) у решавању кризе повремено су замењивана разочарењем у Европу која је до сада само успевала да изрази своју „дубоку забринутост“. (...) Другим речима, „европски сан“ украјинског Мајдана не одговара постојећој визији региона и његове будућности у Бриселу или Берлину.“ Ibid, op. cit. p. 23.

Ангелу Меркел да не угрози привредну сарадњу Немачке са Русијом. Снагу и обим притиска привредних лобија на немачке власти илуструје чињеница да је извршни директор компаније Сименс, Јозеф Кесер (*Josef Käser*), непосредно после анексије Крима, посетио Владимира Путина у вили надомак Москве и уверио га да његова компанија неће дозволити да „мање турбуленције“ угрозе више од 160 година пословања Сименса у Русији.³⁴⁷

Политика Немачке у украјинској кризи, међутим, није била једнострана јер је управо Берлин био покретачка сила у изградњи јединственог приступа ЕУ према Русији и у поступку увођења санкција после обарања малезијског цивилног авиона изнад територије Украјине у јулу 2014. године. Меркел је упркос притисцима које је трпела од немачких пословних кругова, својих коалиционих партнера и великог дела немачке јавности, успела да политику ЕУ у украјинској кризи постави у складу са захтевима Вашингтона и доведе до санкција Русији.³⁴⁸ Не само да је резултат њене политике био евидентан него је успела, по неким аналитичарима, да прикаже ту промену природном иако је издејствована кроз борбу и компромисе у оквиру владајуће „велике коалиције“ у Немачкој, у односу према проруским пословним круговима и са јавношћу.³⁴⁹

---

³⁴⁷ Kundnani Hans, „Leaving the West Behind”, op. cit. (html верзија текста, доступна на академској бази „Кобсон”)

³⁴⁸ „Због санкција Меркел је суочена не само са индустријом него и са немачком јавношћу. Иако су у САД и другим европским државама оптуживали немачку владу за превише благ приступ према Русији, многи у Немачкој су сматрали да је њихова влада превише агресивна. Када је, на пример, немачки новинар Бернд Урлих позвао на појачавање санкција против Путина, примио је „поруку мржње” (*hate mail*) који га је оптужио за ратнохушкачко деловање. Чак је и Франк Валтер Штајнмајер, немачки министар спољних послова, који је дуго схватан као политичар наклоњен Русији, суочен са сличним оптужбама. Открића о шпијунирању немачких званичника од стране америчке Националне агенције за безбедност (NSA) само су појачали симпатије за Русију. Урлих је писао у априлу 2014. године: „кад руски председник каже да осећа опресију Запада, многи овде кажу „и ми такође.” Ibid, op. cit.

³⁴⁹ Pond Elizabeth, „Germany's Real Role in the Ukraine Crisis”, *Foreign Affairs*, Vol. 94, Issue 2, March 2015, op. cit. (html верзија текста, доступна на академској бази „Кобсон”) Овај чланак

Међутим, чак и са таквим приступом и покушајем да доведе до мирног решавања спора, Меркел је поново Русији дала одлучујућу улогу у безбедносним процесима у Европи. Наиме, настојећи да смањи тензије после отцепљења Крима, Меркел је у априлу 2014. године сазвала конференцију у Женеви на којој је Москва, пристанком да преговара, дала легитимитет новим украјински властима, што је за Запад био значајан корак. Са друге стране, место за столом обезбедило је Русији, по критичарима оваквог приступа Меркелове, „нелегитимну улогу у одлучивању о будућности жртве” због чега је Немачка, и поред улоге коју је имала приликом увођења санкција, изнова оптужена за политику „попуштања” (*appeasment*) Русији и сврставање на њену страну.³⁵⁰

Односи Немачке и Русије у време представљања Медведевљеве иницијативе, као и касније током ескалације Украјинске кризе, показали су да је економска комплементарност и енергетска међузависност двеју земаља, као структурални и материјални основ сарадње, временом надвладала чисто политички приступ других западних држава, првенствено САД, које нису упућене на Москву у остварењу неких од својих виталних интереса. У Немачкој је Русија пронашла не само добронамерног слушаоца идеје о новом безбедносном концепту у Европи, него и заступника тезе о потреби активнијег укључивања Русије у безбедносне процесе на Старом континенту.

У чланку објављеном крајем 2009. године у часопису *Moscow Times*, отприлике у време објављивања нацрта Уговора о европској безбедности, немачки дипломата Волфганг Ишингер је са тимом међународних стручњака анализирао стање и перспективе европског безбедносног

је био одговор на претходно наведени текст Ханса Кунднанија и садржао је тезу да је Кунднани пренагласио удаљавање Немачке од Запада.

³⁵⁰ Ibid, op. cit.

поретка. Ишингер је сматрао да несигурност која потиче из „недовршене безбедносне агенде Европе“ оставља делове континента небезбедним и спречава напредак у супротстављању најнепосреднијим безбедносним претњама.³⁵¹ Ниједан кључни проблем који је Ишингер навео у тексту – нуклеарно оружје, климатске промене или жаришне тачке у свету – по њему мора не може бити решаван без конструктивне улоге Русије. Он је представио тада новоосновану комисију Карнеги фондације за међународни мир, чији је био члан заједно са стручњацима из САД и Русије, са задатком да процени „капацитете постојећих институција за одговор на постојеће безбедносне изазове“.³⁵²

Политички циљ кључних субјеката у региону од Атлантика до Урала по Ишингеру би требало да буде „заједница народа у којој се сви слажу о томе са којим безбедносним изазовима се суочавају, верују да је сарадња кључна у борби против њих и озбиљно раде на превазилажењу препрека на том путу.“³⁵³ Ишингер је написао да његов став није заснован на претпоставци о неопходности „великог преиначења институција међу којима су и НАТО и ЕУ“, али би у општем интересу било успостављање нових облика безбедносне сарадње који би укључили „слободан проток добара и услуга – укључујући нафту и гас, капитал, људе и идеје“.³⁵⁴ Отприлике годину дана после представљања Медведевљеве иницијативе, Ишингерови аргументи скоро су у потпуности рефлектовали Медведевљеву анализу стања политичких односа у Европи и притом нагласили потребу активног укључивања Русије у кључне безбедносне процесе у Европи.

---

³⁵¹ Ischinger Wolfgang, Ivanov Igor, Nunn Sam, „Toward a Stronger European Security“, *Moscow Times*, December 08, 2009, op. cit., Интернет, <http://www.themoscowtimes.com/opinion/article/toward-a-strongereuropean-security/391058.html>, приступљено 25.06.2014. године.

³⁵² Ibid, op. cit.

³⁵³ Ibid, op. cit.

³⁵⁴ Ibid, op. cit.

Пре Ишингера о улози Русије у Европи у светлу Медведевљеве иницијативе писао је немачки политичар и бивши министар спољних послова Јошка Фишер који је користећи исте аргументе о улози Русије у решавању међународних проблема и међузависности ЕУ и Русије, саветовао Запад да „не одбија руски предлог о преговорима о европском безбедносном систему”.³⁵⁵ Успостављање стратешког партнерства са Русијом је по Фишеру у интересу Запада због чега би требало размишљати о пријему ове земље у НАТО. Овим поступком би „правила игре била промењена и читава лепеза стратешких циљева би била остварена – Европска безбедност, конфликти у суседству, енергетска безбедност, разоружање, спречавање ширења оружја за масовно уништење и тако даље. Да, такав корак би трансформисао НАТО. Али би трансформисао Русију још више”.³⁵⁶

Главни интерес Русије за овакав облик повезивања са Западом Фишер је проналазио у њеној упућености на Европу у реализацији постављених циљева развоја и модернизације. Додатна специфична тежина Фишерове анализе проистиче из његове улоге и доношењу одлуке о бомбардовању СРЈ 1999. године када је био на дужности министра спољних послова Немачке. Из те перспективе, после значајног удела у историјској епизоди која је пресудно утицала на обликовање политике Москве према Западу, Фишерови аргументи имају више кредибилитета с обзиром да представљају корекцију начина размишљања о овом проблему из претходног периода.

Позитиван став немачких и француских званичника, као и званичника ЕУ према предлогу преговора о изградњи новог безбедносног поретка био

---

³⁵⁵ Fischer Joschka, „Finding Russia’s place in Europe”, *The Guardian*, January 11, 2009, op. cit., Интернет <http://www.theguardian.com/commentisfree/2009/jan/11/russia-eu>, приступљ. 05.04.2014. године.

³⁵⁶ Ibid, op. cit.

је само један од чиниоца у обликовању става Запада. Већу политичку тежину, међутим, имао је став САД које нису имале ниједан од структуралних основа међузависности са Русијом – од посебних историјских веза, географске близине и економске комплементарности до енергетске зависности – па су у складу са тим политику формирале према својим политичким циљевима и амбицијама у Европи. Поред тога, предложена улога једног од три равноправна актера у безбедносном поретку Европе, са ЕУ и Русијом, била је мање него што су САД у тренутку изношења иницијативе имале па је Вашингтон, у сопственој перцепцији, био једини потенцијални губитник у случају прихватања руског предлога.

4.2 Улога САД у руском концепту новог безбедносног поретка у Европи

У обраћањима у Берлину и Евиану 2008. године, Медведев је значајан део говора посветио Европској унији и појединачно Немачкој и Француској као домаћинима скупова на којима је говорио, док је време посвећено САД, као једном од три кључна субјекта европског безбедносног поретка у његовој иницијативи, било несразмерно кратко и обележено изразито критичким тоном. Заправо, чак и у изнетим критикама у Берлину није поменут директно Вашингтон него „атлантизам као историјски принцип“, НАТО савез и друге „групе ексклузивног формата“, док је тон био непосреднији у Евиану због рата у Грузији који је претходио говору.³⁵⁷ У Евиану су већ употребљени термини „жеља САД да успостави глобалну владавину“, „унилатералне акције“, „униполарни синдром“, „совјетологија као параноја“, „растуће поделе у међународним односима“ и сличне које су указивале на јасну разлику коју је Медведев правио између ЕУ и САД, говорећи да се током рата у Грузији могло утврдити „ко нам је пријатељ а ко није“.³⁵⁸ Осим разлике у тону, говор у Евиану је обележила и критика

---

³⁵⁷ „Оснивачи овог система, оснивачи УН, показали су изузетну далековидост и успоставили УН као организацију у којој ће државе сарађивати на основама равноправности. Не постоји слична организација на свету и у наредним годинама неће бити успостављена. Покушаји замене УН „групама ексклузивног формата“ (као што се понекад предлаже) имали би потпуно деструктивни утицај на постојећи светски поредак. (...) Постоје разговори о замени даљег ширења НАТО на исток за „нешто друго“ али ја мислим да су то само илузије. Мислим да би у таквом случају наши односи са НАТО били потпуно подривени, нарушени за дуги низ година. Неће бити конфронтације, наравно, али ће цена свеједно бити велика и узроковаће озбиљну штету.“ Medvedev Dmitry, „Speech to German political, parliamentary and civic leaders“, Berlin, op. cit.

³⁵⁸ „У том контексту, мислим да је најбитније да смиримо страсти и напустимо реторику конфронтације која, као што знамо, пре или касније почне да живи свој живот. Сви добро

међународног финансијског система због утицаја нерегулисаног финансијског тржишта САД на избијање светске економске кризе која је у то време потресала свет.

Период од априла до октобра 2008. године (током кога је изнета Медведевљева иницијатива) био је парадигма две и по деценије односа Русије и САД после Хладног рата јер су за непуних 6 месеци односи осцилирали у готово несхватљивој амплитуди, у крајностима које су биле тешко замисливе и током 20. века. У априлу 2008. године, одржан је састанак руског председника Путина и председника САД Џорџа Буша на коме је усвојена *Декларација о америчко-руском стратешком оквиру*, тзв. Декларација из Сочија, којом су Вашингтон и Москва утврдили да на почетку 21. века „заједнички интереси превазилазе међусобне неспоразуме”.³⁵⁹ Непуна четири месеца после састанка у Сочију, током руске војне интервенције у Грузији у августу 2008. године, Комитет руководиоца америчког Савета за националну безбедност, у чијем саставу су били председник и потпредседник САД, разматрао је могућност

знамо да смо много пута у прошлости већ прошли кроз овакве размене „љубазности”. Мислили смо да су сви научили њихову бесмисленост до сада. Штавише, какво реално решење нам то даје у кризној ситуацији? То је све давно прошло време. Совјетологија је давно прошло време, али је совјетологија, као и параноја, опасна болест. И штета је што један део америчке администрације још увек болује од ње. Људи би требало да изучавају нову Русију а не да оживљавају совјетске фантоме. Али сигуран сам да „нови Фултон” и ново издање Хладног рата нису на дневном реду, без обзира колико дубоко су ови појмови укорењени у мисли појединих политичара. Протекла два месеца су нам јасно показала ко је спреман да притекне Русији у помоћ током кризе, ко нам је пријатељ а ко није. Не мислимо да се догодило нешто фатално или неповратно. Али дозволите ми да будем искрен: садашња ситуација представља акутну фазу трајне кризе евроатлантске политике изазване „униполарним синдромом”. ” Medvedev Dmitry, „Speech at World Policy Conference”, Evian, op. cit.

³⁵⁹ У декларацији је између осталог наведено: „Одбацујемо размишљање у хладноратовском обрасцу „нултог збира” када „оно што је било добро за Русију није било добро за Америку” и обрнуто. Уместо тога, посвећени смо заједничком раду са другим народима у одговору на глобалне изазове 21. века, водећи америчко-руске односе од стратешког такмичења ка стратешком партнерству”. Charap Samuel, „Beyond the Russian Reset”, *National Interest*, July/August 2013., op. cit. p. 39.

употребе силе у циљу спречавања напредовања руских трупа у Грузији.³⁶⁰ Конкретно, разматрана је могућност бомбардовања тунела кроз који су руске трупе улазиле у Јужну Осетију „као и други хирушки прецизни удари“.³⁶¹

Смену шефова држава у САД и Русији, пратио је нови талас отопљавања и захлађења у односима. На састанку у Женеви у марту 2009. године, амерички државни секретар Хилари Клинтон и руски министар спољних послова Сергеј Лавров притиснули су „дугме за ресетовање“ односа, при чему је дошло до гафа који се може тумачити као иронија момента, с обзиром да је на натпису на руском језику, услед грешке америчке стране, уместо речи „reset“ стајала реч која у преводу значи „преоптерећење“. Ипак, ова идеја америчког председника Обаме временски се подударила са Медведевљевој иницијативом што је, иако су биле различите по предмету и садржају, довело до својеврсног позитивног моментума у односима. Осим оснивања Билатералне председничке комисије која је била задужена за оперативно руковођење активностима сарадње, потписано је неколико споразума у областима од значаја за обе стране.³⁶² Већ у јануару 2010. године, мање од годину дана после „ресетовања“, Хилари Клинтон је у говору у Паризу одбацила идеје о изградњи новог безбедносног поретка у Европи, а исте године САД су у

---

³⁶⁰ Наведени подаци о састанку Савета за националну безбедност су из књиге Роналда Азмуса *Мали рат који је пољуљао свет: Грузија, Русија и будућност Запада*, Наведено према Charap Samuel, „Beyond the Russian Reset“, *op. cit.* p. 47.

³⁶¹ *Ibid*, *op. cit.* p. 47.

³⁶² „Кључни споразуми потписани у том периоду укључују: Нови уговор о смањењу стратешког наоружања (нови СТАРТ уговор); тзв. споразум 123 о сарадњи у области цивилне нуклеарне енергије; споразуми о транзиту ка Авганистану, заједно са одобрењем за коришћење железничке северне дистрибуционе мреже и одобрењем прелета преко руске територије чиме је дозвољено око 2500 летова са преко 460 хиљада припадника америчког војног особља (...)“ *Ibid*, *op. cit.* pp. 39-40.

концепту националне безбедности потврдиле посвећеност НАТО савезу као централној институцији европске безбедности.³⁶³

Широка амплитуда руско-америчких односа заправо је постојала само у њиховом декларативном, дипломатском аспекту, док је фактички свака страна остала на својим пређашњим позицијама. Чињеница да су САД остале посвећене натоцентричном концепту европске безбедности и чак су разматрале војну интервенцију у циљу одбране Грузије као потенцијалног члана савеза показује да су поступци Вашингтона били неискрени и тактички по својој природи. Исти приступ је имала и Русија. Москва је учествовала у преговорима и потписала Декларацију из Сочија која је ни нашта не обавезује, сматрајући да може имати користи ако САД буду искрене у својим намерама и да ништа не губи ако се покаже супротно.

Разлику у приступу САД и Русије проблемима у Европи Медведев је у Берлину тумачио као инерцију блоковске политике НАТО савеза са једне стране, и последицу изласка Русије из стратешке конфузије 1990-их са друге. За тезу о инерцији у односу САД према Москви се могу наћи аргументи. Примера ради, амерички противракетни штит је један од исхода пројекта Стратешке одбрамбене иницијативе, започетог још почетком 1980-их година у време администрације председника Роналда Регана. Други пример је америчка финансијска помоћ прозападним

---

³⁶³ Вашингтон је у *Стратегији националне безбедности САД* из 2010. године препознао појаву нових центара моћи и утицаја у глобалној политици. Међутим, у разради ових принципа, у делу документа који се односи на политику САД у Европи, наведено је настојање Вашингтона да оспособи НАТО савез „за одговор на све изазове 21. века при чему ће бити „темељ европске безбедности“, чиме је потврђена посвећеност *натоцентричном* безбедносном поретку у Европи, на основу става да промене у односу моћи које су претходно препознате нису довољно значајне да би изазвале промену природе безбедносног поретка у Европи. У сегменту документа који говори о Русији, набрајају се области сарадње и заједничког интереса САД и Русије, али се не нуди ниједан облик прилагођавања САД нараслој моћи и утицају Русије у Европи. White House, „USA National Security Strategy“, Мау 2010, op. cit. p. 3, Интернет, https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf, приступљено 30.04.2015. године.

политичким снагама у постсовјетским државама која је спровођена на основу Акта подршке слободи, Сената САД из 1992. године, пре него што је проблем ширења НАТО постао чиниоц руско-америчких односа. Осим наведених, порекло других поступака САД могуће је пронаћи у ближој или даљој прошлости због чега се аргумент о инерцији може основано бранити. Међутим, динамика савремене европске политике, обим и интензитет економског и политичког сукоба Запада и Русије указује да је потребно исцрпније објашњење америчког приступа Русији од наведеног. Инерција у приступу обично подаразмева пасивност једне стране, док политика која укључује санкције, трговински рат и дипломатску изолацију државе, указује на проактиван и офанзиван приступ са засебним идејним и доктринарним оквиром. У руској јавности је, примера ради, анализиран документ америчког Савета за националну безбедност са почетка 2015. године који, према тадашњем писању медија, припрема САД за дугорајни дипломатски и привредни „рат исцрпљивања“ са Русијом.³⁶⁴ У том смислу, више основа од Медведевљевог концепта инерције има приступ Ричарда Сакве, професора руских студија на Универзитету у Кенту, који заступа тезу да је приступ Запада, превасходно САД, заснован на принципима „новог атлантицизма“ као нове и засебне политичке стратегије Запада у односу на хладноратовску. (Саква вероватно употребљава израз „атлантицизам“ да би

---

³⁶⁴ Документ предвиђа да ће Владимир Путин бити на власти барем до 2024. године и да ће за то време Вашингтон вршити притисак на Русију путем санкција и придобијати руске суседе кроз економску помоћ и инвестиције. Верзију документа, у време док је још био у припреми, објавила је италијанска Ла Stampa, пошто је он упућен италијанским дипломатама како би се на основу њега усагласио приступ западних савезника према Русији. Он открива да САД не очекују да се „ствари врате на старо“ док је Путин на власти. У Москви је документ схваћен као план систематске опструкције Русије путем блокаде кредита, трансфера технологије и дестабилизације пословне климе. Имајући у виду значај Концепта дугорочног социјално-економског развоја Руске Федерације до 2020. године, који развој заснива управо на инвестицијама и трансферу технологије са Запада, може се закључити да је опструкција у овој области дословно угрожавање њеног опстанка. Вудети, Russia Today, „Leaked: Obama aide ready for diplomatic war of attrition with Russia“, Интернет <http://rt.com/news/251889-us-russia-war-attrition/>, приступљено 26.04.2015. год.

користећи исту географску референцу направио разлику у односу на термин „атлантизам“ који је после Хладног рата коришћен и у варијанти „нови атлантизам“, али у другом контексту).³⁶⁵

Саква сматра да је „нови атлантицизам“ као нови доктринарни и стратешки концепт Запада, резултат неуспеха потраге НАТО савеза за идентитетом после краја Хладног рата. Идеја да ће ширење НАТО избрисати линије поделе у Европи, по Сакви је била апсурдна с обзиром да изван система остаје највећа европска држава и највећа војна сила на континенту. Уместо брисања, НАТО је по Сакви исцртао нове линије поделе у Европи и притом задржао своју унутрашњу структуру „изненађујуће неподложном промени“.³⁶⁶ Осим тога, нови атлантицизам је „милитантнији“ и „културно агресивнији“ од ранијих стратегија Запада, по својим карактеристикама „херметички“ и „свеобухватни“ оквир који је Северноатлантски савез претворио у „идеолошки пројекат“ у коме се „чак и неутралност као концепт оспорава“.³⁶⁷ У оквиру овог приступа државе чланице су, по мишљењу Ричарда Сакве, „подвргаване дисциплинским и турским процесима“ који се пре свега огледају у захтеву за прихватањем финансијског терета савеза (*burden sharing*).³⁶⁸ Осим повећања одбрамбених

---

³⁶⁵ Sakwa Richard, „The New Atlanticism – An Alternative Atlantic Security System“, *Russia in Global Affairs*, No. 3, September 21, 2015, Интернет, <http://eng.globalaffairs.ru/number/The-New-Atlanticism-17695>, op. cit., приступљено 01.04.2016. године.

³⁶⁶ Ibid, op. cit.

³⁶⁷ „То је становиште геополитичког нихилизма, по коме се идеја да друге државе имају геополитичке интересе који се не подударају са интересима атлантске заједнице сматра девијацијом која не само да делегитимише оне који имају другачије интересе, него води и у демонизацију оних лидера и елита који се супротстављају атлантистичкој хегемонији. Санкције, медијске кампање и тајне операције заједно су део свеобухватног напада на аутсајдере и противнике.“ Ibid, op. cit.

³⁶⁸ Ibid, op. cit. „Посвећеност Немачке миру довела је тога да је ЕУ и САД оптуже за ‚слободну вожњу‘ у западном савезу. У говору у Бриселу 2011. године, секретар одбране САД Роберт Гејтс упозорио је да НАТО постаје ‚савез на два нивоа (...) оних који су вољни и способни да плате цену и поднесу терет савезничких обавеза и оних који уживају предности чланства у НАТО, било безбедносне гаранције или место у штабу, али не желе да поделе ризике и трошкове‘. Он је посебно критиковао чланице НАТО које на одбрану

трошкова, нови атлантицизам је резултирао прихватањем споразума на основу идеја САД и Велике Британије који су намењени сузбијању „евродеголистичких аспирација“ ка самосталности Европе. Овим је Саква упутио на Трансатлантски трговински и инвестициони споразум којим се између САД и ЕУ успоставља простор слободне трговине и уклањају ограничења кретања роба и услуга, али се права корпорација и логика тржишта надређују државним надлежностима. Један од најочигледнијих показатеља „дисциплиновања“ држава у западном блоку Саква проналази у оснивању засебног судског система САД и 14 европских држава који корпорацијама даје „привилеговани правни статус“ у односу на правни систем држава.³⁶⁹

Овај споразум најављује да фактичка моћ са нивоа државе, као доносиоца закона и спроводиоца санкција за њихово кршење, постепено прелази на ниво међународних финансијских елита које по својим пословним интересима могу ограничавати право држава да законима штите своје грађане. Трансатлантски трговински и инвестициони споразум представља основ за трајни утицај корпорација на државне надлежности који у ширем смислу оспорава европски социјални пројекат као једну од историјских тековина ЕУ и обележје њеног идентитета. За разлику од притисака за повећањем војних трошкова, које САД врше на основу преузетих савезничких обавеза европских држава у НАТО савезу, обавезе из ТТИС прете да политику европских држава подвргну интересима субјеката

троше мање од договорених 2% БДП; Немачка троши само 1,3%.” Kundnani Hans, „Leaving the West Behind”, *Foreign Affairs*, Vol. 94, Issue 1, Jan/Feb2015. op. cit. (html верзија текста, доступна на академској бази „Кобсон”)

³⁶⁹ „Корпорацијама је омогућено да поднесу тужбу против држава у специјалним трибуналима сачињеним од корпоративних адвоката. Државни закони могу бити оспорени и може бити затражена компензација ако се сматра да закони представљају препреку ‚будућим очекиваним зарадама’. „Систем решавања спорова инвеститора и држава’ (*Investor-state dispute settlement – ISDS*)’ могао би да онемогући државе да заштите своје здравствене системе од негативних насртаја тржишта, као и животну средину, тржишта рада и социјалне програме.” Sakwa Richard, „The New Atlanticism – An Alternative Atlantic Security System”, op. cit.

који послују по спекулативним принципима и чији интереси могу бити много мање уочљивији и јаснији од интереса САД као државе.

Кључни догађај у конципирању „новог атлантицизма“, по ставу Ричарда Сакве, имала је украјинска криза која је омогућила да се идентитет НАТО савеза после дугог лутања поново оформи кроз приступ „обуздавања Русије“, који је као већ познати легитимизацијски основ било лако призвати и поставити за основ консолидације Запада насупрот претњи са истока.³⁷⁰ Показатељ ове тенденције је чињеница да је поменути захтев за поделом терета и повећањем одбрамбених трошкова европских држава изнет нарочито оштро после почетка украјинске кризе на самиту НАТО у Велсу у септембру 2014. године. О централном месту украјинске кризе у конципирању новог безбедносног поретка у Европи, заправо, влада консензус, како званичника Запада и Русије, са другачијим предзнаком разуме се, тако и истраживача који заступају, условно речено, прозападне и проруске ставове у расправи о савременом европском безбедносном поретку.

---

³⁷⁰ Ibid, op. cit.

4.2.1. Украјинска криза и „нови Атлантицизам“

Без непосредне референце на Медведевљево иницијативу, али у вези са њом, улога НАТО и САД у Европи била је предмет једног знаменитог сучељавања мишљења у академској заједници САД крајем 2014. године на почетку украјинске кризе. У часопису Спољни послови (*Foreign Affairs*) Џон Миршајмер је полемисао са Стивенем Шестановичем и Мајклом Мекфолом, једним од креатора америчке политике према Русији и Украјини у председничким мандатима Барака Обаме. Својим ставовима, Миршајмер је представљао мањину у академским круговима САД која о међународним односима размишља у терминима „чистог“ реализма, док су, са друге стране, Шестанович и Мекфол представници тзв. интелектуалног главног тока (*mainstream*), својеврсне синтезе реализма и идеализма која је одликовала спољну политику САД у највећем периоду њене историје. Поред тога, Миршајмеров приступ одликује размишљање у традиционалним обрасцима проучавања међународних односа, док су Шестанович и Мекфол заступници новог, идеологизованог приступа који је Ричард Саква назвао „новим атлантицизмом“.

Наслов Миршајмеровог текста *Зашто је за украјинску кризу крив Запад* и први поднаслов *Либерална залуђивања која су испровоцирала Путина*, назначили су ток мисли професора међународних односа на Универзитету у Чикагу.³⁷¹ Миршајмер је као основни узрок кризе видео ширење НАТО савеза на исток којим САД настоје да Украјину издвоје из руске сфере

---

³⁷¹ Mearsheimer John J., „Why the Ukraine Crisis Is the West’s Fault”, *Foreign Affairs*, Sept/Oct2014, Vol. 93., Issue 5, (html верзија текста, доступна на академској бази „Кобсон“)

утицаја и интегрису је у блок Запада. Кап која је у Путиновој перцепцији препунила чашу, по Миршајмеровом мишљењу, била је подршка САД нелегалном збацивању демократски изабраног председника Украјине Виктора Јануковича. Све мере које је Путин после тога предузео биле су одговор на ову провокацију Запада коме, по Миршајмеру, иде одговорност за даљи ток догађаја у Украјини са огромним потенцијалом дестабилизације региона и Европе.

Миршајмер је у прилог своје хипотезе навео да је Запад годинама пре кризе спроводио тзв. социјални инжињеринг у Украјини настојећи да на чело државе доведе прозападне снаге.³⁷² Према процени Викторије Нуланд, помоћника државног секретара САД за Европу и Евроазију, коју је Миршајмер цитирао, САД су инвестирале више од 5 милијарди долара од 1991. године како би помогле Украјини да добије „будућност коју заслужује”. У протестима пред збацивање Јанучковича у Кијеву учествовали су Викторија Нуланд и амерички сенатор и бивши председнички кандидат Џон Мекејн. У објављеном снимку телефонског разговора током кризе, кога је Миршајмер поменуо у тексту, забележено је да је Нуланд тражила да наредни премијер Украјине буде Виктор Јацењук, што се касније и

---

372 О наведеним дешавањима западни медији су извештавали и непосредно после тзв. Наранцасте револуције у Украјини 2004. године. „Бушова администрација је потрошила више од 65 милиона долара у протекле две године помажући политичке организације у Украјини, плаћајући да лидер опозиције Виктор Јушченко сретне америчке лидере (...) Новац није додељен директно политичким странкама у Украјини. У највећем броју случајева новац је упућиван кроз организације као што је Фондација Евроазија, или кроз групе повезане са Републиканцима, Демократама (...), са форумима за људска права или са независним медијима. (...) У четири фондације које су биле укључене, спадају и три које спонзорише америчка влада. Национална фондација за демократију, која добија средства директно од Конгреса; Фондација Евроазија, која добија средства од Стејт департмента (*State Department*), и Фондација Ренесанса, део хуманитарне мреже Џорџа Сороса, која добија средства од Стејт департмента.” Kelley Matt, „U.S. Money has Helped opposition in Ukraine”, Associated Press, December 11 2004, Интернет http://www.signonsandiego.com/uniontrib/20041211/news_1n11usaid.html, приступљено 25.07.2009. године. Наведено према Филимоновић Миљан, *Спољна политика Руске Федерације – Путинова стратегија и међународне околности*, Инфинитас, Београд 2010., стр. 62.

догодило. (Током телефонског разговора, Нуланд назива Јацењука „наш човек Јац“).

Према Миршајмеровим подацима, америчка Национална фондација за демократију (*NED*) је после победе проруски опредељеног Виктора Јануковича на председничким изборима у Украјини 2010. године интензивирала подршку опозиционим снагама. Председник ове фондације Карл Гершман написао је у септембру 2013. године да ће придруживање Украјине Европи „убрзати пад идеологије руског империјализма коју Путин представља“ и да ће се „такође и Руси наћи пред избором услед чега ће Путин можда изгубити не само у блиском окружењу него и унутар Русије“.³⁷³ Ова прогноза Карла Гершмана садржи суштину Миршајмерове анализе проблема у Украјини и руске перцепције политике Запада по којој прелазак Украјине у западни блок представља геополитичку и политичку опасност за Руску Федерацију.

Осим сазнајног значаја података које је Миршајмер објавио, теоријска вредност његовог рада је у томе што верно приказује перцепцију проблема Украјине у Москви. У раду је, на основу принципа реализма, образложено да је збацивање Виктора Јануковича био ризичан потез којим је прекршен класичан принцип реалполитике да једна страна не сме добити све на рачун друге која губи све. Притиском Запада опсег средстава којим се велике силе служе у Украјини изведен је из оквира у коме свака од њих суптилно помаже по једној политичкој опцији и уведен у стање високог ризика у коме се користе економске санкције, дипломатски притисци и уцењивања са стране Запада и притисци у испоруци енергената, анексија, помагање побуњеничких снага са руске стране. У кратком осврту на историју Миршајмер је закључио да је освајање Украјине од стране спољних

---

³⁷³ Mearsheimer John J., „Why the Ukraine Crisis Is the West’s Fault“, op. cit.

сила увек био увод у напад на Русију и да је стога Запад могао и морао да зна какву ће реакцију Москве изазвати свргавање Јануковича: „Украјина служи као тампон (*buffer*) држава од огромног стратегијског значаја за Русију”.³⁷⁴

У одговору на Миршајмеров чланак, у наредном броју истог часописа, Мајкл Мекфол се супротставио његовим закључцима о почетку украјинске кризе с позивом на лично учешће у креирању америчке политике према Украјини и Русији.³⁷⁵ Он је најпре оспорио Миршајмерову основну хипотезу да су ширење НАТО савеза на исток и промена режима у Кијеву кључни иницијатори руског одговора и анексије Крима.³⁷⁶ Мекфол је написао да се од 2004. до 2014. године НАТО није ширио на исток и да се Медведев у време свог председничког мандата није бавио проблемом ширења НАТО и није га спомињао у званичним контактима. Он је,

---

³⁷⁴ Ради разумевања руске перцепције Миршајмер је поставио аналогију са евентуалним војним савезом под вођством НР Кине који би у чланство настојао да укључи Канаду или Мексико и позвао читаоце да претпоставе реакцију америчких државника и јавног мњења у таквом сценарију. На основу овог наука прошлости, Миршајмерова препорука у тексту је претварање Украјине у неутралну тампон зону између Русије и НАТО. Ibid, op. cit.

³⁷⁵ Мекфол је у тексту навео да је током 5 година служио у Обаминој администрацији и да је за то време лично присуствовао скоро свим састанцима Обама са Путином или Медведевим, као и да је присуствовао и слушао скоро све телефонске разговоре наведених шефова држава. Мекфол је такође, у циљу назначавња личног кредибилитета — с обзиром да је у спору са једним од највећих теоретичара данашњице — навео да су га у време када је био амбасадор САД у Москви руски медији оптужили да је био агент кога је Обама послао како би предводио нову обојену револуцију. McFaul Michael, „Moscow’s Choice”, *Foreign Affairs*, Nov/Dec2014, Vol 93 Issue 6, (html верзија текста, доступна на академској бази „Кобсон”)

³⁷⁶ Теза о подстицању сецесионизма на Криму као одговор на приближавање Украјине НАТО савезу није оригинално Миршајмерова и била је често изношена у анализи перспектива америчко-руских односа и процеса ширења НАТО, много пре избијања кризе. Примера ради, таква теза је изнета у тексту у америчком часопису Спољни послови (*Foreign Affairs*) из 2009. године. „Постојећа слабост Украјине омогућава Русији три потенцијалне мете: енергија, мањинска права и контрола Крима. (...) По једном могућем сценарију, јака Русија са јаком економијом, снажном војском и снажном државом, могла би предузети војну акцију и наметнути хегемонију, можда одбраном права Руса на Криму, подстицањем сецесионистичких тежњи на истоку Украјине или подривањем украјинске економије путем подизања цена природног гаса и подизањем висине царина на увоз из Украјине.” Karatnucky Adrian, Motyl Alexander J., „The Key to Kiev”, op. cit.

насупротив Миршајмеру, узроке кризе проналазио у унутрашњој динамици руске политике. Путин је, према њему, обновио непријатељске тенденције према САД у циљу мобилизације становништва, због страха од губитка подршке и могућих протеста унутар Русије. Мекфоловим речима, „Ова криза нема везе са Русијом, са НАТО или са реализмом, него са Путиновим необузданим, ексцентричним авантуризмом”.³⁷⁷ САД нису имале никакву улогу у подстицању протеста у Украјини и само су, према Мекфолу, посредовале приликом договарања транзиционог плана збаченог Јануковича и опозиције.

Значај наведене расправе проистиче из чињенице да она показује континуитет приступа претходне републиканске администрације у спољној политици Обаминог кабинета и континуитет спора реалиста са званичницима САД који је започет у време америчке изнвазије Ирака 2003. године. Немоћни да утичу на ову, по њиховом мишљењу дубоко погрешну и штетну стратешку одлуку председничке администрације Џорџа В. Буша 2003. године, група реалистичких теоретичара је закупила страницу дневног листа Њујорк тајмс и објавила оглас у коме аргументује да рат у Ираку није у националном интересу САД и да ће имати дугорочне негативне последице на улогу САД у свету. Осим овог поступка, формирана је тзв. *Коалиција за реалистичку спољну политику* као удружење еминентних професора, различитих стручњака у области међународних односа и грађана САД који се противе спољној политици заснованој на империјалистичким принципима (Џон Миршајмер је члан групе).³⁷⁸ У то време, агресиван и високо идеологизован наступ Америке у спољној

---

³⁷⁷ McFaul Michael, „Moscow’s Choice”, Ibid, op. cit.

³⁷⁸ За увид у основне принципе око којих је окупљена наведена организација видети чланак Стивена Волта, члана наведене групе, професора међународних односа на Универзитету Харвард. Walt Stephen, „What if realists were in charge of U.S. foreign policy?”, *Foreign Policy*, April 30, 2012, Интернет, <http://foreignpolicy.com/2012/04/30/what-if-realists-were-in-charge-of-u-s-foreign-policy/>, приступљено 12.03.2016. године.

политици приписиван је искључиво природи неоконзервативне идеологије и личним уверењима њених заступника у администрацији Џорџ В. Буша, превасходно Доналда Рамсфелда, секретара одбране САД и Ричарда Чејнија, потпредседника САД.

Из наведених разлога су ставови Мекфола и Шестановича деловали изненађујуће 2014. године јер су у основним одликама – спајању идеологије и стратегије, заједно са оптужбама о ирационалности страних, по њима противничких лидера – одражавали приступ претходне, републиканске и неоконзервативне администрације. Речју, демократе су као и неоконзервативци користили ову стратегијско-идеолошку легуру „новог атлантицизма“ и узроке проблема проналазили у психолошком профилу противничких лидера, у овом случају Путина и Виктора Јануковича, као раније Моамера Гадафија, Башара ал Асада, Садама Хусеина, Слободана Милошевића и других. Објективан, геополитички и војностратешки проблем ширења НАТО у овом дискурсу не постоји, постоји само погрешна перцепција страног лидера и „учитавање“ погрешног садржаја у поступке Запада који су или неутрални или усмерени ка унапређењу људских права и слобода. Проблем у оваквом наступу Запада представља чињеница да је офанзивна политика према Русији раније најављивана од стране утицајних личности у спољнополитичком естаблишменту САД и то са искључиво геополитичким оправдањем.³⁷⁹

---

³⁷⁹ То се може видети на примеру књиге Збигњева Бжежинског из 2004. године. „Проширивање НАТО и ЕУ наставиће се и даље. Након сваког ширења – како се Исток буде повлачио, а Запад напредовао – опасности повезане с геополитички ‚ничијом земљом‘ помераће се даље на исток. (...) Некад искључиво руско ‚блиско суседство‘ претворило се у објект западне, првенствено америчке пенетрације уз истовремено јачање веза с Русијом. (...) Уз снажнију европску помоћ, Сибир би временом могао да постане заједничко добро читаве Евроазије, могао би се експлоатисати на мултилатералним основама.“ Бжежински Збигњев, *Амерички избор – Глобална доминација или глобално вођство*, Политичка књига, ЦИД, Подгорица, 2005, стр. 71-74.

У наставку расправе са Миршајмером, Стивен Шестанович је тврдио да је интергација Украјине у НАТО стављена ван снаге због непостојања консензуса о овом питању у украјинском бирачком телу и да Обамина администрација није обраћала пажњу на тај процес.³⁸⁰ Од интеграције су одустале једнако политичке снаге у Украјини као и земље чланице НАТО и према Шестановичу „једино Путин ставља ово питање на дневни ред”.³⁸¹ У објашњењу узрока кризе, Шестанович је написао да је Москва јавно позивала Јануковича да се обрачуна са демонстрантима, а када је то резултирало неуспехом, анексија Крима је била Путинов покушај да се опорави од грешака и да оствари барем неки добитак од политичког понижења које је доживео. У томе је Путин импулсивно доносио одлуке и подредио руске националне интересе личним мотивима. Шестановичу је, као и Мекфолу, веома засметала Миршајмерова квалификација Путина као „првокласног стратега” због чега је речник обојице у описивању Путинове улоге пренаглашен и одступа од иначе одмереног речника у остатку текста.

Став Шестановича и Мекфола одражава званични став Обамина администрације да је личност и понашање Владимира Путина узрок кризе у Украјини и других међународних проблема. Међутим, анализа поступака САД у Источној Европи и на Блиском истоку показује да у процесу креирања америчке спољне политике руски председник није третиран као „необуздани авантуриста”, речима поменутих аутора, него као прагматични државник, који прорачунава трошкове и користи својих

---

³⁸⁰ Sestanovich Stephen, „How the West Has Won”, *Foreign Affairs*, Nov/Dec2014, Vol 93 Issue 6, pp. 171-175

³⁸¹ У време објављивања овог чланка 24. новембра 2014. године, председник Украјине Петро Порошенко је изјавио „Израдили смо детаљан план за наредних 6 година како би држава испунила критеријуме да приступи ЕУ и да приступи НАТО савезу. (...) И тек онда ће народ Украјине одлучивати на референдуму да ли ће или неће приступити.” Neuger James G., Verbyany Volodymyr, Krasnolutska Daryna, „Poroshenko: Ukraine to Decide on NATO Membership in Future Referendum”, *Bloomberg News*, November 25, 2014 Интернет, <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/poroshenko-ukraine-to-decide-on-nato-membership-infuture-referendum>, приступљено 04.12.2014. године.

поступака. Примера ради, током тзв. Кубанске ракетне кризе 1962. године САД су у страху од реакције Москве оклевале да изврше војни притисак на СССР како би уклонио ракетна постројења са територије Кубе, надамак северноамеричког континента. Чак и онда када је притисак извршен и када су Совјети уклонили постројења, САД су заузврат морале да повуку истоврсна ракетна постројења из Турске, која је по положају војностратешки била еквивалент положају Кубе према САД. Дакле, Вашингтон је у сусрету са комунистичким руководством СССР, које је сматрао ирационалним, зазирао чак и у ситуацији када је сама америчка територија била угрожена инсталацијом ракета на Куби.

Са друге стране, на почетку 21. века САД су инсталирале противракетни штит у Источној Европи, подстицале су ширење НАТО, подржале обојене револуције у Грузији (2003) и Украјини (2004), примиле Естонију, Летонију и Литванију у НАТО савез 2004. године и увеле санкције Русији због украјинске кризе. С обзиром да је Русија у званичним стратегијским документима наведене процесе препознавала као претњу сопственој безбедности, питање је да ли би их Вашингтон предузео ако би сматрао да у Кремљу председава „необуздани авантуриста“ са нуклеарним кофером у свом поседу. Без обзира на тренутни однос моћи, капацитет нуклеарног одвраћања Русије је као и у време Хладног рата познат Вашингтону. Наведени офанзивни поступци САД у Источној Европи су упркос томе предузети зато што је постојало уверење да одговор Москве неће бити непропорционалан, чак ни ако Русија поступке САД схвата као претњу, а то је наuverљивији показатељ вере Вашингтона у рационалност и одмереност Владимира Путина.

Проблем рационалности страних лидера, у овом случају председника Русије, веома често се појављивао после Хладног рата као последица начина вођења спољне политике САД. Услед устаљеног обрасца употребе медијске

пропаганде као подршке политичких и војних операција, САД су створиле одређену забуну у светском јавном мњењу наизглед наглим променама мишљења о страним лидерима. Путин је прошао сличним путем као и већина државника која је савезнички наступала према САД а онда је услед околности проглашена за непријатеља – Садам Хусеин, Слободан Милошевић, Хосни Мубарак и Моамер Гадафи. Слика која је временом стварана у светским медијима говорила је да је политика САД промењена услед промене понашања страних лидера који су изненада постали изразито агресивни у спољним односима или изразито ауторитарни у унутрашњој политици. Међутим, чињеница да је сваки пут после наводне промене понашања страног лидера дошло до одређене врсте војне интервенције или ушлива политичког утицаја САД у односну земљу, указује да медијска слика није сасвим објективна и да редослед није онакав каквим се приказује, тј. показује да је лидер проглашен нерационалним и непоузданим а не да је то постао својим поступцима.

У време појединих војних интервенција САД после Хладног рата са много основа је постављано питање да ли су страни ауторитарни лидери могли и даље бити обуздавани на исти начин на који су били држани под контролом деценијама пре тога без употребе војне силе. Ирационалност страних лидера у наведеним случајевима је, дакле, или била чињеница са којом су САД биле у стању да се носе или није била чињеница али је тако приказивана због политичких потреба. У сваком случају, оптужба за ирационалност, у Путиновом случају „необуздани авантуризам“, пратећа је компонента сваке спољнополитичке офанзиве САД према државама ван блока Запада и у том контексту се може схватити и у случају украјинске кризе. Одсуство веза са спољнополитичким естаблишментом САД Миршајмеру дало је слободу да Путина назове „првокласним стратегом“

док су његови супарници у расправи принуђени да заступају аргументе званичне државне политике.

У истом броју часописа у коме су објављене критике Шестановича и Мекфола, Миршајмеру је дата још једна прилика за дебату коју је он искористио да се супротстави закључку двојице аналитичара о Путиновом понашању као узроку кризе.³⁸² Миршајмер је закључио да су односи САД и Русије били добри увек када је Вашингтон узимао у обзир интересе Москве, и да су се погоршавали када их је игнорисао. (Заправо, међусобно уважавање безбедносних интереса је основни захтев Медведевљеве иницијативе упућен европским државама и САД.) На крају украјинске кризе Миршајмер је предвидео победу Русије и спречавање преласка Украјине у западну сферу утицаја, али и велику цену уз коју ће то бити постигнуто. Једини прави губитник у кризи је по њему украјински народ. Провокација коју је Запад начинио у Украјини није била потребна јер Русија као „сила у опадању са једнодимензионалном економијом“, по Миршајмеру није способна да угрози позицију САД у Европи.

Занимљива је чињеница да се и реалисти, идеалисти и неоконзервативци, као и руски званичници, у спору око ширења НАТО позивају на интелектуални легат Џорџа Кенана, идејног творца стратегије обуздавања Русије која је Сједињеним Државама донела превагу у Хладном рату. Идеалисти наглашавају потребу за обуздавањем руских империјалних склоности, које је Кенан препознао; реалисти препоручују да се Русија не провоцира јер ће временом услед унутрашњих проблема смањити спољнополитичке амбиције, што је суштина Кенанове стратегије

---

³⁸² „Велике силе увек брину о односу снага у њиховом суседству и супротстављају се када друге велике силе дођу до њиховог прага. Зато су САД усвојиле Монророву доктрину у раном 19. веку и зато су изнова користили војну моћ и тајне операције да обликују политичка дешавања у западној хемисфери.“ Mearsheimer John J., „Mearsheimer Replies“, *Foreign Affairs*, Nov/Dec2014, Vol 93, Issue 6, (html верзија текста, доступна на академској бази „Кобсон“).

обуздавања; најпосле, руски државници наглашавају Кенанов савет да се поштује самобитност Русије и да се не покушава менторско третирање Москве које ће нужно бити контрапродуктивно.³⁸³

Због огромног интелектуалног опуса били су занемарени неки мање познати Кенанови списи који су за предмет имали управо политику САД у Европи, процес ширења НАТО савеза и перцепцију Москве. Примера ради, у делу *Русија, атом и Запад* објављеном 1958. године, Кенан је написао поглавље под називом *Јачање НАТО – у коју сврху?*³⁸⁴ У овом поглављу Кенан је анализирао америчке планове за војно јачање НАТО савеза 1950-их година и тврдио да због перцепције Москве таква стратегија не би допринела стабилности у Европи.³⁸⁵ Кенанове идеје одражавају став који је мало коришћен у савременим политичким расправама, да је политика САД према Русији вођена скоро искључиво са становишта војно-стратегијске димензије односа. Односе САД и Русије и на почетку 21. века обележавају скраћенице – *SALT* (уговор о ограничавању стратешког наоружања), *START* (уговор о редукцији стратешког наоружања), *ABM* (уговор о антибалистичким пројектилима), *CFE* (уговор о конвенционалним снагама у Европи), док су привредни, трговински, енергетски, инфраструктурни и други споразуми бивших суперсила мање познати. Током 1990-их година

---

³⁸³ На семинару у Москви приликом обележавања 200-огодишњице успостављања дипломатских односа Русије и Сједињених Држава 2007. године, Сегреј Лавров је приликом уводних запажања рекао: „Ако се присетите Џорџа Кенана, ми бисмо волели не само да се данас подсећа на његов „Дуги телеграм“ него да се његови савети о начину на који спољни свет треба да се понаша према Русији усвоје и у постсовјетској фази њеног развоја.“ Интернет, http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/6000D5F686519D95C3257306002633D6, приступљ. 02.07.20012. године.

³⁸⁴ Kennan George, *Russia, the Atom and the West*, Oxford University Press, Amen House, London, 1958.

³⁸⁵ „Не само да јачање НАТО не може да буде замена за преговоре него и сам НАТО не може да буде ни извор ауторитета нити канал за преговарачки процес (...) И тешко је поверовати да ће ојачани НАТО, нарочито ако укључује ракетне лансирне рампе на Континенту или присуство атомског оружја у арсеналима континенталних држава, повећати спремност совјетске владе да прихвати западне предлоге о разоружању.“ Ibid, p. 90, 98.

није било инвентивнијег идејног решења од стварања Савета НАТО-Русија док је, према савременим истраживањима, Русија остала маргинални трговински партнер САД чији је „удео мање од 1% америчке спољне трговине још од 1992. године.“³⁸⁶ Препознајући ту одлику политичке културе САД и склоност америчких државника, пре више од пола века, Кенан је написао да САД „не смеју стављати сва јаја у војну корпу и заборављати позитивне стране – ствари које би требало да раде и које би радиле да уопште не постоји војна претња.“³⁸⁷ Све ово, по Кенановом расуђивању, да би се променила перцепција Москве а односи били вођени путем међусобне користи, уместо сталног клизања у војну димензију односа, стратегијску равнотежу и нуклеарно одвраћање.

У време разматрања могућности ширења НАТО на исток 1996. године, Кенан је на Универзитету Колумбија упозоравао да ће такав поступак дестабилизovati Европу и представљати „енормну и историјску стратегијску грешку“.³⁸⁸ Достижавши до 101 године живота (1904-2005), Џорџ Кенан је био сведок тзв. Наранџасте револуције 2004. године и првог доласка прозападних снага на власт у Украјини. Пуна потврда његових предвиђања о реакцији Москве и уопштено, његовог начина размишљања о односима САД и Русије, дошла је 2007. године на конференцији о међународној безбедности у Минхену где је Путину изнео перцепцију Москве како је Кенан и предвидео.³⁸⁹

---

³⁸⁶ Kuchins Andrew C., „Russia 2020 Strategic Goals and the Role of International Integration“, op. cit. p. 10.

³⁸⁷ Kennan George, *Russia, the Atom and the West*, op. cit. pp. 98-99.

³⁸⁸ Holbrooke Richard, „The Paradox of George F. Kennan“, *The Washington Post*, Интернет, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A52533-2005Mar20.html>, прис. 13.05.2015. године.

³⁸⁹ „Мислим да је очигледно да ширење НАТО нема никакве везе са модернизацијом савеза или са повећањем безбедности Европе. Напротив, оно представља озбиљну претњу која умањује ниво међусобног поверења. И ми имамо права да питамо „Против кога је ширење НАТО усмерено? И шта се догодило са уверавањима која смо добили од наших западних партнера након распада Варшавског пакта? Где су те изјаве данас?“ Нико их се чак и не

Јачање Русије у прва два председничка мандата Владимира Путина у јавном мњењу Запада је протумачено скоро једногласно као потенцијална опасност по Европу. У наведеном делу из 1958. године Кенан је цитирао америчког писца Хенри Дејвид Тороа и применио цитат на америчку перцепцију Кремља и руске политике. „Не постоји зло које се не може развејати, као мрак, ако у њега уперити јаче светло (...) Ако светло које ми употребимо буде фењер, предмети ће бацати сенку већу него што су они сами.”³⁹⁰ Миршајмер је крајем 2014. године, као и Кенан после Другог светског рата саветовао да се политика формулише на основу стања и перспектива развоја Русије које говоре да ће Москва дугорочно морати да се бави првенствено унутрашњим питањима раста и развоја.

Одлуку САД да због Украјине поведу дипломатски и економски рат са Русијом припадници реалистичке школе међународних односа сматрали су непотребном и опасном за будућу америчку улогу у свету јер је конструктивна улога Русије важнија од тактичког добитка САД у једном појединачном случају, што је мишљење које је Хенри Кисинџер бранио у време ескалације кризе у Украјини.³⁹¹ Кисинџер је говорио да постоје значајнији глобални проблеми у којима је улога Русије кључна, као што је пролиферација нуклеарног наоружања, нарочито у случају Ирана и Сирије. У оквиру реалистичке аргументације, Кисинџер је подсетио да НАТО нема јединствен став по питању интеграције Украјине и да по њему „није природни закон да свака држава мора имати право да буде у оквиру

сећа. Али ја ћу дозволити себи да подсетим публику шта је речено. Хтео бих да цитирам говор генералног секретара НАТО господина Вернера у Бриселу 17. маја 1990. године. Он је тада рекао „Чињеница да смо спремни да не размештамо НАТО трупе ван немачке територије даје СССР-у чврсте безбедносне гаранције.’ Где су те гаранције?” Putin Vladimir, Speech Munich Security Conference, 2007., Интернет <http://www.securityconference.de/konferenzen/rede.php?sprache=en&id=179&>, приступљено 25.03.2007. године.

³⁹⁰ Kennan George, *Russia, the Atom and the West*, p. 103.

³⁹¹ Spiegel International, „Interview with Henry Kissinger: 'Do We Achieve World Order Through Chaos or Insight?'”, Интернет <http://www.spiegel.de/international/world/interview-with-henry-kissinger-on-state-of-global-politics-a-1002073.html>, приступљено 30.04.2015. год.

НАТО савеза”.³⁹² На новинарско запажање да Запад не може рећи Украјини како она нема право одлучивања о својој судбини, Кисинцер је питао „Зашто не може?”.³⁹³

Образлажући основне хипотезе своје књиге *Светски поредак*, Кисинцер је напоменуо да Запад сноси део одговорности за ескалацију кризе у Украјини. За њега није логично да Путин потроши десетине милијарди долара на организацију Олимпијских игара у Сочију како би показао да је Русија „напредна земља везана културом за Запад” а онда анектира Крим и започне рат око Украјине.³⁹⁴ „Украјина је одувек имала посебан значај за Русију и била је грешка не увидети то”, рекао је Кисинцер, на шта је новинар приметио да он има пуно разумевања за Путина.³⁹⁵ По Кисинцеру „чињеница живота” (*a fact of life*) је да на Западу нико није спреман да ратује за Источну Украјину због чега је читав процес преговора о односима ЕУ и Украјине, којим је започела криза, требало да буде предмет разговора Запада са Русијом. Поново, као и у анализи Џона Миршајмера, Кисинцер опомиње на преговоре као облик уважавања безбедносних интереса, што је тежишни захтев Медведевљеве иницијативе упућеног Европљанима и САД.

Став Џона Миршајмера и Хенрија Кисинцера са једне стране и заступника тзв. новог атлантицизма са друге, у погледу начина изградње безбедносног поретка у Европи, разликује се управо у процени улоге коју САД имају у том процесу. Приступи се разликују у одговору на питање да ли је Вашингтон у стању да заједно са европским савезницима, путем институционалног механизма НАТО и кроз процес ширења ове организације самостално успостави нови безбедносни поредак у Европи, или је за то неопходан договор са Русијом. Миршајмер и Кисинцер су, као и

---

³⁹² Ibid, op. cit.

³⁹³ Ibid, op. cit.

³⁹⁴ Ibid, op. cit.

³⁹⁵ Ibid, op. cit.

Медведев приликом излагања иницијативе, става да је конструктивна улога Русије потребна за решавање међународних проблема ван Европе, док је у Европи она услов без кога нема трајне стабилности. Осим ове основне тезе, Кисинџерово размишљање о светском поретку на почетку 21. века се у значајној мери подударало са Медведевљевим тезама.

Медведевљева иницијатива изложена 2008. године садржала је тезу да је „свет достигао критички значајну, транзициону фазу развоја” чиме је поновио не само поставке руских стратегијских докумената него и научна сазнања са краја 20. века која су предвидела да ће услед глобализације, појаве нових субјеката међународних односа и измењене природе безбедносних претњи послехладноратовски светски поредак бити квалитативно различит и сложенији од претходних.³⁹⁶ Књига Хенрија Кисинџера *Светски поредак* из 2014. године, изложила је схватање да се на почетку 21. века „концепт поретка који је био основ модерне геополитичке ере налази се у кризи”.³⁹⁷ По њему, мана постојећег светског поретка је „одсуство ефикасног механизма за консултације и могућу сарадњу у најзначајнијим питањима”.³⁹⁸

---

³⁹⁶ Dmitry Medvedev, „Speech at World Policy Conference, Evian, France”, op. cit., Medvedev Dmitry, „Speech to German political, parliamentary and civic leaders, Berlin”, op. cit. „Овај међународни систем и овакав светски поредак који се стварају пред нашим очима, упркос великом броју у историји познатих облика и начина уређења односа народа и држава, као и богатим религијским, филозофским, теоријским и идејним исходиштима који се могу наћи у протеклим миленијумима, јесу појаве *sui generis*. (...) Међународни/светски поредак после Хладног рата, свеједно како га називамо, јесте најсложенији поредак у коме људски род живи у целокупној историји.” Симић Драган Р., *Поредак света*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, стр. 5 и 250.

³⁹⁷ Kissinger Henry, „Henry Kissinger on the Assembly of a New World Order – The concept that has underpinned the modern geopolitical era is in crisis”, *The Wall Street Journal*, August 29, 2014, Интернет, <http://www.wsj.com/articles/henry-kissinger-on-the-assembly-of-a-new-world-order-1409328075>, приступљено 23.12.2014. године.

³⁹⁸ По њему, „постојећа структура међународних правила и норми, ако треба да се прикаже као релевантна, не може бити заснована само на заједничким декларацијама; она мора бити успостављена као ствар општег уређења.” Ibid, op. cit.

Неколико година пре Кисинџера, Медведев је указивао на недостатак ефикасних механизма консултација и сарадње у Европи, настојећи да тај недостатак исправи путем потписивања Уговора о европској безбедности.³⁹⁹ Постојећи институционални механизми, међу њима и УН и ОЕБС, имају функцију решавања спорова, али не и функцију „усклађивања безбедносних интереса” и у том смислу би потписивање руског предлога Уговора о европској безбедности испунило празнину између правне регулативе и реалне праксе међудржавних односа у Европи. У складу са тим руски нацрт Уговора о европској безбедности из 2009. године у члану 3, 5 и 6 садржи начелни механизам усклађивања интереса који подразумева да се држава потписница која сматра да су њени интереси угрожени, обрати путем дипломатских канала или преко државе депозитара и изнесе своје виђење проблема или затражи консултације.⁴⁰⁰

У таквом оквиру, Русија би имала могућност да ширење НАТО савеза у Источној Европи легитимно представи као угрожавање њених безбедносних интереса и да тражи његово обустављање што је могао бити случај и током преговора Украјине и ЕУ. Уместо тога, с позивом на суверенитет Украјине, преговори Кијева и ЕУ 2014. године нису узели у

---

³⁹⁹ Представљајући иницијативу Медведев је захтевао поштовање централне улоге УН и ОЕБС сматрајући да је тренутно на делу покушај „замене УН групама ексклузивног формата”. ОЕБС, који „може отелотворити новопронађено јединство европске цивилизације”, према његовом мишљењу систематски је спречаван да постане права општа регионална организација од стране заговорника блоковске политике. Dmitry Medvedev, „Speech at World Policy Conference, Evian, France”, op. cit., Medvedev Dmitry, „Speech to German political, parliamentary and civic leaders, Berlin”, op. cit.

⁴⁰⁰ Најпосле, после утврђеног стања, одлука свих потписница се доноси консензусом а одлуке су обавезујуће. Стабилност поретка, према изложеном схватању, омогућена је одлучивањем консензусом и обавезујућим карактером одлука, чиме се гарантује да се одлука не може донети против воље једне од страна у спору. Самим тим што постигнути договор мора бити прихваћен од обе стране, обезбеђено је усклађивање интереса, као средишњи појам Медведевљевог предлога, уз напомену да поступак прописан уговором не утиче на „првенствену одговорност СБ УН” и обавезе држава из Повеље УН. „European Security Treaty – Draft, Article 1”, Интернет страна Министарства спољних послова Руске Федерације, Интернет <http://www.mid.ru/ns-dvbr.nsf/dveurope/065fc31/82ca460d1c325767f003073cc>, приступљено 28.12.2015. године.

обзир интересе Русије – што није била дужност ЕУ или Украјине по међународном праву – али је даљи след догађаја указао на опасност апсолутизовања правне димензије међудржавних односа. Каснија тумачења Хенрија Кисинџера и Џона Миршајмера да је требало преговарати са Русијом о потписивању уговора Украјине и ЕУ, имплицитно су потврдила сагласност са основним принципима Медведевљевог предлога.

Медведевљева идеја о успостављању европског безбедносног поретка као регионалног подскупа настајућег мултиполарног међународног поретка, такође се подударала са Кисинџеровом замисли. У време изношења иницијативе, Медведев је говорио да се европски поредак мора прилагодити динамици светског поретка јер је „будућност светског поретка директно повезана са будућношћу Европе, целог евроатлантског региона а тиме и са будућношћу европске цивилизације у целости”.⁴⁰¹ Пар година касније Кисинџер је писао да ће „савремена потрага за светским поретком захтевати кохерентну стратегију успостављања поретка унутар различитих региона и изградње међусобног односа тих регионалних поредака.”⁴⁰² Кисинџер је, као и Медведев нешто раније, запитао да ли „светски поредак градимемо кроз хаос или кроз увид” и заступао став да „светски поредак мора бити култивисан а не наметнут”.⁴⁰³

У излагању аргументације Кисинџер се осврнуо на изградњу европског поретка на Вестфалском конгресу 1644-1648. године коме је претходио Тридесетогодишњи рат и губитак четвртине европске популације услед борби, глади и болести. Он сматра да постојеће безбедносне претње пружају довољан заједнички основ. У истом маниру

---

⁴⁰¹ Dmitry Medvedev, „Speech at World Policy Conference, Evian, France”, op. cit., Medvedev Dmitry, „Speech to German political, parliamentary and civic leaders, Berlin”, op. cit.

⁴⁰² Kissinger Henry, „Henry Kissinger on the Assembly of a New World Order – The concept that has underpinned the modern geopolitical era is in crisis”, op. cit.

⁴⁰³ Spiegel International, „Interview with Henry Kissinger: 'Do We Achieve World Order Through Chaos or Insight?'”, op. cit.

Медведев тврди да је најповољнија прилика за изградњу међународног поретка била после 11. септембра 2001. године и напада Ал Каиде на Њујорк и Вашингтон, због велике међународне солидарности у том тренутку и перцепције тероризма као опште и заједничке претње. Вашингтон је, по њему, ка том циљу требало да усмери своје интервенције на Блиском истоку, да реалистичније постави циљеве, организује и поведе конзорцијум великих сила у борбу против тероризма и других општих претњи. (Медведев је у својим говорима образлагао пропусте углавном их приписујући Вашингтону, док се Кисинџер држао препорука за наредни период не улазећи у узроке промашаја у прошлости.) Чак се и у основној поруци Медведевљева и Кисинџерова идеја поклапају јер први гледајући уназад тврди да поредак није изграђен због „намере САД да консолидује своју глобалну владавину” а други, гледајући унапред, пише да би САД требало да изграде поредак заједно са другима.

Узрок успеха Вестфалског система, по Кисинџеру, био је у томе што је поредак заснован на потреби постизања сагласности а не на „некој вишој моралности” и што је садржао „равнотежу снага која недостаје савременом свету”.⁴⁰⁴ Медведев је, по истој логици, предложио изградњу триполарног безбедносног поретка у Европи заснованог на „националним интересима лишеним дисторзивних идеолошких мотивација”, дакле равнотежу снага и деидеологизацију политике. После више од једне деценије супротстављања и неразумевања, Медведев је истакао да је евроатлантској регији „потребан позитиван приступ”, што је он по свом уверењу и предложио у иницијативи. У том смислу, потребно је напуштање реторике конфронтације која, по Медведевљевом схватању, временом почиње да живи свој живот и увлачи државе у спиралу сукоба. С обзиром да, према основним поставкама науке о међународним односима, поредак

---

⁴⁰⁴ Ibid, op. cit

превасходно зависи од односа моћи („поредак је сенка односа моћи“), руски предлог се првенствено базирао на структуру поретка, предлажући равноправну улогу САД, ЕУ и Русије и изградњу триполарног поретка.⁴⁰⁵

Донекле неочекивана подударност замисли Кисинџера и Медведева посведочила је да су заступници доктрине „новог атлантицизма“ у мањини у односу на државнике и теоретичаре који путем примене реалистичких принципа међународне политике препоручују одмерени приступ, усмерен ка општем интересу, стабилности и изградњи поретка који ће донети мир и просперитет. Кисинџер је, најпоследње, задржао уверење да ће САД бити кључни субјект међународне политике у будућности, али је нагласио неминовност сарадње и међусобну условљеност великих сила у савременом свету.⁴⁰⁶

---

⁴⁰⁵ Цитат у загради је из Симић Драган Р., *Поредак света*, стр. 250.

⁴⁰⁶ „(...) то значи да ћемо ми Американци бити кључни субјект због своје снаге и својих вредности. Постајете суперсила тако што сте јаки, али и тако што постајете мудри и далековиди. Ипак, ниједна држава није снажна и мудра довољно да може да изгради светски поредак сама“. Spiegel International, „Interview with Henry Kissinger: 'Do We Achieve World Order Through Chaos or Insight?'“, op. cit.

4.2.2 Релативно опадање моћи САД

Медведевљева иницијатива, као један од исхода руског стратегијског погледа на свет, заснована је на претпоставци да релативно опадање моћи САД води ка успостављању мултиполарног међународног поретка у коме ће Русија, Кина и друге велике силе, као и САД, бити једна од чланица конзорцијума великих сила.⁴⁰⁷ Поред релативног губитка моћи САД, по овом приступу, губе и кредибилитет за руковођење међународним економским и политичким процесима због чега се права и одговорност глобалног вођства морају поделити са државама чија нарасла економска снага то захтева.⁴⁰⁸ У том смислу, настојање САД да упркос показатељима релативног опадања моћи, задрже или повећају сопствени утицај у међународним пословима, у Москви се посматра као основни узрок великих међународних криза. Униполарност, као глобална војна и

---

⁴⁰⁷ У првом стратегијском документу у 21. веку, *Концепту националне безбедности Руске Федерације* из 2000. године, наводи се да међународну политику пресудно обележава одбијање Вашингтона да прихвати губитак доминације, призна реалност повећане моћи других великих сила, међу њима и Русије, и да на тој поставци, заједно са великим силама, уреди свет на реалистичним и одрживим основама. Сваки руски стратегијски документ усвојен после 2000. године, који за предмет има међународну политику у било ком аспекту, заснован је на ставу да моћ САД релативно опада и да тај процес има непосредне последице по будућност међународног поретка. Видети, „National Security Concept of the Russian Federation”, Интернет, <http://www.fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/gazeta012400.htm>, приступљено 20.05.2009. године.

⁴⁰⁸ У питању је референца на учестала оспоравања САД због кршења међународног права у случају нелегалног бомбардовања СРЈ од стране НАТО 1999. године, затим инвазија Ирака 2003., дешавања у затворима Гвантанамо и Абу Граиб, тајни затвори ЦИА на различитим локацијама у свету, афере о недозвољеном прикупљању података од стране америчке Националне агенције за безбедност (NSA), посредно узроковање светске економске кризе 2008. године и друге оптужбе на рачун Вашингтона које су имале приметни одјек у светској јавности.

економска надмоћ САД у перспективи Москве више није чињенично стање, па је покушај очувања доминације неоснован и штетан.⁴⁰⁹

Теоријске поставке о релативном опадању америчке моћи и потреби смањења спољнополитичког ангажовања САД јавиле су знатно пре него што су укључене у стратегијске документе Руске Федерације. Оне су у научне и интелектуалне кругове 1980-их година најпре продрле под утицајем књиге Пола Кенедија, чије је капитално дело *Успон и пад великих сила* указало на несразмеру између робусног спољнополитичког ангажмана САД и реалних способности америчке економије.⁴¹⁰ На основу Кенедијевих теза успостављен је нови теоријски правац у реалистичкој теорији, по енглеском термину назван *деклинизам*, чији заступници сматрају да је период Реганове владавине 1980-1988. године означио почетак пада „америчке империје“ од када су капацитети САД, термином Пола Кенедија, „пренапрегнути“, што неминовно води у силазак са позиције хегемона.⁴¹¹

---

⁴⁰⁹ Заступајући тај став, руски министар спољних послова Сергеј Лавров је 2007. године написао да се покушаји „игнорисања реалности мултиполарног света завршавају неуспехом“. Lavrov Sergei, „The Present and the Future of Global Politics – A View from Moscow“, *Russia in Global Affairs*, Vol. 5, No. 2, April-June, 2007, pp. 8., 10., 11., 15.

⁴¹⁰ „Чак и 1985. године, четрдесет година након тријумфа у Другом светском рату и више од деценије након извлачења из Вијетнама, Сједињене Државе су имале 520 000 припадника својих оружаних снага у иностранству (укључујући 65 000 на мору). Збир је, узгред буди речено, знатно већи од прекоморског ангажовања војних и поморских снага британске империје у мирнодопском периоду на врхунцу њене моћи. Па ипак, јасно изражено мишљење војних служби и многих цивилних стручњака је да то једноставно није довољно. (...) У ширем смислу постоји извесна аналогија на коју указују неки политички научници, између позиција Сједињених Држава и позиције претходних хегемонија у пропадању.“ Кенеди Пол, *Успон и пад великих сила*, стр. 577. и 586.

⁴¹¹ Заправо, Семјуел Хантингтон је још 1980-их година препознао неколико таласа писања о опадању америчке моћи. Према његовој класификацији у питању су 1) лансирање Спутњика (1957-1958); 2) обнављање равнотеже снага (1969-1973); 3) нафтни шок (1973-1974); 4) пољубано самопоуздање САД (1978-1980); 5) империјално прерастезање САД (1986-1991). Савремени аутори додају су теоријску обраду светске економске кризе из 2008. године окарактерисали као нови талас „деклинизма“ и додали још једну фазу 6) „успон осталих“. Ближе о наведеној Хантингтоновој класификацији, као и уопштено о деклинизму као теоријском правцу видети у Симић Драган, Живојиновић Драган, „Од Спутњика до Ленова: Шест таласа америчког деклинизма после Другог светског рата“, *Годишњак ФПН, Факултет политичких наука, Београд 2010.*

После објављивања Кенедијеве књиге 1987. године и аргументације засноване на обимној историјској грађи, хипотеза о релативном опадању моћи САД је остала трајно присутна у радовима теоретичара међународних односа.⁴¹²

Према подацима економиста, 2014. године Кина је престигла САД у висини БДП мереног снагом куповне моћи (енглески – *purchasing power parity (GDP PPP)*).⁴¹³ САД су у овом параметру престигле Велику Британију још крајем 19. века и од тада су биле на првом месту. Укупни номинални БДП САД је и даље знатно већи од кинеског – 16,7 према 9,1 хиљада милијарди долара – али је губитак челне позиције САД протумачен као показатељ тренда. Услед појаве ових параметара хипотезе деклиниста су све чешће биле заступљене и у дипломатском општењу и стратегијским документима држава у којима се промена структуре међународног система узима за основну премису у креирању спољне политике.⁴¹⁴

---

⁴¹² Послератном обновом држава у Европи и Азији, предност САД у економским и војним параметарима моћи је постепено смањивана, а већ до почетка 1970-их година успостављена је равнотежа конвенционалног и нуклеарног арсенала САД и СССР и свет је у војној димензији био биполаран. У истом периоду, у економској димензији светске политике већ су биле видљиве контуре мултиполарности. Према подацима Џон Луис Гедиса, почетком 1970-их „Ричард Никсон је пред групом руководиоца новинских медија у Канзас Ситију поновио да постоји пет гроздова светске економске моћи – Западна Европа, Јапан и Кина, као и СССР и Сједињене Државе. „Ово су она петорица која ће одређивати економску будућност – а пошто ће економска моћ бити кључ осталих врста моћи – то значи и будућност света на различите начине у последњој трећини овог века.“ Gaddis, *Strategies of Containment*, p. 280, Наведено према Пол Кенеди, *Успон и пад великих сила*, стр. 463

⁴¹³ Schiavenza Matt, „China Economy Surpasses US In Purchasing Power, But Americans Don't Need To Worry“, *International Business Times*, October 08 2014, <http://www.ibtimes.com/china-economy-surpasses-us-purchasing-power-americans-dont-need-worry-1701804>, приступљено 17.04.2015. године.

⁴¹⁴ Примера ради, постављање спољне политике Србије на тзв. Четири стуба (САД, ЕУ, Русија и Кина) из 2009. године засновано је управо на премиси о постепеном узрастању вишеполарног међународног система. Видети: Politika „Tadić: Četiri stuba diplomatije“, *Tanjug*, 30 август 2009., Интернет http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2009&mm=08&dd=30&nav_id=378801&nav_cat=206, приступљено 27.02.2015. године. У фебруару 2015. године кинески амбасадор у Белгији изјавио је да „САД не желе слабљење свог присуства било где у свету али је чињеница да су њихови ресурси ограничени и да ће очување њиховог утицаја у спољним пословима бити тежак посао“. Reuters, „Chinese diplomat tells West to consider Russia's security concerns over Ukraine“, Интернет

Са истом водећом идејом, познатији истраживачи у Русији заступали су став да су САД, осим што су узроковале низ међународних криза после Хладног рата, нанеле штету и сопственим интересима. Тако на пример председник руског Савета за спољну и безбедносну политику Сергеј Караганов сматра да је америчка политика после Хладног рата изазвала кризу управљања на глобалном нивоу. Изузимање САД из надлежности постојећих међународних форума ослабило је старе институције (УН, ММФ, ЕУ, НАТО и Г8), а новије (Г20 или регионалне структуре) нису способне да испуне вакуум међународног управљања због чега су међународни односи све више сложени и непредвидљиви. Исти став се понавља у *Концепту спољне политике Руске Федерације* из 2013. године.⁴¹⁵ Осврћући се на тзв. Арапско пролеће, Караганов сматра да је нерационалност и непредвидљивост поступања САД на међународном и унутрашњем плану узроковала несигурност међу великим силама једнако као и међу мањим државама. За њега је проблематична и донекле застрашујућа немогућност руских стратега да увиде логику поступања САД, које све чешће делују наизглед противно сопственим интересима, рушећи, примера ради, секуларне режиме у исламским земљама и стварајући услове за јачање исламских фундаменталиста.⁴¹⁶ Неколико

<http://www.reuters.com/article/2015/02/27/us-china-ukraine-idUSKBN0LV0H120150227>, приступљено 27.02.2015. године.

⁴¹⁵ „Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation”, 12 February 2013, Интернет, http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/76389FEC168189ED44257B2E0039B16D, приступ. 30.04.2015. године.

⁴¹⁶ „Какве год политичке и економске жалбе многе државе имају против Запада, сви су полазили од претпоставке да је њихова политика рационална и предвидљива. Али последњих година, политика Запада је све чешће узроковала потпуну конфузију. (...) Западне државе су допринеле колапсу ауторитарних, али секуларних режима у Египту, Тунису, Либији и сада у Сирији, иако су знале да ове смене нису подстакнуте само од стране обесправљених маса, него и од фундаменталистичких сунитских монархија из Персијског залива, које се много више супротстављају западним вредностима него режими који су срушени или се руше (...) Исламски режими који долазе на власт на крилима јавног нереда постају више антиамерички и антиизраелски опредељени. Чак су и теоретичари завере запањени. (...) Стари принципи политичког морала ,не издај своје’ или ,можда је

година раније, у време инвазије Ирака 2003., на такве последице је упозоравала поменута Коалиција за реалистичку спољну политику САД састављена од интелектуалаца, критичара, по свом убеђењу, америчког империјализма.

Унилатералне спољнополитичке акције САД са једне стране и однос према међународној економији, нарочито финансијском тржишту, узроковало је погоршање односа Вашингтона са европским савезницима. После 2003. године и потврде европске позиције да је рат у Ираку био недовољно промишљен потез, расправе су започете и међу утицајним функционерима САД у којима су бивши званичници војске и безбедносно-обавештајних структура оптуживали политичко руководство државе за игнорисање њихових информација и припремљених стратегија.⁴¹⁷ Такође, почетак светске економске кризе 2008. године изазване нерегулисаношћу америчког финансијског тржишта потврдио је критике европских државника и економских стручњака, посебно упозорења немачког

кучкин син, али је наш кучкин син' такође тону у заборав. Совјетски Савез је први почео да окреће леђа својим савезницима, али се то може објаснити банкротом и колапсом. Сада је и Запад почео да отписује своје „Мубараке.“ Karaganov Sergei, „Keeping the Powder Dry – Why Russia Should Build Up Its Military Might Even in a Favorable Foreign Environment“, *Russia in Global Affairs*, No. 4, December 2012, op. cit., Интернет <http://eng.globalaffairs.ru/number/Keeping-the-Powder-Dry-15810>, приступљено 15.01.2014. године.

⁴¹⁷ Директор Централне обавештајне агенције у време терористичких напада на САД Џорџ Тенет изазвао је жучне расправе када је у аутобиографској књизи *У средишту олује*, објавио да су неоконзервативци окривили Ирак за терористичке нападе на САД пре него што је ЦИА имала било каква сазнања што је имплицирало да је Ирак произвољно окривљен на основу других мотива америчке администрације. Поред тога, у време инвазије Ирака 2003., пензионисани амерички генерал Ентони Зини оптужио је тадашњег секретара одбране Доналда Рамсфелда да је „одбио да у обзир узме резултат десетогодишњег планирања америчких војних стратега о могућностима ефективне окупације Ирака“, као и да је „увео војску у рат а да при томе није имао излазну стратегију“. Филимоновић Миљан, „Демократска „побуна“ против Рамсфелда“, *Western Balkans Security Observer*, јул-август 2006., стр. 18.

министра финансија Вофганга Шојблеа, да САД својим понашањем уносе несигурност у светску економију.⁴¹⁸

Европски правни стручњаци критиковали су политику САД са становишта садржаја Новог стратешког концепта НАТО савеза усвојеног 1999. године за време бомбардовања СРЈ, којим је, по ставу Бруна Зиме, бившег судије Међународног суда правде, нарушен ауторитет УН и успостављен такмичарски однос УН и НАТО савеза.⁴¹⁹ У сфери културе, нарочито у Европи, уметничка остварења са критичким тоном према властима САД награђивана су највишим признањима због друштвене ангажованости дела и аутора.⁴²⁰ Свеукупно посматрано, услед таласа

---

⁴¹⁸ У одговору на једну Обамину критику из 2012. године, Волфганг Шојбле, тадашњи министар финансија СР Немачке, изјавио је да би „Обама првенствено требало да се позабави смањењем америчког дефицита који је већи од дефицита еуро зоне“ и да је „лако давати савете другима“.⁴¹⁸ Две године раније, Шојбле је закључио да је амерички модел раста у дубокој кризи, да су САД предуго живеље од позајмљеног новца и да су непотребно стварале инфлацију у свом финансијском сектору. Шојбле је такође коментарисао амерички план економске стимулације штампањем још 600 милијарди долара и оценио да планиране мере Федералних резерви САД доносе нову несигурност глобалне економије. Spiegel International, „The US Has Lived On Borrowed Money for Too Long – Interview With German Finance Minister Schaeuble“, November 08, 2010, op. cit. Интернет, <http://www.spiegel.de/international/world/interview-with-german-finance-minister-schaeuble-the-us-has-lived-on-borrowed-money-for-too-long-a-727801.html>, приступљено 08.12.2014. године.

⁴¹⁹ Бруно Зима (*Bruno Simma*) је написао да „овакав развој догађаја упућује на промену у односима УН/НАТО од међусобне подршке до фундаментално такмичарских односа. У таквом сценарију, организација којој прети опасност да склизне у ирелевантност није НАТО него УН. У политичкој верзији слободнотржишне утакмице, УН и Савету безбедности прети губитак статуса озбиљног безбедносног тела јер моћни воле да раде преко неког погоднијег инструмента. Све што Савет безбедности може да понуди јесте „легитимитет“ по мишљењу неких западних влада – док НАТО може понудити жељено мултилатерално покриће, са мање опструкције.“ Simma Bruno, „NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects“, *European Journal of International Law*, 10 (1999), op. cit. p. 21.

⁴²⁰ Остварење редитеља Чарлса Фергусона „Инсајдерски посао“ (*Inside Job*), документарни филм о механизмима којима су велике инвестиционе компаније у САД изазвале колапс финансијског система и глобалну економску кризу, добио је награду „Оскар“ за најбољи документарни филм 2010. године. Документарни филм Фаренхајт 09.11 (*Fahrenheit 9/11*), редитеља Мајкла Мура, који на сличан начин оптужује америчку политичку и пословну елиту за вођење спољне политике у складу са сопственим а противно државним интересима, освојио је „Златну палму“, прву награду филмског фестивала у Кану 2004. године. Награду „Оскар“ за најбољи документарни филм 2014. године добио је „*Citizenfour*“, филм о Едварду Сноудену који је објавио сензационална сазнања о подацима

критика у различитим областима спољне политике и друштвеног живота, створен је утисак о „декаденцији“ америчког политичког система, прекомерном утицају економских (пре свега финансијских) структура у политичком животу земље, што је све заједно последица периода хегемоније САД после Хладног рата и „ароганције моћи“, по називу књиге америчког сенатора Вилијама Фулбрајта. Резултат доминације САД у глобалним пословима била је чињеница да су европске државе, као и Русија, имале утисак да је у односима са Вашингтоном немогуће утицати на измену политике, ма колико да су аргументи били рационални и убедљиви.

Из наведених разлога, Медведевљева теза о политици САД у Источној Европи као генератору криза и узрочнику застоја у изградњи регионалног безбедносног поретка имали су пажњу европског али не и америчког аудиторијума. У Медведевљевим излагањима из Берлина и Евиана, за два кључна проблема у односима САД и Русије одређени су ширење НАТО савеза и постављање америчког антибалистичког штита у Источној Европи за које је тврдио да не постоји ниједно логично и прихватљиво објашњење осим да су усмерени против Русије и да имају за циљ умањење њених одбрамбених способности. На основу тога, два члана нацрта Уговора о европској безбедности, који је Медведев иницирао, предложена су са намером да спрече наставак ових процеса на начин који може да угрози безбедност Руске Федерације. Предвиђено је да би „Потписнице уговора које су чланице војних савеза требало да осигурају да (...) одлуке донете у оквиру тих савеза коалиција и организација не утичу у значајнијој мери на безбедност једне или више потписница уговора.“⁴²¹ Такође, у ставу 3 члана

које прикупљања америчка Агенција за националну безбедност како на интернету тако и од мобилних оператера широм света.

⁴²¹ „European Security Treaty – Draft, Article 2“, *op. cit.*, Интернет страна Министарства спољних послова Руске Федерације, Интернет <http://www.mid.ru/ns-dvbr.nsf/dveurope/065fc31/82ca460d1c325767f003073cc>, приступљено 28.12.2015. године.

2 предвиђено је да „потписница уговора не сме дозволити употребу своје територије и не сме користити територију друге потписнице у сврху припремања или извођења оружаног напада на било коју потписницу или потписнице уговора”.⁴²²

Очигледно постојање проблема у трансатлантским односима и у односима Русије и НАТО са једне стране и одбијање САД да на организованој основи преговара о другачијем облику односа, са друге, створило је услове за резентман европске јавности и политичких елита према Вашингтону, временом све сличнији ономе који постоји у Москви, и приближавање ставовима Русије у неким значајнијим питањима међународне политике. Томе је посебно била склона Немачка, која је поред критика на рачун војних интервенција САД и појединачних некоректних поступака (прислушкивања телефонских разговора немачке канцеларке Ангеле Меркел, на пример) сматрала да једнострана политика Вашингтона у области економских односа подрива немачки и европски „социјални пројекат” као стуб европских интеграција и достигнуће европске цивилизације.⁴²³ Потписивање Трансатлантског трговинског и инвестиционог споразума додатно је оснажило аргументе критике и појачало антиамериканизам у јавном мњењу Немачке и у мањим европским државама.

---

⁴²² Ibid, op. cit.

⁴²³ „Повећани антиамерички сентимент међу обичним Немцима допринео је променама у спољној политици. Ако је рат у Ираку дао Немцима разлог за удаљавање од САД у питањима рата и мира, глобална финансијска криза из 2008. је дала разлог за разилажење у економским питањима. За Немце, криза је показала неуспех англосаксонског капитализма и доказала вредност немачке социјалне тржишне економије. Открића из 2013. године да је Национална агенција за безбедност надгледала Немце и прислушкивала мобилни телефон Ангеле Меркел, ојачала су антиамерички сентимент. Многи Немци сада кажу да не деле исте вредности са САД а неки кажу да их никада и нису делили.” Kundnani Hans, „Leaving the West Behind”, op. cit.

Међутим, антиамериканизам, тезе о декаденцији САД и критички приступ америчкој спољној политици у сфери науке и културе јесу створили повољни амбијент за представљање иницијативе о изградњи новог безбедносног поретка у Европи, али нису били његова кључна одредница. Темељна претпоставка руског стратегијског промишљања савремених међународних односа јесте да равноправни статус Русије, ЕУ и САД намеће динамика савременог међународног система независно од воље појединачних субјеката. Процес релативног опадања САД и релативног јачања Русије, по тој логици, променио је однос моћи на континенту и створио претпоставке за изградњу трипартитног безбедносног поретка заједно са ЕУ. Одређење улоге САД у руском концепту новог безбедносног поретка у Европи засновано је на ставу о историјској неминовности смањења америчког утицаја на Старом континенту услед процеса релативног опадања моћи САД. Чак се може приметити, из говора руских званичника приликом образлагања иницијативе, да предлог о изградњи трочланог поретка подразумева имплицитну намеру писаца руских стратегија да то буде само прелазна фаза ка двочланом са ЕУ и Русијом као центрима моћи, што ће у потпуности остварити претпоставке за спољну стабилност, развој и модернизацију руске економије и створити услове за „заједнички ангажман” Русије и ЕУ у наступајућем мултиполарном свету.⁴²⁴

---

⁴²⁴ „Најдраматичнија илустрација како би пост-западна спољна политика Немачке могла изгледати виђена је 2011. године, када је Немачка била уздржана у СБ УН приликом гласања о војној интервенцији у Либији – сврставајући се са Кином и Русијом на супрот Француској, Великој Британији и САД. Неки немачки званичници наглашавају да то није показатељ неког дубљег тренда. Али испитивање које је непосредно после гласања спровео немачки спољнополитички часопис *Међународна политика*, показао је да су мишљења Немаца подељена између три алтернативе, да ли наставити примарну сарадњу са западним партнерима; са другим земљама као што су Кина, Индија и Русија; или и са једнима и са другима.” Ibid, op. cit.

Осим релативног опадања моћи САД, у прилог Медведевљевих процена о смањењу америчког утицаја у Европи говори и стратешка преоријентација САД са Европе и Блиског истока ка Источној Азији услед процене да ће се кључни изазов хегемонији САД појавити у овом региону. У време расправа о Медведевљевој иницијативи, тадашњи амерички државни секретар Хилари Клинтон објавила је чланак у часопису Спољна политика (*Foreign Policy*) у коме је најавила заокрет (или „окрет око стожера“ – енглески *pivot*) америчке спољне политике ка Источној Азији. Према поднаслову текста, „будућност геополитике ће бити одлучена у Азији, не у Авганистану или Ираку, и САД ће бити у центру акције”.⁴²⁵ Начелно, ова стратегија је подразумевала ближу координацију односа са савезницима у азијско-пацифичком региону, побољшање односа са другим (несавезничким) државама, „конструктивне односе” са Кином, појачано ангажовање у мултилатералним институцијама и потписивање Транспацифичког партнерства.⁴²⁶

Иако је негирана могућност да је појачано ангажовање САД усмерено ка изоловању Кине као потенцијално новог хегемона, одређени поступци Вашингтона указивали су да се такви аргументи не могу одбацити. Наиме, приликом боравка у Тајланду, 2009. године, Хилари Клинтон је покренула *Иницијативу Доњег Меконга*, као облик регионалне сарадње у оквиру кога су САД изразиле намеру да обезбеде помоћ Мјанмару, Лаосу, Тајланду,

---

⁴²⁵ „Како се рат у Ираку смирује и Америка почиње повлачење из Авганистана, САД стоје на тачки заокрета. Последњих 10 година распоредили смо огромна средства на та два простора. У наредних 10 година, морамо бити паметни и систематични у одлучивању где ћемо трошити време и енергију, како би се себе довели у најповољнију позицију да сачувамо вођство, обезбедимо своје интересе и промовишемо своје вредности. Један од најважнијих задатака америчког државништва у наредној деценији ће, према томе, повећано инвестирање – дипломатско, економско, стратешкиско и друго – у азијско-пацифички регион.” Clinton Hillary, „America's Pacific Century”, *Foreign Policy*, Issue 189, November 2011, op. cit. p. 56.

⁴²⁶ Scott Harold W., „Is the Pivot Doomed? The Resilience of America's Strategic 'Rebalance'”, *Washington Quarterly*, Oct2014, Vol. 37, Issue 4, op. cit. p. 86.

Вијетнаму и Камбоџи „у областима екологије, здравства, образовања и инфраструктурног развоја”.⁴²⁷ Праксу покретања регионалних иницијатива у неполитичким областима кинески званичници су познавали из искуства Источне Европе, као и последице до којих је временом довело такво спољнополитичко ангажовање Вашингтона. Посебно ако се узме у обзир да су у ову иницијативу укључене државе са обода Југоисточне Азије, са простора на коме би ширење кинеског утицаја било, теоријски посматрано, природно и најлакше. Такође, кинески утицај у овим земљама и изградња транспортне инфраструктуре омогућила би Пекингу излазак на Индијски океан, што би у тзв. маритимној стратегији САД узроковало велике промене.

Међутим, спровођење стратегије „заокрета” указало је на проблеме у реализацији америчких спољнополитичких циљева, услед процеса релативног опадања моћи ове државе, што има директне последице и на улогу САД у Европи. Током 2013. године Барак Обама је одложио планирану посету Азији због проблема са одобравањем буџета, а у марту 2014. године Катарина Мекфарланд, помоћник државног секретара за одбрану, изјавила је да се „заокрет ка Азији поново разматра јер изгледа да се не може реализовати.”⁴²⁸ Стручњаци процењују да САД не одобравају довољну количину средстава за пројектовани заокрет у чему виде кључни проблем у спровођењу стратегије.⁴²⁹

Проблеми у реализацији стратегије „заокрета ка Азији” указују на несразмеру спољнополитичких амбиција и објективних могућности САД, што се односи и на улогу САД у Европи. На Старом континенту је на почетку 21. века распоређено око 69 хиљада америчких војника што је

---

⁴²⁷ Ibid, op. cit. p. 88.

⁴²⁸ Ibid, op. cit. p. 85.

⁴²⁹ Ibid, op. cit. p. 91.

вишеструко мање од хладноратовског нивоа ангажовања (до 400 хиљада), док су циљеви спољне политике остали исти или су чак и амбициозније постављени. После неуспеха и повлачења већег дела војних снага из Авганистана и Ирака, „заокрет ка Азији” је из економских разлога био неизводљив иако је то и даље један од најзанчајнијих стратегијских праваца политике. У таквим околностима, пре одгонетања улоге САД у руском концепту новог безбедносног поретка у Европи, потребно је дати одговор на питање: ако је број америчких војника у Европи драматично смањен, ако је ангажовање САД на Блиском истоку резултирало неуспехом, између осталог и због недовољног броја војника, ако је заокрет ка Азији био неизводљив због недостатка финансијских средстава, на чему се може базирати став да су циљеви Вашингтона у Европи остварљиви без драматичног повећања америчких снага и финансијских средстава? На том питању, заправо, на безбедносним обзирима овог типа, заснована је Медведевљева теза о неминовности успостављања триполарног безбедносног поретка у Европи, са ЕУ, САД и Русијом као равноправним актерима.

У процесу релативног опадања моћи САД и недостатку материјалних капацитета за остварење пројектоване улоге у свету, теза Ричарда Сакве о „новом атлантицизму” има додатни основ и рационализацију. Као логична последица немогућности Вашингтона да војним и економским средствима подржи пројектоване циљеве у Европи, јавља се дисциплиновање савезника, захтев за повећањем трошкова одбране чланица НАТО, негодовање код неутралних држава и тражење њиховог ангажовања, милитантизам, консолидовање Запада насупрот Русије, културолошка и идеолошка агресивност, демонизација противника и дубље економско везивање европских савезника за САД путем Трансатлантског трговинског и инвестиционог партнерства. У таквој стратегији САД, посебно место

заузимају економске санкције као централни инструмент „новог атлантицизма“.

По неким савременим истраживањима, западне државе на челу са САД не користе санкције у класичном виду казне или принуде, него као „први корак у стратегији демаркације простора“, односно у покушају управљања међународним процесима на почетку 21. века на основу својих правила.⁴³⁰ У истраживању руског Института за право и развој у Сколкову, побројано је да су САД од 2006. године спроводиле економске санкције против 8 земаља под мандатом СБ УН и против 3 државе без мандата УН – Венецуеле, Сирије и Русије.⁴³¹ Истраживачи су пронашли више показатеља нетипичне природе санкција уведених од стране САД током украјинске кризе, који сведоче о политичком, тактичком и офанзивном коришћењу овог спољнополитичког инструмента, насупрот његовој изворној природи као економског ограничења узрокованог штетним понашањем друге стране. У приступу САД и Запада на почетку 21. века, природа санкција је измењена због чега је немогућа њихова оцена по постојећим критеријумима међународног права. По међународном праву страна којој се уводе санкције мора бити јасно идентификована и потребно је да постоји међународна забрана неког поступка да би на основу њега биле уведене санкције. У случају украјинске кризе, ова два критеријума не само да нису испоштована, него је њихов смисао потпуно преокренут.⁴³²

По примеру из наведеног истраживања, председничким извршним наређењем САД децембра 2014. године уведен је „пуни економски бојкот Крима“ који је образложен „руском окупацијом“ ове територије. У оваквој

---

⁴³⁰ Ivanov Alexei, Molodyko Kirill, „Sanctions and the World Order – Unilateral Restrictive Measures as a New Regulator of the World Economy“, *Russia in Global Affairs*, No. 4, December 15, 2015, Интернет, <http://eng.globalaffairs.ru/number/Sanctions-and-the-World-Order-17889>, приступљено 02.04.2016. године.

⁴³¹ Ibid, op. cit.

⁴³² Ibid, op. cit.

ситуацији је било необјашњиво зашто су економске мере изречене окупираној страни која по међународном праву није крива за такав поступак.⁴³³ Поред тога, другим председничким наређењем из марта 2014. године, утврђено је да догађаји на Криму представљају „нетипичну и изванредну претњу националној безбедности и спољној политици САД“.⁴³⁴ У таквом случају Русија би требало да буде одговорна по међународном праву о чему је Вашингтон као угрожена страна требало да обавести СБ УН и тражи примену надлежности. Уместо тога САД су увеле санкције Русији без мандата СБ УН. Оба наведена случаја показују да су дешавања тумачена арбитрарно, зависно од политичке позиције стране која уводи санкције чиме је дато за право аргументима о употреби санкција као политичког инструмента „демаркације простора“ Запада.

Украјинска криза је у том смислу послужила не само као основ за јачање кохезије Запада него и за усклађивање приступа САД и ЕУ Русији који су били дијаметрално различити, како у начелу тако и појединачно према Медведевљевој иницијативи о којој су, примера ради, Немачка и Француска за разлику од САД биле спремне да разговарају. Период одупирања чланица ЕУ примени принципа тзв. новог атлантицизма у политици према Русији завршен је рушењем малезијског авиона изнад Украјине у јулу 2014. године, за шта је оптужена Русија, после чега одлучност Вашингтона није оставила место за неслагање у оквиру блока Запада. Међутим, чињеница да су интереси САД и ЕУ у односима са

---

⁴³³ „Увођење санкција становницима и пословним субјектима на ,окупираној територији’, или пословним људима из других земаља који би хтели да послују са овом територијом је нелогично. На основу овог председничког извршног наређења, америчке компаније (Apple, Microsoft, CISCO, IBM. и друге) престале су са пружањем услуга становницима Крима, али су наставиле да их пружају територији наводне државе окупатора и наставиле су са пружањем услуга руској влади.” Ibid, op. cit.

⁴³⁴ Ibid, op. cit.

Русијом донекле различити ствара структурални основ да се политика трансатлантских савезника, после смиревања тензија, поново разликује.

5. Спољнополитички инструменти и методе изградње новог безбедносног поретка у Европи

Перспективу Медведевљеве иницијативе, кроз коју је руски концепт новог безбедносног поретка у Европи представљен међународној јавности, одредила је њена форма. Као дипломатска иницијатива она је била условљена општим ставом Запада према Русији и њеној улози у европским безбедносним процесима. Да је, у другачијем сплету околности, руски концепт поретка био представљен у стратегијском документу Руске Федерације и да је спровођење циљева политике било планирано путем војних и економских притисака, уместо кроз Уговор о европској безбедности и одржавање међународне конференције, не би било могуће априорно одбијање руског предлога од стране Запада. У таквом сценарију, одбијање руског предлога би подразумевало дугорочно супротстављање руској стратегији наметања своје воље у европским безбедносним процесима, које би континент довело до нестабилности. Уместо тога, став према Медведевљевој иницијативи био је негативан услед општег статуса руске дипломатије на Западу којој се признаје извесни утицај али не и право иницијативе, као и услед скоро потпуног одсуства меке моћи Русије и изразито негативне перцепције њене спољне политике.

До 2008. године и изношења иницијативе, перцепција Русије на Западу је дијаметрално промењена у односу на период 1990-их када је Москва третирана као слаб али конструктиван актер. Промена у ставу Запада узрокована је, по мишљењу неких аналитичара, „повећањем политичке и

економске моћи Русије, растућом компетитивношћу и променом ка сасвим новом курсу, који је окренут ка постизању самодовољности и самопоштовања у унутрашњим односима, што је активирало антируски дискурс у ЕУ”.⁴³⁵ Промена у руској политици је до те мере утицала на западне политичаре да је уочи представљања Медведевљеве иницијативе 2007. године британски премијер Тони Блер отворено уцењивао Москву променом става и усвајањем западних вредности, док су САД током руских парламентарних избора исте године затражиле од ОЕБС да не пошаље посматраче како би избори били делегитимисани. Штавише, припадници Канцеларије за демократске институције и људска права ОЕБС прихватили су овај савет, али су оповргавали да је то учињено на захтев САД и приписивали изостанак процени својих посматрача да због постојећих услова изборе није било могуће надгледати.⁴³⁶

Реторика руских и западних званичника, међутим, није представљала засебну линију сукоба. У питању је последица и одраз супротстављености геополитичких интереса у сфери јавног мњења, или, по терминима руских аутора Циганкова и Фоминика, својеврсне „геополитике перцепције”.⁴³⁷ Наведени аутори антируске, или русофобске, изјаве западних држава не тумаче као случајност или чак ни као координисану кампању него као целовиту стратегију демонизације Москве која је комплементарна стратегији географског ширења Запада ка границама Русије.⁴³⁸

---

⁴³⁵ Tsygankov Pavel; Fominykh Filipp, „The Anti-Russian Discourse of the European Union”, *Russian Politics & Law*, Nov/Dec2010, Vol. 48 Issue 6, op. cit. p. 23. Осим тога видети и Voronov Konstantin, „Perceptions of Russia in the European North”, *Russian Politics & Law*, Nov/Dec2010, Vol. 48 Issue 6 и Gorenburg Dmitry, „Russia in the Western World”, *Russian Politics & Law*, Nov/Dec2010, Vol. 48 Issue 6.

⁴³⁶ Упозорење Тонија Блера је гласило „Ако Русија у ближој будућности не може показати своју посвећеност западним демократским вредностима, онда ће европске компаније минимизирати своје присуство у Руској Федерацији.” Ibid, op. cit. p. 20.

⁴³⁷ Ibid, op. cit. p. 21.

⁴³⁸ Ibid, op. cit. p. 21.

Савремена питања о разлозима априорно негативног става Запада према Русији, у истом или сличном облику постављена су у 19. и 20. веку што указује на историјске корене и континуитет односа међусобне сумње. „Питам се откуд и зашто то неповерење, та неправда и мржња према Русији од стране влада и јавног мњења Европе?“ написао је Николај Данилевски у другој половини 19. века.⁴³⁹ Овај мислилац, у младости осуђиван на казну затвора због заступања проевропских идеја у Русији, сада већ као нижи службеник царства, изнедрио је једну од најпотпунијих филозофија историје у књизи *Русија и Европа*, која до дан данас има велико упориште у Русији. Његов концепт кретања и развитка културно-историјских типова обликовао је не само будућност словенофилске интелектуалне традиције у Русији него и различите филозофеме историје на Западу које су за предмет имале истраживање „појава дугог трајања“, култура, цивилизација и слично. У коментару ове књиге Данилевског, Достојевски је својевремено написао да је то „будућа стона књига свих Руса“ и да је у њој већ учињено све што је он желео да оствари у будућности.⁴⁴⁰

Први поднаслов књиге Николаја Данилевског је био *Зашто је Европа непријатељ Русије?* Фрустриран политиком Британије и Француске које су у Кримском рату 1853-1856. године подржале Отоманско царство против Русије, Данилевски је одредио русофобију као унутрашњу одлику европске политичке културе, или елемент психе Европљана. Крим је и тада био у

---

⁴³⁹ Данилевски Николај, *Русија и Европа*, Нолит, Београд 2007, стр. 54

⁴⁴⁰ „Ствар је у томе да нас Европа не признаје за своје. Она у Русији и, уопште, у Словенима види нешто што јој је потпуно туђе, а у исто време као нешто такво што јој не може послужити као прости материјал из кога би могла извлачити користи, као што извлачи из Кине, Индије, Африке, већег дела Америке итд. — материјал који би се могао формирати и израђивати по својој слици и прилици, како се раније надала. Европа ипак схвата или, тачније речено, инстинктивно осећа да испод те површине лежи јако, чврсто језгро које се не може ни расточити, ни самлети, ни растворити — које, дакле, она не може асимилirati, претворити у своју крв и тело — језгро које претендује да живи својим независним, самобитним животом. Горда, и то оправдано, због својих заслуга, Европа тешко, да кажемо никако, то не може поднети.“ Ibid, стр. 58-59.

центру спора Русије и Запада, јер је Запад у 19. веку схватао полуострво као могући стратегијски добитак Русије на рачун Отоманског царства и нарушавање утврђене равнотеже снага, док је за Данилевског то било питање руске историје и идентитета, па самим тим изван политике. Историјска прилика за повратак колевке руског Православља у окриље царства за Данилевског није могла бити посматрана у обрасцима постнаполеоновске Европе, док је, са друге стране, то било очигледно кршење принципа Четворног савеза и нарушавање равнотеже снага успостављене на Бечком конгресу 1814-1815. године.

Посматрано строго у дискурсу међународне политике, Данилевски није имао право да протестује против политике Велике Британије и Француске, чак ни ако су, по његовим речима, „за савезника узели Турчина и предали му заставу цивилизације” јер су правила политике равнотеже снага са којима се сагласио руски цар Александар Први у Бечу била јасна.⁴⁴¹ Проблем Крима, међутим, није био једини аргумент Данилевског у образлагању тезе о „двострукој мери којом Европа мери када се ради о Русији (и не само о Русији, већ уопште о Словенима), и када се ради о другим земљама и народима”.⁴⁴² Проблем је за Данилевског било схватање Европљана, које је осликао наводећи мисао филозофа Ротека, „да је сваки успех Русије, сваки развитак њених унутрашњих снага, повећање њеног благостања и моћи, у исто време и друштвена беда, несрећа за цело човечанство.”⁴⁴³

Одређена истраживања спроведена на Западу почетком 21. века, поново су упутила на 19. век као извор односа Запада према Русији која данас преовладавају и на одређени начин детерминишу међународну

---

⁴⁴¹ Ibid, стр. 59.

⁴⁴² Ibid, стр. 59.

⁴⁴³ Ibid, стр. 54.

политику. У тексту *Вечна пропаст Русије* Пол Старобин је анализирао учесталост појаве идеја о скором колапсу Русије у западној јавности и анализирао њихову основаност у историјском контексту са једне стране, а са друге њен психолошки и пропагандни основ. Старобин је упутио на истраживање британског историчара Ј. Х. Глисона из 1950. године и америчког русолога Мартина Едварда Малие из 1999., у којима је русофобија одређена као „трајни елемент народне визије света” у Британији.⁴⁴⁴

У антируском путопису *Са немуштима (With the Unspeakables)* Џорџ Стокер је, према мишљењу Старобина, вероватно дао подстрека свом брату Брему Стокеру да напише роман *Дракула*, који отелотворава источну или словенску претњу Великој Британији. Старобин је анализирао „наративе” у Британији 19. века који на сличан начин везују русофобију и страх за британске поседе у Индији. Карикатура у Британији у време Кримског рата 1853-1856. године, веома индикативна по Старобину, показује руског медведа са војном капом како седи на персијској мачки, док британски лав беспомоћно стоји у запећку. Старобин је такође приказао утицај британских ставова на јавно мњење у САД што је утицало на америчког

---

⁴⁴⁴ „Осећања Британаца према Русима била су приметно груба. Историчар Ј. Х. Глисон, у књизи из 1950. године *Генеза русофобије у Великој Британији*, описао је антипатију 19-товековне британске јавности према Русији као „најизражаванији и трајни елемент” народне визије света. Овај сентимент, закључио је Глисон, закуван је од стране манипулативне елите, империјално настројене, и био је свакако неоснован, јер је британска политика у овом периоду била провокативнија него руска. Други су се сложили. „Светски шампиони имеријализма у модерној историји, Британци, били су у сталном стању хистерије због химере о Русији која преко Хијмалаја напредује ка Индији”, приметио је Мартин Малиа у књизи *Русија под оком Запада* из 1999. године. Било како било, британска квалификација Русије задржала се чак и међу најпрефињенијим посматрачима. Тако се Џон Мајнард Кејнз, после путовања у бољшевичку Русију 1925. године, питао да ли би тамошње „стање опресије” могло бити плод неког дивљаштва у природи Руса.” Starobin Paul, „The Eternal Collapse of Russia”, *National Interest*, september-october 2014, op. cit. p. 22.

председника Теодора Рузвелта током посредовања у окончању руско-јапанског рата 1905. године када се ставио на страну Јапанаца.⁴⁴⁵

У овом сасвим оригиналном тексту објављеном у америчком часопису Национални интерес (*National Interest*), Старобин је отишао тако далеко да је анализирао биографију новинара који су у скорије време писали за западне медије о Русији – са ставом да се Русија ближи колапсу – и проналазио њихове личне, породичне и психолошке мотиве за негативно писање о овој држави. У истраживање је, ради правичности, укључио и аутобиографске податке, што је искористио као аргумент против субјективности коју би читаоци могли да претпоставе због његовог презимена.⁴⁴⁶ Старобин је утврдио да је Русија једна од држава коју је најлакше и, што је још значајније, најбезбедније карикатурисати и због тога је предвидео трајност синдрома „Русија је пропала” у западним медијима. Трајност, према њему, проистиче управо из чињенице да је ова држава, насупрот предвиђањима из скорије прошлости, и даље значајна у међународној политици.

Проблем тврдокорног негативног става Запада према Русији, на начин на који су је својевремено приказивали Данилевски и Старобин, директно спречава могућност пројектовања меке моћ Русије у савременој међународној политици што је утицало и на прихватљивост Медведевљеве иницијативе као концепта уређења политичких односа у Европи на

---

⁴⁴⁵ „Ниједно људско биће, црно, жуто или бело, не може бити толико лажљиво, неискрено, арогантно – укратко, непоуздано у сваком смислу – као Руси’, написао је председник Теодор Рузвелт 1905. године како се руско-јапански рат приближавао крају. Насупрот томе, Јапанци су били „дивни и цивилизовани људи’ како је рекао. (Рузвелт је наредне године добио Нобелову награду за мир за своје напоре у преговорима којима су окончана непријатељства Руса и Јапанаца.” Ibid, op. cit. p. 22-23.

⁴⁴⁶ Пол Старобин (*Paul Starobin*) је одрастао у Ворчестеру у америчкој држави Масачусетс, где и сада живи са породицом. Дипломирао је на факултету у Конектикату а звање мастера стекао је на Лондонској школи економије 1981. године. Непосредни додир са Русијом имао је у време када је био шеф бироа часописа *Business Week* у Москви од 1999. до 2003. године. Старобин је о себи у тексту написао да је Јеврејин и да има даље претке који потичу из руских земаља. „Постоји доста тога у руском искуству – реч „погром” је руског порекла – чега би особа јеврејског порекла могла да се боји и презире”. Ibid, op. cit. pp. 27-28.

почетку 21. века. У складу са општим уверењем, често постављано питање у руској академској заједници је „зашто нација Пушкина, Гогоља, Чајковског, Толстоја, Пастернака, Шостаковича и Солжењицина има такав недостатак меке моћи и утицаја?“⁴⁴⁷ Без одговора на ово питање, Сергеј Караганов је навео опаску бившег немачког канцелара Хелмута Шмита који је, карактеришућу ови димензију моћи, СССР назвао „Горња Волта са пројектилима“.⁴⁴⁸

---

⁴⁴⁷ Karaganov Sergey, „Keeping the Powder Dry“, *Russia in Global Affairs*, December 27 2012., Интернет <http://eng.globalaffairs.ru/number/Keeping-the-Powder-Dry-15810> прис 30.04.2015. године.

⁴⁴⁸ Ibid, op. cit.

5.1 Мека моћ Русије

Термин „мека моћ“ је кованица са краја 20. века, али је као појава у међународним односима стар колико и политика као делатност. Према усвојеном схватању Џозефа Наја, она представља привлачност укупног цивилизацијског обрасца једне државе на основу које је она у могућности да остварује своје интересе без примене традиционалних спољнополитичких средстава и поступака или уз њихову примену у мањој мери. Чињеница да су велике силе у историји већином биле велике и богате државе са развијеном културом, које су око себе окупљале мање државе припаднице истог културно-цивилзацијског обрасца, навела је на закључак о комплементарности тврде и меке моћи, па је из тог разлога Караганов изнео недостатак меке моћи Русије као нетипично стање са недовољно разјашњеним узроком. Међутим, он је постављајући питање несвесно дао и одговор на њега.

Дела ствараоца као што су Гогољ и Солжењичин нису могла послужити као основ за привлачност руског цивилизацијског обрасца зато што се тај појам првенствено односи на привлачење широких народних маса, а не уског круга високо образованих људи који су по природи политички еманциповани. Садашња мека моћ САД, историјски јединствена по свом опсегу и дубини, заснована је на степену политичких слобода у САД, али превасходно на тековинама популарне културе (тзв. шоу бизниса, начина одевања, исхране и забаве) и достигнућима информационих технологија, а не на баштини високе уметности. Coca Cola, Ford, Hollywood, McDonald's, Microsoft, Apple и Google, више су допринели привлачности

америчког цивилизацијског обрасца у свету него Ернест Хемингвеј, Скот Фицџералд, или Џорџ Гершвин који су ширим масама готово непознати. Посматрајући Русију, са друге стране, она нема ниједан пандан у првом ешалону чиниоца утицаја, док је у другом немерљиво богатија од САД што управо показује да висока култура није чиниоц који значајније утиче на повећање меке моћи државе.

Осим високе културе, коју је Караганов поставио у тежиште, чинилац руског друштвеног живота од прворазредног значаја је Православље које, са друге стране, по својој природи може бити извор привлачности само политичким субјектима исте вероисповести, у овом случају православним Словенима, док је према свим осталима она извор разлика и понекад разлог супротстављања. Нека савремена истраживања садрже тезу да је улога Руске Православне Цркве у суседним постсовјетским државама сасвим комплементарна спољној политици државе због чега се ова два субјекта – раздвојена и независна по тековинама западне политичке теорије усвојеним у Русији – оптужују за „недозвољено удруживање”. Конкретно, у тексту „Паметна моћ Русије на Криму” из 2011. године, Лада Рослицки са холандског Универзитета у Гронингену је тумачила поступке РПЦ као један од колосека државне политике подстицања сецесионизма на Криму и приближавања Русији.⁴⁴⁹ Иако текст садржи одређену истраживачку једностраност – подаци које износи углавном потичу из извештаја

---

⁴⁴⁹ „Руска Православна Црква промовише – а Руска Федерација индиректно подржава – уверење да Русија има улогу Трећег Рима и, штавише, да је Крим колевка руског Православља и да према томе белоруски, руски и украјински народ имају посебну везу. РПЦ одржава снажну везу са руском државом и игра политичку улогу која далеко превазилази њену верску и друштвену мисију, спроводи спољну политику у светлу „вертикалне конкуренције” и анти-евроатлантску политику у Украјини. Православна Црква под Руским Патријархатом редовно организује демонстрације и маршеве против НАТО и евроатлантских интеграција.” Roslycky Lada L., „Russia’s smart power in Crimea: sowing the seeds of trust”, *Journal of Southeast European & Black Sea Studies*, Sep2011, Vol. 11, Issue 3, op. cit. p. 310.

украјинских обавештајних и безбедносних структура – теза о Православљу као извору меке моћи Русије у постсовјетском простору има основа.

Наведена теза о Москви као „Трећем Риму” је током извесног периода у 19. и 20. веку служила као основ идејног окупљања православних држава, али православно Словенство као облик идентификације Русија није успела да постави као државну политику нити је међу словенским државама имала озбиљнији одговор и нарочито погодно тле. Парадоксално, најближе правом испољавању меке моћи Русија је била у време комунизма, идеологије која је порицала концепт нације, с обзиром да је имала ексклузивитет у идеологији под којом је у одређеном временском периоду живела скоро трећина светског становништва, али и та идеологија није послужила као довољан основ за ширење руског утицаја због сталних сукоба међу комунистичким државама.

Једини историјски погодан терен за испољавање меке моћи Русије је постсовјетска сфера, где се становништво услед верске, језичке сличности и традиционалне везаности за Русију лакше опредељивало за тај културно-цивилизацијски образац и за економске користи које доноси руско тржиште рада у односу на мање постсовјетске државе. У савременим истраживањима је побројан велики број „културних и лингвистичких програма, стипендија за студенте из иностранства, добро опремљени медији повезани са Кремљом, Православно Хришћанство и безвизни режим” као чиниоци меке моћи Русије у постсовјетском простору, а поред тога се може додати и енергетска зависност постсовјетских држава од Русије и присуство руске мањине у тим државама, што пружа довољан

инструмент за ширење утицаја Русије у постсовјетској сфери без примене војних и економских средстава, као кључних чиниоца тзв. тврде моћи.⁴⁵⁰

Схватајући да су елементи тврде моћи, пре свега економска снага, потребнији у процесу социјално-економског развоја државе као средишњег и најважнијег циља државне политике на почетку 21. века, те да у одређеним аспектима мека моћ може надоместити недостатак тврде, половином 2014. године у оквиру министарства спољних послова Русије сачињена је *Интегрисана стратегија ширења хуманитарног утицаја Русије у свету*, кровног концепта развоја руске меке моћи.⁴⁵¹ Најзначајнија државна инстанца укључена у ширење руског утицаја у свету је *Росотрудничество*, као „федерална агенција за Заједницу независних држава, Русе у иностранству и међународну хуманитарну сарадњу”.⁴⁵² По својим званичним циљевима ова агенција званично делује у области руског језика, образовања и науке, културе, омладинских програма и подршке Русима ван Русије.⁴⁵³ Осим стратегије ширења меке моћи, Кремљ је прибегао и јачању информативне и пропагандне делатности, као сурогата (и допуне) меке моћи, утемељен у ставу да је Запад многе сукобе у скоријој историји добио скоро искључиво предношћу у информативној сфери.

Вероватно у складу са уверењем да се историјски основ антируских осећања на Западу налази у британској јавности, у Лондону је отворена телевизија *Русија данас*, са 24-часовним програмом на енглеском, шпанском и арапском језику. У поступку је отварање подружница исте телевизије у Берлину, емитовање канала на немачком и француском језику као и

---

⁴⁵⁰ Tafurois Eleonora, „Can Russia exercise soft power as well as hard power?”, *Policy Review Pub Affairs*, Интернет <http://www.policyreview.eu/can-russia-exercise-soft-power-as-well-as-hard-power/>, приступљено 05.08.2015. године.

⁴⁵¹ Ibid, op. cit.

⁴⁵² Ibid, op. cit.

⁴⁵³ На Интернет страни Владе Руске Федерације, *Rosstrudnichestvo*, Интернет <http://www.rs.gov.ru/en>, приступљено 05.08.2015. године.

успостављање пратећих новинских агенција (*Спутњик*) у служби ове медијске и информационе машинерије са буџетом од око 400 милиона долара годишње. На висину буџета ове телевизије упозоравали су медијски стручњаци у Британији јер је она чак и за медије у Западној Европи веома висока. Услед оптужби за необјективно извештавање, нарочито о рушењу малезијског авиона изнад Украјине у јулу 2014. године, против телевизије *Русија данас* британско контролно тело Офком води 6 (има података да је и 7) засебних истрага.⁴⁵⁴ Високу гледаност програма ове телевизије у свету прати и њен високи рејтинг у постсовјетском простору, с обзиром да има сазнања да је она у Белорусији и Молдавији гледанија него што су национални канали у овим државама.⁴⁵⁵

У оквиру стратегије ширења руског утицаја у европској академској сфери у Француској је отворен *Институт за демократију и сарадњу*, са седиштем у Паризу, без формалних веза са Кремљом. Овај институт чији су предмет истраживања односи Истока и Запада и улога Русије у Европи отворен је 2008., исте године када је Медведев у Евиану представио иницијативу о новом безбедносном поретку у Европи. Директор института је Наталија Наручницкаја, бивши посланик Думе и руски дипломата у УН, а шеф студија је Роберт Лафленд, еуроскептик из Велике Британије оптуживан за проруско прогагандно деловање, нарочито због пријатељских односа са француском десницом.⁴⁵⁶ У сличном маниру, у Бриселу је основана невладина организација *Евроазијска обсерваторија за изборе и*

---

⁴⁵⁴ Johnston Chris, Plunkett John, „Russia Today launches UK version in new soft power onslaught”, *The Guardian*, 2. november 2014., Интернет <http://www.theguardian.com/media/2014/nov/02/russia-today-launch-uk-version-investigations-ofcom>, приступ. 02.05.2015. год.

⁴⁵⁵ Lankina Tomila, Niemczyk Kinga, „What Putin gets about soft power”, *The Washington Post*, April 15, 2014, Интернет <http://www.washingtonpost.com/blogs/monkey-cage/wp/2014/04/15/what-putin-gets-about-soft-power/>, приступљено 02.05.2015. године.

⁴⁵⁶ Kanevskaya Natalya, „How The Kremlin Wiields Its Soft Power In France”, *Radio Free Europe*, June 24 2014, Интернет <http://www.rferl.org/content/russia-soft-power-france/25433946.html>, приступљ. 02.05.2015. године.

демократију која је надгледала референдум на Криму приликом припајања Русији и прогласила га слободним и фер.⁴⁵⁷

Осим медијских и научних институција у Европи, успостављене су јаке везе Кремља са припадницима десничарских снага у читавом низу европских држава што је довело до појаве идеја о „Путиновој петој колони“ у политичком пејзажу Европе.⁴⁵⁸ Председница француске партије Национални фронт Мари ле Пен, признала да је имала позајмице из руских банака којима се обратила након што су западне банке одбиле захтев њене странке за кредитирањем.⁴⁵⁹ У свом политичком програму Национални фронт се залаже за ослобађање ЕУ од америчког утицаја и стварање „Паневропске уније“ која би укључивала Русију, веома слично Путиновом предлогу о изградњи зоне слободне трговине на простору ЕУ и Русије. Спољнополитички саветник Мари ле Пен и посланик у Европском парламенту Емерик Шопрад, назвао је Русију „новом надом света у борби против новог тоталитаризма“, а водећи идеолог тзв. француске „нове деснице“ Алан де Беноа рекао је да је „Русија сада очигледно принципијелна алтернатива америчкој хегемонији“ и да „постоји много добрих разлога за проруско опредељење“.⁴⁶⁰ (Занимљиво је и да је Николас Саркози, бивши председник и вођа највеће опозиционе странке у Француској, у фебруару 2015. године изјавио да би Европа требало да формално призна припајање Крима Русији).⁴⁶¹

---

⁴⁵⁷ „EODE – Eurasian Observatory for Democracy & Elections“, Интернет <http://www.eode.org/>, приступљено 05.08.2015. године.

⁴⁵⁸ Matthews Owen, „The Kremlin's Campaign to Make Friends“, *Newsweek*, February 16, 2015, Интернет <http://www.newsweek.com/2015/02/27/kremlins-campaign-make-friends-307158.html>, приступ. 09.05.2015. године.

⁴⁵⁹ Higgins Andrew, „Far-Right Fever for a Europe Tied to Russia“, *The New York Times*, May 20, 2014, Интернет http://www.nytimes.com/2014/05/21/world/europe/europes-far-right-looks-to-russia-as-a-guiding-for-se.html?_r=0, приступљено 09.05.2015. године.

⁴⁶⁰ Ibid, op. cit.

⁴⁶¹ Matthews Owen, „The Kremlin's Campaign to Make Friends“, op. cit.

Аргументи француске деснице су пре свега засновани на ставу о моралном паду Европе под утицајем вредности које су на Стари континент дошле из САД, као и о потреби обнове породичних и патријархалних вредности насупрот друштвено деструктивним тековинама неолиберализма. Наведене активности Кремља руски опозиционар Иља Пономарев окарактерисао је као изградњу тзв. *Конзервативистичке интернационале*, са референцом на некадашњу Социјалистичку интернационалну, такође организовану и вођену из Москве.⁴⁶² Снага ове спољнополитичке стратегије, по Сергеју Караганову, проистиче из чињенице да вредности неолиберализма у савременој Европи заступају углавном елите док се став становништва у значајној мери разликује, односно подудару са вредностима које промовише Русија.⁴⁶³

Десно опредељена странка мађарског премијера Виктора Орбана у више наврата се успротивила диктатима ММФ и одбацила неолиберализам као образац економског и друштвеног уређења државе залажући се за повратак ауторитета породице и државе. Приликом Путинове посете овој држави у фебруару 2015. – што је био први његов сусрет са шефом државе чланице ЕУ после јуна 2014. године због бојкота руског председника услед украјинске кризе – договорене су повољније цене испоруке руског гаса Мађарској и изградња нуклеарних електрана од стране руских компанија. Посланик Европског парламента из редова мађарске опозиционе странке Јобик (са око 20% подршке у бирачком телу) Бела Ковач, био је оптужен за

---

⁴⁶² Ponomarev Ilya, „Russia's Opposition in a Time of War and Crisis”, *Center for Strategic and International Studies*, January 15, 2015., op. cit., Интернет <http://csis.org/event/russias-opposition-time-war-and-crisis>, приступљено 12.04.2015. године.

⁴⁶³ „Намера Русије да постави традиционалне вредности за свој курс наишла је на непомирљиви антагонизам и забринула водеће и владајуће европске елите које знају да и већина људи у њиховим земљама дели ове вредности.” Karaganov Sergey, „Europe: A Defeat at the Hands of Victory? - Demons of the Past and the Search for a New Concept”, *Russia in Global Affairs*, No. 1 2015, Интернет, <http://eng.globalaffairs.ru/number/Europe-A-Defeat-at-the-Hands-of-Victory-17361>, приступљено 15.03.2016. године.

шпијунирање у корист Русије због чега је започет поступак одузимања посланичког имунитета који је касније обустављен.

Осим француске и мађарске деснице, блиски односи са Кремљом регистровани су и у политичком ангажману аустријске Партије слободе, фламанских националистичких група у Белгији, бугарске десничарске странке Атака и грчке левичарске владајуће партије Сириза. (Заправо, сарадња са Сиризом је била показатељ да кључни критеријум Кремља није била десна политичка оријентација европских странака него спремност на сарадњу са Русијом). Од раније су добро познате личне и политичке везе Владимира Путина са ондашњим италијанским премијером Силвијом Берлусконијем и немачким канцеларом Герхардом Шредером које су својевремено резултирале и договорима о пројектима гасовода „Северни ток“ и „Јужни ток“ који, без обзира на свој исход – Јужни ток је обустављен а Северни ток је дуплиран још једним цевоводом – служе као показатељ домета личних веза европских лидера са руским државним врхом.

Због чињенице да се у аргументима европске деснице поред Русије често помиње и Владимир Путин лично, снажан замах имају хипотезе о његовој личности, заправо о његовој политичкој персони јер личност није много позната, као засебном извору меке моћи. Десничари у Европи често идентификују Путина са борбом против економског неолибеларизма и неолибералних политичких слобода оличених, између осталог, у унапређеним правима хомосексуалаца како је приметио Данијел Ханан, посланик у Европском парламенту из југоисточне Енглеске. По њему „свако од Венецуеле до Кине ко верује да је Запад изобличен и покварен хомосексуалношћу има Путина за узора”.⁴⁶⁴ Упркос негативном ставу

---

⁴⁶⁴ Ibid, op. cit.

медија на Западу према Путину, његов утицај на светску политику и глобално јавно мњење није оспораван, напротив.⁴⁶⁵

На основу спознаје да је током периода комунизма и послехладноратовске кризе Русија знатно заостала за Западом у чиниоцима тзв. меке моћи, усвојена је државна стратегија и институције су ангазоване на побољшању њене слике у свету. Међутим, чињеница да је основ за повећање међународног угледа Русија пронашла у противљењу неолибералним вредностима – заједно са већим делом човечанства који не живи по овим принципима али је објект неолибералне политике, превасходно путем међународних финансијских институција – била је противна руским интересима, с обзиром да је иницијатива о новом безбедносном поретку предложена управо САД као заступнику друштвеног и економског неолиберализма и ЕУ која је прихватила сва авангардна достигнућа у области људских права, којима се Русија супротставила. Ипак, руска стратегија промоције новог безбедносног поретка није била заснована на класичном концепту меке моћи као привлачности културног и цивилизацијског обрасца, него на њеној измењеној, хибридној форми, која подразумева комбинацију медијског и пропагандног деловања, ширења утицаја путем подршке политичким снагама у европским државама и прагматичне политике у међународним односима.

---

⁴⁶⁵ Читаоци америчког магазина Тајм изабрали су Путина за најутицајнију особу на свету 2015. године, а претходно га је Тајмс изабрао за личност године 2007. и за међународну личност године 2013., при чему су гласали углавном држављани САД, а у нешто мањој мери Канаде и Велике Британије. У новембру 2014. године, на почетку кризе у Украјини, економски часопис Форбс је изабрао Путина за најмоћнијег човека на свету. The Independent, „Vladimir Putin named most influential figure in the world for 2015 by Time 100 readers' poll”, May 16 2015, Интернет <http://www.independent.co.uk/news/people/vladimir-putin-named-most-influential-figure-in-the-world-for-2015-by-time-100-readers-poll-10174956.html>, приступљено 13.08.2015. године.

5.2. „Социјетална“ моћ Русије

Непосредно по завршетку Хладног рата Русија је покушала да поправи слику о себи у свету при чему се преваходно окренула Западу од кога је тражила економску и саветодавну помоћ. Настојећи да се ослободи хладноратовске и комунистичке стигме, Јељцинова администрација је ангажовала америчке економске стручњаке за саветнике, тражила мишљење бивших америчких државника о спољној политици и ангажовала америчке компаније у области тзв. односа са јавношћу (*public relations*).⁴⁶⁶ Ови потези руских званичника начињени су вероватно у еуфорији завршетка Хладног рата и под утицајем тада владајуће идеалистичке парадигме, што значи да су имали оправдање у свом времену, али су резултирали колапсом и банкротом.

Концепт Путинове администрације, сачињен у околностима отрежњења неуспесима 1990-их година, подразумевао је две разлике у приступу. Прво, пројектована слика Русије као уређене државе и поузданог партнера била је усмерена у више праваца, не само ка Западу, и то ка

---

⁴⁶⁶ Занимљиво је сведочење америчког економисте Џефрија Сакса, Јељциновог економског саветника од 1991. до 1994. године. „САД су у Пољској помагале да економске реформе буду успешне, али у Русији нису хтеле. Кривим Дика Чејнија који је од 1989. до 1993. године био министар одбране. (...) Дик Чејни и његов заменик Пол Волфовиц правили су 'Директиве за изградњу одбране', којима је био циљ дугорочна супериорност САД над било којим супарником, укључујући Русију. Изгледало ми је да председнику Бушу Старијем и војном врху не одговара брзи опоравак Русије. (...) Покушавао сам 1993. да убедим председника Клинтона да учини више него Буш Старији. Али постало ми је јасно да ни он не намерава да помогне Русији. Клинтон је Јељцину давао политичку али не и финансијску подршку и бројке о којима се писало биле су веома 'надуване'." Влаховић Бранко, „Џефри Сакс: Америка навијала за руски банкрот!“, *Вечерње Новости*, Интернет <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.299.html:544296-Dzefri-Saks-Amerika-navijala-za-ruski-bankrot>, приступљено 20.04.2015. године.

државама у постсовјетском простору и државама са растућом економском снагом (Кина, Индија, Бразил, Иран, Јужна Африка). Друго, Путинова администрација није преузела ниједан туђи модел и са њим се идентификовала, као што је била демократија западног типа у Јељциново време, него се определила за промоцију сопственог цивилизацијског обрасца.⁴⁶⁷ Препознавањем вредности које се налазе у корену идентитета Русија је – као и у унутрашњем концепту развоја – прихватила технолошку и привредну димензију глобалног развоја, истичући амбиције да се у те процесе укључи, задржавајући истовремено аутономну сферу друштвених вредности и мерила.⁴⁶⁸ На новостечено самопозудање, указао је и нови концепт односа са јавношћу који је Русију све чешће представљао кроз спој духовности и природе који се вековима сматра симболом Русије.⁴⁶⁹

Окретање духовности и природи, симболично је представљало окретање себи, после седам деценија комунистичког и једне деценије глобалистичког интернационализма обележених тежњом Русије да се утопи у неки шири идентитет. Посебно је наглашено одустајање Русије од идентификације са Западом, изражене у последњој деценији 20. века. Тај период је симболично упоређиван са тзв. смутним временима на крају 15. и

---

⁴⁶⁷ Такав основ идентификације приказује државно спонзорисани документарни филм *Кирилов код* у коме се православно мисионарско дело Св. Кирила и Методија, ћирилично писмо и словенско порекло, приказује као изворни цивилизацијски код Русије и њен оригинални печат.

⁴⁶⁸ Ту поруку шаље документарни филм *Крим - Повратак кући* објављен 2015. године у коме је Владимир Путин говорио о дешавањима на почетку кризе у Украјини и околностима припајања Крима. Приказивање филма са овим насловом у време када су државе Запада увеле санкције Русији због кршења територијалног интегритета Украјине, сведочи првенствено о Путиновој намери да представи своју верзију догађаја, али и о одлуци Москве да после дуго времена не игра по правилима Запада и да као велика сила задржава право на сопствену верзију двоструких стандарда које Запад спроводи знатно дуже уназад.

⁴⁶⁹ „Једанпут сам питао свог пријатеља у Москви, младог професора историје, може ли ми показати суштину Русије. Он је одмах навео стару православну цркву звану Покрова, смештену на споју река Нерл и Кљама, близу средњовековне престонице Владимира. Посматрана издалека, црква изгледа као да плови на води у којој се огледа симбол дубоке уроњености Русије у природу.” Starobin Paul, „The Eternal Collapse of Russia”, op. cit. p. 27.

почетку 16. века када је услед глади од које је умрло око два милиона људи, неслоге племства и модерно речено „кризе идентитета“, Русијом владала западна сила, Пољско-литванска унија, која је донела огромно страдање становништва и различите претенденте на руски престо. Одустајањем од идентификације са Западом и обновом самопоуздања, започет је процес јачања руског политичког утицаја у европским државама.

Потези Кремља на јачању утицаја у Западној Европи предузети су након више од једног века дилема о разлозима одбојног става Европљана према Русији. На једном полу је током историје дуго био став који је најпотпуније изразио Џорџ Кенан, да је узрок страха од Русије на Западу њено непознавање и предрасуде људи са Запада. Заправо, више од непознавања Кенан је у средиште пажње ставио немогућност разумевања и прихватања Русије онаквом каква јесте, онда када се она интелектуално схвати. (Руски песник Тјутчев је својевремено писао да се „Русија умом не може схватити, у њу се само може веровати“). Кенан је на овај начин писао 1944. године, на крају Другог светског рата, у време општег оптимизма изазваног сарадњом савезника и заједничким ратним напорима.⁴⁷⁰

Узрок немогућности разумевања и прихватања Русије Кенан је видео у рационализму Англосаксонца који по карактеру не трпи противречности због чега настоји да их помири како би створио „некакву прихватљиву

---

⁴⁷⁰ „Данас више него икада Русија остаје за западни свет загонетка. Једноставни амерички духови замишљају да је то тако јер „ми не знамо истину о њој“. Греше. Није нам Русија загонетна због тога што је не познајемо. Ствар је у томе што нисмо кадри схватити истину о њој кад је видимо. (...) Ми нисмо кадри, у првом реду, схватити улогу противречности у руском животу. (...) Рус је склон баратању с екстремима и није баш заинтересован да их помири. Њему је противречност свакидашња ствар. То је бит Русије. Запад и Исток, Пацифик и Атлантук, Арктик и тропи, крајња хладноћа и крајња врућина, дуга тромост и нагли изливи енергије, претерана окрутност и претерана љубазност, разметљиво богатство и жалосна беда, жестока ксенофобија и неуздржива жудња за додиром са спољним светом, голема моћ и најкукавније роштво, истовремена љубав и мржња према истим објектима – то су само неке од противречности која доминирају животом руског народа. Рус не одбације те противречности. Он је научио да живи са њима и међу њима. Њему су оне зачин живота.“ Кенан, Џорџ, Ф., *Мемоари 1925-1950*, стр. 363.

међузону као основу за живот”.⁴⁷¹ Преширока амплитуда у природи Руса је за њега, по Кенану, несхватљива. Додуше, била је несхватљива и имагинарном Русу, Димитрију Карамазову, лику из романа „Браћа Карамазов” Фјодора Михајловича Достојевског, који је на основу свог доживљаја онога што је Кенан приметио и описао сматрао да је „човек преширок” и да би га „требало сузити”.⁴⁷² Не трпећи противречности, по Кенану, Англосаксонац не трпи ни Русе, што је схватање које на извесни начин обезличава презир Западњака и усмерава га према појави а не према људима што има сасвим другу конотацију.

На сличан начин писао је Ханс Моргентау у изузетно утицајном делу *Политика међу нацијама*. У поглављу о националном карактеру као водиљи понашања држава Моргентау је узео за пример управо Русе због јасног и директног начина на који њихова особеност обликује политику државе, поново са закључком да је за Западњака то тешко разумљиво. Моргентау је приказао епизоду са краја Другог светског рата у којој је руски војник пустио немачког заробљеника на слободу дирнут сузама његове супруге, а онда насумично одабраног пролазника окувао и ставио на његово место како би имао исправно бројно стање заробљених. У другој епизоди, Моргентау је из Бизмаркових мемоара пренео његово изненађење приликом посете Русији 1859. године када је сазнао да у парку и даље стоји војник на месту где је царица Катарина пре више деценија видела неуобичајено рано изниклу висибабу и наредила да се поред ње распореди стражар.⁴⁷³

---

⁴⁷¹ Ibid, op. cit. p. 363

⁴⁷² Наведено према, Филимоновић Миљан, „Легат Џорџа Кенана и руска спољна политика”, *Русија данас*, Број 3, Инфинитас, Београд, 2009.

⁴⁷³ Morgenthau Hans J., *Politics Among Nations – Struggle for Power and Peace*, Alfred A. Knopf, New York 1971., op. cit. pp. 125-126.

Са уверљивом аргументацијом заступника става о непознавању и неразумевању Русије на Западу, Николај Данилевски се, међутим, обрачунао много пре него што су Кенан и Моргентау написали своје радове. Ставови слични двојници америчких мислиоца имали су јако упориште у руској интелигенцији у 19. веку, нарочито у оном њеном делу који је био, условно речено, прозападно опредељен. „Условно речено” зато што се лични ток сазревања већине руских интелектуалаца, како Александра Херцена као „западњака” тако и Достојевског и Данилевског као „словенофила”, одвијао по истој матрици дивљења европским вредностима и слободама у младости и окретања конзервативизму у познијим годинама после непосредног сусрета и разочарења Европом. Данилевски је у књизи *Европа и Русија* одлучно одбацио аргумент о непознавању и неразумевању Русије и понашање Европе искључиво приписао њеној свесној намери да Русију не призна и не прими као своју.⁴⁷⁴

Чињеницу да је почетком 21. века слика о Русији на Западу била неповољна обликовала је и руску стратегију ширења утицаја у савременом свету. Пошто привлачност руског цивилизацијског обрасца, као најповољнија опција, није била остварљива, за кључни аргумент употребљена је нарасла економска и војна моћ државе и рационалност државне политике као гарант да је Русија поуздан партнер у међународној политици. На овим поставкама изграђена је својеврсна замисао „социјеталне моћи” Русије одређена као њена способност „да изађе у сусрет социјалној потражњи” у међународним односима, заправо да препозна

---

⁴⁷⁴ „У нас је још у моди да се све то отписује на необавештеност Европе, на њено непознавање Русије. (...) Зашто Европа, која све зна, од санскритског језика до ирокешких говора, од закона кретања сложених система звезда до састава микроскопских организама, не познаје само Русију? Зар је то неки Гејс-Грејц, Шлејц или Лобенштајн, који не вреде толико да би она на њих обратила пажњу? (...) Европа не зна зато што жели да не зна или, боље речено, зна онолико колико хоће, тј. како одговара њеним предрасудама, страстима, поносу, мржњи и презиру.” Данилевски Николај, *Русија и Европа*, стр. 58.

потребе и интересе других субјеката светске политике и да им на обострану корист изађе у сусрет.⁴⁷⁵

Почевши од 2000. године, градација поступака Кремља пратила је значај појединих криза за безбедносне интересе Русије а политика је вођена сразмерно државним интересима.⁴⁷⁶ Иако се Москви може приписати извесна некохерентност у идејном смислу, по ставу Тимофеја Бордачева у наведеном тескту не може се оспорити чињеница да је руска политика била рационална, прагматична и упркос критикама, одмерена по средствима и поступцима. Знатно интензивније ангажовање Москве у Сирији и Ирану у односу на друге међународне проблеме, примера ради, у стратегији Москве образлагано је већим обимом интереса које Русија остварује у овим државама. Обим интереса Русије у Украјини и Грузији узроковао је војну интервенцију у овим државама, док је током Арапског пролећа Русија показала релативно уздржани став што је такође служило као аргумент Москве за одмереност средстава и циљева руске спољне политике. Основ за разумевање и подршку „незападне већине“ Русији, по изразу наведеног

---

⁴⁷⁵ „Русија која је по други пут у последњих 100 година добила прилику да почне своју спољну политику из почетка, показала се веома популарном међу незападном већином у међународном друштву, иако јој недостају физички и морални квалитети које имају њени ривали и иако није понудила ниједан привлачан идеолошки концепт. Могућност Русије да изађе у сусрет социјалној потражњи — да делује као опозиција Западу — компензују њену „флип-флоп“ политику која извире из чистог прагматизма и недостатка идеја”. Bordachev Timofei, „Societal Power of the State as a Decisive factor of International Success”, *Russia in Global Affairs*, 25 march 2012., Интернет <http://eng.globalaffairs.ru/number/Russia-in-Global-Society-15496>, приступљено 09.05.2015. године.

⁴⁷⁶ Током свргавања Моамера ел Гадафија у Либији 2011. године Русија је осуђивала акције Запада али је пружени отпор, нарочито у оквиру УН, био знатно слабији од могућег. Са друге стране, у грађанском рату у Сирији од 2011. године Русија је најпре блокадом у СБ УН онемогућила Запад да оствари своје циљеве а онда започела своју војну интервенцију са циљем борбе против Исламске државе и подршке сиријском председнику Башару ал Асаду. Заузврат, Русија је задржала поморску базу у Сирији, наставила испоруке наоружања сиријској војсци и задржала постројења за електронску присмотру на сиријској територији. У кризи око нуклеарног програма Ирана, Русија је током читаве кризе била ближа Техерану и Западу него што су они били међусобно, служила је неформално као међународни гарант за поступке Ирана и истовремено градила нуклеарне електране у овој земљи, обогаћивала ирански уранијум и испоручивала наоружање Техерану.

аутора, пронађен је у томе што су у поменутиим кризама поступци Русије били одговор на већ предузете офанзивне мере Запада због чега Русија није била посматрана као узрочник проблема. Рационалност, прагматични приступ и одмереност, коју је Кремљ потенцирао као одлике своје спољне политике, прихваћени су као довољан основ за процену поузданости Русије као међународног актера у неким европским државама, превасходно Немачке и у више случајева Француске, због чега је, између осталог, Медведев представљао руску иницијативу у Берлину и Евиану.

Осим рационалности у процени сопствене позиције, Москва је показала изузетну способност разумевања позиције, потреба и интереса других субјеката међународне политике. Русија је оспоравала легитимитет постојећег међународног финансијског система и то је чинила заједно са Кином, Индијом, Бразилом и Јужном Африком, који су са своје стране имали интереса за удруживање у форум БРИКС. Препознајући заједничку потребу за сузбијањем утицаја САД у Средњој Азији Русија је заједно са Кином и мањим регионалним државама градила институционални механизам Шангајске организације за сарадњу (ШОС). Осим безбедносних, формиран су и економски облици удруживања постсовјетских држава засновани на међузависности економија из совјетских времена.

У истом духу, Москва је изградњом гасовода „Северни ток“ омогућила Немачкој аутономију у снабдевању природним гасом чиме је она великим делом ослобођена терета стратешке конфронтације Русије и САД у Источној Европи. Тиме је створен услов за нешто резервисанији став економски најснажније чланице ЕУ према Русији што током година служи као „камен спотицања“ у остваривању јединства Запада. По доласку Сиризе на власт, Кремљ је презадуженој Грчкој понудио помоћ 2015. године, као и

Исланду 2008. на почетку светске економске кризе.⁴⁷⁷ Републици Србији, чија је спољна политика растрзана између тежњи ка уласку у ЕУ и проблема Космета, Москва служи као ослонац у СБ УН чиме правно штити територијални интегритет државе и практично задржава значајан утицај у политичким процесима без већих материјалних трошкова. Египат, кључни амерички савезник на Блиском истоку, после Арапског пролећа и растуће нестабилности и конфузије, позван је да приступи Евроазијској економској унији, простору слободне трговине под вођством Русије (Јерменија, Белорусија и Казахстан) што је остварено у фебруару 2015. године.

У контексту Медведевљеве иницијативе, „социјетална моћ” Русије, схваћена као способност „изласка у сусрет социјалној потражњи”, у међународним односима има неупоредиво већи значај од класичне меке моћи. С обзиром да иницијатива апелује на државна руководства, дакле политичке елите, а не на становништво и да се позива на заједничке потребе држава чланица европског безбедносног поретка а не на руске вредности, перцепција Русије као рационалног и прагматичног субјекта је важнија од угледа земље и прихватљивости руских вредности. У том смислу је руски концепт новог безбедносног поретка у Европи, по стратегији Кремља, подржан уверавањем субјеката којима је упућен да је у питању прагматичан предлог који у основи има руске интересе и који заступа став да се руски интереси у изградњи европског безбедносног поретка суштински поклапају са европским и америчким, уз минимална прилагођавања, превасходно од стране САД.

Међутим, ни у комбинованом коришћењу меке моћи, медијског и пропагандног утицаја као њеног сурогата и „социјеталне моћи” не

---

⁴⁷⁷ Russia Today, „Russia might bailout Greece – finance minister”, January 30, 2015, Интернет <http://on.rt.com/flm6ak>, приступљено 03.04.2016. године. Rozhnov Konstantin, „Russia's role in rescuing Iceland”, BBC NEWS, Russia's role in rescuing Iceland, Интернет <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/7720614.stm>, приступљено 03.04.2016. године.

исцрпљује се инструментаријум руског утицаја на кључне субјекте европског безбедносног поретка у настојањима да промовише сопствену визију новог безбедносног поретка у Европи. Поред наведених облика испољавања моћи, Русија је започела а током времена и додатно појачавала коришћење елемената тзв. тврде моћи, у неколико случаја и директне војне интервенције, ради преузимања жељене улоге једног од кључних субјеката европских безбедносних процеса.

5.3. Војна моћ Русије као средство имплементације руског концепта новог безбедносног поретка у Европи

Русија је без много негодовања због одбијања Медведевљеве иницијативе прилагодила стратегију изградње новог безбедносног поретка у Европи новим околностима.⁴⁷⁸ Померањем тежишта са принципа на детаљ, по терминологији Харолда Николсона – заправо настојањем да свој основни стратегијски циљ оствари путем низа малих померања у своју корист уместо Медведевљевим путем једнократног сазивања међународне конференције о европској безбедности – Кремљ је на појединачним политичким кризама доказивао неспособност натоцентричног система да самостално руководи безбедносним процесима на континенту.⁴⁷⁹ Медведев није напоменуо, јер није било у складу са наменом говора, да је за неуспех НАТО у случају Космета, Грузије и Украјине искључиво заслужна Москва, на примеру Космета путем спречавања пријема ове територије у УН, а у друга два случаја мање или више директним војним интервенцијама. Заправо, свака криза у Европи, од рата у Грузији 2008. до мигрантске кризе

---

⁴⁷⁸ Британски дипломата Харолд Николсон је својевремено писао да добар преговарач може „достигнути принцип преко детаља” и да преговарач својим умећем може померати границе између једног и другог. „Ако гениј подразумева способност разликовања изузетног од немогућег, онда државништво свакако подразумева способност разликовања принципа од детаља. Али није све тако једноставно. Безскрупулозни и ингениозни преговарач ће увек покушати да достигне принцип преко детаља. (...) Државник који је mudar и јак, требало би да буде способан, као Метерних, да дозволи себи велики простор у померању граница између детаља и принципа.” Nicolson Harold, „Men and Circumstance”, *Foreign Affairs*, Council on Foreign Relations, Spring 1945, op. cit. pp. 481., 483.

⁴⁷⁹ То је, уосталом, Медведев више пута учинио још током представљања иницијативе када је напоменуо да је у кризи на Кавказу (грађански рат у Грузији 2008. године) натоцентрични систем показао своје слабости. Други случај који је Медведев напоменуо је проглашење независности Космета као једнострано наметнуто решење, допола довршена државност која показује неспособност НАТО савеза да до краја спроведе своју замисао.

2015. године, изнова је показивала да се без конструктивне улоге Русије велики међународни проблеми не могу решити и да се у том смислу сваки самостални напор НАТО у Европи претвара у међународну кризу и смањује безбедност континента уместо да је увећава.

Русија је процес интеграције Грузије – земље у којој је извршена прва обојена револуција (2003) и у којој су до 2008. непрестано на власти биле прозападне снаге – зауставила директном војном интервенцијом у сукобу грузијских снага безбедности и етнички руског становништва на северу земље. После иницијалне фазе сукоба, 8. августа 2008. године, јединице 58. армије руске војске, наочиглед земаља ЕУ и НАТО савеза које су подржавале прозападни курс земље, ушле су на територију Грузије, истовремено са ваздушним десантима руских падобранских јединица и пресекле све главне комуникационе канале грузијске војске чиме је званични Тбилиси за неколико дана стављен ван строја. Услови примирја су потписани са посредовањем ЕУ, али је фактичко стање на терену било такво да је Русија диктирала услове и правила компромисе у мери у којој је сматрала да је потребно због реакције западних држава и светског јавног мњења.

Знатно пре почетка ратних сукоба у Украјини 2014. године и анексије Крима (март 2014.), истраживачи су проналазили елементе субверзивног деловања руских специјалних снага на полуострву које је било усмерено ка припреми услова за одвајање овог дела украјинске територије у случају приближавања Кијева НАТО савезу или чланству у ЕУ. Истраживање холандског института из 2011. године забележило је коришћење руске Црноморске флоте у Севастопољу, заједно са делатношћу руских обавештајних служби, проруских невладиних организација и других субјеката на подстицању сепаратизма као и, по квалификацији аутора,

„антиукрајинским и антиевроатлантским активностима на Криму“.⁴⁸⁰ Услед наведених околности, референдум и присаједињење Крима Русији (после 60 година у саставу Украјине), били су спроведени довољно ефикасно да Запад није успео да реагује на организовани и систематски начин.

На сличан начин Русија је преломила ток дешавања у грађанском рату на истоку Украјине у августу 2014. године, када је за неколико дана из борбе избачено 5 од укупно 15 бригада украјинске војске.⁴⁸¹ Званична Москва је дуго порицала било какво учешће у сукобима у источној Украјини, осим дипломатске и хуманитарне подршке сународницима, да би у децембру 2015. године на конференцији за штампу Путин изјавио да Москва „никада није рекла да тамо није било одређених људи који су извршавали задатке, између осталог и у војној сфери“, али то по њему није исто што и присуство руских војних јединица.⁴⁸² За ознаку непризнатог руског војног присуства

---

⁴⁸⁰ „Активности руских обавештајних служби (нарочито 642. Одељења за психолошко ратовање), црноморског огранка Московског државног универзитета и невладиних организација имале су за циљ рушење сваке компоненте украјинске меке моћи. Руска Православна Црква и Руски Козаци су повезивани са подстицањем верског расцепа и стварањем антизападне перцепције. (...) Штавише, политика ‚паспортизације‘ коју је Москва спроводила на Криму и финансирање руских сународника представљају велику претњу утицају Украјине. Њихове акције граде поверење и лојалност локалног становништва на Криму Руској Федерацији и одвлаче их од заједничких интереса и лојалности Украјини.“ Roslycky Lada L., „Russia’s smart power in Crimea: sowing the seeds of trust“, *Journal of Southeast European & Black Sea Studies*, Sep2011, Vol. 11 Issue 3, op. cit. p. 312.

⁴⁸¹ „Тада је Путин повукао линију у песку. Није дозволио да његови савезници буду поражени. Иако је и даље порицао учешће руских трупа у Украјини, послао је елитне падобранске јединице у поступку који је представљао прву директну инвазију стране земље. За неколико дана у августу 2014. године, 7000 руских војника је прегазило барем 5 од укупно 15 украјинских бригада, према подацима Фондације Потомак, америчке непрофитне истраживачке групе. Кијев је схватио поруку и пристао на примирје.“ Pond Elizabeth, „Germany’s Real Role in the Ukraine Crisis“, *Foreign Affairs*, Vol. 94, Issue 2, March 2015, op. cit. (html верзија текста, доступна на академској бази „Кобсон“)

⁴⁸² „У кључним тренуцима конфликта у источној Украјини било је много доказа присуства руских војних јединица. (...) Путин је такође у почетку порицао да су ‚мали зелени људи‘ који су били присутни током анексије Крима били руски војници, али је после признао да јесу“. Walker Shaun, „Putin admits Russian military presence in Ukraine for first time“, *The Guardian*, December 17, 2015, Интернет <http://www.theguardian.com/world/2015/dec/17/vladimir-putin-admits-russian-military-presence-ukraine>, приступљено 04.03.2016. године.

западни медији су користили фразу „мали зелени људи“ као „ванземалци“ због групација које су се у време отцепљења Крима изненада појавиле на полуострву у зеленим војним униформама без ознака.

Још очигледнији пример политике свршеног чина коју је Русија спроводила у наметању свог утицаја у регионалним безбедносним процесима је војна интервенција у Сирији, на страни снага лојалних сиријском председнику Башару ал Асаду у грађанском рату, против тзв. Исламске државе и сродних група. На позив сиријског председника, Русија је отпочела бомбардовање војних снага и инфраструктуре Исламске државе у овој земљи 30. септембра 2015. године које је трајало до марта 2016. када су се руске војне снаге повукле уз очување одређеног војног присуства и повремено ангажовање ваздухопловних јединица. За многе истраживаче војна интервенција је показала да је, насупрот очекивањима која су заснована на њеним економским проблемима, Русија способна да „пројектује изненађујућу моћ не само у суседству него и изван њега”.⁴⁸³ Москва је у припреми и током интервенције показала не само способност ефикасне употребе војних јединица на удаљеном простору, него и дипломатски капацитет окупљања држава у *ad hoc* коалиције ради решавања појединачних проблема, као показатељ њене „социјеталне моћи”.⁴⁸⁴ Приликом преговора о подршци блискоисточних земаља, као и

---

⁴⁸³ „Поред свих унутрашњих проблема Русије — економски пад, депопулација и високи степен одлива капитала и мозга — она је пројектовала изненађујућу моћ не само у суседству него и изван њега. Амерички председник Обама може да говори Русији као регионалној сили, али руска војна интервенција у Сирији показује да она још једном изражава намеру да буде прихваћена као глобални актер и да има улогу у свакој међународној одлуци. То ће бити узнемирујући изазов не само за Обаму за преостало време мандата него и за следећег станара Беле куће.” Stent Angela, „Putin’s Power Play in Syria”, *Foreign Affairs*, Jan/Feb2016, Vol. 95 Issue 1., op. cit. p. 106.

⁴⁸⁴ „Сиријски гамбит је, према томе, део шире стратегије повратка руског утицаја на Блиском истоку. У другој половини 2015. године, лидери Египта, Израела, Јордана, Кувалта, Сауди Арабије и Уједињених Арапских Емирата посетили су Москву и неки од њих су потписали уговоре о куповини наоружања од Русије. У јулу 2015. Сауди Арабија је обећала инвестиције у висини од 10 милијарди долара у Русију, углавном у пољопривредне

тада још увек тајних разговора о координацији ваздушних дејстава у Сирији са САД – више као облик избегавања проблема него као усклађивање борбених акција – Путин је изјавио да „Сирија може постати модел партнерства у име заједничких интереса за решавање проблема који утичу на све и којим се ствара ефикасни систем управљања ризиком’.”⁴⁸⁵

Руска интервенција у Сирији показала је да су односи бивших суперсила знатно сложенији него што су до тог тренутка изгледали услед дешавања у Украјини. На први поглед изгледа парадоксално, али је једино Русија одговорила на позив САД за већим ангажовањем у међународним кризама, иако је тај захтев Вашингтона био годинама упућиван европским чланицама НАТО и најчешће је био усмерен против Русије. Међутим, у постојећим околностима крајем 2015. године, Русија је поступајући на основу сопствених мотива и интереса ненамеравано постала стратешки савезник САД у борби против Исламске државе, без обзира на супротстављеност руских и америчких циљева у овој блискоисточној земљи. Потреба САД за савезником подударала се са потребом Русије за већим утицајем и признањем у међународним оквирима, посебно у периоду примене санкција западних земаља.

САД су више година уназад захтевале веће ангажовање својих савезника наводећи да учешће у војном савезу подразумева прихватање виших трошкова, људских и материјалних губитака у војним операцијама,

---

производе; ако Ријад испуни то обећање, биће то највећа појединачна спољна инвестиција. Израел и Русија су одржавали дијалог како је криза у Сирији одмицала, делом да би се осигурало да се руски авиони не сударе са израелским који су повремено гађали мете у Сирији, укључујући и оне које су повезане са либанском милитантном групом Хезболах који је слао хиљаде бораца у помоћ Асадовом режиму. Иако Израелци немају наклоност ка Асадовом режиму, они деле руску преференцију да се он очува јер би оно што дође после њега могло бити штетније по израелску безбедност: Израелски званичници су наглашавали да је под Асадовом владавином израелска граница са Сиријом била мирна.” Ibid, op. cit. pp. 109-110.

⁴⁸⁵ Ibid, op. cit. p. 111.

у име свести о претњама и проблемима са којима се западне државе суочавају у савременом свету. Чињеница да се европске савезнице САД нису одазивале на овај апел Вашингтона побудила је америчког председника Барака Обаму да уочи почетка другог мандата изјави како му „није потребан нови Џорџ Кенан” него поуздани стратешки партнери, имплицирајући да није потребна нова стратегија него снаге којима би спроводио постојећу.⁴⁸⁶

У до тада неуспешној потрази за војном силом која је спремна да се војно ангажује, да плати трошкове свог ангажовања и прихвати његове последице, САД су се крајем 2015. године сусреле са Русијом која је испуњавала све наведене услове. Осим тога, Русија је имала легални и легитимни основ за војну интервенцију у виду позива сиријског председника Башара ал Асада, а поред тога у претходним консултацијама је обезбедила позитиван одговор, или одсуство одлучног негативног одговора, свих значајних сила у региону – Ирана, Турске, Саудијске Арабије и Израела. Прећутну сагласност САД са руском интервенцијом показала је координација руских и америчких војних стручњака на почетку руских операција у Сирији како не би дошло до међусобног угрожавања снага.

Током интервенције Русија је бомбардовала трупе Исламске државе сопственим снагама, финансирајући операције и подносећи последице у виду појачаних терористичких активности против грађана Русије у свету. Занимљиво је да Француска после терористичког напада у Паризу у новембру 2015. године и појачане одлучности да се бори против терориста у Сирији, у операцији „Шамал” има ангажовано нешто више од три хиљаде

---

⁴⁸⁶ Видети, Costigliola Frank, „What Would Kennan Say to Obama?”, *The New York Times*, February 27, 2014, Интернет http://www.nytimes.com/2014/02/28/opinion/what-would-kennan-say-to-obama.html?_r=0, приступљено 15.07.2016. године.

припадника оружаних снага и ниједну забележену љуску жртву у својим редовима. Немачки парламент је под снажним утицајем париских напада одобрио слање 1200 војника и авионе типа „Торнадо“ али без учешћа у ваздушним нападима на циљеве Исламске државе. Овакав увид у капацитете западних земаља, чак и у случају када њихова одлучност порасте услед одређених околности, показује снагу и значај ангажовања Русије у антитерористичким акцијама у Сирији. Русија ангажује више припадника оружаних снага, неупоредиво више средстава и опреме и има више жртава и губитака него европске државе које су претрпеле терористичке нападе на својој територији.

Уколико би се снага, утицај и контрола територије Исламске државе у Сирији могла статистички приказати кривом, њена преломна тачка би свакако био почетак руских операција у Сирији заједно са копненом офанзивом сиријске војске. Једном речи, Русија је била непроцењиви савезник САД у борби против Исламске државе, без обзира што је то савезништво било невољно и што је реализовано истовремено са супарништвом у Украјини. Тек укључивањем Русије је, примера ради, прекинут извоз нафте са територије под контролом Исламске државе према Турској чиме су највећим делом биле финансиране терористичке и паравојне операције у Сирији.

Истовремено са акцијама против Исламске државе, Русија и САД су бомбардовале мање милитантне групе у складу са својим политичким интересима – Русија антивладине а САД провладине трупе. У сложеној ситуацији на терену, коју је до усијања довео ненајављени напад Турске и рушење руског борбеног авиона у новембру 2015. године, САД и Русија су сачувале изузетан ниво хладнокрвности и одмерености не дозволивши да тај инцидент, незабележен ни у доба Хладног рата, ескалира и доведе до прекида дејства према Исламској држави или чак до светског рата.

Компликована политичка и безбедносна ситуација на терену навела је САД да чак у јуну 2016. године изнесу захтев Русији да не бомбардује снаге појединих милитантних група блиских Ал Каиди, са којима је Вашингтон раније порицао сваку повезаност.⁴⁸⁷ Речју, околности су приморале САД на већу искреност према Русији од оне коју имају према сопственим савезницима и јавном мњењу своје државе што је управо циљ који је Русија имала на уму тражећи учешће у безбедносним процесима у Европи и другим регионима света. Учешће неминовно доноси информације које у савременом свету доносе предност, а Русији је управо учешће у најважнијим безбедносним и економским процесима ускраћено одбијањем Медведевљеве иницијативе и економским санкцијама Запада.

Координација акција на терену у Сирији, међутим, није утицала на слику руско-америчких односа у медијима који су приказивани као најлошији после Хладног рата, нарочито у контексту кризе у Украјини. Резултат је био одржавање противречних односа у којима је коегзистенцију војних снага и паралелне војне активности у Сирији пратио несмањени интензитет медијског рата САД и Русије. На основу чињеничног стања, ипак, упркос наставку пропагандног сучељавања, било је јасно да интервенција у Сирији полако потискује украјинску кризу у други план и да сваки дан одржавања *status quo* у Украјини унапређује позицију Русије у наведеном сукобу. Руска интервенција је на делу показала да је конструктивна улога Русије у проблемима глобалне безбедности неупоредиво значајнија за Запад од добитака које он може остварити у сукобу са Русијом.

Политика Русије на Блиском истоку није била усмерена само на ширење утицаја у овом региону, напротив. Почетком 2015. године сиријски

---

⁴⁸⁷ Russia Today, „US asks Russia not to target Al-Qaeda branch in Syria – Russian FM Lavrov“, Интернет <http://on.rt.com/7ehu>, приступљено 15.07.2016. године.

грађански рат и злочини Исламске државе узроковали су снажну реакцију светског јавног мњења и мигрантску кризу која је за неколико месеци постала највећи безбедносни проблем Европе и ЕУ. Због несагласности у вези начина одговора на кризу, Брисел се током неколико месеци искључиво бавио питањем отварања или затварања граница, квотама за пријем избеглица и њиховим третманом у европских земљама, док се узроцима кризе у Сирији, посредно и другим блискоисточним земљама, ЕУ није систематично бавила. Терористичке акције лица која су избегличким рутама дошла у Европу, нападима у Паризу у новембру 2015., изазвала је ситуацију са каквом се ЕУ до тог тренутка није срела. Са друге стране, САД су се због неуспеха у Ираку и Авганистану невољно и умерено ангажовале у Сирији због чега је Исламска држава бележила војне успехе и ширила територију. Тек војном интервенцијом Русије, координисаном са сиријским војним снагама, створени су услови за потискивање Исламске државе и почетак преговора о будућности политичког уређења Сирије и повратку избеглица у ову земљу. Овом интервенцијом Русија је била једина европска држава која је пресудно утицала на узроке мигрантске кризе, као превасходно европског безбедносног проблема, и то у време када је ЕУ заједно са САД покушавала дипломатску изолацију Русије и спроводила економске санкције због украјинске кризе.

Свим наведеним поступцима у Грузији, Украјини и Сирији, Русија је обезбедила место за столем и одлучујућу улогу у процесу решавања најзначајнијих безбедносних проблема у Европи. Штавише, организациони принцип преговора о дипломатском решењу наведених криза био је, уз одређене варијације, исход који је Медведев предлагао у иницијативи о изградњи новог безбедносног поретка у Европи. На самиту у Минску у фебруару 2015. године – када је разматрано примирје које су потписали Русија, Украјина, Доњецк и Луганск – учествовали су немачки канцелар

Ангела Меркел, француски председник Франсоа Оланд, председник Украјине Петро Порошенко и председник Русије Владимир Путин.

Радам тзв. *Међународне групе за подршку Сирији* председавају САД и Русија, који су координисали политичке активности у УН приликом усвајања резолуције о Сирији СБ УН 2254 из децембра 2015. године. Непосредно пре заседања СБ УН, државни секретар САД Џон Кери био је у посети Москви ради договора о садржају резолуције о „политичкој транзицији у Сирији” током које се састао са Владимиром Путином и Сергејом Лавровим. Разлог за посету Керија у тренутку дипломатске изолације Русије и спровођења санкција била је неминовност укључивања Москве у преговоре о политичком решењу који би без њене конструктивне улоге били лишени садржаја. Поред тога, неколико дана после обнављања оружаних сукоба Јерменије и Азербејдана у Нагорно Карабаху, примирје је потписано у Москви 5. априла 2016. године.⁴⁸⁸

Као последица наведених дешавања, на почетку 2016. године, после скоро две године примене санкција и дипломатске изолације Русије од стране Запада, Москва је имала више утицаја у европским безбедносним процесима него у било ком тренутку после краја Хладног рата. Резултат стратегије подстицања меке моћи Русије, медијске и пропагандне делатности, коришћења „социјеталне моћи” и спровођења војних интервенција довело је Русију у статус незаобилазног субјекта у процесу решавања најважнијих проблема европске безбедности, што је био један од циљева Медведевљеве иницијативе и руског концепта новог безбедносног

---

⁴⁸⁸ Непосредно по почетку сукоба Сергеј Лавров је посетио Азербејдан, Дмитри Медведев Јерменију па онда Азербејдан, а Путин је разговарао са лидерима обеју држава. Примирје је потписано 5. априла на састанку иза затворених врата у Москви. Dyomkin Denis, Lowe Christian, „Russia styles itself lead mediator in Nagorno-Karabakh conflict”, *Reuters*, April 7, 2016, Интернет <http://www.reuters.com/article/us-nagorno-karabakh-idUSKCN0X41Y6> прис. 08.04.2016. године.

поретка у Европи. Због свега наведеног, Ангела Стент је у поменутој анализи упозорила да је неопходно да се Запад „уозбиљи у вези Русије“.⁴⁸⁹

Претпоставка о одрживости и потенцијалног успеха овакве стратегија Кремља је заснована на тези да је Вашингтон главни заговорник изградње натоцентричног поретка у Европи и да релативним опадањем моћи САД слаби и њен утицај на континенту, па ће самим тим временом слабити и политика „натоцентризма“. Кремљ, на основу процена односа моћи у свету, сматра да је НР Кина једини субјект који у перспективи може угрозити глобалну економску доминацију САД и да ће Вашингтон одсудни изазов својој глобалној хегемонији доживети у Азији а не у Европи. (Стратегија „заокрета“ ка Источној Азији указује да Вашингтон има исту процену.) Источна Европа, са друге стране, не представља изазов глобалној доминацији САД, не представља објективну претњу америчкој националној безбедности и не може се мерити са изазовом који потенцијално представља Кина. Агресивна политика САД према Русији, по тој логици, представља непотребни губитак времена и средстава у тренутку када постоје веће претње глобалној безбедности уопштено и појединачно улози САД у свету.

У таквим околностима, стратегија Кремља према америчкој политици у Европи је она коју је Русија више пута примењивала у својој историји, а позната је по руском генералу Кутузову из Наполеонове кампање 1812. године. Речју, у питању је избегавање директног сукоба, активна политика и противљење плановима САД о изградњи натоцентричног система и стратегијска стрпљивост. На изванредан начин, овај приступ Русије је реципрочан идејама о дипломатском „рату исцрпљивања“ против Русије, који је најавио документ америчког Савета за националну безбедност, с

---

⁴⁸⁹ Stent Angela, „Putin’s Power Play in Syria“, *Foreign Affairs*, Jan/Feb2016, Vol. 95 Issue 1., op. cit. p. 112.

обзиром да Москва поступа на исти начин према улози Вашингтона, нарочито у Источној Европи.⁴⁹⁰

Стратешку оправданост овакве политике Русија је проналазила у неким међународним дешавањима која су указивала на „померање“ структуре међународног система и почетак престојавања за предстојећи мултиполарни поредак и такмичења Кине и САД за војно и економски првенство. Почетком 2015. године НР Кина је објавила намеру да у наредној деценији уложи 250 милијарди долара у економију држава Јужне Америке. У анализи дешавања, стручњаци су закључили да је дугорочни циљ оваквог ангажовања Кине прибављање природних ресурса и ширење тржишта потребно за даљи развој кинеске економије што неминовно води и ка јачању политичког утицаја у овим земљама.⁴⁹¹ Приметна је чињеница да Кина, за разлику од САД, не условљава инвестиције јужноамеричким државама на било који начин, чиме преузима већи економски ризик али то чини на основу уверења да су дивиденде овакве политике знатно веће од могућих губитака. Досадашње инвестиције од 50 милијарди долара у економију Бразила и више од 50 милијарди у економију Венецуеле, уз обећање додатних 200 милијарди долара континенту у наредној деценији имају озбиљан политички и стратегијски значај. Ова економска офанзива представља најзначајнији страни уплив у америчку сферу још од 1823. године и усвајања Монроове доктрине у САД којом је забрањено мешање европских сила у дешавања на америчком континенту.

---

⁴⁹⁰ У питању је раније цитирани документ америчког Савета за националну безбедност са почетка 2015. године који је објавила италијанска Ла Стампа. *Russia Today*, „Leaked: Obama aide ready for diplomatic war of attrition with Russia“, Интернет <http://rt.com/news/251889-us-russia-war-attrition/>, приступљено 26.04.2015. године.

⁴⁹¹ Kaplan Stephen, „Why China is investing \$250 billion in Latin America“, *The Washington Post*, February 4 2015, <http://www.washingtonpost.com/blogs/monkey-cage/wp/2015/02/04/why-china-is-investing-250-billion-in-latin-america/>, приступљено 08.05.2015. године.

Теза појединих теоретичара да је доминација у Европи предуслов глобалне доминације САД има основа само ако се узме у обзир да је доминација САД на америчким континентима неспорна и неизазвана. Изазов који у овом тренутку Кина представља Вашингтону у Јужној Америци, у стратегијском смислу је већи него било који изазов који Русија или било која друга сила може поставити у Источној Европи. Из наведеног разлога, перцепција Кремља је да је ангажовање САД у украјинској кризи заправо погрешно одређивање приоритета америчке политике и да је питање тренутка када ће Вашингтон увидети да има значајније проблеме од интеграције Украјине у НАТО. Притом се превасходно мисли на проблеме економске природе, повлачење из Ирака и Авганистана, консолидацију сопствене сфере утицаја на америчким континентима, „заокрет“ ка Источној Азији и борба против тероризма као једине појаве која прети националној безбедности САД, за разлику од свих других које потенцијално прете само америчким интересима али не и безбедности ове државе.

Пораст значаја Источне Азије у америчкој спољној политици, са једне стране и релативно опадање моћи САД, са друге, два су процеса која у перцепцији Кремља, дугорочно утичу на Вашингтон да постепено прихвати улогу једног од три кључна субјекта безбедносног поретка у Европи, уместо садашње претензије на доминацију. У складу са тим, одустајање од једнополарног натоцентричног безбедносног поретка би требало да буде природна последица објективних економских кретања, као и прихватање изградње триполарног регионалног поретка, као подскупа мултиполарног светског поретка. ЕУ, са друге стране, не губи своју релативну позицију у том случају и напротив, смањењем притисака трансатлантског савезника добија прилику да у ближим односима са Русијом реализује традиционалну тежњу континенталних европских

држава за уједињењем „руских ресурса са европском технологијом и услугама“. Русија би тек у том случају имала прилику да у пуној мери искористи развојни потенцијал ЕУ за потребе подстицања економског раста и модернизације и, као крајњег резултата, трансформације економије у модерну и функционалну тржишну привреду конкурентну другим националним привредама.

6. Закључак

6.1 Улога Медведевљеве иницијативе у руској стратегији изградње новог безбедносног поретка у Европи

Унутрашњим реформама Русија је после 2000. године успела да поврати тзв. финансијски суверенитет и изгради високе новчане резерве као облик осигурања од криза и осцилација на светском тржишту и од политички и стратегијски мотивисаних економских санкција и других поступака држава Запада против Москве. Постављен је правни и институционални основ стратегије иновативног раста Русије, као следећег корака после консолидације, који је требало да доведе до убрзаног привредног раста земље. Међутим, због различитих унутрашњих и спољашњих узрока – стагнације због инертности система, светска економска криза и међународне санкције Запада – реализација стратегије иновативног раста је заустављена због чега је почевши од 2009. године руска економија стагнирала или је бележила ниске стопе раста.

Руски концепт је у суштини спољашња димензија политике развоја и модернизације која је требало да створи међународне услове за коришћење развојног потенцијала ЕУ у процесу подстицања властитог привредног раста. Предложени облик односа требало је да омогући ближе повезивање Русије и ЕУ на бази објективне комплементарности и међузависности економија и складних интереса/потреба ових субјеката у наступајућем

мултиполарном свету.⁴⁹² Место САД у руском концепту новог безбедносног поретка у Европи било је одређено као један од три равноправна центра моћи, са тенденцијом смањења утицаја услед процеса релативног опадања америчке моћи и делегитимизације послехладноратовске политике САД.

С обзиром на одбијање преговора о изградњи новог безбедносног поретка у Европи, условљено првенствено ставом Вашингтона, иако је спремност за разговоре овог типа постојала у оквиру ЕУ, Русија је постављене циљеве спољне политике у Европи спроводила путем подстицања сопствене меке моћи, ширења медијског и пропагандног утицаја у европским државама, сарадњом са политичким снагама у оквиру ЕУ које су на то биле спремне, и најпосле, војним интервенцијама у Грузији, Украјини и Сирији и наметањем сопственог утицаја и улоге у различитим међународним проблемима. Резултат овакве политике Москве био је да је у свим кључним проблемима европске безбедности – ширења НАТО, грађанског рата у Грузији и Украјини, проблема Сирије и европске мигрантске кризе, обновљених сукоба Јерменије и Азербејдана у Нагорно Карабаху, до процеса редукције нуклеарног и конвенционалног наоружања и борбе против тероризма – Русија имала место за столом и кључну улогу у решавању наведених проблема. Организациони принцип преговора о решавању наведених међународних проблема показао је да је „трипартитни“ образац који је Медведев предложио, са ЕУ, САД и Русијом

---

⁴⁹² Аргументи за „велики европски пројекат“ као заједнички рад и надопуњавање Русије и ЕУ у поступку израстања у стуб будућег светског поретка стални су саставни део аргументације руских државника, као и најутицајнијих припадника руске академске заједнице. „ЕУ земље са својим проблемима и Русија са делимично погрешном а делимично недовршеном трансформацијом мораће да предузму опсежне реформе како би опстали и сачували свој статус у новом свету. Ако би радиле заједно и међусобно се надопуњавале, могле би лакше и ефикасније да спроведу промене. У супротном, можда их никада неће ни почети и завршиће неуспехом. Ово су нови аргументи у прилог нове рунде преговора о ‚великом европском пројекту‘. Он до сада није био успешан, чиме је угрозио и руски и европски пројекат.“ Karaganov Sergey, „Europe: A Defeat at the Hands of Victory? - Demons of the Past and the Search for a New Concept“, op. cit.

као актерима процеса решавања проблема, заправо *de facto* облик функционисања европских безбедносних процеса на почетку 21. века, упркос начелном одбијању руске иницијативе.

Спољна политика Руске Федерације је у другој деценији 21. века, нарочито после војне интервенције у Сирији, поново постала глобална, налик политици коју је водила током Хладног рата, иако за такву улогу Русија данас нема реалне економске основе. Насупрот ставу јавности о глобалном домету и обновљеној снази, Русија је по одликама свог међународног положаја и параметрима социјалног и економског стања државе, земља у развоју и дефанзивна сила, а офанзивни појавни моменат је резултат пренаглашеног политичког ангажовања као вида компензације структуралних недостатака и одговор на офанзивну политику Запада у постсовјетској сфери.⁴⁹³

Спољнополитичко ангажовање несразмерно економским капацитетима Русије постигнуто је својеврсним прилагођавањем економије захтевима спољне политике, што је додатно угрозило претпоставке привредног развоја државе. Околности које су непосредно претходиле Медведевљевој иницијативи, као и дешавања после њеног представљања узроковале су прилагођавање руске привреде захтевима међународног поретка, уместо формирања поретка који одговара унутрашњим потреба развоја што је био основна идеја иницијативе.

Темељну анализу начина на који је Русија инструментализовала своју привреду за потребе спољнополитичког ангажовања, на рачун социјалног и

---

⁴⁹³ На питање новинара да ли Путин у међународној политици делује са позиције снаге или слабости, Хенри Кисинџер је 2015. године одговорио „мислим да делује са позиције стратегијске слабости маскиране у тактичку снагу“ Spiegel International, „Interview with Henry Kissinger: 'Do We Achieve World Order Through Chaos or Insight?'“, Интернет <http://www.spiegel.de/international/world/interview-with-henry-kissinger-on-state-of-global-politics-a-1002073.html>, op. cit., приступљено 30.04.2015. год.

економског развоја, сачинио је Јаков Миркин из Института за светску економију и међународне односе Руске академије наука. Миркин је најпре анализирао стање руске економије крајем 2015. године, током војне интервенције Русије у Сирији и закључио да руска економија слаби што показује њен удео у светском БДП који је са 2,8% у 2013. опао на 1,7% у 2015. години као и да је руска економија у кризи са падом индустријске производње од 4-5%, увоза и извоза 35-40% и реалних примања за 10%.⁴⁹⁴ Поред тога, Миркин је закључио да је Русија велика „петродржава“ чија је привреда заснована на хидрокарбонским горивима и формули „сировине-пољопривреда-производња наоружања“ што је са становишта економије изразито штетна формула.⁴⁹⁵ Лоше стање руске економије прате прогнозе које, по Миркину, указују да „не постоји ни најмања шанса да Русија спроведе ултратрапидни развој и модернизацију“ јер „мали руски осакаћени финансијски систем није способан да прикупи инвестиције за раст и обнову“.⁴⁹⁶ На основу прогноза о наставку јачања долара у односу на евро до 2019. године, он је закључио да ће цене сировина бити на ниском нивоу, што додатно утиче на перспективе раста и развоја Русије. По Миркину највероватнији сценарио развоја је „замрзнутост“, полузатворена економија у стагнацији са технологијама које застаревају“.⁴⁹⁷

Посебно је занимљива Миркинова анализа начина на који је Русија, поред оваквих економских параметара, успела да достигне постојећи степен спољнополитичког ангажовања, изврши војне интервенције на удаљеним просторима и да себе наметне за незаобилазног субјекта у најважнијим

---

⁴⁹⁴ Mirkin Jakov, „Foreign Policy Locked in Economic Nutshell“, *Russia in Global Affairs*, No 4, December 14, 2015, op. cit.

⁴⁹⁵ „Санкције – не оне финансијске него забране набавке опреме – највећи су ризик. Током једног месеца Русија произведе 200 до 250 машина за сечење метала што је 90% ниже од постојеће потражње. Десетине хиљада машина се систематски повлачи из употребе; 75-80% опреме за рад са металима је у употреби више од 20 година.“ Ibid, op. cit.

⁴⁹⁶ Ibid, op. cit.

⁴⁹⁷ Ibid, op. cit.

међународним процесима. По њему, интензивну спољну политику омогућила је „милитаризација економије“ у којој, на пример, 80% укупне потражње за авионима (код Уједињене корпорације за авионе) проистиче из војних програма и 90% прихода Уједињене корпорације за производњу бродова долази од војске иако те компаније нису намењене да буду део војне индустрије.⁴⁹⁸ За Миркина је проценат од 4,5% БДП за војне трошкове веома висок, на прагу ратне економије, што је донекле логично јер је у току процес модернизације војних снага али је неминовно да тај проценат утиче на смањење потрошње грађана и развојних капацитета. Руска економија, по њему, „не може приуштити да буде претерано милитаризована“.⁴⁹⁹

Чињеница да је у периоду појачаног спољнополитичког ангажовања после 2008. године, када је образац односа у Европи из Медведевљеве иницијативе на одређени начин наментут другим субјектима, Русија за остваривање циљева спољне политике користила средства која би у другим условима била коришћена за економски развој. На основу тога се може закључити да је тренутни интензитет спољнополитичких активности и стратегија наметања своје улоге у европским безбедносним процесима само привремено одржива док је дугорочно могућа само политика по матрици која је 2008. године понуђена субјектима европског безбедносног поретка, која подразумева договор и сагласност, организовање међународне конференције и потписивање Уговора о европској безбедности. Забележено је да је Медведев у време образлагања иницијативе чак предвидео да ће она

---

⁴⁹⁸ „По војним трошковима Русија заузима 10. место у свету међу 200 држава, одмах после Омана (11,6% БДП), Сауди Арабије (10,4%), Јужног Судана (9,3%), Либије (6,2%), Конга (5,6%), Алжира (5,4%), Анголе (5,2%), Израела (5,2%) и Азербејдана (4,6% БДП) (SIPRI, 2014). Скоро све ове државе су или надомак војног сукоба или већ пролазе кроз њих.“ Ibid, op. cit.

⁴⁹⁹ У сценарију развоја који је оценио као највероватнији, Миркин је предвиђао да ће Русија задржати „манире и амбиције велике силе. Политику троуглова, четвороуглова и мини савеза склопљених против треће стране. Дипломатију забијања клина између противника. Потрагу за „асиметричним одговорима“ — хирушким ваздушним ударима и неочекиваним потезима како би се жељени циљеви постигли по што мањој цени. Оживљавање идеја „детанта“ и „паритета“ из 1870-их и 1980-их“. Ibid, op. cit.

у непосредном разматрању бити одбијена, али да њено време неминовно долази.⁵⁰⁰

Милитаризацијом економије Русија је успела да створи материјалну основу за реализацију спољнополитичких циљева, али је ова стратегија само привремено применљива, како због ограничености средстава на располагању тако и због угрожавања процеса социјалног и економског развоја. Иако се Русија, употребом тзв. тврде моћи као и дипломатским средствима наметнула за кључног актера безбедносних процеса у Европи, повратак на првобитне идеје из Медведевљеве иницијативе – одржавање конференције и потписивање Уговора о европској безбедности – представља неминовност, засновану на показатељима привредног развоја Русије који захтева преусмеравање ресурса са спољнополитичког на план унутрашњег социјалног и економског развоја. Та неминовност ствара императив за конструктивну улогу Русије у изградњи новог безбедносног поретка у Европи без обзира на досадашњи антагонизам и проблеме у односима са Западом.

---

⁵⁰⁰ „Стари стереотипи и даље остају снажни због чега је можда ова иницијатива знатно испред свог времена, али сам сигуран да ће пре или касније време овог Уговора (о европској безбедности – прим. прев.) доћи.” Наведено према, Layton Samuel, „Reframing European Security: Russia’s proposal for a new European Security architecture”, *International Relations*, Vol. 28(1) 2014., op. cit. p. 40.

6.2. Структуралне и функционалне претпоставке изградње новог безбедносног поретка у Европи

У извесном смислу Минхенски споразум из 1938. године је одиграо посебну, рекло би се судбинску улогу у будућем развоју међудржавних односа и то у ширем смислу него што је допринео избијању Другог светског рата. Тај догађај је имао пресудни значај и за саму науку о међународним односима. Подсећања ради, Едвард Хелет Кар је годину дана после Минхенског споразума објавио студију *Двадесетогодишња криза*, једно од најзначајнијих дела политичког реализма, којим је задат коначан ударац међуратним идеалистичким илузијама. До данашњих дана, Минхенски споразум је парадигма неуспеха дипломата тог времена, договор којим су европске велике силе предале Чехословачку Хитлеровој Немачкој и последњи корак ка светском рату.⁵⁰¹

Ондашњи уступак европских сила био је заснован на уверењу о дисконтинуитету међународне политике насталом услед Првог светског рата, заправо на веровању да су последице рата и губитак читаве генерације младих људи довољне да свест образоване Европе доведу у стање у коме је сличан или већи сукоб немогућ. Са том вером попуштање је било могуће ради обезбеђења „мира за наше време“ како је британски

---

⁵⁰¹ Управо је у време потписивања споразума 1938. године у САД преко Лондона емигрирао Хенри Кисинџер. Џорџ Кенан је у Праг допутовао вече пре објављивања Минхенског споразума, а његово прво искуство на улицама тог града је показало сву трагичност судбине малих народа у турбулентним временима док је пред собом имао „призор народа што је по улицама не срамећи се плакао на оно посмртно звоно независности коју је земља уживала кратких двадесет година.“ Кенан, Џорџ, Ф., *Мемоари 1925-1950*, стр. 66.

премијер Чембрлен описао споразум са Хитлером. Европске силе тог времена, уствари, нису активно деловале у духу политике попуштања, него су попуштањем обезбедиле себи простор да не делују у време када се над Европом надвијала опасност коју су оне погрешно процениле.⁵⁰²

Данас се, као и међуратном периоду, показује склоност интелектуалне јавности да време у којем живи прогласи другачијим од свих претходних епоха. Не само по степену технолошког развоја, по чему се епохе заиста и разликују, него и по основним принципима по којима се међународни односи одвијају. На почетку 20. века, енглески интелектуалац Норман Ејнцел и пољски банкар Иван Блох, независно један од другог, устврдили су да економска неисплативност и материјална деструктивност будућих ратова суштински мења свет. У питању су Ејнцелова студија *Велика илузија* (1909.) и Блохова књига *Да ли је рат данас немогућ* (1899.) у којима је аргументована апсурдност рата и његова некорисност и неостваривост у ондашњим условима. Такође, немачки филозоф Хегел почетком 19. века и амерички политиколог Фукујама крајем 20. века, тврдили су да препознају крај историје, да се у њихово доба политичка историја завршава, с обзиром да достиже коначни могући ступањ развитака. Отприлике век после Хегеловог и век пре Фукујаминог „краја историје“, Ејнцел и Блох су закључили да рат више никоме није у интересу да би само пар година после тога један светски рат претходио другом.

---

⁵⁰² Лични Кенанов утисак о стању свести европских сила и САД уочи Другог светског рата осликан је у његовим мемоарима једним приказом америчког амбасадора у Прагу. „Сећам се како сам једне вечери, док сам боравио онде, у својој спаваћој соби дуго и узалуд чекао на батлеров позив на вечеру. Најзад, питајући се како се то могло догодити, пошао сам у велике салоне. Ту сам, у јарко осветљеној просторији, затекао амбасадора како блажено спава у једној фотељи. Слуге су уљудно стајале иза благоваоничког застора, нису се усуђивале да га пробуде. Призор старог центлмена где тако мирно почива у самотном сјају свога засторима застртог салона, док вани у све гушћој тмини једна Европа узаврела страхом, мржњом и узбуђењем плеше свој смртни плес свуда око нас, погодио ме као симболичан израз немоћи свих снага реда и пристојности, у том тренутку, пред демонским силама које је повест пустила с ланца.” Кенан, Џорџ, Ф., *Мемоари 1925-1950*, стр. 68.

Појава нуклеарног наоружања је спречила светски сукоб у време Хладног рата, али је број жртава у тзв. *proxu* (посредним) сукобима суперсила био већи него у неким ранијим ратним епохама. Послехладноратовска ера, доба глобализације и интеграције, људских права и слобода, забележила је једнак број ратних жртава као и хладноратовска. Имајући у виду интелектуална лутања после завршетка Хладног рата, логично је поставити питање какав је то политички или друштвени догађај, идеја или промена, довољно снажна да заустави овај наизглед незаустављиви низ сукоба? Да ли је довољна једна идеологија и један облик државног уређења да пресудно промени ток историје и успостави „Вечити мир“? Да ли је довољно оснивање наднационалне међународне организације у Европи да заувек промени природу међународних односа? И превасходно, треба ли постављати тако претенциозне циљеве или се оријентисати на приземније и реалистичније?

Медведевљева иницијатива као део руског концепта новог безбедносног поретка у Европи заснована је на ставу да је Европи поново као током историје потребан реалистичан програм стабилности а не неоствариви вечити мир, да је потребан приземан приступ уређењу политичких односа на начин на који је европски поредак уређиван после Вестфалског конгреса 1648. године. Руски предлог подразумева да је потребан активан субјективни приступ изградњи поретка уместо ослањања на објективне законитости економије које ће према поставкама идеалистичких теорија донети сарадњу и интеграцију или, у другој варијанти исте теорије, предност државама демократског политичког уређења. Руски концепт поретка подразумева да је „мир за наше време“ све на шта се може рачунати у једној генерацији и да је свака претенциозност потенцијално опасна што је показала кратка историја после Хладног рата.

Према постојећим показатељима политичких и привредних кретања, динамика европске политике пружа прилику за изградњу стабилног безбедносног поретка и постављање темеља за наредну епоху мира и просперитета. На то упућује и анализа структуралних и функционалних основа савремених безбедносних процеса у Европи. Анализа распореда моћи, потреба и интереса кључних субјеката европског поретка указује да постоје довољне претпоставке за успостављање трајног поретка мира и стабилности на европском континенту. Уз консултације и договор, како су директно предлагали Медведев и Кисинџер, а индиректно Миршајмер и сви други припадници реалистичке школе, такво политичко постигнуће је остварљиво због резултанте потреба и интереса кључних субјеката у европским безбедносним процесима.

ЕУ као мировни пројекат са неоствареном амбицијом изградње значајније војне силе, према постојећим кретањима биће превасходно усмерена на унутрашња питања, очување јединства услед последица светске економске кризе и опстанак сфере евра као економског ослоња заједнице. Такође, проблем очувања европског социјалног поретка, као другог стуба идентитета ЕУ, захтева посебно ангажовање и усмереност на унутрашње проблеме. Са друге стране, ауторитет организације, њена економска успешност и достигнути степен грађанских права и слобода и даље чувају статус ЕУ као најпожељније стратегијске дестинације за мање европске државе. Војни оквир НАТО савеза обезбеђује војну заштиту ЕУ а комплементарност са интересима Руске Федерације обезбеђује дугорочну стабилност у испоруци енергената. Дакле, природа ЕУ као организације и проблеми са којима се суочава на почетку 21. века, указују да ова организација неће бити ревизионистички и дестабилизујући субјект у европским безбедносним процесима и да се кључна динамика међународног положаја ЕУ састоји у одређивању мере сарадње са САД и

Русијом, које засебно полажу право на савезничке и партнерске односе са Бриселом.

Смањење утицаја САД у Европи је логична последица процеса релативног опадања моћи ове државе услед кога је потребно ново одређење приоритета политике у односу на постојеће економске проблеме и безбедносне претње. С обзиром да са територије Европе не проистичу претње националној безбедности САД, као и да Вашингтон има велики број савезника на континенту и може да очува утицај кроз механизам НАТО савеза, основана је хипотеза да САД имају приоритетне интересе у другим регионима, првенствено Средњој и Источној Азији који генеришу претње безбедности САД (исламистички тероризам) и угрожавају хегемонију ове државе (релативни пораст моћи НР Кине). Такође, усмеравање пажње Вашингтона на два америчка континента, као традиционалне сфере утицаја САД, имајући у виду нестабилност у појединим пограничним државама (Мексико), изразити антиамериканизам у скоро свим државама Средње и Јужне Америке и снажан економски уплив НР Кине у регију, неминовна је последица постојећих околности. С обзиром да је ограниченост средстава САД онемогућила подједнако ангажовање у сваком делу света, наведени приоритети упућују на потребу одређеног прилагођавања политике САД у Европи и смањења америчких амбиција.

Међународни положај Руске Федерације и криза развоја условљена међународним и унутрашњим чиниоцима, диктира потребу за периодом мира и стабилности ради реализације иновативног сценарија социјално-економског развоја, преоријентисања са извоза сировина на извоз производа високе додате вредности и постављања државне економије на чврсте и здраве основе. После окончања борбе за утицај у Украјини и Грузији, императив Русије је стабилизација стања у Источној Европи и

повратак на ниво економске сарадње са ЕУ од пре почетка украјинске кризе. Период мира и стабилности у Европи, осим за економски развој, мора бити употребљен за успостављање поузданог система смене власти како стабилност не би била суштински поремећена персоналним променама у будућности. Стога ће и Русија, као и ЕУ и делимично САД, бити превасходно усмерена на унутрашњи развој, при чему спољна политика има првенствену сврху отклањања безбедносних претњи стабилности државе. Од три кључна субјекта европског безбедносног поретка, Русија има неупоредиво најнепосреднију потребу за изградњом конструктивних политичких односа Европи.

Међународне околности и констелација потреба и интереса субјеката европске политике, према наведеном, стварају структуралне и функционалне претпоставке за формирање стабилног поретка и дуготрајног одрживог мира на европском континенту. Са САД у процесу релативног опадања моћи, ЕУ као превасходно економском силом и дефанзивном политиком Руске Федерације усмерене на унутрашњу консолидацију, на континенту не постоји вектор потреба/интереса који неминовно води ка супротстављању најзначајнијих субјеката и стварању нестабилности. Свака криза и ескалација, према томе, јесте конструкција политичких елита која се не може приписати објективним околностима једног временског периода како је то чињено у неким претходним епохама. Руска замисао безбедносног поретка у Европи заснована је на препознавању оваквог историјског тренутка који у потпуности одговара тренутним потребама и интересима Русије Федерације.

У том смислу, у контексту будуће улоге Русије у европским безбедносним процесима могућа су најмање три различита сценарија. Први је наставак постојеће политике Запада предвођеног САД према Русији, искључивање Москве из најзначајнијих безбедносних процеса,

продужавање санкција и притисак на витално значајне привредне гране што би за последицу имало трајну изолацију Русије, заустављање привредног раста и почетак друштвене и економске кризе. У наведеном сценарију који је мање вероватан али је могућ, Русија би у одређеном тренутку морала да напусти конструктивну улогу у европским безбедносним процесима, одустане од захтева за договором са ЕУ и САД и даљи рад на изградњи новог и повољног облика односа у Европи настави реалполитичким средствима и методима што би резултирало нестабилношћу и могућим оружаним сукобима. Стабилизација би у таквим условима била могућа тек после евентуалне политичке капитулације Москве која не би била у стању да се избори за равноправан положај са ЕУ и САД у Европи али би до тога дошло тек после дугог периода борбе за утицај са озбиљним последицама по безбедност Старог континента. Вероватноћа оваквог развоја догађаја није велика управо због чињенице да ниједан од три кључна субјекта европског безбедносног поретка – Русија, САД или ЕУ – не би био у стању да оствари своје кључне интересе у међусобној конфронтацији.

У другом сценарију, САД и ЕУ могу пристати на заједничко уређење политичких односа у Европи са Русијом на бази консензуса, било по Медведевљевом концепту или неком другом око кога би постојала сагласност свих страна. Такав развој догађаја омогућио би очување стабилности на континенту, јачање привредне сарадње и заједничко ангажовање наведених субјеката у борби против општих и заједничких безбедносних претњи какве су тероризам, ширење оружја за масовно уништење, миграције и климатске промене. У центру политичког процеса, са оваквим развојем догађаја, била би „фина подешавања“ система у виду преговора о појединачним нерешеним питањима која немају значајнији утицај на безбедност континента. С обзиром да је овакав принцип

организације односа Русија предложила 2008. године и да јој је привредна сарадња неопходна за остваривање постојећих економских планова, Русија би у оваквом систему имала улогу једног од кључних субјеката поретка и гарантора постојећих споразума.

У трећем, најреалистичнијем сценарију, притисак Запада путем политичке изолације и економских санкција који је започет током украјинске кризе постепено ће слабити, али отопљавање односа неће довести до преговора о свеобухватном споразуму о европској безбедности и остваривања консензуса. Сва отворена питања између Русије, САД и НАТО савеза и даље ће бити на дневном реду европске политике али без даље ескалације. Одређени еквилибријум Русије и Запада, који је успостављен после одмеравања политичке и војне моћи Русије у Грузији и Украјини, биће основ за обликовање односа у наредном периоду. Побољшање односа ће омогућити Русији да обнови привредне везе са Европом и настави за реализацијом започетих привредних пројеката али не у оној мери у којој би то било могуће у случају потписивања свеобухватног споразума о безбедности и елиминације политичких тензија. Политички утицај САД на ЕУ створиће услове да дневна политичка дешавања имају снажан утицај на руско-европску економску сарадњу због чега ће Русија покушавати да пронађе решење у јачању економске сарадње са државама ван европског континента, у циљу компензације неостварене сарадње са ЕУ.

Значајнија промена у европским безбедносним процесима, у том смислу, највероватније неће бити могућа кроз политички договор великих сила. Она ће бити резултат деловања једног од раније препознатих процеса – релативно опадање моћи САД, унутрашњи проблеми ЕУ, немогућност Русије да оствари пројектоване планове развоја и модернизације – који ће довести до суштинске промене односа снага и успостављања новог облика односа. То у суштини значи да су кључни актери европског безбедносног

поретка још једном пропустили прилику да међусобне односе уреде на организовани начин и да су будућност европског континента поново препустили економским и политичким силама и законитостима које су у прошлости водиле у нестабилност и сукобе.

7. Литература

1. Allison Roy, Light Margot, White Stephen, *Putin's Russia and the enlarged Europe*, Chatam House, London 2006.
2. Applebaum Anne, „Obama and Europe – Missed Signals, Renewed Commitments”, *Foreign Affairs*, September/October 2015.
3. Barosso Jose Manuel, „Speech by President Barosso at the Russia-European Union Potential for Partnership Conference: ‘Moving into a Partnership of Choice’”, *European Commission*, 21 march 2013.
4. Bichsel Amanda J., „Marks Steven G., *Road to Power Trans-Siberian Railroad and the Colonization of Asian Russia 1850-1917.*” (review), *SAIS Review*, Volume 14, No 1, Winter-Spring 1994.
5. Blouet Brian W. ed., *Global Geostrategy – Mackinder and the defense of the West*, Frank Cass, London-New York, 2005.
6. Bobbitt Philip, *The Shield of Achilles: War, Peace and the Course of History*, Random House, New York 2002.
7. Bobo Lo, *Axis of Convinience – Moscow, Beijing and the New Geopolitics*, Brookings Institution Press, Washington D.C., 2008.
8. Bordachev Timofei, „Societal Power of the State as a Decisive factor of International Succes”, *Russia in Global Affairs*, 25 march 2012.
9. Brzezinski Zbigniew, „An Agenda for NATO”, *Foreign Affairs*, Sep/Oct 2009, Vol 88, Issue 5.

10. Bull Hedley, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, New York: Columbia University Press, 2002.
11. Butorina Olga, „To Stand the Test of the Market - Europe and Russia After the Crisis”, *Russia in Global Affairs*, 30 June 2013.
12. Charap Samuel, „Beyond the Russian Reset”, *National Interest*, July/August 2013.
13. Clinton Hillary R., „Remarks on the Future of European Security”, L'Ecole Militaire, Paris, France, January 29, 2010, *U.S. Department of State*, Интернет 30/01/2016 <http://www.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2010/01/136273.htm>.
14. Conley Heather A., „Putin's Europe”, *Global Forecast 2016, Center for Strategic and International Studies*, Washington, 2015.
15. Dawisha Karen, *Putin's Kleptocracy: Who owns Russia?*, Simon & Schuster, 2014.
16. Dmitriev Mikhail, Traisman Daniel, „The Other Russia”, *Foreign Affairs*, Sep/Oct 2012, Vol. 91, Issue 5.
17. Emma Johansson (ed.), *A New Start for EU Peace Making? – Past Record and Future Potential*, Uppsala University, UCDP Paper No 7, 2010.
18. Fedorov Yury, „Medvedev's Initiative: A Trap for Europe?”, *Association of International Questions (AMO)*, Czech Republic, Prague 2/2009.
19. Felkay Andrew, *Yeltsin's Russia and the West*, Greenwood Publishing Group, 2002.
20. Follath Erich, Juliane von Mittelstaedt, „Interview with Kissinger Henry: 'Do We Achieve World Order Through Chaos or Insight?'” *Spiegel*

International, November 13, 2014, <http://www.spiegel.de/international/world/interview-with-henry-kissinger-on-state-of-global-politics-a-1002073.html>

21. François Isabelle, „Whither the Medvedev Initiative on European Security?“, *Institute for National Strategic Studies (INSS)*, Washington DC, December 2011.

22. Gaddy Clifford, Ickes Barry W., „Putin’s Third Way“, *Foreign Policy*, January-February 2009.

23. Galeotti, Mark, Bowen, Andrew S., „Putin's Empire of the Mind“, *Foreign Policy*, May/Jun2014, Issue 206.

24. Gessen Masha, *Man Without a Face: The Unlikely Rise of Vladimir Putin*, Riverhead Books, 2012.

25. Gilbert Martin, *The Routledge Atlas of Russian History*, Routledge, Fourth Edition, New York 2007.

26. Gordon Philip H., „The U.S. Security Relationship with Russia and Its Impact on Transatlantic Security – Testimony, Statement before the House Armed Services Committee“, Washington DC, July 30 2009., *U.S. Department of State*, Интернет 30/01/2016 <http://www.state.gov/p/eur/rls/rm/2009/126769.htm>.

27. Gorenburg Dmitry, „Russia in the Western World“, *Russian Politics & Law*, Nov/Dec2010, Vol. 48 Issue 6.

28. Guriev Sergei, „How to reform the Russian economy“, *Policy Brief*, Centre for European Reform, London 2010.

29. Gvozdev Nikolas K., Simes Dimitri K., „Rejecting Russia?“, *The National Interest*, Summer 2007.

30. Haass Richard N, „The Age of Nonpolarity“, *Foreign Affairs*, May/Jun 2008, Vol. 87, Issue 3.
31. Habermas Jurgen, „Why Europe Needs a Constitution“, *New Left Review*, September-October 2001.
32. Haslam Jonathan, „A Pipeline Runs Through It“, *National Interest*, Nov/Dec2007, Issue 92
33. Henrieder Wolfram F., „Compatibility and Consensus: A Proposal for the Conceptual Linkage of External and Internal Dimensions of Foreign Policy“, *The American Political Science Review*, Vol. 61, No. 4 (Dec. 1967).
34. Hill Fiona, Gaddy Clifford G., *Mr. Putin: Operative in the Kremlin*, Brookings Institution Press, 2013.
35. Hill Christopher, Smith Michael, *International Relations and the European Union*, Second Edition, Oxford University Press, Oxford 2011.
36. Hopf Ted ed., *Russia's European Choice*, Palgrave Macmillan, New York 2008.
37. Huntington Samuel P., „The U.S. – Decline or Renewal“, *Foreign Affairs*, No. 67, Winter 1988/1989.
38. Huntington Samuel P., *Political Order in Changing Societies*, New Haven: Yale University Press, 1968.
39. Huysmans Jeff, „International politics of insecurity: Normativity, inwardness and the exception“, *Security Dialogue* 37 (1): 11-29., 2006.
40. Jackson Robert, Sorensen Georg, *Introduction to international relations – theories and approaches*, Oxford University Press, Oxford 1999.
41. Jervis Robert, „Cooperation Under the Security Dilemma“, *World Politics*, Vol. 30, No. 2, Jan. 1978.

42. Jordan David, Kiras James D., Lonsdale David J., Speller Ian, Tuck Christopher Walton Dale C., *Understanding Modern Warfare*, Cambridge University Press, Cambridge 2008.
43. Judah Ben, *Fragile Empire: How Russia Fell In and Out of Love With Vladimir Putin*, Yale University Press, 2013.
44. Kaldor Mary, GlasiusMarlies, Cussen Sarah, „EU Security Architecture in Relation to Security and Development”, Интернет www.cercle.lu/wp-content/uploads/imported/doc/dfid_final.doc, приступљено 18.05.2015. год.
45. Kanevskaya Natalya, „How The Kremlin Wields Its Soft Power In France”, *Radio Free Europe*, June 24 2014.
46. Karaganov Sergei (Head of the Editorial Board), „East Asia and Russia’s Development Strategy”, *The World Around Russia: 2017 – An Outlook for the Midterm Future*, The Council on Foreign and Defense Policy State University – Higher School of Economics Rio-Center, Moscow 2007.
47. Karaganov Sergei, „Keeping the Powder Dry – Why Russia Should Build Up Its Military Might Even in a Favorable Foreign Environment”, *Russia in Global Affairs*, No. 4, Moscow, December 2012.
48. Karaganov Sergey, „Europe: A Defeat at the Hands of Victory? - Demons of the Past and the Search for a New Concept”, *Russia in Global Affairs*, No. 1 2015, Moscow, March 2015.
49. Karaganov Sergey, „Eurasian Way Out of the European Crisis”, *Russia in Global Affairs*, Moscow, 8 june 2015.
50. Karatnycky Adrian, Motyl Alexander J., „The Key to Kiev”, *Foreign Affairs*, May/Jun 2009, Vol. 88, Issue 3.
51. Kennan George F., *Soviet Foreign Policy 1917-1941*, Van Nostrand, Princeton, New Jersey 1960.

52. Kennan George, *Russia, the Atom and the West*, Oxford University Press, Amen House, London, 1958.
53. Kennan George, *On Dealing With the Communist World*, Harper & Row, New York 1964.
54. Kennan George, *Realities of American Foreign Policy*, Princeton University Press, New Jersey 1954.
55. Kissinger Henry A., „The Icon and the Eagle”, *International Herald Tribune*, Tuesday, March 20, 2007.
56. Kissinger Henry A., „On the Assembly of a New World Order – The concept that has underpinned the modern geopolitical era is in crisis”, *The Wall Street Journal*, august 29, 2014.
57. Kissinger Henry A., *On China*, The Penguin Press, New York 2011.
58. Konoplyanik Andrei, Wälde Thomas, „Energy Charter Treaty and its Role in International Energy”, *Journal Of Energy & Natural Resources Law*, Vol. 24, No. 4, 2006.
59. Kotkin Stephen, „The Unbalanced Triangle”, *Foreign Affairs*, September/October 2009.
60. Kotkin Stephen, „The Resistible Rise of Vladimir Putin”, *Foreign Affairs*, March 2015, Vol. 94. Issue 2.
61. Kuchins Andrew C. „Alternative Futures for Russia to 2017”, *A Report of the Russia and Eurasia Program*, Center for Strategic and International Studies, Washington D.C. 2007.
62. Kuchins Andrew C., „Russia 2020 Strategic Goals and the Role of International Integration”, *Center for Strategic and International Studies*, Washington 2008.

63. Kundnani Hans, „Leaving the West Behind”, *Foreign Affairs*, Vol. 94, Issue 1, Jan/Feb2015.
64. Layne Christopher, „Kant or Cant: The Myth of the Democratic Peace”, *International Security*, Volume 19, Issue 2 (Autumn 1994).
65. Lankina Tomila, Niemczyk Kinga, „What Putin gets about soft power”, *The Washington Post*, April 15, 2014.
66. Larrabee Stephen F., „Ukraine at the Crossroads”, *The Washington Quarterly*, Autumn 2007.
67. Lavrov Sergei, „State of the Union Russia-EU: Prospects for Partnership in the Changing World”, *Journal of Common Market Studies*, Volume 51, Annual Review 2013.
68. Lavrov Sergei, „The Present and the Future of Global Politics – A View from Moscow”, *Russia in Global Affairs*, Vol. 5, No. 2, April-June, 2007.
69. Lavrov Sergei, „The Rise of Asia, and the Eastern Vector of Russia’s Foreign Policy”, *Russia in Global Affairs*, Vol. 4, No. 3, jul-sep 2006.
70. Lavrov Sergei, „Shake loose the Cold War”, *The Guardian*, January 30 2009.
71. Layton Samuel, „Reframing European Security: Russia’s proposal for a new European Security architecture”, *International Relations*, Vol. 28(I), 2014.
72. Ledeneva Alena V., *Can Russia Modernise? - Sistema, Power Networks and Informal Governance*, Cambridge University Press 2013.
73. Lieven Anatol, „The Essential Vladimir Putin”, *Foreign Policy*, January-February 2005.
74. Lo Bobo, „Medvedev and the new European security architecture”, *Center for European Reform*, Policy Brief, July 2009.

75. Longworth Philip, *Russia's Empires*, John Murray, Great Britain 2005.
76. Lukacs John, *George Kennan – a study of character*, Yale University Press, New Haven-London 2007.
77. Lukin Vladimir, „Looking West from Russia“, *The National Interest*, November/December 2015.
78. Lukin Alexander, „What is Kremlin Thinking“, *Foreign Affairs*, Jul/Aug 2014, Vol. 93 Issue 4.
79. Lukyanov Fyodor, „Uncertain World: Russia: Shifting the Focus from Europe to Asia“, *Russia in Global Affairs*, Moscow, November 18, 2013.
80. Mahbubani Kishore, „The Pacific Way“, *Foreign Affairs*, January-February 2005.
81. Mahbubani Kishore, *The New Asian Hemisphere – The Irresistible Shift of Global Power to the East*, Public Affairs, New York, 2008.
82. Makarychev Andrei, „The four spaces and the four freedoms: An exercise in semantic deconstruction of the EU discourse“, Working paper in *EU-Russia: The four common spaces*, Nizhny Novgorod Linguistic University, 2006.
83. Mandelbaum Michael (ed.), *The New Russian Foreign Policy*, Council on Foreign Relations, New York, 1998.
84. Mangott Gerhard, Westphal Kirsten, „The Relevance of the Wider Black Sea Region to EU and Russian Energy Issues“, in: Hamilton Daniel, Mangott Gerhard (eds.), *The Wider Black Sea Region in the 21st century: Strategic, economic and energy perspectives*, Center for Transatlantic Relations, Washington DC, 2008.
85. Mankoff Jeffrey, „Russia and the West: Taking the Longer View“, *The Washington Quarterly*, Spring 2007.

86. Mankoff Jeffrey, *Russian Foreign Policy – The Return of Great Power Politics*, Rowman & Littlefield Publishers Inc, Plymouth 2009.
87. Mankoff Jeffrey, „Reforming the Euro-Atlantic Security Architecture: An Opportunity for U.S. Leadership“, *Washington Quarterly*, April 2010.
88. Matthews Owen, „The Kremlin's Campaign to Make Friends“, *Newsweek*, February 16, 2015.
89. McFaul Michael, „Moscow's Choice“, *Foreign Affairs*, Nov/Dec2014, Vol. 93 Issue 6.
90. Mearsheimer John J., „Mearsheimer Replies“, *Foreign Affairs*, Nov/Dec2014, Vol 93., Issue 6.
91. Mearsheimer John J., „Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault“, *Foreign Affairs*, Sept/Oct2014, Vol 93 Issue 5, pp. 77-89.
92. Medvedev Roi, „History and Myths“, *Russia in Global Affairs*, Vol. 4, No. 3, July-September, 2006.
93. Medvedev Sergei, „The Stalemate in EU-Russia Relations - Between ‚Sovereignty‘ and ‚Europeanization‘“, in Hopf Ted ed., *Russia's European Choice*, Palgrave Macmillan, New York 2008.
94. Menon Rajan, „The Sick Man of Asia – Russia's Endangered Far East“, *The National Interest*, Fall 2003.
95. Mirkin Jakov, „Foreign Policy Locked in Economic Nutshell“, *Russia in Global Affairs*, No 4, 14 december 2015.
96. Möller Almut (ed.), *Crossing Borders. Rethinking the European Union's Neighborhood Policies*, Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik, Berlin, 2011.

97. Moravcsik Andrew, „Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach”, *Journal of Common Market Studies*, Vol. 31. No. 4, December 1993.
98. Morgenthau Hans J., *Politics Among Nations – Struggle for Power and Peace*, Alfred A. Knopf, New York 1971.
99. Nicolson Harold, „Men and Circumstance”, *Foreign Affairs*, Council on Foreign Relations, Spring 1945.
100. Oberg Jan, „Does European Union Promote Peace? – Analysis, critique and alternatives”, *Transnational Foundation for Peace and Future Research*, New Agenda Think-Tank, 2006.
101. Ostrovsky Arkady, „Reversal of Fortune”, *Foreign Policy*, March-April 2009.
102. Pain Emil, „Will Russia Transform Into a Nationalist Empire?”, *Russia in Global Affairs*, Vol. 3, No. 2, april – june 2005.
103. Pape Robert A., „Soft Balancing Against USA”, *International Security*, Vol. 30, No.1, 2005.
104. Partlett William, „Putin’s Artful Jurisprudence”, *The National Interest*, January/February 2013.
105. Pond Elizabeth, „Germany's Real Role in the Ukraine Crisis”, *Foreign Affairs*, Vol. 94, Issue 2, March 2015.
106. Portansky Alexei, „WTO membership – easier said then done”, *Russia in Global Affairs*, 21. march 2014.
107. Portnov Andriy, „Ukraine’s ‘Eurorevolution’ – Chronology and Interpretations”, *Russian Politics and Law*, Vol. 53, No. 3, Taylor & Francis Group, 2015.

108. Prodi Romano, „2000–2005: Shaping the new Europe”, Speech at the European Parliament, Strasbourg, February 15 2000., Commission Document SPEECH00/41.http://ec.europa.eu/external_relations/news/2000/02_00/speech_00_41.htm (accessed December 19, 2007).
109. Pushkov Alexey K., „Putin and His Enemies”, *The National Interest*, Winter 2004/05
110. Putin Vladimir, *Russia at the Turn of the Millennium*, 29. December 1999, Наведено према Sakwa Richard, *Putin – Russia’s Choice*, Routledge, 2008.
111. Rahr Alexander, „Germany and Russia – A Special Relationship”, *Washington Quarterly*, Spring 2007.
112. Rogov Kiril, „The ‚Third Cycle’: Is Russia Heading Back to the Future”, *Russia in Global Affairs*, 27. march 2011.
113. Rosamond Ben, *Theories of Integration*, Macmillan, London 2000.
114. Rosenau James, „Foreign Policy as Adaptive Behavior: Some Notes for a Theoretical Model”, *Comparative Politics*, Vol. 2, No. 3. (Apr. 1970).
115. Roslycky Lada L., „Russia’s smart power in Crimea: sowing the seeds of trust”, *Journal of Southeast European & Black Sea Studies*, Sep2011, Vol. 11 Issue 3.
116. Roxburgh Angus, *The Strongman: Vladimir Putin and the Struggle for Russia*, I. B. Tauris, 2012.
117. Sakwa Richard, „Russia from Stalemate to Equilibrium”, *Osteuropa*, 6-8/2012.
118. Sakwa Richard, *Putin – Russia’s choice*, Routledge, New York 2008.
119. Sakwa Richard, *Russian Policy and Society*, Routledge, London 2008.

120. Sakwa Richard, „The New Atlanticism – An Alternative Atlantic Security System”, *Russia in Global Affairs*, No 3, 21. september 2015.
121. Schroder Gerhard, „Russia and Germany: The Core Tenet of Cooperation”, *Russia in Global Affairs*, Vol. 2, No. 4, October-December 2004.
122. Sestanovich Stephen, „How the West Has Won”, *Foreign Affairs*, Nov/Dec2014, Vol 93 Issue 6.
123. Sestanovich Stephen, „Russia and Global Economic Crisis”, *Council on Foreign Relations*, November 25 2008.
124. Shevtsova Lilia, „Vladimir Putin”, *Foreign Policy*, January-February 2000.
125. Shevtsova Lilia, *Putin's Russia*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington DC, 2003.
126. Simma Bruno, „NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects”, *European Journal of International Law*, 10 (1999).
127. Smith Steve, Baylis John, (Eds.), *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, New York, 2005, Third Edition.
128. Splidsboel-Hansen Flemming, „Past and Future Meet: Aleksandr Gorchakov and Russian Foreign Policy”, *Europe-Asia Studies*, Vol. 54, No. 3, May, 2002.
129. Starobin Paul, „The Eternal Collapse of Russia”, *National Interest*, september-october 2014.
130. Stehenmuller Constance, „Germany's Russia Question”, *Foreign Affairs*, Vol. 88, Issue 2, March-April 2009.
131. Stent Angela, „Berlin's Russia Challenge”, *The National Interest*, Mar./Apr. 2007.

132. Stent Angela, „Putin’s Power Play in Syria”, *Foreign Affairs*, Jan/Feb2016, Vol. 95 Issue 1.
133. Storch Leonid, „The Pussy Riot Case”, *Russian Politics & Law*. Nov/Dec2013, Vol. 51.
134. Gustafson Thane, „Putin's Petroleum Problem”, *Foreign Affairs*, Nov/Dec 2012, Vol. 91, Issue 6.
135. Tafurois Eleonora, „Can Russia exercise soft power as well as hard power?”, *Policy Review Pub Affairs*, June 2014.
136. Trenin Dmitri, „Russia’s Spheres of Interest, not Influence”, *The Washington Quarterly*, October 2009, Center for Strategic and International Studies, Washington 2009.
137. Trenin Dmitry, „Modernizing Russian Foreign Policy”, *Russian Politics & Law*, Nov/Dec2011, Vol. 49 Issue 6.
138. Tsygankov Pavel; Fominykh Filipp, „The Anti-Russian Discourse of the European Union”, *Russian Politics & Law*, Nov/Dec2010, Vol. 48 Issue 6.
139. Tymoshenko Yuliya, „Containing Russia”, *Foreign Affairs*, May/Jun2007, Vol. 86 Issue 3.
140. Vietor Marcel, „Ever Closer? Enlargement, Neighborhood, and the Question of „European Identity”, in: Möller Almut (ed.), *Crossing Borders. Rethinking the European Union’s Neighborhood Policies*, Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik, DGAPanalyse N° 2, Berlin, August 2011.
141. Voronov Konstantin, „Perceptions of Russia in the European North”, *Russian Politics & Law*, Nov/Dec2010, Vol. 48 Issue 6.
142. Walt Stephen, M., „International Relations: One World, Many Theories”, *Foreign Policy*, Spring 1998, Issue 110.

143. Waltz Kenneth, *Man, State and War: A Theoretical Analysis*, Columbia University Press, New York 1959.
144. Weber Cynthia, *International relations theory – a critical introduction*, Second Edition, Routledge, New York 2005.
145. Weitz Richard, „The Rise and Fall of Medvedev’s European Security Treaty”, *The German Marshall Fund of the USA*, May 2012.
146. Wolfgang Danspeckgruber (ed.), *Perspectives on the Russian State in Transition*, The Liechtenstein Institute on Self-Determination at Princeton University, 2006.
147. Zakaria Fareed, *The Post-American World*, W.W. Norton and Company, New York, 2008.
148. Zhytnyuk Pavel, Makarov Valentin, „In Search of the Dream Country”, *Russia in Global Affairs*, Moscow, March 27 2011.
149. Zorkaia Natalia, „Orthodox Christianity in Post-Soviet Society”, *Russian Politics & Law*, May/June 2014, Vol. 52 Issue 3.
150. Берђајев Николај, *Руска идеја*, Бримо, Београд 2001.
151. Берђајев Николај, *Филозофија неједнакости*, Медитеран-Октоих, Будва-Подгорица, 1990.
152. Бжежински Збигњев, *Амерички избор – глобална доминација или глобално вођство*, Политичка Култура-ЦИД, Загреб-Подгорица 2005.
153. Волц Кенет Н., *Теорија међународне политике*, Центар за цивилно-војне односе, Београд 2008.
154. Вукадиновић Радован, Чехулић Лидија, *Политика еуропских интеграција*, Наклада Љевак, Загреб 2011.
155. Данилевски Николај, *Русија и Европа*, Нолит, Београд 2007.

156. Димитријевић Војин, Стојановић Радослав, *Међународни односи*, Службени лист СРЈ, Београд, 1996.
157. Живанов Сава, *Пад Руског царства*, Нолит, Београд 2007.
158. Зењковски Василиј, *Руски мислиоци и Европа*, Логос, Београд 2012.
159. Капушћинићски Ришард, *Империја*, Радио Б 92, Београд, 1997.
160. Кегли Чарлс, Виткоф Јуџин, *Светска политика – Тренд и трансформација*, Центар за студије Југоисточне Европе - Факултет политичких наука - Дипломатска академија, Београд, 2004.
161. Кенан Џорџ, Ф., *Мемоари 1925-1950*, Отокар Кершовани, Ријека, 1969.
162. Кенеди Пол, *Успон и пад великих сила – Економска промена и ратовање од 1500. до 2000. године*, ЦИД Подгорица, 2003.
163. Кисинџер Хенри, *Дипломатија*, Верзал прес, Београд, 1999.
164. Макинџер, Џ. Халфорд, *Демократски идеали и стварност*, Метафизика, Београд 2009.
165. Манделбаум Мајкл, *Треба ли свету Голијат – Како Америка делује као светска влада у 21. веку*, Филип Вишњић, Београд 2006.
166. Марић Светислав, *Филозофија – Први српски речник филозофије*; Дерета, Београд 2004.
167. Медведев Рој, *Владимир Путин: четири године у Кремљу*, Просвета, Београд, 2004.
168. Медведев Рој, *Револуција 1917. године у Русији – проблеми, карактеристике, оцене*, Издавачка радна организација Рад, Београд 1986.
169. Медведев Жорес, *Мирус Хладног рата – ко је убио Литвињенка*, Филип Вишњић, Београд 2007.

170. Милинчић Љубинка, *Олигарси – људи који су украли државу*, Софос, Београд 2007.
171. Миршајмер Џон Џ., *Трагедија политике великих сила*, Удружење за студије САД у Србији, Београд 2009.
172. Нај Џозеф С., *Како разумевати међународне сукобе – увод у теорију и историју*, Стубови културе, Београд, 2006.
173. Накарада Радмила, „Европска унија и крај Трећег пута?“, *Годишњак 2007*, Факултет политичких наука, Београд 2007.
174. Накарада Радмила, „Европска Унија као мировни пројекат“, *Социолошки преглед*, број. 4, Институт за европске студије, Београд, 2006.
175. Накарада Радмила, Печујлић Мирослав, „НАТО интервенција - нова фаза глобализације“, *Нова Српска Политичка Мисао*, Београд 2000.
176. Примаков Јевгениј, *Године у високој политици*, Издавачки графички атеље „М“, Београд, 2002.
177. Примаков Јевгениј, *Осам месеци плус*, Издавачки графички атеље „М“, Београд, 2003.
178. Примаков Јевгениј, *Свет без Русије – чему води политичка кратковидост*, Службени гласник и Факултет безбедности, Београд 2010.
179. Рајнерт Ерик С., *Глобална економија*, Чигоја, Београд 2006.
180. Ржевски Никола (Ур.), *Модерна руска култура*, ЦИД Подгорица, 2002.
181. Свети Јустин Поповић, *О духу времена*; Политика - Народна Књига, 2005.
182. Симић Драган Р., *Поредак света*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1999.

183. Симић Драган Р., *Расправа о поретку*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2012.
184. Симић Драган, Живојиновић Драган, „Од Спутњика до Ленова: Шест таласа америчког деклинизма после Другог светског рата“, *Годишњак ФПН*, Факултет политичких наука, Београд 2010.
185. Симић Драган, *Наука о безбедности – Савремени приступи безбедности*, Службени лист СРЈ, Београд 2002.
186. Симић Драган, *Светска политика*, Удружење за студије САД у Србији, 2009.
187. Солжењицин Александар, „Руско питање“ крајем 20. века, Матица српска-Цицero-Писмо, Београд-Нови Сад, 1995.
188. Солжењицин Александар, *Русија у провалији*, Паидеиа, Београд 1999.
189. Тројицки Иларион (Архиепископ), *Писма о Западу*, Бернар, Београд 2011.
190. Филимоновић Миљан, *Спољна политика Руске Федерације – Путинова стратегија и међународне околности*, Инфинитас, Београд 2010.
191. Филимоновић Миљан, „Легат Џорџа Кенана и руска спољна политика“, *Русија данас*, Број 3, Инфинитас, Београд, 2009.
192. Филимоновић Миљан, „Демократска ‚побуна‘ против Рамсфелда“, *Western Balkans Security Observer*, јул-август 2006.
193. Филимоновић Миљан, „Примаков, Путин и спољна политика савремене Русије“, *Русија данас*, Број 4, Инфинитас, Београд 2010.
194. Хантингтон Семјуел П., *Трећи талас*, Стубови културе, Београд 2004.

8. Прилози

8.1 Прилог 1 - Говор Димитрија Медведева на састанку са немачким политичким, парламентарним и лидерима цивилног друштва у Берлину, 5. јун 2008. године

Председник Русије Димитри Медведев:

Даме и господо, колеге,

Молим вас да будете стрпљиви јер је мој говор опширан, мада се надам да неће бити досадан. Захвалан сам на прилици да се обратим немачким политичким и лидерима цивилног друштва. Овде су данас присутни људи који за собом имају године сарадње са Русијом, људи чија лична иницијатива, професионални квалитети и креативни пројекти развијају дух сарадње између наших држава и људи. Великим делом је ваша заслуга то што данас имамо редовне, свеобухватне и значајне контакте. Надам се да ће моја прва посета Немачкој у својству Председника Руске Федерације помоћи да они расту и да се развијају.

Русија и Немачка су две европске државе које су прошле кроз тешке периоде у прошлости. Корак по корак ове државе су изградиле међусобно поверење и притом поставиле јединствени пример за Европу учинивши пуно на успостављању климе повећаног поверења широм европског континента. Упркос трагедијама два светска рата успели смо да дођемо до

коначног историјског помирења двеју земаља. За то је било потребно време, али важније од тога, хуманистички идеали и вредности које дели читава Европа и које су интегрални део културе Русије и уједињене Немачке. Слажем се са својим колегом, вицеканцеларом Штајнмајером, да односи Русије и Немачке у великој мери представљају однос Русије са Европом као целином.

Многи се данас питају какав политички курс могу очекивати од Русије. На то питање сам одговорио у више прилика. Желим да кажем на почетку да смо у међународним, као и у унутрашњим односима изнад свега посвећени владавини права и томе да све државе, првенствено велике силе, поштују међународно право. Нема сумње у то да је ово суштински услов за очување глобалног развоја. То је још важније сада када вештачки биполарни систем (хладноратовски – *прим. прев.*) уступа своје место природнијем полицентричном међународном систему са УН у његовом средишту.

Оснивачи овог система, оснивачи УН, показали су изузетну далековидост и успоставили УН као организацију у којој ће државе сарађивати на основама равноправности. Не постоји слична организација на свету и у наредним годинама неће бити успостављена. Покушаји замене УН „групама ексклузивног формата“ (као што се понекад предлаже) имали би потпуно деструктивни утицај на постојећи светски поредак.

Наравно да УН морају да се реформишу како би боље одговориле реалности данашњег мултиполарног света. Савет безбедности УН је потребно реформисати на бази широког консензуса држава чланица УН. Ми ценимо настојање Немачке да се дође до компромисних решења у овом смислу, решења која неће узроковати поделе унутар организације.

Будући светски поредак је директно повезан са будућношћу Европе, целог евроатлантског региона и према томе са будућношћу европске

цивилизације у целости. Сигуран сам да не можемо решити проблеме у Европи док не достигнемо осећај идентитета и органског јединства свих њених интегралних делова, укључујући Руску Федерацију. Напуштањем совјетског система и сваке идеје о његовој обнови, Русија је поставила основе државе која је потпуно компатибилна са остатком Европе, или још прецизније, са оним најбољим што чини заједничко наслеђе европске цивилизације.

Да употребим речи Џона Ле Кареа, Русија је дошла „из хладноће“ после скоро читавог века изолације и самоизолације. Русија се данас активно враћа у глобалну политику и глобалну економију, носећи са собом своје целокупне природне, финансијске и интелектуалне ресурсе и могућности.

Русија заснива своју будућност на иновацијама. Равномерно развија макроекономске показатеље и одржава висок ниво финансијске, друштвене и политичке стабилности јер озбиљни актери на европском и глобалном тржишту отварају нове хоризонте за поуздане и модерне инвестиције. Наш циљ данас није само достизање високог нивоа економског раста него и трансформација читаве структуре нашег друштва, између осталог кроз подршку брзорастућој средњој класи. Управо ће средња класа бити ослонац на коме се може градити демократија и засновати одрживи развој уопштено посматрано.

Циљеви наше нове дугорочне економске политике су данас јасни. Та политика је усмерена ка пуној и свеобухватној модернизацији свих кључних области индустрије и инфраструктуре. Говоримо о технолошкој револуцији и у овом контексту један од наших јасних приоритета је сарадња са европским државама. Говорићу више о овој теми данас, али сада

желим да кажем да је једна ствар јасна: слободно тржиште и отвореност према спољашњем свету гарантују да промене не могу бити преокренуте.

Крај Хладног рата омогућио је успостављање истински једнаке сарадње Русије, Европске уније и Северне Америке, као трију грана европске цивилизације. Уверен сам да је Атлантизам као историјски принцип потрошио своје дане. Требало би да говоримо о јединству читавог евроатлантског простора, од Ванкувера до Владивостока. Сам живот диктира потребу за оваквом врстом сарадње. Али гледајући будућност односа европских држава видимо забрињавајућу тенденцију селективног и политизованог приступа заједничкој историји.

У том смислу сматрам да је неопходна нормална и поштена научна дебата. Значај руско-немачког помирења је очигледно потцењен. А то помирење је једнако важно за мирну будућност Европе као и помирење Француске и Немачке. Посебно морамо бити свесни последица маргинализовања и изоловања држава, стварања зона са различитим нивоом безбедности и одустајања од изградње општих регионалних система колективне безбедности. Нажалост, све ово се може наћи у данашњој Европи. Такође не можемо себи одузети заједничко духовно и морално наслеђе, што је била велика победа над Нацизмом. Не можемо заборавити да је очување европске материјалне културе током тих ратних година коштало много милиона живота који су као жртву поднели народи Совјетског Савеза и други европски народи.

Погледајмо изблиза ситуацију у данашњој Европи. Тешко је избећи закључак да постојећа архитектура европске безбедности носи печат идеологије наслеђене из прошлости. Организација као што је ОЕБС би могла, чини се, да отелотвори новопронађено јединство европске цивилизације, али је у томе онемогућена, спречена да постане права општа

регионална организација. Проблем није само у недовршеном институционалном развоју организације него и у опструкцији других група чија намера је наставак старе линије блоковске политике. НАТО није успео да пронађе нови разлог свог постојања. Данас савез то покушава глобализовањем својих мисија, на штету надлежности УН, што сам поменуо раније, и пријемом нових чланица. Али ово очигледно није решење.

Постоје разговори о замени даљег ширења НАТО на исток за „нешто друго“ али ја мислим да су то само илузије. Мислим да би у таквом случају наши односи са НАТО били потпуно подривени, нарушени за дуги низ година. Неће бити конфронтације, наравно, али ће цена свеједно бити велика и узроковаће озбиљну штету.

Авганистан је један од најјаснијих примера да НАТО и Русија деле основне безбедносне интересе. Ми активно помажемо својим партнерима да функционишу у овој земљи. На Самиту Русија-НАТО у Букурешту начинили смо важан корак и одобрили превоз невојних терета преко територије Руске Федерације. Завршавамо припреме за употребу наших војно-транспортних авиона. Русија проширује могућности за тренинг авганистанских снага за борбу против тероризма и дроге. Ово су све подручја где морамо да наставимо заједнички рад. Ово је веома важно за достизање циљева које међународна заједница поставља кроз СБ УН. Има ли смисла угрожавати ову сарадњу због блоковске политике која се наставља по инерцији?

Мислим да само отвореним и искреним дељењем својих забринутости можемо начинити напредак у изградњи истински веће Европе. Наши претходници успели су да током Хладног рата израде Хелсиншки завршни акт (који је као правна основа за европски систем издржао тест времена упркос свим тешкоћама на које је наилазио) и зашто ми не бисмо могли да

начинимо наредни корак данас? Наиме, израдом и потписивањем правно обавезујућег Уговора о европској безбедности чије потписнице могу бити организације које данас делују у евроатлантском подручју.

Било је покушаја склапања таквог споразума у прошлости. Довољно је присетити се Бриан-Келог пакта из 1928. године. Али тај споразум није био успешан и поделио је жалосну судбину Лиге Народа. У данашњем свету, када нико не жели рат у Европи и сви смо постали мудрији на основу лекција 20. века, такав споразум има веће изгледе за успех.

Могли бисмо да стремимо ка новом регионалном пакту заснованом, наравно, на принципима Повеље УН и јасно дефинисаној улози примене силе као чиниоца у евроатлантској заједници. Такав пакт би значео свеобухватно утемељење недељивости безбедности и решење контроле наоружања у Европи, што је за нас толико значајно. Такође, предлажем да размотримо одржавање општег европског самита како би започели процес израде овог споразума. Апсолутно све европске државе би требало да учествују на овом самиту, остављајући по страни припадност блоковима или другим групама. Национални интереси, огољени од свих идеолошких мотивација требало би да буду почетна тачка за све стране.

По мом схватању, ако не смањимо војне трошкове нећемо бити у стању да обезбедимо ресурсе за одговор на праве претње са којима се суочавамо, какве су илегална миграција, климатске промене и глобално сиромаштво. Ови изазови не могу бити решени употребом силе. Са њима се мора носити на њиховом извору, решавањем проблема који таквим претњама дају први подстицај. Ово укључује и глобалну кризу хране, која данас не утиче само на материјалну егзистенцију људи, него поставља и етичка питања када се засади хране користе за производњу горива. Такође, то укључује енергетску

безбедност која може бити осигурана само заједничким напором свих учесника енергетског ланца.

Русија је поставила то питање на самиту Г-8 у Санкт Петербургу. Али ми данас морамо ићи даље и градити односе на принципима које смо тада договорили. Спремни смо да радимо са ЕУ на стварању механизма раног упозоравања у енергетском сектору, уз учешће транзитних држава, разуме се. Такође смо спремни да изградимо међународне конзорцијуме који би управљали транзиционим гасоводима са учешћем компанија из Русије, ЕУ и транзитних држава. Ово је пример међузависности о којој смо говорили у Европи и у свету уопштено. Заједно са продуктивним радом на успостављању заједничке европске стратегије, морамо заједно да радимо и на напретку у иновацијама и да развијемо заједнички технолошки простор. Европске интеграције не смеју стати на обалама Балтика или границама Источне Европе. Повећање инвестиција у високотехнолошки сектор је неопходан корак.

Уједињена Европа има објективни интерес у повећању количине и квалитета руских инвестиција. Даћемо озбиљну подршку компанијама које желе да извозе капитал на цивилизован начин и да постану део заједничких и перспективних пројеката производње. Већ имамо примере такве успешне сарадње чак и у осетљивим подручјима као што су нуклеарна енергија, свемир, авијација и сектори за производњу транспортних машина.

Међутим, данас постоје ограничења руских инвестиција у европске компаније и пројекте која су неоправдана са економског и политичког становишта. Ми желимо да успоставимо јасна правила и омогућимо најповољније услове за предузетнике из иностранства који развијају високотехнолошку производњу у нашој земљи, али бисмо волели да видимо исти приступ и од наших партнера у Европи.

Даме и господо, Русији не треба хаос и нестабилност у данашњем свету. Ми немамо интереса који би морали да буду спроведени кроз такве первертиране начине. Често чујемо позиве Москви да покаже уздржаност. Сви ми би требало да покажемо уздржаност како би спречили ескалацију било ког питања и отварање опаког круга једностраних акција и реакција. Морамо да престанемо да силимо догађаје и водимо политику свршеног чина. Прво би требало да проведемо мало времена анализирајући докле смо дошли и у шта тонемо, било да је у питању Косово, ширење НАТО или ракетни штит.

Веома је симптоматично да се постојеће разлике са Русијом од стране многих на Западу тумаче као потреба да се руска политика приближи политици Запада. Али ми не желимо да будемо „загрљени“ на овај начин. Ми желимо да тражимо заједничка решења. Некада нам се једноставно каже: престаните да се инатите у међународним односима и онда ће питања демократског развоја и људских права да постану секундарна; кажу да ће затворити очи пред њима и дају нам пример других држава које се понашају на тај начин и са којима се они одлично слажу. Али тај приступ нама не одговара, пре свега јер ми сматрамо да су људска права једно од најосновнијих вредности. Људска права не би требало да буду предмет било какве трговине. Ми прижељкујемо смирену и поштену расправу на заједничкој основи о свим питањима у којима се разликујемо.

У том смислу желео бих још једном да нагласим да руска и европска демократија имају исте корене. Ми делимо исте вредности и исте изворе права: римско, немачко и француско право. Раније сам говорио да је демократија увек обликована историјом и националним особеностима. Ми имамо заједничку историју и делимо исте хуманитарне вредности. Ово заједничко поимање је основа која нам омогућава да говоримо не само

истим језиком права или пословања него, надам се, и истим политичким језиком.

Колеге, настављајући оно што сам већ рекао, желим да кажем још неколико речи о другим питањима, наиме, о питању развоја политичког система у Русији. Оно изазива интересовање у овом тренутку и ја мислим да је то разумљиво. Нажалост, можемо видети и несхватање и понекад искривљено разумевање дешавања у нашој земљи. Ми дајемо огроман значај поправљању нашег политичког система и развоју институција цивилног друштва.

Желео бих да кажем неколико речи о нашим напорима на стварању ефективног страначког система. То је био један од циљева од самог почетка демократске трансформације у нашој земљи. Пут није био лак. Прошли смо стазу од многобројних малих странака, једнодневних странака, странака изграђених око једне особе, до успостављања великих, утицајних и одговорних страначких организација.

Овај рад је, наравно, још у току. Када говоримо о изградњи политичких странака ми заборављамо да је у многим земљама, па и у Немачкој, тај процес трајао деценијама. Ми на томе радимо тек десет година. Али чињеница да су у последња два сазива Думе четири политичке странке представљале своје гласаче узрокује оптимизам.

Новоусвојени изборни закони играли су велику улогу у изградњи стабилног и предвидивог партијског система. Ово је пре свега постигнуто кроз изборе засноване на партијским листама и виши изборни цензус. То су биле свесне одлуке донете да би ојачале страначки систем у држави. Мислим да ти кораци нису били само оправдани него и неопходни. Они су у складу са нашим циљевима, међународним вредностима и са захтевима руског политичког система.

Подршка невладиним организацијама је један од наших јасних приоритета. Многе од њих су финансиране из иностранства све до 2006. године. Сумњам да би било која западна држава телерисала такав уплив страног капитала у свој „терцијарни сектор“. Због тога смо одлучили да своје фондове ставимо на располагање за подршку организацијама цивилног друштва у Русији. То је био логичан корак. Данас трошимо више и више новца сваке године, укључујући и новац из буџета, на подршку различитим невладиним организацијама. Такође, требало би да споменем успешни рад Јавног савета. Живот је показао да постоји потреба за оваквом организацијом која ствара основу за развој цивилног друштва у целини. Ми бисмо волели да видимо појаву што више невладиних организација које раде на проблемима локалне самоуправе, повећања толеранције и побољшања међуетничких односа.

Текући дијалог између различитих религија има веома позитивну улогу. Случајно, сведоци смо петоструког повећања броја регистрованих верских организација у Русији у последњим годинама. Али свесни смо да проблеми као што су међуетнички конфликти постају глобални по природи и већ су велики проблем у европским државама. Мислим да би због тога требало да ујединимо напоре у проналажењу заједничког приступа решавању ових сложених питања.

Сада бих желео да кажем неколико речи о још једној актуелној теми данас – улози масовних медија и медијским слободама. Потпуно се слажем да би медијске слободе требало да буду заштићене и да та заштита мора бити утемељена у законима. Пре неколико година медијима је била потребна заштита од поробљавања од стране приватних компанија, а сада им је потребна заштита од притиска администрације на различитим нивоима. Али све у свему, о томе сам већ разговарао са Савезном канцеларком данас, ми смо на прагу потпуних медијских слобода – не

говорим о ситуацији у Русији него у свету у целини – које долазе са технолошким напретком и пре свега незаустављивим развојем глобалног интернета. Да дам само један пример, 2000. године, било је само око 3 милиона корисника интернета у Русији. До прошле године, цифра је већ достигла 30 до 35 милиона – сваки трећи или четврти Рус – а стручњаци кажу да ће даљи раст бити брз.

Ова ситуација у први план ставља не само идеју медијских слобода, које су већ гарантоване модерним дигиталним технологијама и што се не може зауставити, него и проблем како сачувати моралне и културне вредности у овом заједничком информационом простору. Ово није само национално питање него проблем са којим се суочава цела Европа и цео свет. То је један од озбиљних изазова са којим се суочава свеукупна цивилизација.

Даме и господо, учествовали сте у дискусијама о дугорочним плановима развоја Русије и њеном месту у Европи и свету и имаћете ту прилику и у будућности, између осталог на Економском форуму у Санкт Петербургу. Надам се да ћу многе од вас видети буквално сутра у нашој северној престоници.

Ми смо свесни колико ће тежак бити пут иновационог развоја који смо изабрали за своју земљу. То није лак пут чак ни за велику економску силу као што је Немачка. Ми, због тога, желимо да појачамо нашу сарадњу у области науке и технологије, образовања, развоју малих и средњих предузећа и сарадњи наших великих компанија, такође.

Стални и систематски рад на побољшању пословне климе, смањивању претераних административних ограничења, спречавању корупције која је озбиљан проблем у нашој земљи, обезбеђивању подршке малим и средњим предузећима (моје прве одлуке биле су усмерене управо на те проблеме), на

јачању владавине права у нашем друштву и држави и стварању независног и ефикасног судског система је основа нашег економског програма.

Данас активно радимо на овим важним циљевима. Сви напори зависе од унапређења владавине права која је ту да би заштитила интересе људи и сачувала њихову част и достојанство.

Мислим да бисмо такође могли да размотримо заједничке пројекте у областима које сам претходно навео. Један од могућих пројеката био би реципрочно стажирање за судије и адвокате. Други би могао да буде заједнички програм обуке државних службеника. Десетогодишњи допринос Немачке „Председничком програму обуке менаџера“ је добра основа за даљи рад. У оквиру овог програма, Русија је обучавала око 3500 стручњака, а од 2006. године 100 немачких приправника сваке године долази у Русију где уче нове вештине кроз програме руско-немачке сарадње.

Постоји висока потражња за овим стручњацима у разним регионима Русије. Спајања региона су такође створила прилику за сарадњу са савезним државама у Немачкој. Наши региони морају научити да говоре заједничким језиком, као што су Санкт Петербург, Новгородски регион, Калуга регион и односни региони у Немачкој већ учинили.

Такође, желимо да наставимо практичну сарадњу у областима које су важне за глобални развој. Русија доследно подржава напоре Немачке да унапреди сарадњу у оквиру ЕУ у вези са климатским променама и на смањењу емисије угљеника. Спремни смо на сарадњу у читавом низу питања заштите животне средине, укључујући и она која се тичу Арктика. Многе државе данас, укључујући и Немачку и Русију, обележавају Светски дан заштите животне средине. Наша земља по први пут обележава Дан еколога. Стога желим да искористим прилику да честитам свима који раде

на овим пословима. Пре два дана сам одржао састанак на ову тему и потписао специјални декрет са инструкцијама у вези заштите животне средине.

Даме и господо, билатерална трговина Русије и Немачке је порасла четвороструко у протеклих 6 година. Прошле године је достигла рекорд од преко 52 милијарде долара. Немачка је највећи извозник у Русију од чега су 90% возила, опрема и метални производи. Наша држава ће у наредним годинама постати други највећи извозник у Немачку, после САД, чиме ћемо престићи Кину. Немачка је такође једна од водећих инвеститора у Русију у области реалних инвестиција са већ достигнутих око 28 милијарди евра.

Очигледно је да постоје одлични изгледи за заједничке пројекте руских и немачких научника. Увођење у употребу и ширење примењених достигнућа и ефикасно коришћење заједничког интелектуалног власништва су од посебног значаја у овој области.

На млађима у обе државе остаје да наставе руско-немачку сарадњу и обогате је новим иницијативама. Знате да су контакти омладине већ постали један од главних аспеката наше сарадње. Као што је немачки песник и мислилац Шилер рекао, „како расту циљеви једне особе, тако расте и она сама“.

Све што данас инвестирамо у наше младе људе донеће нам добит у будућности. Сигуран сам да је наш допринос њиховом образовању и развоју интелекта, талената и духовног богатства заправо допринос напретку и међузависној будућности наших народа и Европе у целости.

Још један очигледан ресурс који нас може зближити су наши земљаци, пре свега руски Немци. Њихови погледи и мишљења о развоју наших

односа служе као лакмус тест сарадње наших држава и помажу нам да се ослободимо старих стереотипа.

У том смислу веома сам заинтересован за модернизацију наших хуманитарних веза. Наравно, на томе морамо да радимо заједно и морамо иза себе имати подршку јавности, заинтересованост медија и инфраструктуру веза између различитих региона и религија.

Колеге, овде у Берлину постоји веома истанчани осећај како су историја и модерност, сећања на прошлост и визије будућности међусобно испреплетани. Берлин је познат многим Русима и многи Руси имају своја омиљена места овде.

Берлин је данас живахан, узбудљив и усмерен на будућност. У том смислу је сличан Москви која такође има своју посебну природу, своју динамику и енергију. Овде постоји снажан осећај да нас историја спаја уместо да нас раздваја. Сигуран сам да они који су разумели ову истину не могу да изгубе.

Хвала вам.

8.2 Прилог 2 - Говор Димитрија Медведева на Конференцији о светској политици у Евиану, 8. октобар 2008. године

Председник Русије Димитри Медведев,

Даме и господо,

Хвала вам на позиву да се обратим на првој Конференцији светске политике и желео бих да почнем поздрављајући далековидост Француске. Уважени Тијери де Монбриал, када је пре скоро годину дана размишљао о овој заиста важној конференцији, сигурно је знао да ће се термин њеног одржавања поклопити са најакутнијом фазом светске економске кризе у овим октобарским данима.

Већ два дана у дискусијама које се воде овде у *La Grange au Lac*, испитивани су изазови са којима се суочава савремени свет. Циљ је проналажење заједничких одговора на те изазове. Чак нас и ова сала са руском брезом и савојском декорацијом подсећа на међузависност и јединство света, на хармонију и компатибилност различитих традиција и култура на нашем заједничком европском континенту.

Сада ми дозволите да поделим са вама своје погледе на скорашња дешавања у свету и на начине решавања постојећих проблема. Желим да говорим о три проблема: о начинима одговора на постојећу економску

кризу; о ситуацији на Кавказу; и желим да кажем пар речи о организовању нове конференције о безбедности.

Ствари о којима говоримо показују нам да је свет достигао критично важну, транзициону фазу развоја. Скорашња дешавања на Кавказу показала су да је немогуће умирити или обуздати агресора блоковским приступом. Ако неодговорне, авантуристичке акције владајућег режима у малој држави (у овом случају у Грузији) могу дестабилизovati ситуацију у свету, зар то није доказ да међународна безбедност заснована на униполарности више не функционише?

Такође је евидентно да је економски егоизам последица униполарног погледа на свет и жеље да се буде мегарегулатор. То је политика слепе улице у терминима глобалног економског развоја и томе ћу се вратити касније. Али најпре, желео бих да прокоментаришем шта је довело до појаве потенцијала за конфликт.

Мислим да се корени садашње ситуације могу наћи у дешавањима од пре 7 година. Тада је свет пропустио историјску прилику да деидеологизује међународну политику и створи истински демократски светски поредак. Та прилика је пропуштена због жеље САД да успоставе глобалну владавину.

Сетићете се да Русија после 11. септембра 2001. године, као и многе друге земље, није оклевала да покаже солидарност са Сједињеним Државама. Ми то нисмо урадили само због борбе против тероризма (то се подразумева), него и због превазилажења подела које је Хладни рат направио у свету.

Међутим, после збацивања талибанског режима у Авганистану, САД су започеле низ унилатералних акција које нису координисане са УН па чак ни са америчким партнерима. Довољно је поменути одлуку да се САД

повуку из спровођења одредби Уговора против балистичких пројектила и инвазију Ирака.

Последица су биле растуће поделе у међународним односима. То се показало једностраним проглашењем независности Косова и *de facto* обнављањем политике застрашивања, тако популарне у 20. веку.

Дуж наших граница су успостављање војне базе. Треће подручје инсталације противбалистичких ракета се припрема на територији Чешке и Пољске. Да, број пројектила ће бити ограничен, али чему они служе и зашто се постављају? И поново, зашто САД најпре нису консултовале своје савезнике?

Наравно, ниједна од ових држава сама по себи није претња Русији. Али када се донесу овакве одлуке, без консултација са партнерима у НАТО и ЕУ, што значи без консултација у Европи, не може се избећи утисак да ће у будућности бити донесена одлука да се распореди још противбалистичких система. Са оваквим једностраним одлучивањем, не постоје гаранције да се то неће догодити, нема гаранција за Руску Федерацију у било ком случају.

Организација Варшавског Уговора престала је да постоји пре 20 година, али се нажалост ширење НАТО наставља пуном паром. Данас, НАТО активно разматра пријем Грузије и Украјине. Штавише, тај проблем посматра у борбеним терминима: пријем тих држава била би победа против Русије док би неуспех у томе био раван капитулацији.

Међутим, прави проблем је то што НАТО доводи своју инфраструктуру до наших граница и црта нове линије подела у Европи, овог пута дуж наших западних и јужних граница. Без обзира шта нам се говори, природно је да ове активности тумачимо као да су усмерене против нас. Али чим покушамо да нагласимо да је то објективно противно руским

националним интересима сви постану нервозни. Како другачије да протумачимо ово понашање?

Желео бих да објасним логику нашег понашања што је јасније могуће. Ми ни у ком случају нисмо заинтересовани за сукобљавање. Успех развоја Русије зависи од предвидљивих и равноправних међународних односа. А они су такође најбоља гаранција стабилности у свету.

Желим да нагласим да смо ми отворени за сарадњу. И намеравамо да сарађујемо одговорно и прагматично. Догађаји из протекла два месеца су трагични али у исто време они су добар показатељ прагматичне сарадње Русије и Европске уније. Када су Русија, Европа и цео свет били затечени кризом на Кавказу, ми смо успели да поступамо на проактиван и координисан начин са осећањем одговорности за нашу заједничку европску будућност. Посебно напомињем отворену и одговорну акцију француског председника Николаса Саркозија.

Уверен сам да народи траже мир и хармонију. Они желе да сарађују, послују и размењују културна и образовна достигнућа. Они желе да комуницирају и да се сусрећу као пријатељи и суседи. И немам сумње да ће се ови хуманитарни чиниоци тек манифестовати на смислен и значајан начин у будућности.

У том контексту, мислим да је најбитније да смиримо страсти и напустимо реторику конфронтације која, као што знамо, пре или касније почне да живи свој живот. Сви добро знамо да смо много пута у прошлости већ прошли кроз овакве размене „љубазности“. Мислили смо да су сви научили њихову бесмисленост до сада. Штавише, какво реално решење нам то даје у кризној ситуацији? То је све давно прошло време. Совјетологија је давно прошло време, али је совјетологија, као и параноја, опасна болест. И штета је што један део америчке администрације још увек болује од ње.

Људи би требало да изучавају нову Русију а не да оживљавају совјетске фантоме. Али сигуран сам да „нови Фултон” и ново издање Хладног рата нису на распореду, без обзира колико дубоко су ови појмови укорени у мисли појединих политичара.

Протекла два месеца су нам јасно показала ко је спреман да притекне Русији у помоћ током кризе, ко нам је пријатељ а ко није. Не мислимо да се догодило нешто фатално или неповратно. Али дозволите ми да будем искрен: садашња ситуација представља акутну фазу трајне кризе евроатлантске политике изазване „униполарним синдромом”. Сада би требало да нађемо излаз из ове кризе. То морамо учинити заједно.

Даме и господо,

Узимајући у обзир све речено, поделићу са вама своју визију принципа самоорганизације у праведном и мултиполарном свету. Нема сумње да би она требало да буде заснована на колективним основама и владавини међународног права.

Сила одвојена од права неизбежно узрокује непредвидивост и хаос у коме се сви сукобљавају са свима као што је био случај у Ираку. Селективна примена основних одредби међународног права подрива међународну легалност. Али легалност не може бити „селективна”: или постоји или не постоји.

Мислим да све државе, велике и мале, морају одлучно одбацити рат као инструмент државне политике. Ако схватимо да су међународни односи прилагођавање интереса једнаких и суверених држава, сваки покушај доминације и остваривања својих циљева на рачун других држава, мора бити посматран као неморалан. Такође је неприхватљиво наметање националних закона једне државе другима или одлуке нечијих националних судова.

У том смислу, желим да нагласим значај очувања централне и кординишуће улоге УН као међународне организације са најширим овлашћењима. Сада је важније него икад да међународна и правна улога ове организације буде ојачана и подржана.

Сада пар речи о природи и првим лекцијама светске економске кризе. Она је узрокована економским егоизмом једног броја држава. О томе сам први пут говорио у јуну на Међународном економском форуму у Санкт Петербургу. Као што видимо, данас та криза прети да угрози стабилност и развој читавог света.

Наши стручњаци упозоравају на јачање негативних трендова на тржишту роба и хране, као и у финансијском систему. Ми смо на међународним скуповима отворено изнели своју процену будућих претњи, укључујући и на скорашњем самиту Г-8 у Јапану.

Шта треба учинити?

Прво, верујем да би у новонасталим условима требало да усмеримо и систематизујемо националне и међународне финансијске регулаторне институције.

Друго, требало би да исправимо неравнотежу између издатих финансијских инструмената и реалних стопа повраћаја на инвестиционе програме. Компетитивност узрокује финансијске мехуре док је одговорност јавних компанија пред својим деоничарима замагљена и чак потпуно избрисана.

Треће, механизам управљања ризиком мора бити ојачан. Сваки учесник на тржишту мора прихватити свој део ризика и одговорности од самог почетка. Не би требало да буде илузија о способности било ког ресурса да бесконачно сачува вредност. Свет једноставно не функционише на тај начин. То је супротно економским законима.

Четврто, морамо осигурати максималну транспарентност података о компанијама, појачати критеријуме надзора и повећати одговорност рејтинг агенција и ревизорских компанија.

И коначно, пето, морамо осигурати да ће сви имати користи од уклањања ограничења у међународној трговини и слободног кретања капитала. Нажалост, до спознања ове неопходности дошли смо тек кроз кризу која је нарушила животни стандард и дестабилизovala пословање.

Сви ови проблеми су међународни. Они захтевају развој и употребу нових критичних технологија у политици и економији. Са циљем решавања ових проблема Русија је истакла захтев за променом глобалне финансијске архитектуре, ревизију улоге постојећих институција и изградњу нових међународних институција, оних које могу осигурати истинску стабилност.

Свака криза је истовремено и прилика да се разреше системске противречности. Морамо искористити ову прилику да бисмо прочистили своје системе и продужили и максимализовали периоде раста у нашим привредама. Прилика још увек постоји, али морамо да схватимо мултиполарну природу света и сложености глобализације.

Униполарни модел је већ показао своју неефикасност током кризе 1990-их. Стубови овог система – ММФ и СТО – дискредитовани су. Још скорије, слабљење долара је узроковало читав низ проблема. Сада смо сведоци фрагментације светског финансијског система која се буквално одвија пред нашим очима.

Пример САД и других показао нам је да само један корак дели од саморегулаторног капитализма до финансијског социјализма. Штавише, видимо њихову спремност да национализују један по један привредни ресурс. Чинилац стабилности у оваквој ситуацији у свету било би стварање

финансијских центара и снажних регионалних новчаних валута, што се већ догодило у Европи са економијом ЕУ и снажном регионалном валутом – евром.

Русија ће активно подржавати опоравак светског финансијског система и не само у оквиру Г-8. Сада је јасно да деловање само кроз Г-8 није довољно и драго ми је да видим да многе наше америчке колеге почињу да говоре исто.

Говорим о томе да би требало да уведемо друге кључне економије света у овај процес: Кину, Индију, Бразил, Мексико, Јужну Африку и можда још неке. Ни по коју цену Европа не сме постати слаба и рањива карика.

Глобализацију мора пратити оснажена улога држава као гарантора успешног националног развоја. Колективне структуре глобалног управљања ће, у међувремену, деловати као арбитри који обезбеђују компатибилност различитих економских стратегија.

У вези са тим, сматрам да је идеја председника Николаса Саркозија о одржавању мултилатералног састанка ради разматрања проблема глобалног финансијског система правовремено изнета. Његов предлог о изградњи заједничког економског простора ЕУ и Русије је такође далековид. То би олакшало очување стабилности наших економија и изградњу истински нове климе у нашим односима.

Мислим да бисмо такође могли заједнички да размотримо будућност нашег заједничког континента. Под тиме мислим на улогу Европе у глобалној економији и успостављање праведног светског поретка. Историјски, Русија је део европске цивилизације и за нас као Европљане, веома је значајно које вредности ће обликовати свет у будућности.

Да се осврнем на кризу на Кавказу. Мисим да је све о њеним узроцима што је могло бити казано већ речено. Ми смо своје одлуке и мотиве којима

су вођене свима, надам се, ставили до знања. У међувремену, желим са вас информисањем да ће повлачење руских трупа из безбедносних зона око Јужне Осетије и Абхазије бити завршено до поноћи.

Надамо се да ће посматрачи из ЕУ, који су распоређени у безбедносним зонама на границама Јужне Осетије и Абхазије са Грузијом, извршити своју мисију, гарантовати забрану употребе силе и спречити провокације режима из Тбилисија. Тај договор смо постигли са ЕУ.

Експлозија у штабу наших мировних трупа у Цхинвалију показује колико је ситуација опасна и какве су провокације могуће. Још припадника руских мировних трупа је убијено. То је још један сурови злочин и починиоци ће бити кажњени.

Желимо да верујемо да је ова трагична страна историје Кавказа затворена. Још једном желим да нагласим позитивну улогу ЕУ у решавању кавкаске кризе. У време када друге силе у свету нису имале добру вољу или могућност да то учине, у ЕУ смо нашли активног, одговорног и прагматичног партнера. Мислим да то доказује зрелост односа Русије и ЕУ.

Сада заједнички морамо да одлучимо како живети после кризе, како избећи нове шокове и ојачати основе међународне безбедности у целости.

Даме и господо,

Не може се игнорисати чињеница да ни вишестрана дипломатија, ни регионални механизми нити постојећа архитектура европске безбедности уопштено посматрано, нису успели да спрече агресију која се догодила. НАТО-центрични приступ је нарочито показао своју слабост. Требало би изући закључке из овакве ситуације.

Евроатлантској визији данас треба позитивна агенда. Догађаји на Кавказу су потврдили колико је исправан концепт новог Уговора о

европској безбедности. Он ће нам дати могућност изградње интегрисаног и чврстог система свеобухватне безбедности.

Овај систем би требало да буде једнак за све државе, без изоловања било кога и без зона са различитим степеном безбедности. Требало би да консолидује евроатлантски регион као целину на бази униформних правила игре. И требало би да обезбеди стабилни и правно обавезујући облик безбедносних гаранција за много година унапред.

Моји партнери ме често питају шта ће бити ново у Уговору. Овде у Евиану, желео бих да по први пут представим неке појединачне одредбе како их ја видим.

Прво. Уговор би требало да јасно афирмише основне принципе безбедносних и међувладиних односа у евроатлантској зони. Ови принципи подразумевају и обавезу испуњења, у доброј вољи, обавеза које проистичу из међународног права; поштовање суверенитета; територијалног интегритета и политичке независности држава и поштовање свих других принципа постављених у истински фундаменталном документу Повељи УН.

Друго. Неприхватљивост употребе силе или претње употребом силе у међународним односима требало би да буде јасно афирмисана. Основно је да Уговор гарантује униформну интерпретацију и спровођење тих принципа. Уговор би такође могао да утврди јединствени приступ превенцији и мирном решавању сукоба у евроатлантском простору. Нагласак би требало да буде на преговараним нагодбама које узимају у обзир позиције различитих страна и строго поштују механизме очувања мира. Можда би било корисно поставити и саме процедуре решавања сукоба.

Треће. Требало би да гарантује једнаку безбедност и мислим једнаку безбедност а не неку другу врсту безбедности. У том смислу требало би да се базирамо на три „не“. Наиме, „не“ осигуравати своју безбедност на рачун других. Не дозвољавати акте (војних блокова или коалиција) који подривају јединство заједничког безбедносног простора. И коначно, не развијати војне савезе који прете безбедности других потписница Уговора.

Морамо да се усредсредимо на војна и политичка питања у којима тврда безбедност данас игра одлучујућу улогу. И баш у тој области смо у скорије време видели озбиљан недостатак контролних механизма.

Четврто. Важно је да потврдимо у Уговору да ниједна држава или међународна организација не може имати ексклузивно право очувања мира и стабилности у Европи. То важи и за Русију.

Пето. Било би добро успоставити основне параметре контроле наоружања и разумна ограничења производње наоружања. Такође су потребне нове процедуре и механизми сарадње у областима као што су ширење оружја за масовно уништење, тероризам и трговина наркотицима.

Наш заједнички рад на уговору требало би такође да процени како структуре формиране у прошлости одговарају модерним захтевима. Наглашавам да ми не тежимо да онемогућимо било шта што постоји данас. Све што ми желимо је да остваримо хармоничнији заједнички рад на основу заједничког сета правила.

Живот ће нам показати најбољу платформу за преговоре. И ако се сагласимо да покренемо овај пројекат, биће неопходно да укључимо међународну стручну заједницу.

Дозволите ми да нагласим да смо отворени за разговор о другим могућим елементима Уговора. Али шта год да буде случај, морамо убрзати своје напоре да поправимо архитектуру европске безбедности. Ако то не

учинимо, бићемо сведоци њеног даљег деградирања и суочићемо се са растућим кризама у сфери безбедности и контроли наоружања.

Истина, режим против пролиферације који смо наследили није најбоље скројен за данашње потребе. Али чак ни он није потрошио сав позитивни потенцијал, иако постоје неки очигледни проблеми као што су пукотине у Уговору о забрани ширења нуклеарног наоружања, недостатак напредовања у чињењу Конвенције о забрани биолошких и токсичних наоружања ефикаснијом и такође, тмурни проспекти за ступање на снагу „*Comprehensive Test Ban Treaty*”.

Ми придајемо изузетан значај закључивању новог, правно обавезујућег руско-америчког споразума о нуклеарном разоружању. Он би требало да замени *START Treaty* чије трајање истиче 2009. године. Али нама треба уговор а не декларација. Надамо се позитивној реакцији на наш предлог од стране САД.

Све што сам данас предложио има огроман значај за Европу. Позивам вас да учествујете у часном и непристрасном дијалогу на форуму посебно посвећеном овом питању. Воће свих европских земаља и свих евроатлантских организација би могли да учествују, сви они којима је битна будућност света, сигуран развој и народни мир. Надам се да ће се наш глас чути и да ће ова иницијатива добити подршку.

Хвала вам на пажњи.

8.3 Прилог 3 - Нацрт Уговора о европској безбедности по предлогу министарства спољних послова Руске Федерације, 29. новембар, 2009. године

Уговор о европској безбедности - Нацрт

Потписнице овог уговора,

У жељи да унапреде међусобне односе у духу пријатељства и сарадње у сагласности са међународним правом,

Вођене принципима Повеље УН, Декларацијом о принципима међународног права у вези пријатељских односа и сарадње међу државама у складу са Повељом УН (1970), Хелсиншким завршним актом КЕБС (1975), као и одредбама Декларације из Маниле о мирном решавању међународних спорова (1982) и Повељом о европској безбедности (1999),

Подсећајући да је употреба силе или претња силом против територијалног интегритета или политичке независности било које државе или било који друго поступање које није у складу са Повељом УН неприхватљиво у њиховим међусобним односима, као и у међународним односима уопштено,

Признајући и подржавајући улогу СБ УН који има примарну одговорност за очување међународног мира и безбедности,

Препознавајући потребу за заједничким напорима у циљу ефективног одговора данашњим безбедносним изазовима и претњама у глобализованом и међузависном свету,

У намери да успоставе ефикасне механизме сарадње који би могли бити брзо активирани за решавање питања или разлика које се могу појавити, за обраћање забринутостима и прикладно одговарање изазовима и претњама у безбедносној сфери,

Сагласиле су се о следећем:

Члан 1

По слову Уговора, све потписнице ће међусобно сарађивати на основу принципа недељиве, једнаке и несмањене безбедности. Свака безбедносна мера предузета од стране потписнице уговора појединачно или у оквиру организације, војног савеза или коалиције, биће изведена са узимањем у обзир безбедносних интереса свих других потписница. Потписнице ће поступати у складу са одредбама уговора како би оснажиле те принципе и међусобно повећале безбедност.

Члан 2

1. Потписнице Уговора неће предузети, учествовати или подржати било који поступак или активност која значајније умањује безбедност било које друге потписнице.

2. Потписница Уговора која је чланица војног савеза, коалиција или организација, настојаће да осигура да ти савези, коалиције или организације поштују принципе Повеље УН, Декларацију о принципима међународног права о пријатељским односима сарадњи између држава у сагласности са Повељом УН, Хелсиншки завршни акт, Повељу о европској безбедности и друге документе усвојене у оквиру ОЕБС, као и у члану 1 овог Уговора, и да одлуке донете у таквим савезима, коалицијама и организацијама не утичу значајније на безбедност једне или више потписница Уговора.

3. Потписница Уговора неће одобрити употребу своје територије нити ће користити територију било које друге потписнице за припрему или извођење оружаног напада против било које потписнице Уговора или више њих, или предузети било коју другу акцију која би значајније утицала на безбедност једне или више потписница Уговора.

Члан 3

1. Потписница Уговора имаће право да затражи, кроз дипломатске канале или преко Депозитара, од било које потписнице информације о значајнијим законодавним, административним или организационим мерама предузетим од стране те потписнице које, по мишљењу потписнице која тражи информације, могу да утичу на њену безбедност.

2. Потписнице ће информисати Депозитара о сваком захтеву поднетом на основу параграфа 1 овог члана и о одговору на њега. Депозитар ће ту информацију проследити свим другим потписницама на знање.

3. Ништа у овом члану не спречава потписнице у предузимању било којих других поступака да би осигурали транспарентност и међусобно поверење у њиховим односима.

Члан 4

Следећи механизми ће бити успостављени у циљу испуњавања суштине овог Уговора и измиривања разлика или сукоба који се могу појавити између потписница у вези са тумачењем или применом:

- а) Консултације потписница;
- б) Конференције потписница;
- ц) Изванредне конференције потписница.

Члан 5

1. Уколико потписница сматра да постоји кршење или претња кршења одредби Уговора од стране једне или више потписница, или уколико жели да другој потписници или потписницама скрене пажњу на одредбе Уговора које би, по њеном мишљењу требало да се размотре заједнички, може захтевати консултације са потписницом или потписницама које, по њеном мишљењу, могу бити заинтересоване за такве консултације. Информације о таквом захтеву потписница би требало да достави Депозитару који ће на прикладан начин обавестити све друге потписнице.

2. Такве консултације би требало да буду одржане што је раније могуће, а не касније од (...) дана од дана захтева потписнице, осим ако је у захтеву тражен каснији датум.

3. Било која потписница која није позвана да учествује у консултацијама може учествовати на сопствену иницијативу.

Члан 6

1. Сваки учесник консултација које се одржавају на основу члана 5. Уговора моћи ће да после консултација предложи Депозитару сазивање конференције учесница у циљу разматрања питања које је било предмет консултација.

2. Депозитар ће сазвати конференцију потписница ако тај предлог подржавају најмање две потписнице Уговора, у року од (...) дана од дана пријема односног захтева.

3. Конференција потписница биће ефективна ако присуствују најмање две трећине потписница Уговора. Одлуке конференције биће донете консензусом и биће обавезујуће.

4. Конференција ће самостално одлучити о процедурама заседања.

Члан 7

1. У случају оружаног напада или претње нападом на потписницу Уговора, биће предузете моменталне акције у складу са Чланом 8 (став 1) Уговора.

2. Без утицаја на провизије члана 8. Уговора, свака потписница може сматрати оружани напад против било које друге потписнице оружаним нападом на себе. У спровођењу свог права на самоодбрану по члану 51. Повеље УН, она ће моћи да пружи нападнутој потписници потребну помоћ, укључујући и војну, док СБ УН не предузме мере потребне за очување међународног мира и безбедности. Информације о мерама које су потписнице уговора предузеле у спровођењу права на самоодбрану биће моментално уступљене Савету безбедности УН.

Члан 8

1. У случају који је описан у члану 7. Уговора, потписница која је нападнута или која је под претњом напада обавестиће Депозитара који ће моментално сазвати изванредну конференцију ради одлучивања о потребним колективним мерама.

2. Уколико потписница која је нападнута није у стању да обавести Депозитара, било која друга потписница може затражити од Депозитара да сазове изванредну конференцију у ком случају ће бити примењена процедура описана у ставу 1. овог члана Уговора.

3. На изванредној конференцији може бити донета одлука да се позову треће државе, међународне организације или друге заинтересоване стране да узму учешће у раду.

4. Изванредна конференција ће бити ефективна ако присуствује најмање четири петине потписница Уговора. Одлуке изванредне конференције биће донете једногласно и биће обавезујуће. Уколико је оружани напад извршила или претња нападом потиче од потписнице

Уговора, глас те потписнице неће бити укључен у укупни број гласова приликом усвајања одлуке.

Изванредна конференција ће самостално одлучити о процедурама заседања.

Члан 9

1. Овај Уговор неће утицати нити ће бити интерпретиран тако да утиче на примарну одговорност Савета безбедности УН за очување међународног мира и безбедности, као и на права и обавезе потписница Уговора које проистичу из Повеље УН.

2. Потписнице Уговора потврђују да њихове обавезе под другим међународним споразумима у области безбедности, који су ефективни у тренутку потписивања овог Уговора, нису инкомпатибилни са Уговором.

3. Потписнице Уговора неће преузимати међународне обавезе које су инкомпатибилне са Уговором.

4. Овај Уговор не утиче на право било које потписнице на неутралност.

Члан 10

Овај Уговор ће бити отворен за потпис свим државама евроатлантског и евроазијског простора од Ванкувера до Владивостока, као и следећим међународним организацијама: Европској унији, ОЕБС, Организацији уговора о колективној безбедности (ОДКБ), Северноатлантском савезу (НАТО), Заједници независних држава у периоду од (...датум...) до (...датум...).

Члан 11

1. Овај Уговор биће подвргнут ратификацији потписница и одобрењу или усвајању у међународним организацијама које постану потписнице.

Обавештења о томе биће депонована код владе (...место за име државе...) која ће бити Депозитар.

2. У обавештењу о усвајању или одобрењу овог Уговора, међународна организација ће назначити свој делокруг рада у областима које су регулисане Уговором. Она ће моментално обавестити Депозитара о било каквим променама у њеном делокругу рада.

3. Државе које су поменуте у члану 10 овог Уговора које нису потписале Уговор у периоду назначеном у том члану, могу приступити Уговору депоновањем потребног обавештења код Депозитара.

Члан 12

Овај Уговор ће ступити на снагу 10 дана после депоновања 25. нотификације код Депозитара у складу са чланом 11 овог Уговора.

За сваку државу или међународну организацију која ратификује, усвоји или одобри овај Уговор или му приступи после депоновања 25. нотификације о ратификацији, усвајању, одобрењу или приступању код Депозитара, Уговор ће ступити на снагу десетог дана после депоновања потребног обавештења код Депозитара од стране те државе или међународне организације.

Члан 13

Свака држава или међународна организација може приступити овом Уговору после његовог ступања на снагу, уколико постоји сагласност свих потписница Уговора, путем депоновања потребног обавештења код Депозитара.

За државу или међународну организацију која приступа, Уговор ће ступити на снагу 180 дана после депоновања инструмената о приступању код Депозитара, уколико у наведеном периоду ниједна потписница не

обавести Депозитара писаним путем о својим примедбама на то приступање.

Члан 14

Свака потписница има право повлачења из овог Уговора уколико утврди да су изванредне околности које се тичу суштине овог уговора угрозиле њене основне интересе. Потписница која намерава да се повуче из Уговора обавестиће Депозитара о таквој намери најмање (...број...) дана пре планираног повлачења. Обавештење треба да укључи изјаву о изванредним околностима које, по мишљењу потписнице, угрожавају њене основне интересе.

9. Биографија аутора

Миљан М. Филимоновић је рођен 21. новембра 1980. године у Параћину где је завршио основну школу и гимназију. Звање дипломираног политиколога за међународне послове стекао је на Факултету политичких наука Универзитета у Београду 2005. године, а звање магистра политичких наука на истом факултету 2009. године (магистарска теза „Безбедносни аспекти међународног положаја Русије на почетку 21. века“). Објавио је више текстова из области међународних односа, спољне политике и националне безбедности. Учествовао је на пројектима Министарства науке и Министарства за омладину и спорт Владе Републике Србије, присуствовао и излагао на научним конференцијама у земљи и иностранству. Сарађивао је са београдским Центром за безбедносне студије и учествовао у оснивању и раду Удружења за студије САД у Србији.

Радна биографија аутора обухвата ангажовање у својству истраживача у Београдској школи за студије безбедности (сада Београдски центар за безбедносну политику), затим рад на месту истраживача у Институту за међународну политику и привреду у Београду и на месту сарадника у настави на Факултету политичких наука, на предмету Међународни односи. Тренутно је запослен у Министарству одбране Владе Републике Србије. Живи у Београду са супругом и ћерком.

Списак објављених радова аутора:

• **Књиге**

Филимоновић Миљан, *Спољна политика Руске Федерације – Путинова стратегија и међународне околности*, Инфинитас, Београд 2010.

• **Академски текстови**

1. Филимоновић Миљан, „Медведевљева иницијатива и улога Србије у новој архитектури европске безбедности”, *Ревија за безбедност*, Бр. 2/2010, Центар за безбедносне студије, Београд 2010;

2. Филимоновић Миљан, „Обнова моћи Руске Федерације – Импликације на међународни положај Републике Србије”, у: Ђукановић Драган, ур., *Савремени безбедносни изазови – глобална и регионална перспектива*, Институт за међународну политику и привреду, Београд 2008;

3. Филимоновић Миљан „Узроци спољнополитичке офанзиве Русије”, *Међународна политика*, бр. 1125-1126, јануар-јун 2007, стр. 15-25, аутор;

4. Филимонович Миљан, „Причины внешнеполитического наступления России”, *Мир Перемен*, 2/2008, Институт економики, Росийской академии наук, Москва 2008 (превод претходно наведеног текста из часописа „Међународна политика”)

5. Филимоновић Миљан „Косовска криза и стратешка (не)опредељеност Републике Србије”, *Међународна политика*, бр. 1127-1128, јул-децембар 2007, стр. 13-22, аутор;

6. Филимоновић Миљан, „Легат Џорџа Кенана и руска спољна политика”, *Русија данас*, Број 3, Инфинитас, Београд 2010.

7. Филимоновић Миљан, „Примаков, Путин и спољна политика савремене Русије”, *Русија данас*, Број 4, Инфинитас, Београд 2010.
8. Радоман, Ј., Петровић, Ј., Филимоновић, М. (2006) „Регионалне иницијативе у Југоисточној Европи”. у: Безбедносна сарадња у ЈИЕ, Скопље: *DCAF*, коаутор;
9. Филимоновић Миљан „Улога међународних преговарача у реалистичкој визији савремених међународних односа”, *Међународна политика*, бр. 1124, октобар-децембар 2006, стр. 13-22, аутор;
10. Филимоновић Миљан „Демократска „побуна” против Рамсфелда”, *Western Balkans Security Observer*, issue: 1 / 2006, аутор;

- **Уредништво и преводи књига**

1. Миршајмер Џон, *Трагедија политике великих сила*, Удружење за студије САД у Србији, Београд 2009. – *преводилац*, заједно са проф. др Драганом Р. Симићем и мр Драганом Живојиновићем.
2. Симић Драган, *Светска политика*, Факултет политичких наука – Чигоја штампа, Београд 2009 – *уредник издања*;
3. Министарство омладине и спорта Републике Србије, „Анализа података добијених на Конкурсу Министарства омладине и спорта Републике Србије за финансирање и суфинансирање пројеката у области омладинске политике – 2007. год.”, Београд 2008. године - *Стручни сарадник за анализу и обраду података*.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани Филимоновић Миљан

број уписа 940

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

„Концепт новог европског безбедносног поретка у спољној политици Русије на почетку 21. века”

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 18.07.2016.

Филимоновић Миљан

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора Миљан Филимоновић

Број уписа 940

Студијски програм Политичке науке – Међународни односи

Наслов рада „**Концепт новог европског безбедносног поретка у спољној политици Русије на почетку 21. века**”

Ментор проф. др Радмила Накарада

Потписани Филимоновић Миљан

изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 18.07.2016.

Филимоновић Миљан

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

"Концепт новог европског безбедносног поретка у спољној политици Русије на почетку 21. века"

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство

2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 18.07.2016.

